

6 86

M37

MAHARAJA - K. V. S. N.

Handwritten signature or text in a cursive script, likely in Devanagari, located in the bottom right corner.

Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті

886
М37

Мәшһүр Жүсіп

Шығармалары. 15 том

Павлодар 2013

Редакциялық алқа:

Арын Е.М., Өмірбаев С.М. (бас редактор), Кадысова Р.Ж., Қирабаев С.,
Құсайынов А., Мәшһүр-Жүсіп Қ.П., Арин Р.С.,
Қасқабасов С.А., Жүсіпов Н.К. (жауапты редактор),
Әбусейітова М.Қ., Негимов С., Дәуітов С.,
Қамзабекұлы Д., Құдабаев А.Ж., Тұрышев А.,
Жүсіпов Е.Қ. (жауапты редактордың орынбасары), Жүсіпов Е.Қ.

Рецензенттер:

А.С. Еспенбетов – фил. ғыл. докторы, профессор;
Д. Ыскақұлы – фил. ғыл. докторы, профессор.

Мәшһүр Жүсіп Көпейұлы

М 37 Шығармалары. 20 томдық шығармалар жинағы. –
Павлодар: ЭКО, 2013. *УК-4636*

ISBN 978-601-284-056-8 С. Торайғыров
атындағы ПМУ-дің
15-том. – 2013. – 340 б.
ISBN 978-601-284-077-3 (т. 15) ғылыми

Он бесінші томда Мәшһүр Жүсіптің өз қолымен жазған еңбегі бойынша
әзірленген. Мұнда Құран кәрім аяттары мен пайғамбар хадистері т.б. берілген.
Ислам дінінің қағида-шарттары, мұсылмандық міндеттері т.б. баяндалады.

Кітапта қолжазбаның кейбір сүре, аят, хадис және дұғалар факсимилесі
(фотонұсқасы) және кирил әріптерімен транскрипциясы көрсетілген.

ӘОЖ 28
КБЖ 86.38

Кітапты араб тілінен аударып, құрастырып, баспаға әзірлеген –
Д.Қ. Матаев, Қ.Қ. Талқанбаева, С.А. Ахметниязов.

ISBN 978-601-284-077-3 (Т.15)
ISBN 978-601-284-056-8 (ортқак)

© Мәшһүр Ж.К., 2013
© «ЭКО» ЖШС, 2013

Мухаммади

قال الله تعالى مثل الجنة التي وعد المتقون فيها انهار من غير اسن و انهار من لبن لم يتغيروا و انهار من خمر لذة للشاربين و انهار من عسل مصفى

«Қалә Аллаһу тағала мисләл жәннат әлләти уағада әлмуттәкунә (фиһә әһһәр мин ғәир әссин уа әһһәр мин ләбәнин ләм иәтәғәииәр уа әһһәр мин хәмп ләззәт лилшәрибин уа әһһәр мин ғәсәл мусғи) арудан ару мусбиғынның мағынасы әууәл муһәжирундар ішеді.

Мағынасы: «Сондай тақуаларға уәде етілген жәннаттің онда еш бұзылмайтын өзен сулар, дәмі өзгермейтін сүттен өзендер, ішушілерге дәмді арақтан өзендер және балдан өзендер, сондай-ақ онда оларға әр түрлі жеміс әрі Раббыларыңнан жарылқау бар». Мединеде түскен. Мұхаммед сүресі. 15-аят.

«والسابقون الأولون من المهاجرين و الانصار»

«Уа сабикунә әл әууәлун мин әл һәжирин уал әнсар».

Мағынасы: «Мүһәжир (қоныс аударушы), ансарлардан алғашқы иман келтіргендер және жақсылықта оларға ергендерден Аллаһ разы бөлді» Мединеде түскен. Тәубе сүресі. 100-аят.

Бұлардың да байлары кейін қалып, пақырлары алдымен ішеді. Жалғанда қорқарлардың үзіп жұрт алдына түсетұғын күні дәл сол күн. Хандық ғазасы деген белгілі ғазә хадис шариф[1] уа һәм хадис кудси[2].

قال الله تعالى وجبت محبتى للمتحابين فى والمتجالسين فى والمتبادلين فى (والمتراورين فى

«Қалә Аллаһу тағала уажбат махаббати лилмутахажибин фи уа әл-мутажалисин фи уа әл-мутабазилин фи уа әл-мутазауирин фи»

Мағынасы: «Аллаһ Тағала айтты: менің махаббатым хижабтағыларға, отырушыларға, талтынушыларға және зиярат етушілерге уәжп болады».

Хазірет Хожа Хафиз рахматуллаһ ғәлейһи мубарак[3] талфәзлары[4] илен ишарат[5] қылған екен.

Егер шарап қоры жырға фәшан бір хәк

Азан күнәге нәфғи расда бағайрше пәк.

Ол күнәдегі ғәйрә[6] бір пайда ерісе қорқы жоқ дүрге яғни бір күнәһдегі мустахиктар[7] елік ерісі әмидурегі Аллаһты ғәфу[8] иле. Бұған дәлел қылыпты сабақат рахмәті ғәлә ғәбди, құл хожасынан

безбейді де, жожа құлынан безбейді. Міне үмітсіздікке салма малғун[9] бұл екі ортада сенін жұмысың болмасын депті. Мұнан шығады нәпсінді үйір қылсаң садақаға, мустахиктармен[10] үйір қыл. Яғни бір бәһән әмиді менен сараң атың сахә[11] болсын үшін қағида куллиәһ[12]. «ما من شر جزئ الأرى يتضعن خيرا كليا ان الحسنات يذهبن السيات»

«Мә мин шарри жузи иллә уа иәтәдәммән хәйрән куллиән иннәл хәсәнәт иәзһәбнә әссәииәт»

Мағынасы: «Әрбір жаман істің бөлігі жақсы істі түбімен жояды. Расында жақсы іс жамандықты жояды».

روى علقمة بن صفوان عن احمد بن يحيى مرفوعا قال قال رسول الله صلى عليه و سلم توقوا اثني عشر يوما فى السنة فانها تذهب بالاموال و تهتك الاستار فقلنا ماهى يا رسول الله قال ثانى عشر المحر و عاشر صفر و رابع ربيع الاول و ثامن عشر ربيع الثانى و ثامن عشر جمادى الاولى و ثانى عشر جمادى الثانية و ثانى عشر رجب و سادس عشر شعبان و رابع عشر رمضان و ثانى شوال و ثامن عشر ذى القعدة و ثامن ذى الحج

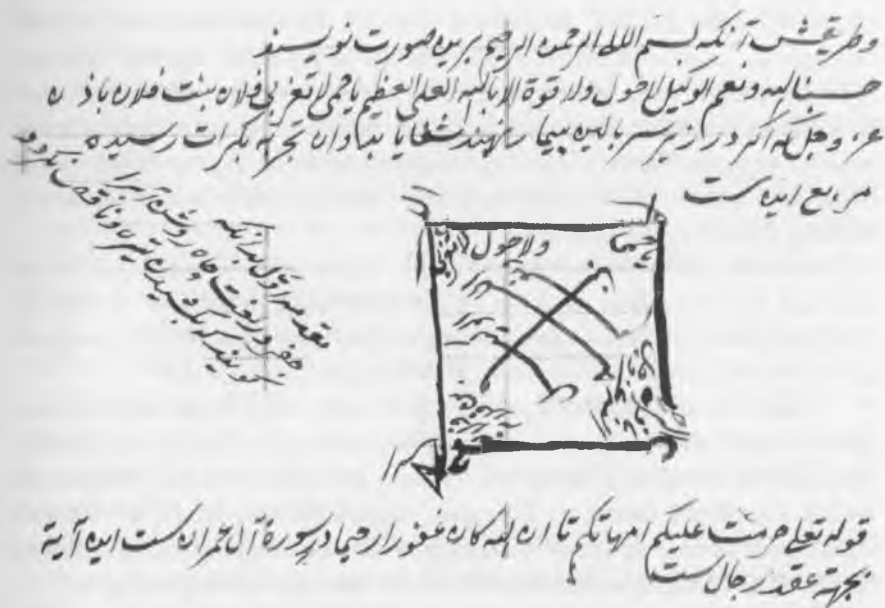
Рауа Ғалқәмәт ибн Суфиән ғән Ахмадин ибн Яхиә марфуғән калә: Қалә Расул Аллаһ соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм тәку (туку) иснә ғәшәрә иәумән фис сәнәт фә иннәһу тәзһәб бил әмуәл уа тәһтәк әлистәр. Фә кулнә мә һиә иә, Расул Аллаһ? Қалә сәни ғәшәрә әлмүхәррәм уа ғәшир сәфрә уа рабиғ рабиғул әууәл уа сәмин ғәшәрә рабиғәс сәни уа сәмин ғәшәрә жумәдәл әууәли уа сәни ғәшәрә жумәдис сәниәт уа сәни ғәшәрә рәжжәб уа сәдис ғәшәрә шәғбән уа рабиғ ғәшәрә рамадан уа сәни шәууәл уа сәмин ғәшәрә зилқадат уа сәмин зилхижә. Хәиәт әлхәиуән 59 сахиф жилд әууәл.

Мағынасы: Суфиан ұлы Ғалқамат Яхиәдан Ахмадтан жеткізді: «Алланың елиісі айтты: Жылдың он екі күнінде тақуа болыңдар. Расында ол байлықты кетіреді. – Әй, Аллаһтың елиісі, ол қай күндер? – деп. – Ол мұхаррам айының он екінші күні. Сафра айының оныншы күні. Рабиғул әууәл айының төртінші күні. Рабиғус сәни айының он сегізінші күні. Жұмаду әууәл айының он сегізінші күні. Жұмаду сәни айының он екінші күні. Ражаб айының он екінші күні. Шағбан айының он алтыншы күні. Он төртінші рамазан, екінші шәууәл, он сегізінші зұлқадә айы, сегізінші зұлхиджа айы». Хәиәт әлхәиуән 59-бет.

Мұндай нұсқаларға нанып ғамал[13] қылу жарамайды. Иғтиқад[14] көңілді бір Құдайға бекітіп, Құдай сат қылса бәрі сат. Өзі нас қылын десе бәрі нас.

Шейх Сағди

Әдәб[15] уа хикмет[16] ұстазы фәсәхат уа бәләғат[17] патшасы Иран шағирларының[18] бек зорларындан суфи тайпасының хаким[19] уа филосфтарындан уа тарих сахифларының[20] мәшһүр ғүләмә[21] уа мухтәрәм мәшәйхларындан[22] шейх[23] Сағди Муслих әд-Дин ибн Ғабдуллаһ Ширази хазіреттерінің кітабындан алынған әдәбиеттер.

Бисмиллаһи рахмани рахим. Бірін сурат нусында. «хәсбәнәллаһ уа ниғмә әлуәкил лә хәулә уа лә қуәтә иллә биллаһил ғәлиул ғәзим».

Мағынасы: «Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Аллаһтан басқа ешкімде күш-қуат жоқ. Ұлы, биік, жоғары».

«قوله تعالى حرمتم عليكم امهاتكم تا ان الله كان غفورا رحیما»

Қауләһу тағала: «хурмәт ғәләйкум уммуһәтукум (аяттын жалғасы): уа бәнәтукум уа ахауатукум уа ғамматукум уа халәтукум уа бәнәт әләх уа бәнәт әлухт уа уммуһәтукум әлләти ардағнакум уа ахауатукум мин радағати уа уммуһәт нисәйкум уа рабаибукум

әлләти фи хужурикум мин нисәйкум әлләти дахалтум биһинна фәин ләм тәкуну дахалтум биһинна фәлә жунаха ғалейкум уа халәилу әбнәйкум әлләзи мин асләбикум уа ән тажмағу бәйна әлүхтәйни иллә мә қад сәләфә) иннә аллаһу кәнә ғәфурән рахимән».

Мағынасы: «Сендерге аналарың, (әке-шешелеріңнің аналары) қыздарың, (ұл-қыздарыңның қыздары,) қыз туыстарың, (әке-шеше бір не бөлек) әкелеріңмен туысқан әйелдер, шешелеріңмен туысқан әйелдер, еркек және қыз туыстарыңның қыздары, (олардың қыздары) сүт емізген аналарың, емізген қыз туыстарың, қайын аналарың, жақындасқан әйелдеріңнің (бұрынғы ерінен болған) қолдарындағы өгей қыздарың, егер ол әйелдерге жақындаспаған болсаңдар, сендерге бір оқасы жоқ. Бел балаларыңның әйелдері және екі қыз туысты бірге үйленулерің арам қылынды. Бірақ өткен өтті. Негізінен Аллаһ тым жарылқаушы, ерекше мейірімді». Мединеде түскен. Ниса сүресі. 23-аят.

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ الْم تَر كِیْفَ بِحَقِّ یَا جِبْرٰئِیْلَ فَعَلَ رَبِّكَ بِحَقِّ یَا مِیْكَآ نِیْلَ بِاَصْحَابِ
الفیل بِحَقِّ یَا شَمْسَا نِیْلَ الْم یَجْعَلُ كِیْدَهُمْ بِحَقِّ یَا رِوْمَانِیْلَ فِی تَضْلِیْلِ بِحَقِّ مِیْكَآ نِیْلَ وَاَرْسَلَ
عَلِیْهِمْ بِحَقِّ یَا اِسْرَافِیْلَ طِیْرَا اِبَابِیْلَ بِحَقِّ یَا طَرْطَا نِیْلَ تَرْمِیْهِمْ بِحَقِّ یَا بَدُوْحَ بِحِجَارَةِ بِحَقِّ عَزْر
نِیْلَ مِنْ سَبْحِیْلِ بِحَقِّ یَا كَسْفَا نِیْلَ فَجَعَلَهُمْ بِحَقِّ یَا اِجْمَانِیْلَ كَعَصْفِ مَآءِ كَوْلِ

«Бисмиллаһи рахмани рахим әләм тәрә кәифә бихақ иә Жәбрәил фәғәлә раббукә бихақ иә Микәил биәсхәбил фил бихақ иә Исмаил ләм иәжғәл кәидиһим бихақ иә Румәил фи тәдлил бихақ Микәил уа әрсәлә ғәлейһим бихақ иә Исрәфил тәирән әбәбил бихақ иә тәртәил тәрмиһим бихақ иәбдәху бихижарат бихақ Ғәзрәйл мин сижжил бихақ иә кәсфәил фәжғәләнум бихақ иә ижмәил кәғәсфи мәкул».

Мағынасы: «Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бас-таймын. Әй, Микәйл мен Жәбрәйіл, көрдіңдер ме, Аллаһ піл иелеріне не істегенін. Оларға топ-топ құс жіберді. Құстар оларға балшықтан жасаған тастар атты. Оларды желінген топан тәрізді қылды».

Дұға

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَبِإِذْنِ اللَّهِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ بِمَا تَعْمَلُونَ
«ولا قوة الا بالله العلي العظيم»

«Бисмиллаһи рахмани рахим уа билләһи уа миналлаһи уа илә аллаһу уа лә ғәлиб иллә аллаһу уаллаһу акбар уа лә хәулә уа лә кууәтә иллә биллаһил ғәлиул ғәзим»

«Әһиә шәррә әһиә әзул исбан уас әл шад әй сихр әмин кәфааһу фәлән ибн фулән баласна уа соллаллаһу ғәлә хәир хәлк Мухаммад уа алиһи әжмәғин бирахматикә иә әрхамар рахимин».

Мағынасы: «Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Аллаһтанбыз және Аллаһқа қайтамыз. Аллаһты жеңуші жоқ, Аллаһ ұлы. Аллаһтан басқа ешкімде күш жоқ».

«Мәңгілік өмірге бейімделу үшін зұлым өмірді ауыртпалықпен нығайтқан, таңғажайып шынышылдықпен ұстаған әлдекім баласы және қайырлы жаратылған Мұхаммадқа рахымды, аса қамқор, ерекше мейірімдінің мадағы болсын».

«دی محرم اح سفر نك ربيع الاول ای ربيع الثاني بی جمادی الاول ب و جمادی الثاني»
«جی رجب دو شعیان جک رمضان جز شوال بح ذی القعدة وک ذی الحج»

Ди мухаррам[24], әж саффар[25], ик рабиғул әууәл[26], әи рабиғулс сәни[27], би жумәдәил әууәл[28], бу жумәдис сәни[29], жи ражжаб[30], ду шағбан[31], жк рамадан[32], жз шәууәл[33], бх зилқәғдат[34], ук зилхижжа[35].

Бухари шарифте[36] жазылған молла Қасим молла Хашим ұлының нұскасынан көшірілді. Иншә аллаһ[37] мутабир[38] нұсқа осы болса керек. Ләқаб[39] Базылдың қара молдасы атанған. Мұнан күшті духан бұл арқаға келген жоқ. Өзі ишан сахиб[40] затның азаткерділері бала күнінде мәжлісінде болған.

«الشيخ عند الفقهاء من يحيى السنة و يميت البدعة و يكون افعاله واقواله حجة للناس»
«وان كان شيا با».

Шейх ғиндәл фукәһә «мән иухи әссунат уа иумиту әлбидғәт уа иәкун әфғәләһу уа әкуәләһу хәжжәт линнас уа ин кәнә шәбәбән».

Мағынасы: «Кімде-кім сүннетті тірілтсе дінге жаңадан келген нәрселерді кетіруге нәсіп етсін. Жас болсам да, менің іс-әрекеттерімді және сөздерімді адамдарға дәлел ет».

«شيوخ نزد صوفيين من يحيى العظام وهي رميمه».

Шейх Нәзид Суфиэн «мән иухи әлғизәм уа һиә рамимат».

Мағынасы: «Шіріп кеткен сүйектерді қайта жинап тірілтуші».

«شيخ نزد اهل منطقين من اجتمع الصغرى الكبرى هياشكل من الاشكال الاربعة يخرج
«مته انتجة المطلوبة الصادقة».

Мағынасы: Шейх Нәзид аумақтың тұрғындарының үлкендері мен кішілерін жинаған, ұйымның түрі төрт түрден, одан дайындап шығуы достықтың қалауы.

«الشيخ من كان استاذا كاملا فى فن يصح ان يفتدى به و لو كان شابا و فى اللغة من
خمسين الى ثمانين و هو الستين و الذى يستحب ان يكون اسماع الحديث فيه بلا خلاف شرح
«شمائل»

«Шейх мән кәнә устәзән кәмилән фи фән иусих ән иәктәди биһи уа ләу кәнә шәбәбән уа фил луғәт мин хәмсин илә сәмәнин уа һууә ситтин уал ләзи иәстәхиб ән иәкун әсмәғ әлхәдис фиһи билә хиләф шарх шәмәил».

Мағынасы: Қайсыбіршейх толығымен жан-жақты ұстаздықты атқарса денсаулығын бөлшектеп кескендей, егер жас болса, тілдегі елуден, сексенде болса онда ол алпыста. Одағы хадисті естуді қиянат етуі, қайғысы қарама-қайшылық түсініктеріндегі сапалығы.

«فان قلت ما الفرق بين تامل و فتامل و فليتامل قلت ان التامل اشارة الى الجواب القوي
«و فتامل اشارة الى جواب الضعيف و فليتامل اشارة الى الجواب الاضعف شرح المفتاح

Фә ин култә мә әлфәрк бәинә тәмил уа фәтәмил уа фәлиәтәмил. Қаләт ән әттәмил ишәрат илә әлжәуәб әлқауи. Уа фәтәмил ишарат илә жәуәб әддағиф. Уа фәлиәтәмил ишәрат илә әлжәуәб әләдғәф (иллә дәғф). Шәрх әлмифтәх.

Мағынасы: «Күшті жауаппен әлсіз жауаптың белгісі, осы үш сөздің айырмашылығы бар ма дегенде айтты: әттәмил – күшті жауаптың белгісі, фәтәмил – әлсіз жауаптың белгісі, фәлиәтәмил – бұдан да әлсіз жауаптың белгісі».

والفرق بين هنا و ههنا وهناك فهنا يشار الى مكان القريب و ههنا يشار الى مكان
المتوسط وهناك يشار الى مكان البعيد

Уал фәрк бәинә һунә уа һәһәнә уа һунәк. Фәһунә иушәр илә мәкән әлқариб. Уа һәһәнә юшәр илә мәкән әлмутәуәсит. Уа һунәк юшәр илә мәкән әлбағид.

Мағынасы: «һунә, һәһунә және һунәкә осы үш сөздің айырмашылығы бар. Һунә – жақын жердегі орынға көрсетеді. Һәһунә –

орташа арақашықтықты көрсетеді. Һүнәкә – алыс жердегі орынды білдіреді».

نفي ما تقدم و اثبات ما تاخر و نعم بالعكس اي اثبات ما تقدم و نفي ما تاخر يدل على ذلك قوله تعالى الست بربكم قالوا بلى و اصحاب الشمال قالوا نعم فان قلت ما الفرق بين بلى و نعم قلنا ان بلى

Нәфи мә тәкаддәм уа исбәт мә тәәххәр уа ниғмә билғәкс әи исбәт мә тәкәддәм уа нәфи мә тәәххәр. Иәдуллу ғәлә зәлик кәуләһу тәғәлә әлсәт бираббикум қалу бәлә уа әсхаб әшшимәл қалу нәғм. Фә ин қултә мә әлфәрқ бәинә бәлә уа нәғм. Қулнә иннә бәлә.

Мағынасы: «Нәфи – әлдененің озуы. Исбәт – әлдененің кешігуі. Және сөздің антонимы исбәт – әлдененің озуы, нәфи – әлдененің кешігуі. Оған дәлел Аллаһ Тағаланың сөзі: «бираббикум қалу бәлә» және солтүстік иелері айтты: «нәғм», – деп. Нәғәм мен бәләнің айырмашылығы қандай дегенде, айт: «нағам» – иә, әрине деген мағынаны білдіреді. «Бәлә» – «нағам» сөзінің күшейтпелі түрі».

ومريم آمنة يا ايها النبي محمد بن عبد الله من افواشنا والحمد لله عفيفون قنفون فليس من رضاه
اضافة لما يك ونا رجا بيت به واما آية 13 حازنا
تغية خان وادوسويدا كان توفان توغوزا كين ولتوروب سن مين جوزو بسون
ويك كيا به ما دومان مولد سولدين حنده اولتوروب آخري نده بار يلقه تشن قاله والاد اوقاشنا
عن ابن جبري رقى له بعد عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اعربني فينبضك علمي اورد
كما رجبا لسنف عن نفسه في روايته ثم جعل في يد قنوش رزيته ثم جعل حسته قطف في حفرة اموست
قال لبيبة اذ انامت فاحرقون ثم اعمون ثم ذروني في الرية فوسد لك قدر راني نبي
يعذبني هذا بما نذره احد افامات فعل به ونا فامر الله تعالى ان يرضى وقال اية عايشنا
فعلت فاذا وصوت قائم فقال ما ملكك على ما صنعت قال شيئا يا رب
او قال ما صنعت فغفر لي بذلك وعنه قال سمعت رسول الله صلى الله عليه وسلم
يقول كاذب في شئ اسريرك رجلان فتيا بان احداهما مذنب والاخر في العبادة فبهد
فقال السجده ليز ايرى الاخر في ذنبا فيقول له اقره فوجده برما على ذنبا وكان اقر
فقال خذ وربى ابعث على رقيبا فقال والله لا يخفر لك اله او قال لبيبة اية
فقيض الله ارحمنا فاجتمعا عند رب العالمين فقال لرب تبارك وتعالى اقم لي في
خلف من يد قاروا قال المذنب ان ذنبا فا دخل الجنة برحمته وقال لآخر اذ ذنبا به

الحاكم رقتس حازن على سيرة عمه حلدوه
قوله لبيبا والذين اسرفوا على انفسهم لا نقسطوا من رحمة الله ان الله يغفر الذنوب كثيرا
انه محو غور رقيم فان قلت حم هذه الايات على طاه صا كان اخرها بالمحاصر اطلاقا
ذال انه لم يغفر له ذلك الا بان قلت المراد منها التوبة على ان لا يجوز ان يغفر العاصي
انه لا يخطىء له من العذاب فان من ان قد ذاب فهو الخطيئة حله اذ لا يخطىء في
الا و من تاب زال عقابه وصار من امه المغفرة والرحمة فمن قوله ان لا يغفر الذنوب
جميعا اي اذ اتاب ورحمت التوبة غفرت ذنوبه ومن مات قبل ان يتوب فهو من كولي
ال من شئ به تغفر ان شاء الله ورحمته وان شاء عذبه بقدر ذنوبه ثم يدخل الجنة
بذوقه ورحمة التوبة واجبه على كل احمد و خوف العقاب فطلب فعله على تغفر
تغفر مطلقا والعد يعذب ثم يغفر بعد ذلك والله اعلم
في سورة الزمر

تغرية حازن رقتس حازن
исполнение операции

посредников

отвѣтчика и свидѣтеля

Шарифат аллаһ тағала уасифат қад даикәһ әлжүһәлә» мин әнгуләмә. Уа Мариям ибнәт Ғумар әннә әлләти әхсәнәт фәржәһә ән гән әлфәуәхиш уал мухсинәт әлғәфифәт фәнәфхәнә фиһи мин рәуәһиә идәфәт тәмлик уа ташриф кәбәйәт аллаһ уа наққат аллаһ.

Мағынасы: Аллаһ Тағаланың шарифаты кең, білімсіздерден тарылды. Ғұламалардан иә, Мариям Ғұмар қызы, сен пәктікпен үміттенген қай қатты қалаумен бөлек пәктікпен әдептілік жанымен ойнадың, үстеме қосымша билеу сыйлығы Аллаһ үйі Аллаһтың пәктігі.

Тафсир хазанда; «Сөйлеген тоқсан тоғыз кісі өлтіріп, сенімен жүз болсын деп, «Кешілмейді» деген молда-солданы және олтіріп, ақырында жарлық немесе құлдардан болғаны.

Ғән әбу һурайрә радиаллаһу тағала ғәнһу қалә: Қалә расулаллаһ соллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм кәнә рәжүлән әсриф ғәлә нәфсәһу уа фи риуаятиһи ләм иәғмәл хайрән каттә уа фи риуаятиһи ләм иәғмәл хасанат каттә фә ләммә хадарәһул мәут. Қалә либаниһ иә әнә мутту фәхриқуни суммә әтғинуни суммә зәруни фи рәих фә уаллаһи ләйн қаддара (қадара) ғәлә рабби ли иәғзибуни ғәзәбән мә ғәззәбәһу ахадан фәләммә мәтә фәғәлә биһи зәликә фә әмәрә аллаһу тағала әләрд фәқалә ижмәғи мә фикә минһу фә фәғәләт фәизә һууә кәим фәқалә мә хәмәләк ғәлә мә сәнәғтә қалә хәшитүкә иә, рабби. Әу қалә мәхәфәтикә фәғфир ләһу бизәликә уа ғәнһу қалә сәмиғту расулаллаһ соллаллаһу тағала ғәләһи уас сәләм иәқул кәнә фи бәни исрайл рәжүлән мутәхәбән ахадүһүмә музнәб уа әләхир фил ғибәдәти мужтәһид фә кәнә әлмужтәһид лә иәзәл иәрә әләхиру ғәлә зәнби фә иәқул ләһу аксир фәуәжәдәһ иәумән ғәлә зәнби. Фә қалә ләһу аксир фә қалә хәлни уа рабби әбғәсәт ғәлә рәкибән фә қалә уаллаһи лә иәғфиру ләкә аллаһу ау қалә лә иәдхулүкә әлжәннат. Фә қабидаллаһу әруәхәһум фәжтәмәғә гиндә рабби әлғәламин фә қалә лирабби табарака уа тағала лил мужтәһид әкунтә ғәлә мә фи иәди қадрән уа қалә лилмузнәб иһәб фәдхул әлжәннат бирахмати уа қалә лиләхир иһәбу биһи иләннәр. Тафсир Хазан 60 Сахифә, 2-ші жилдде.

Қул иәғибәди әлләзинә әсрәфу ғәлә әнфусиһим лә тәкнәту мин рахматиллаһи инналлаһә иәғфуруз зунубән жәмиғән иннәһу һууәл ғәфурур рахим.

Фә ин култә хәмлу һәзәл әиәт гәлә захируһә иәкун әғрә бил мәғәс уа атләкән фил акдәм гәләйһә уа зәликә лә юмкин култә әлмәрәд минһә әл тәнбиһ гәлә әннәһу лә иәжуз ән иәзунну әлғәс иннәһу лә мухлис ләһу мин әлғәзәб фәиннә мин игтәкәдә зәликә фә һууә қанәт мин рахмат аллаһи из лә әһад минәл ғисәт әлуммәт тәбә зәлә ғиқабииһи уа сәрә мин әһли әлмәғфирәт уар рахмати фәмәғнә қауләһу иннә аллаһу иәғфиру әззунуб жәмиғән. Әй, изә тәбә уа сәхәту әттәубәту ғәфәрәт зунубәһу уа мән мәтә қаблә ән иәтуб фә һууә мәукул илә мәшиәтулләһу тағалә фә ин шә ғәзәбәһу бикадр зунубәһу суммә юдхилһул жәннат биғадләһу уа рахмат фәт тәубәт уа ижбәтиһи гәлә кулл аһад уа хәуф әлғиқәб мазлуб фә ләғәллә аллаһу тағалә иәғфиру мутләкән уа ләғәлләһу иәғзәб суммә иәғфиру бәғдә зәликә уаллаһу әгләм. Фи сурәт әззәмр тәфсир хазан. 60-шы саһиф.

Мағынасы: Әбу Хурайра (Аллаһтың разылығы оған болсын) айтқан. Аллаһ Тағаланың Расулы, оған ризашылығы мен сәләмі болсын айтқан: Бір адам болған, ол өзінің тән жанын жоғары ұстап, өмірінде ешқашан қайырымдылық қылмаған және өмірінде еш жақсылық қылмаған. Өлім таяғанда отбасына мен өлгеннен кейін денемді ұрғылап, содан соң бөлшектеп, одан кейін отқа жағып, күлімді желге шашып жіберіңдер деген. Аллаһпен ант етемін, өйткені тағдырым Раббим мені ешкімді жазаламаған азаппен жазалайды деп. Ол өлгеннен кейін отбасы оның айтқанының бәрін істеген. Аллаһ Тағала жерге сол адамнан қалғанын бәрін жинап әкелуге әмір етті, жан беріліп тірілген соң, «саған не жүк болып істедің», – дегенде, «сескенгенімнен иә, Рабби және сенен қорқыққанымнан», – деген. Сол ісіне кешірімдік жасаған».

Мағынасы: Әбу Хурайрадан айтқан: Аллаһ Тағаланың Расулы, оған ризашылығы мен сәләмі болсын айтқан: Исрайл елінде екі адам болған. Олар бір-біріне сыйлы болған. Біреуі зұлымдылық қылушы да, ал екіншісі құлшылыққа берілген. Бір күні құлшылыққа берілгені екіншісінің зұлымдық істегенін көріп, «тоқтат бұныңды» – дейді. Тағы бір күні жамандық қылып жүргенінде «тоқтат бұныңды» деген. «Қалдыр мені» деген және «Раббим мені тауып бақылауына алады» деген, оған «Аллаһпен ант, Аллаһ сенің бұл ісіңді кешірмейді де және де жәннатқа да кіргізбейді» деген. Аллаһ сұлулық иесі, қалай болғанда да әлем Раббы алдында жиналды. Раббіміз Тәбарака Тағала

құлшылыққа берілгенге айтты, сен бе менің құдіретімді айырушы, тұлымға (зұлымдық жасағанға): «Сен бар да менің рахметіммен жәннатқа кір», – деді. Және құлшылық иесіне. «Сен бар да тозаққа кір», – деді.

Мағынасы: «(Мұхаммад ғ.с.): Әй, өздеріне зиян қылған құлдарым! Аллаһтың рахметінен күдер үзбеңдер. Аллаһ біртұтас күнәларды жарылқайды. Өйткені Ол тым жарылқаушы, өте мейірімді де. Меккеде түскен. Зумәр сүресі. 53-аят.

Егер бұл аят түзетеді деп айтсаң анық, ашық күнә және толығымен оған да батылы бару және сол мүмкін емес, көп мәрте айтсаң оған ескерту, дұрыс емес бой ұсынбауды ойлауы, оның ықыласы болмағаны. Кімде-кім сенімі болмаса, оған азап, оның үміті үзілсе Аллаһтың рахметінен. Егер біреуі де бой ұсынбаса және тәубе қылып қайтса, күнә істері тоқтатылып, рахымшылық пен кешірілгендерден болады. Оның мағынасы: Аллаһ бәрінің күнәсін кешіреді. Егерде тәубесі дұрыс болса, күнәсі кешіріледі, егер де тәубе қылмай қайтыс болса (өлсе), онда ол Аллаһ Тағаланың қалауына тапсырылады. Егер қаласа оның күнәларын кешіріп, егер қаламаса онда шешімімен азапталады да, сосын мәрхаматімен және рахымдылығымен жәннатқа кіргізіледі. Тәубе, ол – барлығының міндеті және жазадан қорқуды қалауы, мүмкін Аллаһ Тағала мүлде кешіреді де және қаласа азаптап одан соң кешіреді, тек Аллаһ біледі.

Уа руиә Жәббәр

ان اعربيا دخل مسجد رسول الله صل عليه و سلم وقال اللهم انى استغفرك و اتوب اليك وكبر قلما فرغ من صلاة قال له على كرم الله وجه يا هذا ان سرعة اللسان بالا ستغفار توبة الكذا بين وتوبتك تحتاج الى التوبة فاقل يا امير المؤمنين و ما التوبة قال اسم يقع على سنت معان على الماض من الذنوب الندامة و لتضيق الفرائض الامارة و المظالم و اذا به النفس فى الطاعة كما ربيتها فى المعصية و اذا فته الفرائض مرارة الطاعة كما اذقتها حلالة المعصية و البكا بدل كل ضحك ضحكة

Иннә әғрәбиән дәхәлә мәсжид расулаллаһ соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм уа қалә: «Аллаһуммә инни әстәғфирукә уа әтубу иләикә» уа кәбир фәләммә фәриғ мин солат. Қалә ләһу Ғәли кәрәмаллаһу уәжһу иә һәзә ән сәргәт әллисән бил истиғфәр тәубәт әлкәзә бәинә уа тәубәтук тәхтәж илә тәубәт фә қалә иә әмир әлмуминин уа мә тәубәт. Қалә исму

иэкэг гэлэ ситтэ мэгэн гэлэ элмэди мин зунуб эннидэмэт уа литэдиг элфэрэид элэмэрэт уал музэлим уа изэ батэ эннэфс фит тэгэт кэмэ рэббэитэһа фил мағсиэт уа изэ кэтэһу элфэрайд мэррэрэт эттэгэт кэмэ изэктэһа хэлэуэт элмэғсиэт уал бэкэ бадл куллэ дэхик дэхикэт.

Мағынасы: Бір күні пайғамбарымыздың мешітіне бөтен адамдар кіріп айтты: Аллаһым, сенен кешірім сұраймын және саған тәубе қыламын. Намаздан босаған соң Әли кәрәмаллаһу уәжһ айтты: Дұға қылғанда асықпа, және сенің тәубең тәубеге мұқтаж. Сонда бөтен адам: «Иә, мұсылмандардың әмірі, тәубе деген не?» – деп сұрады. Әли айтты: «Тәубе сөзінің алты мағынасы бар. Соның біреуі: ол өткен күнәлары үшін, нәпсінің бағынбағаны үшін кешірім тілеу және тән шешіміне бой ұсыну, қалай Құдайшылыққа бой ұсынбау, егер алдап ойлау, жалған болжау, қайғыра бойұсыну қалай жалған болжауы сүйсіне күнәлі болуы жылатты басқалары мәз болып күлгеннен.

وقيل اكبرن بمعنحض والها للسكت يقال اكبرت المرأة اذا حاقت وحقيقة دخلت في الكبر لانها بالحيض تخرج من حدا الصغرى الى حد الكبر وكان ابا الطيب اخذا من هذا التفسير قوله

خف الله و اسر ذا الجمال ببرقع فان لحت حاضت في لحدور العوانق و قيل أفرس الناس ثلاثة العزيز حين تغرس قلى يوسف فقال لامرأة اكرمي مثواه عسى ان ينفعنا والمرءة التى اتت موسى قالت لا بيها استأجره وابويكر حين استخلف عمر رض الله عنهما وشرته العزيز و هو ابن سبع عشرة سنة واقام فى منزلة ثلاث عشرة سنة واستوزره ريان بن الوليد و هو ابن ثلاثين سنة و توفى و هو ابن مائة و عشرين سنة وفوض الملك اليه أمره و عزل تصغير تم مات بعد فزوج الملك امرأة زليخا فلما دخل عليها قال اليس هذا خير مما عليت فوجدها... فولدت له ولدين افرانيم و ميشا

Уа қилэ әкбаран бимәғнә хәддә уал һә лилсәкт юкәл әкбарат әлмәрәт изә хәдәт уа хақиқат дәхәләт фил кубрә лиәннәһә билхәид тәхруж мин хәддә әссуғрә илә хәддә әлкубрә уа кәннә ә битиб әхәзә мин һәзә әтгәфсир қауләһу: «хәффә аллаһ уа истәрә зә әлжимәл бибәрқәғ фә әннә ләхт хәддәт фил худур әлғәуәик.

Уа қилә әфрәс әннас сәләсәт әлғәзиз хин тәғрис фи Юсуф фәқалә лиимрәт әкрәм мисуәһ Ғиса әннә бинәфғә уал мәрәт әлләти әтәт Муса қаләт лә биһә истәжәрәһ уа Әбу Бәкир хин истәхләф Ғумар радиаллаһу ғәнһумә.

Уа иштәрәһ әлғәзиз уа һәуәбин сәбғә ғәшәрәт сәнәт уа әкәмә фи мунзу сәләсәт сәнәт уа устузрәһ Рия ибн әлуәлид уа һәуәбин сәләсин сәнәт уа туфиә уа һәуәбин миәт уа ғишрин сәнәт»

Уа фәуәдә әлмәлик иләһи әмруһу уа ғәзл тәсғир суммә мәтә бәғд фә зәуәжә имрәәт Злиха фә ләммә дәхәлә ғәләйһә қалә ә ләисә һәзә хайр мимә ғәләбәт фәуәжәдәһә... фә уәләдәт ләһу уәлдәин әфрәим уа мишә.

Мағынасы: Айтты: ұлы мағынасы құтырту оған тыныш тұрып аузын жабу, сөйлемей. Айтады: үлкен әйел егер құтқарса шындық кірсе үлкен тәкаппарлық, өйткені ол арандату шыққанда кіші түрткі болуы үлкен түрткі болады және бұл тәфсирдің мағынасын Әбу Тайбтын алғаны, айтуы; Аллаһтың жеңілдігі және әдемілікті бет пердемен жасыруы. Өйткені тығыз түрткі бөтеннің көз қарасынан тосқауыл. Айтқандай адамдардың көз қарасы үшеу; Қадірлі уақыттың келуімен Юсуфқа дағдыландыруы. Сыйлы әйел айтты; Исаның тұрған жері пайдалы деп. Мұсаға келген әйел, еш әдемілігі жоқ сат оны деп әкесіне айты: Оны жұмысқа ақылы ал деп. Әбу Бакір қашан өзінің орынбасары қылып Омарды қалдырғаны, Аллаһтың оларға разылығы болсын. Сыйлы әйел оны сатып алды, ол Ибн Сабиг жиырма жаста еді. Жиырма үш жасқа шейін сонда қалды, уәзір қылып сайланды. Рия ибн Уалид оның баласы отыз жаста және ол жүз жиырма жаста қайтыс болды. Патшаның оған тәртіпсіздігін азайтып алыстатуға және қайтыс болғаннан кейін ханшайым әйел Злиха оған келгенде бұның бәрі жақсылық емес пе, содан белгі беріп үйленіп, оған екі бала тапты: Әфраим мен Миша.

Кімде-кім Алла Тағаланың бір мақлұқты[41] көңілін табу үшін Алланың ашуына себеп болатұғын бір іс қылса Алла Тағала солақ мақлұқты өзіне муслит[42] ерікті қылып қоярда сол мақлұқ залимнің ниләкне[43] себеп болар деген.

و لا تاكلوا معاً لم يذكر اسم الله عليه

Уа лә тәкулу мимә ләм иәзкур исмулләһ ғәләйһи.

Мағынасы: Аллаһ атымен бастамайынша тамақ жемендер.

Имам Ахмад ибн Ханбал[44] қасында мутләқан харам[45] дүр керек. Аллаһ есімні өз қасды иле айтмай қалдырсаң уа керек ұмытып болсын. Имам Шафиғи[46] уа һәм имам Мәлик[47] қасында мұсылманның сойғаны халал дүр, Аллаһ есімін зікір етілмеген болса да. Хәзірет имам Ағзам рахматуллаһ ғәлейһи[48] қасында бисмиллаһни[47] өз қасды иле айтпай қалдырса мутләқан харам дүр, ұмытып қалдырса халал дүр.

حَتَّى نُؤْتِي مَثَلًا مَّا أُوتِيَ رَسُلَ اللَّهِ اللَّهُ أَعْلَمُ حَيْثُ يَجْعَلُ رِسَالَةً.

Сурат элэнғамда: «хәттә нутә мислә мә утиә расулуллаһи аллаһу әғләм хәнсу иәжғәлу рисәләтәһу.

Мағынасы: «Аллаһтың елшілеріне берілген сияқты бізге де берілгенге дейін иман келтірмейміз деген». Меккеде түскен. Әнғам сүресі. 124-аят.

Үшбу аят кәрәмде[49], екі... ләфзәт Аллаһ[50], бірісі артында, бірісі зікір етілген мәхл ижәбәт[51] дұға. Яғни дұға қабыл болатұғын орындардан дүр.

Ысхак пайғамбарның[52] тумағындан шарт берілген уақыт Сара анамыз[53] тоқсан тоғызда, Халилуллаһ[54] жүз жиырмада еді.

كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَصَدَقْتُمُ هَذِهِ وَهَالِكُمْ أَنْكُمْ كُنْتُمْ أَمْوَاتًا نَطْفًا فِي أَصْلَابِ آبَائِكُمْ
«فَجَعَلَكُمْ أَحْيَاءَ ثُمَّ يَمِيتَكُمْ بَعْدَ هَذِهِ الْحَيَاةِ ثُمَّ يَحْيِيكُمْ بَعْدَ الْمَوْتِ ثُمَّ يَحْسَبِكُمْ

«кәйфә тәкфурунә билләһ уа қасатукум һәзиһи уа хәлукум әннәкум кунтум әмуәтән нутфә фи ихләб (исләб) әбәкум фәжғәләкум әхиәә суммә иумитукум бәғдә һәзәл хәиәт суммә иухикум бәғдәл мәут суммә иухәсибукум».

Мағынасы: «Сендерді жаратқан Аллаһқа қалай күпірлік жасайсыңдар. Сендерді ол сұйықтан жаратты. Сендерді тірі қылды. Сосын сендерді өлтіреді. Сосын ақиретте қайта тірілмеді де есеп қылады».

اِنَّنِيۤنۡ اَمۡتِيۤنَ وَاَحۡبَاۡتِيۤنِ اَوۡمُوۡتِيۤنِ وِحَيَاتِيۤنِ وَاَرَادۡ بِاَلۡاِمَاتِيۤنِ ذَاۡقَهُمۡ اَمۡوَاتًا اَوَّلًا وَاَمَّا تَهُمۡ
عِنۡدَ اِنۡقِضَاۡءِ اَجَالِهِمۡ وَبَاۡلَا حَيَاتِيۤنِ الْاَحْيَاۡءِ الْاَوَّلٰى وَاَحْيَاۡءِ الْبَعۡثِ وَاَنۡهٰىكَ تَفۡسِيۡرَ الَّذِيۤ قُوۡلُهُ تَعٰلٰى
وَكُنۡتُمْ اَمۡوَاتًا فَاَحْيَاكُمۡ ثُمَّ يَمِيتُكُمۡ ثُمَّ يَحْيِيكُمۡ

Иснәтәин әмәттин уа әхиәтин умуттин уа хәиәтин уа арада бил әммәттин хәләкәһум әмуәтән әууәлә уа әммәтһум ғиндә инкидә әжәлуһум уа бил әхиәтин әләхиәт әлулә (әләууәл) уа әхиәт әлбәғс уа нәһик тәфсир зәлик қауләһу тағала «Кунтум әмуәтән фә әхиәкум суммә юмитукум суммә юхиикум».

Мағынасы: Екі өлі және екі тірі. Екі өлгенін қалады. Бірінші оларды ажалы келгенде өлтірді. Сосын ақирет күнінде қайтып тірілтті. Аллаһ Тағала құранда айтты: «Сендер өлі болдыңдар. Сосын сендерді тірілттік. Тағы қайтып өлтірдік және тағы ақирет күнін де тірілтеміз».

فى بيوت اذن الله و ان ترفع و يذكر فيها اسمه يسبح له فيها بالغدو و الاصال رجال لا
تلهيهم تجارة و لا بيع عن ذكر الله و اقام الصلوة و ايتاء الزكوة يخفون يوما تتقلب فيه القلوب
والابصار

«фи буютин эзинэ аллаһу уа эн турфәғә уа юзкәрә фиһә исмуһу
юсәббиһу ләһу фиһи билғудууи уал асали рижәлул лә тулһиним
тижәрәтун уа лә бәиғун гән зикриллаһи уа икамис салати уа итәиз
зәкәти иәхәфунә иәумән тәтәқалләбу фиһил кулубу уал абсар».

Мағынасы: «(Бұл нұр) Аллаһтың жоғары бағаланып, ішінде өз
атының зікір етілуіне бұйырған үйлерде болады. Онда ертелі-кеш
Оны дәріптейді. Өздерін сауда-саттық; Аллаһтың зікірінен, намазды
орындаудан, зекет беруден тоспайтын адамдар бар. Олар, жүректер
мен көздердің қозғалатын күнінен қорқады». Мединеде түскен. Нұр
сүресі. 36, 37-аят.

ومن جعل الاماني التي بعد
حياة الدنيا والتي بعد حيات
اجيآت وهو خلاف ما في القرآن
غير معتد بها اذ يزعم ان له
فلا يكون بعد ما ويعد في
في قوله تعالى لان شاع له
كشاف ١٢

С.Торайгыров
атындағы ПМУ-дің
академик С.Бейсембаев
атындағы ғылыми
КІТАПХАНАСЫ

Уа мән жәғәлә әләмәтәтин әлләти бәғдә хәиәт әддуниә уал ләти бәғдә хәиәт әлкәбр ләзм исбәт сәләсә әхиәәт уа һууә хиләф мә фил куран иллә ән иәтәмәххил фә иәжғәл әхәдәһә гәир муғтәдди биһә әу иәзғәм әннә аллаһ тағала юхийһум фил кәбур уа тәстәмир биһим (биһум) тилкә әлхәиәт фә лә иәмутун бәғдәһә уа иәғудһум фил мустәснин мин әссиғкәт мин кауләһу тағала иллә мәшәә аллаһ кәшәф. Тафсир хусни 203 Сурат әлмумин.

Мағынасы: «Дүние өмірінен кейін және қабірден кейін сендерді өлі қылған, кем дегенде міндетті түрде үш дәлел қажет; Өмір, ол – Құранда барына еру, тек жалтарып бастап, біреуі басқаша санап жорамалдау, оған немесе сендіріп, Аллаһ Тағала қабірде тірілтіп, жалғасып, оларға сол өмір өлмейтіндей, одан кейін және тек қана таңқаралықтай Аллаһ Тағаланың, тек қана Аллаһтың қалағаны».

ان الشيطان جسم لطيف نارى قاور على الشكل بشل مختلفه
 والجن هو اى قاور على الشكل كذلك ايضاً
 الملك جسم لطيف نورانى كذلك ١٢
 ان الجن كانوا ثلثة اصناف وصنف يرحلون ويضعون ١٢
 والجن مقابل الانس وهو جوهر نارى يشكل باشكال مختلفه وانما سمو به
 لكونهم فى ستر من اعيان الناس من نعم الله علينا وكذا استار الملكة
 اما الجن فكلواهم فى صور القبيحة البقيحة غاية البقيح حتى لو اى من احد من الناس
 لمات او زال عقله
 واما الملكة فكلواهم فى غاية الحسن الجمال حتى لو اى من احد من الملكة احمد
 لمزال عقله او مات فدا سح هو صفة الانسان لولا يتها
 ثم اعلم انه روى ان الجن كانوا ثلثة اصناف صنف لهم اجنحة يطيرون فى الهواء
 وصنف صورت الحيات والكلاب وصنف يرحلون ويضعون

Иннә шайтан жисм ләтимф нәр кадр ғәлә шәкл бишәкл мухтәлифә. Уал жин нууә әи қадир ғәлә әттәшқил кәзәлик әйдән. Әлмәлик жисм ләтиф нурән кәзәлик.

Иннәл жинну кәну сәләсәт әснәф уа синфу иәрхәлун уа иәзғәнун. Зәғн бисукун әлғәин уа фәтхәһә. Уал жинну мәқәбил әлинс уа нууә жәуһәр нәрә иәтәшқил бишәкәл мухтәлифә уа әннәмә сәму биһи ликәуниһим фи сәтәр ғән әгин әннас мин нигмуллаһ ғәләинә уа кәзә истәтәрә әлмәләикәт. Әммә әлжинну фәл кәунәһум фи сурәл қабихә. Әлқабихә ғәиәт әлқәбих хәттә лиуәрәиһим әхәд мин әннас лимәт әузәл ғәкләһу.

Уа әммәл мәләикәт фәл кәунәһум фи ғәиәт әлхасан әлжәмәл хәттә лиуәрәиһим ғәлә сурәтиһим әлмәликәт әхәд лизәл ғәкләһу әу мәтә фәлә тәсиғ хусәләт әлинсан руиәтиһумә. Суммә әғләм иннәһу руиә иәннәл жинну кәну сәләсәт әснәф синфу ләһум әжнәхәт иәтирун фил һәуә уа сәнф суратул хәиәт уал киләб уа сәнф иәрхәлун уа иәзғәнун» 119 сахифта хар...

Әнниғмәт мә ютмин биһи әннәфс әлмәнт мә тәғдәд әлмунғәм ғәләйһи уа нууә ғәлә нәуғәин иә тәубих, иә тәбниһи бил аллаһу юмин ғәләйкум тәбниһи лә тәбтәлу садақатәкум билмин уаләзи мәиданы көргенде хәзирәт Ғиса рухуллаһ жылап «Аллаһуммә ижғәлнә минәш шәкирин» – деді.

Тәнәуәл қыларда «Бисмилләһи хәйрур разикин» – дейді.

Уа ухдәрәт әл әнфусу әшшуххә уа хәдир етилмәс болды нәфсиләр сараңлықға яғни әркімнің нәфси сараңлықға мейли етпекши дүр. Сол себепли ирһәм қатын өздерінің хәқларында кешуге разы болмасдар.

Мағынасы: Шындық шайтанның денесі шырайлы от, әр түрлі түр, бейнеде бола алады және жың да түрлі бейнеде бола алады. Періштелер денесі шырайлы нұрдан. Шынында жыңның үш түрі болған. Түрі демалып жолға шығушы, жолға шықанда көзді ашып-жұмғанша. Жың ол салыстырғанда адамдарға қарама-қарсы және ол мәні отты, түрлі бейнеде болады. Тек қана онымен кездесуге атаса адамдардың көзіне Аллаһтың нығметін біздерге көрсетпейді және періштелер де солай көзге көрінбейді. Бірақ та жыңмен көріксіз бейнеде кездессеңіз, көріксіздігі көріксіздің шегі. Егер де олар адам баласына қараса, онда адам баласы өліп кетуі мүмкін немесе ақылынан ауысады.

Шынында періштелер кездессе көркемнің, әдеміліктің шегі, егер де біреу періштенің түрін көрсе ақылынан ауысады немесе өледі, көргенін тез арада пайдалана алмайды. Одан кейін жынды көргендей жариялайды. Шынында жынның үш түрі болады, олардың түрлері, жоғалып кетіп ауада ұшады, түрлері хайуандар мен ит түрінде бола алады және түрлері сапар шегіп жолда жүреді. Берекет, ол жан тыныштығымен, соңы көшіп немесе берекеті оған және екі түрі, тәубе таусылумен иә нұсқаулықты қолдануы. Бірақ Аллаһ сендерге нұсқауларына ант қылды. Еш жалғандыққа садақаларыңа ант және зияны. Тәубе майданын көргенде хазірет Ғиса Аллаһ руһынан жылап «Иә, Аллаһым, біздерді шүкір қылушылардан қыл» – деді.

Тамақ ішерде «Аллаһтың атымен адал ырыздықтан» – дейді.

Жаны сараңдық жеткізуі және алып келуі етілмес.

«لا تحذن من عبادك نصيباً» «Лә тәхзин мин ғибәдәк нәсибән».

Мағынасы: «Құлшылығының нәсібінен қайғырма».

Тафсир хуснида мағынасы бар. Әрбір мың кісіден тоғыз жүз тоқсан тоғызы тамуғлық[55] уа бірісі жәннаттік[56] деген. Хадис шарифте әннә[57] хазіретіміз бірісі кәне басқа үмметтерден қалғаны Иәжуж уа Мәжужлер[58] боларлар деп бұйырмастар. «فليغرين خلفا الله»

«Фәлә юғәрринә хәлқә аллаһ» Ғумар ибн мәсән хазірет Сүлеймен ғалейһи сәләм наслындан еді. Зікір пайғамбарға бишартында айтқаны.

Мағынасы: Барлық Аллаһтың жаратылысы көркемді.

«الله يفعل ما يشاء الله يخلق ما يشاء»

«Аллаһу иәфғәлу мә иәшә аллаһу иәхлуку мә иәшә» Би, би Мариямға бишаратында айтқаны.

Мағынасы: «Алла тағала не қаласа соны істейді, Алла тағала не қаласа соны жаратады».

قال تعني انما
 هو الانسان لو انزع مراتب
 آدمية من التشاكل وهو من اول الامر
 الحابلون مثلث ولينين ستة وهو غاية
 سن الشباب ولبون غار ستة الماربعين ستة وهو غاية القوة
 وهو من ثلاث وثلاثين سنة من الكهولة وهو من الاربعين الى الستين
 وسن العفة ثم المزية الثالثة من انقصوا منسكون نقصا فنيا لا ينظم ثم المزية الرابعة
 كما قال النفل من الخطا ومن استنبت الى آخر العمر وفيها يتبين النقص ويكون السوم والوفون ١٢
 وكما لا يعلم بعد علمه يعني ان الانسان يوزع الى حالة الطولية بنسب ما كان علمه سببا
 سن الشيخوخة من الخطا وذلك لا عقل وان منكم من يكن حتى يذبح عقله فاني حير
 فكيف لا يعلم بعد علمه يعني ان الانسان يوزع الى حالة الطولية بنسب ما كان علمه سببا
 وقال ابن عباس لكيلا يظلم الصبي الذي لا عقل له وقال ابن قتيبة معناه من لا يعلم بعد علمه بالآخرة
 وقال ابن عباس من قدرته انه كما قرأه على تقديس العلم الى الجهل انه
 شيئا من حرمه وقال الزجاج المعنى وان منكم من يكن حتى يذبح عقله فاني حير
 بعد ان كان عالما جاهلا ليس يعلمه ذلك ولعل على صحة بعث بعد الموت كما ان اجود
 فاور على احيائه بعد امانته ليكون ذلك ولعل على صحة بعث بعد الموت كما ان اجود
 قال ابن عباس ليس هذا في معرفة وقال عكرمة من قرأ القرآن لم يرد الى افلاكم
 الاكرامة عند الله وعلا ومعرفة وقال في قوله الا الذين امنوا وعملوا الصالحات في الدنيا قرؤ
 صحت لا يعلم بعد علمه وقال في قوله الا الذين امنوا وعملوا الصالحات في الدنيا قرؤ
 القرآن وقال ابن عباس في قوله تعلم رونه ان يعلى من اولئك الصالحات في الدنيا قرؤ
 ثم استثنى المؤمنين فقال يعلى الا الذين آمنوا وعملوا الصالحات ١٣ فازن
 ١٣٥ جلد الثالث

ما زاد من آية
 قال ابن عباس
 آية من آية من آيات الله
 ما زاد من آية
 ما زاد من آية

طبعة في دار المطبعات العلمية
 القاهرة
 ١٩٥٠ م
 دار المطبعات العلمية
 القاهرة

Қалә бәғдә әлғүләмә ғумрул инсан ләһу арбаға мурәтибу. Әууәлуһә мин әннәшу уанәмә уа һууә әууәлу әлғумр илә бәлуғ сәләсә уа сәләсин сәнәт. Уа һууә ғәиәт синнун әшшәбәб уа бәлуғул әшәд. Суммә әлмәртәбәт әссәниәт синнун әлуқуф. Уа һууә мин сәләсә уа сәләсин сәнәт илә арбағин сәнәт уа һууә ғәиәтул қууат уа кәмәл әлғакл. Суммә әлмәртәбәт әссәлисәт синнун әлкәһүләт уа һууә минәл арбағинә иләс ситтин. Уа һәзиһил мәртәбәт иәшриғул инсан фи әннақс ләкин иәкун нақсан хәфиән лә иәзһәр. Суммәл мәртәбәтул рабиғат синнун әшшәихухәт уал әхтат мин әсситтин илә ахир әлғумр. Уа фиһә иәтәбәиинә әннақсу уа иәкун әлһәрим уал хәриф.

Ләки лә иәғләм бәғдул ғүләмә шәйән иәғни әннәл инсан иәржиғ илә хәләт әлтағулиәт бинәсиән мә кәнә ғилм бисәбәб әлқубрә. Уа қалә ибн Ғаббас ләкилән юсиру кәлсаби әлләзи лә ғаклу ләһу. Уа қалә ибн Қутәйба мәғнәһу хәттә лә иәғләм бәғду ғилм билумур шәйән лишәддәт һәрим. Уа қалә Әззәжәжул мәғнә уа иннә минкум мән юкәббир хәттә иәзһәб ғакләһу хәрифән фә юсиру бәғдә ин кәнә ғалимән жәһилән юрикум Аллаһу мин қудратиһи иннәһу кәмә қадара ғәлә нақләһу минәл ғилм илә лижәһл иннәһу қадара ғәлә әхиәи бәғдә әмәтәт лиәкун зәликә дәлилән ғәлә сиххат әлбәғсу бәғдәл мәут ликәнә ужуд.

Қалә ибн Ғаббас ләисә һәзә фил муслиминә лиәннә әлмуслим лә иәздәд фи тул әлғумр уал бәкаи иллә кәрәмәти ғиндаллаһи уа ғаклән уа мәғрифәт. Уа қалә Ғәкримәт мән кәрәә әлқуран ләм юриду илә әрзәлә әлғумр хәттә лә иәғләм бәғдә ғилму шәйән.

Уа қалә фи қаулиһи «илләл ләзинә әмәну уа ғәмилус салихәт һумул ләзинә қарәу әлқуран.

Уа қалә ибн Ғаббас фи қаулиһи тағала «суммә рәдәднәһу әсфәлә (әсғәл) сәфилинә юридул кәфир суммә истиснә әлмумининә» Фә қалә тағала «илләл ләзинә әмәну уа ғәмилус салихәт».

Мағынасы: Кейбір ғалымдардың айтуынша адам өмірінің торт тәртібі бар. Біріншісі: Оның кемелденіп өсуі, ол өмірдің алды, отыз үш жасқа толып, оның жастық шақ жасындағы ынтасы және ынтасын толығымен белгілеуі. Содан соң екінші мәртебесі: Жастың тоқтауы, ол отыз үштің жасы, қырық жасқа шейін және оның қуатты ынтасы және ақыл толықтығы. Одан соң үшінші мәртебе: Орта жас, ол қырықтан алпысқа дейін және оның мәртебесі –

адамды түсіндіру жеткіліксіздігі, бірақ та жеткіліксіздігі болып сыры көрінбеуі. Одан соң төртінші мәртебесі: Қарт алпыс жаста да өмірінің соңына дейін қателесуі және қателікті жеткіліксіздігін және хараммен қайғысы. Тек содан кейін білімнен ештеңе білмейді, яғни адам баласы ұмытшақтықтан қыспақ халіне оралып ілім жас үлкендігі себебімен болатыны. Ғаббас ұлы айтқандай: Тек тырыспақ болуы, содан кейін оған ақылы болмас. Қутәйба ұлы айтқандай: Мағынасы: егер де кейбір білімнің түсініксіздігі өмір ауыртпалығынан, қартаюшылықтан екенін.

Әлжазаж айтқанындай: Мағынасы – егер сендердің біреулерің кәрілікке жетіп, ақылы әріппен кетсе, жылжып содан соң егерде көргенсіз, дінсіз ғалым болса да, Аллаһ сендерді құдреттігімен көреді, құдіретті ілімді қайсарлықпен талаптанып көргенсіздікті кешіруге, тағдыры тірілуін, содан соң өлуін болдырады, сонысы дұрыс дәлел, өлімнен соң тұрмысы болса да.

Ғаббас ұлы айтқан: Бұл мұсылмандарға емес, өйткені мұсылман қалған бар өмірінде еш асырыс қылмайды. Мейірімі Алладан және ақылымен мағынасы де. Ғақр айтқан: Кімде-кім Құран оқыса, өміріндегі қателіктері көрсетілмейді, тіпті кейбір білімнен аздап білмесе де.

Аллаһ Тағала айтқаны; «Тек қана иман келтіргендер және жақсылық іс істегендер, олар – Құран оқушылар». Ғаббас ұлы айтқан, Аллаһ Тағаланың айтқаны, содан соң оған құштарлық жауабы, кәпір жұмсақтықты қалайды, содан кейін тек қана иман келтіргендер. Аллаһ Тағаланың айтқаны; «Тек қана иман келтіргендер және жақсылық іс істегендер».

Handwritten Arabic text in a dense, vertical script, likely a manuscript or a page from a book. The text is written in black ink on a light-colored background. The script is highly stylized and characteristic of classical Arabic calligraphy. The text is arranged in vertical columns, with some lines starting with large, decorative initial letters. There are several lines of text that are more prominent than the others, possibly serving as section headers or key points. The text is surrounded by a decorative border, and there are some markings and symbols interspersed throughout the script.

Оригинал и перевод
Сопоставление оригинала и перевода
Торектюр
Отрывок из перевода
Сопоставление оригинала и перевода

Кад иэти бихата (нэхт) бэгдэл мөшэйх ли эзхэб эннэмл эн иэктуб фи иннэ нэф фэзиһил эсмэ уа тэгсил бимэ уа тэршэ фи бэит эннэмл фэ иннэһу иэзэһэбу уа лэ иэтлүг уа һууэ элхамдулиллэһи би эһиэ шэрру эһиэ сэррикум биэһиэ шэррэ эһиэ уа рэиэт эйдэн фи бэгдул мүдгэфэт эн иэктуб гэлэ эрбэгэ шэкэф ниэт уа тэжгэл фи эрбэгэ эркэн элмэкэн эллэзи фиһи эннэмл фэ эннэл эннэмл иэрхэл уа руббэмэт уа һууэ уа изэ қалэт таифэт минһум иэ эһл юсриф лэ мэкэм лэкум фэржэгу иллэ гаскуну фи мэнэзилнэ фэтэгэдду уаллаһу лэ юслих гэмэлул мэгдин элэм тэрэ иллэ эллэзинэ хэрэжу мин диэрэһум уа һум элуэф хэзэрэл мэут.

Фэ қалэ лэһум Аллах мэуту фэмэту кэзэликэ иэмүт эннэмл мин һэзэл мэкэн уа иэзһэбубукиудрэт уа миммэжриб эйдан фэуэжэдэнэ нэфиған эн иэктуб гэлэ лэух мэ гэззэ уа юдиғ гэлэ қариэт эннэмл фэ иннэһу бирэхл уа һууэ қаулэһу элхаққул элмэлику Аллаху, Аллаһу, Аллаһу.

Уа мэн иэуқа шах нэфсу фэ улэйкэ һумул мүфлихун уаш шэйху фи қалэмил гэрэб элбэхлу мэгэл хэрс уа қад фэриқа бэгдул гүләмэ бэинэл бэхлу уаш шах фэ қалэ элбэхл нэфсул мэнэг уаш шах һууэ хэлэту эннэфсэниэту эллэти тэқтади зэлик элмэнэг уа лимэ кэнэ эшшах мин сифэтул нэфс.

Гэн эбу һурайрэт эннэ расулаллаһу соллаллаһу гэлэйһи уа сэлэм қалэ: «шэррэмэ фил рэжул шах һалиғэ уа жэбэнэ хэлиғэ эхрэж эбу Дауд эһһэлғ эшэддэл жэзғ уал мүрад минһу һиэ эннэ эшшейх иэхзэн гэлэ шэй биғэуэт эу иэхруж мин иэдиһи уал хэлиғ эллэзи хэлэгэ фэуэдэһ лишиддэт хэуфэһу уа фэзғэһу».

Гэн эбу һурайрэт қалэ, қалэ расулаллаһу соллаллаһу гэлэйһи уа сэлэм: «лэ иэжтэмиғу фибэр фи сэбилиллэһи уа дэхэн жэһаннам фи жэуфи гэбд эбэдэн уа лэ иэжтэмиғуш шах уал иман фи қалби гэбд эбэдэн эхрижуһу эннисэи. Хазан.

Уа мэ лэнэ эннэ лэ нэтэуэккэл гэлэ аллах уа қад һэдэнэ сэбилэнэ уа лэнэжрэн гэлэ мэ эзиэтимунэ уа гэлэ аллах фэл иэтэуэккэлу элмүтэуэккэлун. Қалэт нэмлэту иэ эиюһал нэмэл удхулу мэсэкинакум лэ иэхтамнакум салимэн уа жунудуһу уа һум лэ иэшғурун эһиэ шэрру эһиэ уа... эсбэуэс эл шэддэ эрхэлэ эиюхэл нэмл мин һэзэл мэкэн бихақ һэзиһил эсмэу уа биэллэфэ лэ хэулэ уа лэ қуатэ иллэ биллэһил гэлиул гэзим фэ, қэф, жим, мим, ха, мим, тэ» хэиэтул хэйуэн.

Әлһәмәт битәхфиф әлмим ғәләл мәшһур таир әлләйл уа һууәл һәдә уал жәмғ һәм уа һәмәһу.

Уал ләзинә жәәу мин бәғдһум» иәғни мин бәғдәл муһәжиринә уал әнсар уа табиғунә ләһум илә иәумул киәмәт. Ғәллән әй, ғәшшән уа хәддән әлжүзус сәни 370.

Мағынасы: Кейбір шейхтардың саралауыниша, құмырсқалар да егер жазылмаса қозғалмайды. Дер кезінде бұл есімдерді ата, аз болса да не болғанын құмырсқа үйінен көрерсің, оның баруы, пішіні көрінбеуі, Аллаһқа мадағы өмір қиыншылығына, таралған өмір қиыншылығы және тағы көргенім кейбір төртке құрастырылған жазулары, мөлдiр ниеті және төрт тіректің бастауы, құмырсқалар бар мекенде. Мүмкін құмырсқа көшіп немесе өліп те қалған, бірақ Тайғат айтқандай олардыңиә, қонысиелері ішкені, тұрғылықты жері жоқ сендерге. Қайта оралып біздердің үйлерімізге тұрмаңыздаршы ертеңінде. Аллаһ істерін ертеңімен татуластырмайды, үйлерінен шығып олар берікті өлімнен сақтануы керек. Айтқан: Иә, Аллаһым! Аллаһ. Қайтыс болуы немен бергеніне және де өледі құмырсқа бұл мекеннен және кетеді құдіретпен сыналып сонымен қатар пайдалы жазуды таптық, өйткені ол аттануы оны Қаф уа ләм, һа, әлиф, ләм, ха, қаф, уа, ләм, һа, әлиф, ләм, мим, ләм, кәф, Аллаһу, Аллаһу, Аллаһ. Біздер Аллаһқа тәуекел қылмасақ және дұрыс жолға разылық үшін хабарламадық. Не айтады Аллаһ үшін тәуекел қылушылар. Құмырсқа айтқаны, иә, сол құмырсқа тұрған үйлеріңе кіріңдер, қуаныш та бұзылмас және әскері оның еш өмір ауыртпалығын, өмір алыстығын сезбей беріп күшейтуі. Бұл мекеннен құмырсқаның көшуі, бұл орын шындығында бұл есімдермен хабар берілген хақтық. Аллаһ Тағаланың күшіқуатынан асатын ешқандай күш-қуат жоқ.

Фә, жим, мим, ха, мим, тә. Қашан алаңдатуы жеңілдігімен немесе белгілі түнгі құстар және оның мүмкіндігінен айыруы және едәуір адасқандарын жинауы.

Кім сараң адам жанын сақтаса, оған үлкен табысқа ие болуы және сараң араб тілінде шаршап шалдығуы тырысуымен бірге. Енді кейбір ғалымдардың сараңмен караудың айырмашылығы. Сараң айтқаны жаны бөгет қылуы, карау, өте сараң ол жан жәйі ниеті қайсысы талап етсе сонысы бөгет және қашан сараң жанды сипаты болған.

Әби Хурайрадан Аллаһтың Расулы оған Аллаһтың сәлемі мен мадағы болсын, айтқан: «Ердің көркемсіздігі: мазасы кетуі – сараңдығы, мазасы кетуі міндеттілігін түсінуі. Әбу Даудтың түсіндіруінде сараңдылық – өте қатты қайғы. Шейх қайғысының оның түсінуі бір бөлігін көреді. Қайғысы кішкене болса да, қолындағы қуатты шығаруы. Кесірлетін қайсысы мінезі бұзылған пайда күштілігімен қорқыныштан қорқуы.

Әби Хурайра айтқан Аллаһтың Расулы (оған Аллаһтың сәлемі мен мадағы болсын) айтқан; Аллаһ ризалығы үшін жиналғанды түсіндіре алмас және тозақ түтеуі құлдың қорқынышы ешқашан сараң жиналмас және иманы жүрегінде тәртіптілік, әйелдер сақтағанды шығарады.

Қайсысы да келіп иман келтірсе, одан кейін олар, содан соң олар мұхажірлер мен алдаушылар. Олар қиямат күніне дейін ерушілер.

Элхэиэл жэмэгэт элэфрэс лэ уахид лэһу мин лэфз кэл каум уал рәһтэ уал нэфэр уа килэ муфрдәһ (муғридәһ) хэиэл уа иэкғи фи шәрәфи элхәил иннә аллаһу тағала аксим биһә фи китәбиһи уал гәдиәти дабхән уа һиә хәил әлғәззә уаллати тәғәдду фәтәдбих әй тәсуәт би әжуәфиһә уа һууә иәкул элхәил мәғкуд фи нәуәсиһәл хайр илә иәумил киәмәт әжрул гәнимәт уал гәдиәт дабхән тәғәдду мөддән гәнәкиһә фис сир уа әсләху мин хәрәкәт әннар фил гауд фәл муриәт кадхән тәрми билхәжәрәт мин шиддәт гәдууиһә фә иәдрибул хәжәр хәжәрән әхиру дәйурә әннар фәл муғирәт субхан иәғни элхәил тәдфәғ бирәкбәниһә иәумул хәрб мин жәмиғ илә мәғрәк уал әғәрәт сәрғәт әссир фә әсрән биһи нәкғән әй хижжән бимәкән сирәһә гибәр фәуәстән биһи... әй уәстән бин нәкиғ жәмиғән. Фәл муғирәт субхан иәғни элхәил туғәир биғәрсәниһә гәләл гәду гиндәс сәбәх лиәннә әннәс фи гәкләтиһи фи зәликәл уақт гәнил истиғдәдән.

Әлғәрис уахид элхәил уал жәмиғу әфрәс лил зикр уал инсә уа әууәлу мин зәлик уа рәкбәһу Исмәғил гәләйһис сәләм уа минәл хәил мә лә иәб... уа лә иәруссу мә дәмү рәкибәһу гәләйһи уа минһә иәғрифу сәһибуһу уа лә юмкин гәирәһу минәл рәкуб гәләйһи».

Қауләһу тағала: «уләикә иәлгәнһумуллаһу уа иәлгәнһум әлләғнун» калә мужәһид әлләғнун элхәшәрәт уал биһәим юсибәһум әлжәдиб бизунуб гилмә әссуи әлкәтимин фәиәлгәнунәһум. Уа калә ибн Ғаббас радиаллаһу тағала гәнһумә әлләғнун куллил мәхлукәт мә гәддән әлжинну уал инсу уа килә мә гәддән әлмәләикәт фәкәт.

Уа Қайсар кәлимәт әфрәнжиәт уа мәғнәһә шәккун гәнһу уа сәбәб мә қаләһу әлмурәхун. Әммә Қайсар мәтәт фил мәхәд уа шәккун бәтнәһә уа әхрәжә фәсәммә Қайсар. Уа кәнә иәфхәр бизәлик гәләл мәлук уа иәкул иннәһу ләм иәхруж минәл рәхм уа фи зәмән мәлик уаләд әлмасих гәләйһис солату уас сәләм. Суммә уәдәғә һәзәл лақаб ликулли мин мәлик әлмәрум кәмә лақабу мәлик әттурк Хақан уа мәлик фәрси Кәсри уа мәлик әшшәм һәрқал уа мәлик әлқабт Фирғәун уа мәлик әлиәмән табғу уа мәлик әлхәбсәт әннәжәш уа мәлик фирғәнәһ Әләхшид уа мәлик миср фил исләм Султанән уа мәлик хин Фәғфур.

Қалә ибну хәләкән уа һун нәктәт силә гәнһә уа һиә әннәл рум юқалә ләһум бану әләсғәр фә мә әссәбәбу фи тәсмиәтиһим бизәликә фә юқалә әннә мәлик әррум ихтәриқ фиссир минәл әууәл фә бәкиәт минһу имрәәт фәтәнәфсу фил мәлик хәттә уақәғә биәнәһум суммә

истәләху гәлә әннә иәмлику әууәл мин иәшриф гәләйһим фәжәләсу мәжлисән лизәликә фә әкбәлә рәжул минәл иәмән уа мәғәһу гәбд ләһу хәбәш юриду әррум фә әбкә әлгәбд минһу фә әшриф гәләйһим фәкалу унзуру фи әй шайин уақағтум фәзәуәжуһу тилкә әлмәрәт уа мәликуһу гәләйһим фәуаладәт минһу гүләмән фә сәммуһу әләсфәр лисурәт ләунуһу ләкунәһу түләд бәинәл хәбәш уал мәрәт әлбайдаә уа нәсиф әррум иләйһи. Суммә әннә сайдул гәбд хадмәһум фиһи фәкалә әлгәбду иннә гәбдуһу фәрдуһу фәғтуһу хәттә әрдун уа бака һәзә ән-нәсб гәләр рум хәиәтул хайуан».

Мағынасы: Атқа шабу. Аттардың көпшілігі, егер де біреу оған қауымнан сөз айтса, кейбір топтар жек көріп айтуы және жалғыздық аты. Атқа сый көрсетумен сөз айтқанда Аллаһ Тағала кітабында ант ішкен және алға жүріп ауыр дем алған жылқы жеңіске жетуші. Қайсысы қарсылық көрсетсе, ауыр демалғаны ондағы қай іштей әдеттенуі. Оның айтқаны жылқыға байланысты, насихатында жақсылығы қиямет күніне дейін жақсылығы және олжасы. Алға жүріп ауыр демалу қарсылығы және құшаққа алып өзін жоғары ұстау әмірлігі және де қимылын оттан жақсарту қырсықтығы. Алға жүруі әрекеті, қарсыластық күштілігімен тас лақтыруы, таспен ұрып соңғы ағынымен отты көрер. Таң атысымен ауыстыруы яғни жылқыны жоғары көтеріп соғыс кезінде мінуіне көпшілігін шайқаста тез қимылымен шабуыл жасағанда артынан шаң қалдырар. Қайсысы қатты ашуда болса мекеніне артынан мінсіз ортаңғы орында онымен жиналуы. Қай ортасында да шаң көптігі. Таң атысымен жылқы ауыстырып, яғни жаудың атын таң атқанда айырбастан алуы, өйткені адамдар ойларында сол уақытта дайындалып жатады. Ат, жылқылардың біреуі, көпшілігі ол жылқылар еркектері мен ұрғашылары. Алғашқы бағындырып мінген ол Исмагил (ғ.с.) болған. Жылқыдан еш арақашықтық және еш қандай аяушылығы болмас, оны мінгенде және оның еш сырын иесінен басқа мінгендері де білмес.

Аллаһ Тағаланың айтқаны: Олар Аллаһтың лағынетінде және лағнеттеушілер лағнетінде болады. Мужаһид айтқандай; лағынеттегілер құрт-құмырсқа және мелшііп тұратын хайуан, өзге күнәсін сезінетін білімді лағнеттегілер. Ғаббас ұлы (Аллаһтың разылығы мен сәлеметі оған болсын) айтқандай; Бүкіл мақлұқтар

жорамалдауынша жын да, адамдар да лагнеттеледі, айтуынша, жорамалдауынша тек періштелер ғана лагнеттелмейді.

Қайсар (рим импираторы Цезарь), ол – европалық сөз. Одан шаршап, жалыққан, себебі Маурахун айтқандай Қайсар өлер алдында іштей қорқынышта болды, атап қоюын Қайсар деді және тәкаппар болған, сонысымен патшалық атқарған. Айту бойынша, ол ешқашан ешкімге аяушылық жасаған емес және сол патшалық заманында Иса (Масих), мадақпен сәлемі болсын, туған, содан соң бұл қойылған атты барлық Рим патшаларына қойды, шығыс патшасын Хақанды да атай бастады, парсы патшасын Касраны және шам патшасы Харқалды (Египет) патшасы Ферғауынды, Иемен патшасы Табғды, Хабаша (Ефиопия) патшасы Анжашиді, Ферғана патшасы Алхаширді, Мысырда Ислам дәуірінде Сұлтан деп және кешіруші патша келгенше.

Халқан ұлы айтқан: Онда сұраушыға қалжың оларда, Раум оларға айтқан: не себептен және неге кіші ұлы деп атайды деген. Өйткені деген алғашқы заманда Рум патшасы жанып кеткен, онымен патшалыққа бәсекелескен одан бір әйел қалған және араларында бір заттар болған, содан соң келісім бойынша алдымен оларға сый көрсетуге әмірленген. Жиынға жиналып Иеменнен сапаршыларды қарсы алды, олармен Хабаш деген құлдары болған. Раумның қалауы бойынша олардан қалған, оларға сый-сыяпат көрсеткен. Оған не болса да байқа деген. Жоғары сыймен оны сол әйелге үйлендірді. Оларға билік жүргізді, одан ұл бала тауып, есімін Асғар деп қойған. Сағраттын түсі гарышты емес болды, Хабашамен ортасында туылды, әйелі ақ түсті болды. Раумның тегі содан болды содан құл билік жүргізіп оларға жаулана бастады. Құл айтты, мен оның құлымын деп, оған разылығымен қайтарды, жерді де берді және бұл Раум тегіне жатады.

Уа қаләт зәужәт әй сәфурән бинт Шәғиб әдиг аллаһ ән иәжғәлнә зәужәтукә фил жәннат қалә зәликә ләк ән ләм тәтәзәууәж бәғдә фә әннәл мәрәт лиәхир әзуәжиһә.

Уа қалә әррабиғ ибн Әннас нәзәләт әттариәт уа һиә уа қаррә сәбгинә бәғирән иәкрә әлжуз минһә фи сәнәт уа ләм иәкрәһә иллә әрбәғәт нәкрә Муса уа юшәғ ибн нун уа гәзир уа Гиса гәләйһимс солат уас сәләм уал мурад бикаләһу ләм иәкрәһә иәғни ләм нәхфәзуһә уа иәкрәһә гән зәһир қалбәһ иллә һәулә әләрбәғәт. Хазан.

Қилә ухиә аллаһ Муса ән әжмәғ бәни исрәил кулл әһл әрбәғәт әбиәт фи бәит суммә әзбәху әүләд әддән фәдәрәбу бидәмәиһә гәлә әбуәбикум фә әнни сәмир әлмәләикәт фәтәктәлу әбкәр әл фәрғун мин әнфусиһим уа әмриһим ән лә иәдхулу әбитән гәлә биәбиһ дәмम्मә суммә әхбәзу хәбзән фәтирән фә иннәһу әсриғ ләкум суммә әссир биғибәдә хәттә тәнтәһи иләл бәхр фә иәтикә әмрә.

Фи тәржәмәт илә либәбәһ әләнсар радиаллаһу тағала гәнһу уа һууә мин әһл әсифәһ әннә нәби соллаллаһу тағала гәләйһи уас сәләм қалә иннә иәумәл жумғәт сәиид әләиәм уа әғзәмһә ғиндә аллаһ тағала мин иәум әлфитр уа иәумәл әхад мә мин мәлик мәкрәб уа лә сәмә уа лә ард уа лә жибәл уа лә риәх уа лә бәхр иллә уа һууә муғшик мин иәум әлжумғәт ән тәкумус сағат.

Фәмисләһу кәмислә әлкәлб ән тәхмил гәләйһи иәлһәс әу тәтрук иәлһәс кәзәликә әлғәлим әлләзи иәтбиғ һәуәһ лә юқдирә гәлә нәфиғ нәфсәһу уа лиәдриһә фил әхирәт лиәннә әттәмисил биһи гәлә әннәһу иәлһәс гәлә куллә хал ән хәмиләт гәләйһи әу тәрәктәһу. Кәнә ләһиссән уа зәликә гәдәт минһу уа табиғәт уа һиә мууәзибәт гәлә әлләһс дәимән фәкәзәликә мән иттәһә аллаһу әлғилм уад дин уа әғнәһу гән әттәғрид лихитәм әддинән (әддуниән) әлхәсиәт суммә иннәһу мәл әйюһә уа таләбәһә кәнәт халәтәһу кәхал әлкәлб әлләхис. Уа қилә әннә әлғәлим изә туәсил билғилм илә таләб әддуниә фә әннәһу иәзһәр ғулум ғиндә әһлиһә уа иәдлиғ лисәнәһу фи тақрир тилкәл ғулум уа бәиәнәһә уа зәлик лиәжли мә юхиллу ғиндәһу мин хәрәрәт әлхарс әшшәдид уа шәддәт әлғәтш иләл фәуз (ғәуз) бимәтлубәһу минәд дуниә фә кәнәт халәтәһу шәбиһәт бихәләт әлкәлб әлләзи әдлиғ лисәнәһу минәл ләһс фи гәйр хәжәт уа лә зәрурәт. Хазан.

Ғән әбу һурайрәт қалә, қалә Расулаллаһ соллаллаһу тағала гәләйһи уас сәләм лимә хәләкә аллаһ субхәнәһу уа тағала адам мәсик

зәһрәһ фә сәката мин зәһрәһу куллә нәсмәт һууә хәләкәһә мин зуриәт илә иәумәл қиәмәт уа жәғәлә бәинә ғәини куллә инсан уа бәидән мин нур суммә ғәрдәһум ғәлә адам фәқалә әй, Рабби мән һәуләи? Қалә һәуләи зуриәтик фәрәә рижәлән минһум фәғжәбәһу. Уа бәис (бәид) мә бәинә ғәинәһу? Фә қалә иә, Рабби мән һәзә? Қалә Дәуд. Қалә Раби кәм жәғәлтә ғумруһу? Қалә ситтинә сәнәт. Қалә иә, Рабби зиддәһ мин ғумрә әрбағинә сәнәт. Қалә Расулаллаһ соллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм фәләммә әнқадә ғәмр адам иллә әрбағинә жәәһ мәликәл мәут. Фәқалә адам әу ләм иәбкә ғумрә әрбағун сәнәт. Қаләәу ләм тәғтәһә ибнәк Дәуд фәжәхәд адам фәжәхәд зуриәт уансә адам фә куллә мин шәжәрәт фәнәсиәт зуриәт уа хәтта (хәта) адам фәхтатә зуриәт әхрәжәтәттирмизи. Уа қаләт хадис хасан сахих хазан.

Мағынасы: Шугайб қызы Ай Сафуран әйелі айтқан: Аллаһтың сенімі әйеліңді жаннаттық қылдық. Сонысы саған еш басқа әйел таба алмайтынын айтты.

Аннаһ ұлы Рабиг айтқан: Таурат түскенде жетпіс түйе жолоаушы келді. Жылына оның бір бөлігін ғана оқитын төрт адам ғана болған: Муса, Нун ұлы Иушиг, Ғузайр мен Иса, оларға мадақ пен сәлемет болсын. Алмараду айтуынша, еш оқылмайтыны яғни жүрегімен жатталып оқылмайтыны көрінген төртеуінен.

Аллаһ Мұсаға Бани Исрайлді жинауға өлеңмен жазылған сөзді үйінде сендірді (аян берді). Содан соң өлтіріп, іріткі салды. Талқандатып, есіктерің алдына тастадық. Періште Перғауынның жанының әулетінің тұңғышын өлтіруге әмір етіп, үйіне есіктен қан кірмеске әмір етті, содан кейін нан пісірткізіп нанмен тамақтанып, толығымен сендерге құлдарымен асығып теңізге де жеткенде саған әмір келді.

Аби Либаби Ансари, оған Аллаһ Тағала разы болсын, шыншылдардан нәбиіміз (Аллаһ Тағаланың оған мадағы мен сәлеметі болсын) айтқан: Жұма күні – күндердің ең мырзасы және Аллаһ Тағалада фітір күні мен айт күндерінен де ұлысы. Қай патшаға аспан, жер, таулар, ауа, жел, теңіз жақын, ол Аллаһ жұма күні аяушылық көрсетіп, аз уақытта түзетуші.

Мысалға ұқсастығы, ит оған секіріп ауыр демалуы немесе ынталануды тәрк етеді, сол сияқты ғалым ауаның соңынан жүргендей және оз жанының пайдасын қадірлемейінше ақиретте бостандығы

болмас. Ойткені оның ынтасыздығы қай жағдай болғанда да көрінеді. Оның көтерілуі немесе тәрк етуімен қуанышта болмауы. Сонысы оның табиғи әдеті. Оның ынтасыздыққа әрдайым тырысуы. Сондай ақ Аллаһ оған Ислам дінін беріп байытқанда, дүние қорлығы мен қасіретінен сақтаған, сосын ол оған бас иіп талап етіп халі оған тірек болып иттік түрткі болуы. Айтқандай ілім егер дүниені талап етумен жетсе, онда ілімі туысқандар арасында ғана көрініп тілімен сөзін бұзар. Сол ілім шешімінде және содан кейін ол адамда мезгілі болмас шешім қабылдауға қатты ынталанса да, дүниені талап етуден өте шөлдеуі. Жағдайы итке ұқсап тілін ауыр демалып және еш пайдасыз қажетсіз шығарғандай.

Әбу Хурайра айтқан, Аллаһ расулы (Аллаһ тағаланың салауаты мен сәлеметі оған болсын) айтқан: Аллаһ тағала Адамды жаратқан соң арқасын сипады, арқасына жаны түсті. Ол жаны қияметке шейін ұрпақ жаратты және барлық адамдарды сол үлгісімен жаратты. Нұрдан ақ қылып содан соң адамға көрсетті. Бұлардың қай әміршілері деді. Олар оған сенің ұрпағыңнан деді. Солардың ішінен бір еркек қарап газжаптанды, ұрпағының арасында тығылып қарап тұрғанды көріп. «Иә, Раббым, бұл кім?» – деп сұрады. «Бұл – Дәуіт», – деді. Раббым, жасын қанша қылдың деді. Алпыс қылдым деді. Иә, Раббым тағы қырықтан асыра қосшы жасына деді. Аллаһтың Расулы, оған (Аллаһ тағаланың мадағы мен сәлемі болсын) айтқан: Адамның өмірін қырыққа шейін ғана қосқаннан кейін өлім періштесі келгенде, өмірімнің қырық жасынан еш қалмады ма деді. Саған не Дәуіт балаң еш жасынан сый бермеді, оған Адам еш келіспеді, ұрпағы да еш келіспеді. Адам ұмытып ағаштан жеді және ұрпағы да ұмытты. Термизи Хасан дұрыс деді.

Уа кәнәт уа фәтәһ соллаллаһу тағала ғәләһи уас сәләм бәғдә фи әкмәлә аллаһ тағала ләнә дининә уа әтәммә ғәләйнә һиғмәт фи уасат иәум... әссәни ғәшәрә мин рабиғул әууәл сәнәт әхад ғәшәрәт уа ләһу соллаллаһу тағала ғәләһи уас сәләм сәләсә уа ситтун сәнәт уа гулә ғәсләһу ғәлә ибн әби Талиб радиаллаһу тағала ғәнһу уа дәфн соллаллаһу ғәләһи уас сәләм фи хижрәт әлләти бинәһә лиуммул муминин ғәшәт радиаллаһу ғәнһу. Хәиәт әлхайуән. 23 саһиф.

Туфиә Әбу Бәкир радиаллаһу ғәнһу ләиләт сәләсә бәинәл мәғриб уал фишә лисәмин бәкин мин жумәдәл әхир сәнәт сәләсә ғәшәрәт мин әһһижрәт уа ләһу радиаллаһу ғәнһу сәләсә уа ситтун сәнәт. Уа кәнә сәбәб мәутәһу (кәмидә) кәмәддәл хаккә ғәлә расулуллаһ соллаллаһу тағала ғәләһи уас сәләм мә зәлә... уал кәмид әлхузн әлмәктум уа дәфн фи хижрәт Ғәйшәт уммул муминин мәғә сәнидинә расулаллаһ соллаллаһу тағала ғәләһи уас сәләм. Уа кәнәт хиләфәт ситтин уа сәләсәт әшһәр уа сәмәниәт әииәм.

Уа қутилә әл-Ғаруһ радиаллаһу тағала ғәнһу фи сәнәт сәлә уа фишрин фи зил хижжәт лиәрбағә ғәшәрә ләиләт мүддәт минһу фис сәнәт әлмәзкурәт бәғдә тағнәһ би иәум уа ләиләт ғән сәләсә уа ситтин сәнәт.

Уа дәфн мәғә саһибәһу фил хижрәт әннәбәуиәт. Уа кәнәт хиләфәт ғәшәрә синнин уа ситтәт әшһәр уа хамса лиәлә. Уа қалә әлмәдәнә қатл Зин нурәин радиаллаһу ғәнһу иәумул әрбиғә бәғдәл ғаср уа дәфн иәум әссабт қабләз зуһр лисәмин ғәшәр хәләт мин зил хижжәт сәнәт хәмсә уа сәләсин уа қалә әлмәһди қатл фи уасат әииәм әттәшриқ уа әқам сәләсәт әииәм ләм иәдфин уа ләм юсәл ғәләһи уа қилә соллә ғәләһи радиаллаһу тағала ғәнһу Жәир ибн мүтғәм уа дәфн радиаллаһу ғәнһу ләилән уа ихтәләфә фи мүддәт әлхасар фәқилә әксәр мин фишрин иәумән уа қилә сәғат әрбағунә иәумән қаләһу әлуақди уа қалә әз-Зәбир ибн Бәкр уа ғәирәһу сәмәнунә иәумән уа кәнәт хиләфәт радиаллаһу тағала ғәнһу иснәтә ғәшәрәт сәнәт уа қатл радиаллаһу тағала ғәнһу ибн суләс уа сәмәнинә сәнәт уа қил тисғин.

Уа кәнәт хиләфәт ғәлә ибн Әби Талиб әрбаға синин уа тисғәт әшһәр уа иәумән уахидән уа кәнәт мүддәт иқәмәт радиаллаһу тағала ғәнһу билмәдинәт әрбағат әшһәр суммә сәрә иләл Ғирәқ уа қатл билкуфәт уа кәнә Тәғн ибн Мулжәм ләһу фи ләиләт әлжумғә әссабиғәт ғәшәр мин рамадан сәнәт әрбағин минәл һижрәт Уәсиб

ғаләйһи фәдр биһи бихәнжәр ғәлә дәмәғ фәмәтә бәғдә иәумин уа әхәзу ибн Мулжәм фәғәззәбуһ фәкәтғуһу әрбән әрбән бәғдә мәут Ғәли. Уа қалә ибн Жәрир әт-Тибри мәт ғәлә радиаллаһу тағала ғәнһу уа ғумруһу хамса. Уа ситтун сәнәт уа қалә ғәирәһу сәләс уа ситтун сәнәт Ғәли.

Уа қилә камәт әлмәрәт фәстәрәтһу кәнә һинәк фәстәрәтһу уа қаләт әстәһи минһу ән юрәнә фәқалә Юсуф истәһиәт мимән лә иәсмәғ уа лә иәбсир уа лә истәһиәт минәл жәмиғ әлбасир әлғәлим бизәуәтүс судур.

Мағынасы: Аллаһ Тағала біздерге дiнiмiздi толықтырған соң пайғамбарымыз оған (Аллаһ тағаланың мадағы мен сәлеметi болсын) қайтыс болды және нығметiн біздерге аяқтады. Дүйсенбi түсте Рабиғул уләниң он екiншi күнi, жиырма бiрiншi жылы пайғамбарымыз оған (Аллаһ тағаланың мадағы мен сәлеметi болсын) алпыс үш жаста едi. Әби Талиб ұлы Әли оған (Аллаһ тағала разы болсын) гұсылдандыруын өз мойнына алды, пайғамбарымызды, оған (Аллаһ тағаланың мадағы мен сәлеметi болсын) мұминдердiң анасы Айша, оған Аллаһ разы болсын, салған үйiне жерледi.

Әбу Бәкiр, Аллаһ оған разы болсын, үшiншi түнi ақшам мен құфтан арасында қайтыс болды. Қасиеттi күндерде Жумадил ахирдiн хиджра жылы жиырма үшiншi күнi, Аллаһ оған разы болсын, алпыс үш жаста едi. Қайтыс болу себебi пайғамбарымыздың (оған Аллаһ тағаланың мадағы мен сәлеметi болсын) хақтығына қайғысы. Әлi де күмәнмен қайғысын жасырғаны. Құрметтi пайғамбарымыз, оған Аллаһ тағаланың мадағы мен сәлеметi болсын, қасында Айша мұминдердiң анасы үйiне жерлендi. Халифтегi әмiрлiгi екi жыл, үш ай сегiз күнге созылды.

Фәруқ, оған Аллаһ тағаланың разылығы болсын, зуль хиджаның он төртiншi түнi жиырма үшiншi күнi қиналдырып өлтiрдi. Жоғарыда айтылғандай, қанжар тығып түнгi уақытта алпыс үш жасында, жолдасымен бiрге жерлендi пайғамбарымыз бөлмесiнде. Халифаттығы он жыл, алты ай, бес түн болды. Мадани айтқан: Екi нұрлыны (Зи Нурайн), оған Аллаһ разылығы болсын, сәрсенбi күнi гасыр, түс қайта өлтiрдi деп. Сенбi күнi зухр алдында жерлендi, Он жетiсi зул хиджаның отыз бес жасында. Махри айтқандай: Құрбан айт күнiнiң түс мезгiлiнде өлтiрiлдi, қалтырылып үш күн жерленбей

және оған намаз оқылмады. Айтты оған мадақ пен Аллаһ тағаланың разылығы болсын. Мутғам ұлы Жәбир оған Аллаһ тағаланың разылығы болсын, түнде жерлеген. Араларында пікірлері қайшылық тудырды. Кобі жиырма күннен артық және қырық тоғыз күннен дейді. Алуақда және Букар ұлы Зәбир мен басқалары да сексен күн дейді. Аллаһ Тағала оған разы болсын. Халифаты он екі жылға созылды.

Әбу Талибтің ұлы Әли халифаттығы төрт жыл тоғыз ай бір күн болды. Аллаһ Тағаланың разылығы болсын, Мадинада сол мезгілде орналасқанына төрт ай болғаннан кейін Иракка жол жүрді. Құфаға келгенде оны Мүлжам ұлы Тагин жұма түні он жетінші жылы Рамазан айында қырық хижра жылы тығылып тұрып секіріп қанжармен басына қадап өлтірді. Әли екі күннен кейін қайтыс болды. Мүлжамды алып ұсақ бөлшектерге Әли өлгеннен кейін қинады. Тибри ұлы Жарир айтқан: Әли, Аллаһ Тағаланың разылығы болсын, алпыс бес жаста еді деп, басқалары Әли алпыс үш жаста еді деп».

Айтқандай, әйел келісті мүсіні пұттай, жеңіл болғаны оны жасырғаны. Көргенде одан ұялғанын айтты. Юсуф айтқан; естімейтіннен, көрмейтіннен және өсу мен көруді істей алмайтыннан ілімнен ақ сүйектіктен ұяласың ба?

Уа қаулаһу уа ләкад һиммәт биһи мәғнәһу уа ләкад һиммәт би мәхәләтәт уа һум биһә уа бимәхәләтәтһә ләу лә ән рәә бурһән раббихи жуәбәһу мәхфуз тақдирәһу ләу лә ән рәә бурһән раббихи шәхәләтиһә фәхзәф лиәннә қаулаһу уа һум биһә иәдәллә гәләйһи кәкауләк һәмимәт биқатләһ ләу лә әнни хәффәт аллаһ мәғнәһ ләу лә әнни хәффәт аллаһ тәғтәләт.

Фәин култә кәйфә жәзә гәлә нәби аллаһ ән иәкун минһу һум бил-мәсиәт уа қасад иләһи қаләт әлмурәд ән нәфсә мәләт иләл мәхәләтәт уа нәзифәт иләһә гән шәһуәт шәбәб уа қәрмәһ милән юшәбиһ әлһәм биһи уал қасад иләһи уал ғизәим уа һууә юксир мә биһи уа юридуһу биһи назар фи бурһән аллаһ әлмәхузә гәләл мукәллифунә мин уәжуб ижгинәб әлмухәрәм уа ләм иәкун зәлик әлмил шәдид әлмусәммә һумә лишәдиәт... кәнә сахибәһ мәмдухә ғиндә аллаһи бил имтинәғ лиәннә истиғзәм әссабр гәлә әлибтилә гәлә хәсб ғазим әлибтилә уа шәддәт уа ләу кәнә һум кәһәмһә гән ғәзимәт лимә (ләммә) мәдәх аллаһ биәннәһу мин ғибәдәһ әлмухлисин.

Уа қад фәсрәһум Юсуф биәннәһу хал әлһәмиән уа жәләсә минһә мәжлис әлмужәмиғ уа биәннәһу хал тәкт сиррән уаиләһ уа қағд бәинә шәғғбиһә әләрбағә уа һиә мустәлиқиәт гәлә фикәһә.

Қалә фәмә кәдәр хузнәһ қалә хузн сабғин шәкләу. Қалә фәмә ләһу минәл әжр иә, Жәбрәйил. Қалә әжру миәт шәһид.

Хәтгә тәкун хәрдән қалә мужәһид әлхард мәдун әлмәут яғни қарибән минәл мәут. Уа қалә ибн Исхак яғни фәсәдән лә гәқл ләһу уал хард әлләзи фәсәд жисмәһу уа ғақләһу уа қилә зәйбән минәл һәмму уа аслу әлхард әлфәсәд фил жисм уал ғақл минәл хузн әу әлһәмму. Уа мәғнә әләиәт хәтгә тәкун уа нәфи әлжисм мәхбул әлғақл яғни лә гәнтәфиғ бинәфсәк гән шиддәт әлхузн уал һәммә уал әсиф. Хазан.

Уа мә шәһәднә иллә бимә ғәлимнә яғни уа ләм нәқл зәликәл әбғәд (бәғдә) ән рәинә әхрәжә әссәуғ уа қад әхрәжә мин мәтәғ.

Уа мә кәнә лилғәйб хәфизинә қалә Мужәһид уа қатәдәт яғни мә кәнә нәғләм ән ибнәк иәсруқ уа иәсир әмринә илә һәзә уа ләм ғәламнә зәлик мә зәһәбнә биһи мәғәнә уа иннәмә кулнә уа нәхфиз әхәнә миммә ләнә илә хәфәзә минһу сәбил.

Қалә бәлсуләт ләкум әнфусәкум әмрән яғни бәл зинәт ләкум әнфусәкум әмрән уа һууә хәмәлә әхикум мәғәкум илә миср литалиб нәфәғ гәжил фәл әмрәкум илә мәл.

Ғәсә аллаһу ән иәтини биһим жәмиғән уа әммә юғни би Юсуф уа ибн Иәмин уал әх уа мәғәл ғәин әссәлис әлләзи әкәмә бимиср уа хузн әлғақл уа иннәмә қалә Иәғқуб һәзиһи мәкәлимәт фәлә иәстәжиб биһи лиәннәһу лимә талә хузнуһу уа әшәддә... зумә уа лә ғәкубәт лиәннә уа мәхнәт ғилм иннә аллаһ иәсжәғил ләһу фәржән зәлик ләисә илә ихтиәр әлинсан уа мәхрәжә ғән қариб фәқалә зәлик уа лә иәдхул тәхт әттәклиф бидәлил ғәлә сәбил хәсән әззәннә биллаһ әннә нәби саллаллаһу ғәләйһи уас сәләм бәки ғәлә уәләдәһ Ибрәһим ғиндә мәутәһ ғәззә уа жәллә. Уа қалә иннәл ғәин тәдмәғ уал қалб тәхзун.

Мағынасы: Сөзі; Онымен талпыныста, мағынасы ақылмен талпыныс және олар онымен мағыналы талпыныстағысы, өйткені Раббысының дәлелін көрді. Оның жауабы тәртіпке келтіріп өзін бағалауы, өйткені ол Раббының дәлелін көрмесе, ондағы шатасуын тәртіпке келтіруі. Өйткені айтуы олар онымен оған айтуымен дәлелдеуі. Айтқан шешімін оны өлтіруін болса, егерде Аллаһтан қорқнасаң. Егерде Аллаһтан қорқнасаң, өлтір оны. Егер қалай Аллаһтың Нәбиіне олармен болуға рұқсат берді десең, олар бағынбаушылықтарын оған қысқартулары. Бірнеше рет дүние нәпсі десең, қатынасың және оған жастық қалауынан алыстауы мен қарау-лыққа бейімділігінің ұқсауы.

Иә, Аллаһым, онымен және ниеті де оған қалай өткен көрінісі сол халінде қай қиыншылығын ақылмен ниетімен кетірсе және ол өзіндегісін сындыруымен өзіне Аллаһты дәлелімен қарауын қалайды, ұятты болғаны құқықтылар болған міндеттілік жалтаруы, тыйым салынғаны және еш болмайтыны, соның күшітілік болмауын олар күшітілік мекен дейді. Оның иесі, жолдасын мақтауын Аллаһ қасында өз-өзінен тиылуы, өйткені сабырлықты ұлы санауы қызықтырарлық және күшітілігімен. Егер олардың нақты шешім талпынысы қашанда Аллаһты мадақтаудағысы құлшылығы шын ықыласпен.

Олардың түсініктері Юсуф өйткені соқырлықты тоқтатып және олармен төртеуі халық арасында тәуелсіздікте отырғанымен олардың арттарынан біреуді жіберді.

Айтқан: Немен қайғы құдіреті айтқанда. Қайғы жетпіс түрлі. Айтты қандай онда ақы бар йә, Жәбірейіл. Айтты төлем, сауабы

қандай ауруы болсада шәһид болып өлер деп. Ғаббас ұлы айтты: яғни мойындамаса да. Муджахид айтқан; Нашарлануы ол олімге жазылғаны, яғни өлуге жақын. Ысхақ ұлы айтқан; Яғни жарамсыз болуы онда ақыл болмас және денесімен ақылы нашарланып бұзылуы. Мейбан айтқан; ауруға қамқорлығын тоқтатпауға үйренеді және де қайғыдан денесімен ақылы да үйренеді.

Белгісі қашан болатыны, денесінің тынышталып ақылынан шадасқанында, яғни өзіне қатты қайғыдан еш пайда бермеуі.

Біздер көргендерімізге ғана амал қылдық, яғни ол жайлы еш айтпаймыз тек көргеннен соң ғана шығардық.

Біздер болмағандарды сақтадық. Муджахид айтқан; қатадатун яғни бұны біздер білмедік, ұлының ұрлап біздің әмірлігімізді қабылдайды деп, егер осыны білсек, онда оны өзімізбен бірге алмас едік. Оларға бауырларыңды осында өзімізбен қалтырып қорғаймыз не біздер үшін одан сақтау үшін. Бірақ та деді сендерге бұл ойды салған біз жаңағы іске, яғни сендерге әдемілеп бұл істі сыбырлағанбыз. Ол бауырларыңды сендермен бірге Мысырға әкетуі тез арада отбасынан пайда талап етуімен, сендерге әмір етіп қайтаруға.

Аллаһ мүмкіндігін салса олар онымен қайтып келуі, яғни Юсуфпен және Ямин ұлы үшінші бауырымен Мысырда қалып қойған мен жүрек қайғысы. Тек Яқуб айтқанына еш жауап бермеді оған. Өйткені оның қайғысы ұзаққа сөзылды және уайымы күшейуінің өлім алдында жазаланбауы, өйткені оған аяушылық болғаны шынында, Аллаһ оны мәжбүрліктен босатты, сонысы Адамның қалауында емес және жан шығу жақын болғаны. Соны айтқаны еш қиын іске бой ұсынбас еді. Оған дәлелі: Аллаһ ризалығы үшін жақсы ойлауы. Аллаһтың Нәбиі (оған Аллаһтың мадағымен сәлемі болсын) баласы Ибраһим қайтыс болғанда жылап айтқаны; Көзімнің жастануы – жүректің қайғысы.

Уа қалә Исхақ ибн Әби Фәрут кәнә Юсуф изә сәррә фи әзкәт миср тәләлә уажһәһу гәлә әлжәдрән уа иәкул иннәһу уәрис хәсән әдам иәум хәләкә аллаһ гәззә уа жәллә қаблә ән иәхруж минәл жәннат.

Уа зәликә иннәһу лимә тәбинә лилмәлик гәзр Юсуф уа гәррәфә әмнәт уа гәлимә тәләбә худурәһу иләһи фәқалә әтуни биһи иәғни би Юсуф истәхлис линәфсә әй ижғәләһу хәлисән кәнәфсә уал истихләс гәләбә хулусәссәи мин жәмиғ сәуәиб әлиштирәк.

Қалә иәғни қалә Юсуф лиәхәуәтиһи һәл гәламтум мә фәғәлтум би Юсуф уа әхиһи уа қад ихтәләфу фис сәбәб әлләзи мин әжләһ хәмәл Юсуф уаһәижә гәлә һәзәл қаул. Фәқалә ибн Исхақ зәкәрәли әннәһум нимә кәлләмуһә биһәзәл кәләм әдрәктә рәкәт гәлә әхәуәтәһи фәбәх билләзи кәнә иәктум уа қилә иннәһу әхрәжә ләһум нәсихәт әлkitәб әлләзи кәтәбуһу бибәиғ мин мәлик уа фи әхирәһу уа кәтәбуһу иәһузә фәләммә кәрә әлkitәб иғтәрәфу бисихәт. Уа қалә иә әюһәл мәлик иннәһу кәнә ләнә гәбд фәбәғнәһи минһу фәғәзә зәлик Юсуф. Уа қалә иннәкум тәстәхқун әлғәқубәт уа әмәрә биқатләһум фәләммә зәһбу биһим ли иәктулуһум қалә иәһузу кәнә. Кәнә Иәғқуб иәбки уа иәхзун нәғкәд уа әхәд миннә фәкәифә изә әтәһ әхәбәр биқатл бәинә куллуһум суммә қалу ин кунту фәғлән зәлик фәбғәс биәмтәғтәнә илә әбинә фәәннәһу бимәкән кәзә уа кәзә.

Фәзәликә хинә әдрәктә әррәкт гәләйһим уар рахмат фәбәкә уа қалә һәзә әлқәул уа қалә Юсуф лимә кәрә китәб әбиһ иләһи ләм иәтмәлик ән бәкә уа қалә һәл гәламтум мә фәғәлтум би Юсуф уа әхиһи уа һәзә истифһәм иәғид тәғзим әмәрә һәзиһи әлуәкиғәт уа мәғнәһу мә әғзәм мә әртәкбәтум мин әмрә Юсуф уа мә әкбәх мә әқдәмтум гәләйһи мин қатигәт әррәхм уа тәғрик мин әбиһ уа һәзә кәмә иәкул лилмәзнуб һәл тәдрә мин гәсиәт уа һәл тәғриф мин хәлифәт уа ләм юрәдди биһәзә нәфс әлистифһәм уа ләкиннәһ әрәдә тәфзиғ әләмр уа тәғзим уа иәхзун ән иәкун әлмәғнә һәл гәлләмтум гәқби мә фәғәлтум би Юсуф уа әхиһи мин тәслим аллаһ әиәһәмә минәл мәқруһ. Уа әғләм әннә һәзиһил әиәт тәсдиқ лиқәуләһу тағала уа әүхәинә иләһи литәнбиһум биәмрәһум һәзә уа һум лә иәшғурун.

Инни лиәжид рәих Юсуф қилә әннә рәих әссәбә истәзнәт раббиһә фи ән тәти Иәғқуб рәих Юсуф қабла ан иатиһи албашир уа қала муджаһид аснанат иәғқуб райха Юсуф мин мәсирәт сәләсәтә әииәм.

Уа қалә ибн Ғәббәс мин мәсирәт сәмән ләиәлин уа қалә әл-Хасан кәнә бәйнәһумә сәмәнунә фәрсәхә.

Уа тақдир лә тәсриб ғәләйкум әлиәум уал мәғнә иннә һәзәл иәум һууә иәум тәсриб уат тақриғ уат таубих уа иннә лә қәргәкум әлиәум уа лә әубәхәкум уа лә әсрәб ғәләйкум фәғәлә һәзә иәхсин әлуәқф ғәлә қауләһу лә тәсриб ғәләйкум уа иәбтәдә бил иәум иәғфируллаһ ләкум.

Уа иәруә иннә әхәуәт лимә ғәррәфу әрсәлу иләиһи иннәкә тәдғунә илә тәғәмәк букрә уа ғәшиән уа нәхну нәстәхи минкә лимә фәрт миннә фикә фәқалә Юсуф иннә әһл Миср уа иннә мәләкут фиһим фәннәһум иәнзурун илә бил ғәин иллә уали уа иәқулун субхәнә мин бәлиғ ғәбдән бәиғ биғишрин дирһәмә мә бәлиғ уа ләкәд шәрфәт әлән бикум хәис ғилм әннас илә мин хәфдәт Ибраһим.

Мағынасы: Исхақ ибн Әби Фәрут айтқан; Юсуф Мысырдың көшелерімен жүрсе, бетәлпеті жарқырап лайықты жылтырайтын. Айтатын: ол құдіретті ұлы Аллаһ Адамды жәннаттан шығармастан жақсылығын мұра қылып алған еді деген.

Ол Юсуф патшаға қолдауын түсіндіргенінде аманатын түсініп оған келуін талап етті. Онымен келіңдер деді яғни Юсуфпен өзін шығарып шыншылдықты бастады және шыншылдығымен пәктікті талап етуі, ол көпшіліктің оралуына қатынасуы.

Юсуф ағаларына айтты: Сендер түсіндіңдер ме, Юсуф бауырларыңа не істегендеріңді, деді. Юсуф оларды жүктеген себептерінен қарама қайшылық болды. Бұл сөзге мазалары кетті. Ысхақ ұлы айтқан; Естеріне салғанда олар бұл жайлы сөз айтқандары, інілеріне айтқан сөздерін бақылап белгілі болды, нені жасырғандарың. Оларға хат жазуларын насихат етті. Хаттары патшадан сатып алулары жәйлі және соңында алуларына жазды. Жолдамаларын оқығанда дұрыстығына келісті. Иә, «патша мырза», – деді. Оны біздер құрметтейміз, одан сақтанамыз деді, оны Юсуф тартып алды. «Сендер жазалануға лайықысыңдар», – деді де өлтіруіне әмір берді. Өлтіруге оларға барғанда, былай деді: «Яқуб біздің біреуімізді жоғалтқанына қатты қайғырып жылайды емес пе, онда қандай болғаны барлығының өлгенінен хабар алса. Содан соң сендер соны істемес едіңдер. Жүктерімізді әкемізге сол жердегі сол мекенге жіберсек». Қашан соның оларға жұмсақтығын және рақымшылығын түсінгенде жылап, сонда бұны айтқан; Юсуф әкесінің оған жазған хатын оқы-

анда жылауын тоқтата алмады. Айтты; Сендер түсіндіңдер ме Юсуф інілеріңе не істегендеріңді және бұны сұрастырып ертеңінде маңызды әмірі бұл оқиганың мағынасы Юсуфтың орасан зор әмірінің кәсімеулерің опасыздықпен оған жақындауларың рахымның үзіліп өксінен болінуі. Бұнысы айыпты айтқандай бағынбауын білесің бе және де түсіндің бе кімнің артынан еруді еш жанды дәлелді сұрастырмауы. Бірақ та әмірлікке мейірімсіздік пен маңыздылықты қалауы және мағынасы болу дұрыстығы. Сендер нәтижені түсіндіңдер ме Юсуф інілеріңе не істегендеріңе Аллаһтың сақтағаны, иә, сәтсіздіктегілер. Бұл білгені шындық белгі Аллаһ Тағаланың айтқаны және бұл әмірді оған қайта тіріліп оралатынымызды жетелей түсінулерімен олар еш сезінбейді.

Мен Юсуфтың иісін сездім. Көп мәрте рұқсат алудан бас тартып Яқуб Юсуфтың иісіне жақсы хабардан бұрын келді. Муджахид айтқандай; Жағымсыз иіс. Яқуб Юсуфтың иісін үш күндік ара қашықтай сезеді деген. Ғаббас ұлы сегіз түндік ара қашықтық деген және Хусни айтқандай араларындағы қашықтық сексен милдай деген.

Шамамен сендерде бүгін шыншылдық болмас. Бұл күннің мағынасы ол шындық күні сөгіс ескертуі. Мен сендерді бүгін сөкпеймін және ұрспаймын да сусындандырмаймын. Осы жақсылықты істеп сөзімен танысып сендерге шыншылдық қылмаймын, Аллаһ сендерге күндерде рахымшылық бастар.

Әңгімесінде ағалары түсінгенде, оған аттандырып ертеңінде кешкі асқа шақырды, бірақ та біздер сенен ұялдық, қашан біздер саған шыдамсыздық қылғанымызға. Юсуф айтты; Мысыр тұрғындары патшалық жүргізсем, олар көздері жасаурап, ахуалдарға қарап даңқты құлды он дирхамға сатып жеткізген, жеткені енді қазіргі сыйға сендермен қайда болса да адамдар Ибрахим немересі кім екенін білді.

Қалә Махмуд ибн Исхақ иштамала фалаһум ғала жарайм кәсирәт мин қатигәт әррахм уа ғуқуқ әлуәлидаин уа қиләт әррәхат бис сағир әлләзи лил зунб ләһу уал ғәдр бил әмәнәт уа тәрк әлғәһд уал кәзб мәғә әбиһим уа ғәфән аллаһ ғән зәлик кулләһ хәттә лә иәс әхад мин рахмат аллаһ тағала. Хазан.

Уа қалә бәғда әһл әлғилм ғәзму ғәлә қәтлә уа ғәдмуһум аллаһ рахмат биһим уа ләу фәғәлу зәлик ләһләку жәмиғән уа куллә зәлик кәнә қабл ән нәбәһум аллаһ фәләммә әжмәғу ғәлә тәғриқ бәинә Юсуф уа бәинә уаләдәһу бидәрб мин әлхәил.

Уа иннәк хәббәт уа зәғмәт иннәһ сәрқ уа иннә әһл бәит лә нәсрук уа лә тәлд сәриқән фә әннә... илә уа иә дәғуәт ғәләикум дәғуәт тәдрук әссабиғ мин уаләдәк.

Уа қалә ибн Қутәиб әлбәссә әшәддә әлхузн уа зәлик лиәннә әлинсан изә сәри әлхузн уа кәммәт кәнә һумә фәизә зикрәһ лиғәирәһ кәнә бисә фәл бәссә әшәдә әлхузн уал хузн әлһәммә фәғәлә һәзә иәқун әлмәғнә иннәмә әшку хузнә әлғәзим уа хузнә әлқәлил илә аллаһ лә иләикум.

Уа изә рәә мә мәиәкрәһ фәлә иәхдис биһи уа иәғузубиллаһ мин шәитәнир ражим уа мән шәррәһә уа литигл сәләсә уа иәтәхәууәл илә жәнб әләхир фәиннәһә лә тәдир фә иннә аллаһ тағала жәғәлә һәзиһи әләсбәб сәбәбән сәләмәт мин әлмәкруһ кәмә жәғәлә әссадақат сәбәбән әлуақиәт әлмәл уа ғәирәһ минәл билә аллаһ әғләм. Тәфсир хазан.

Уаллаһул ғәлим бимә иәғмәлун иәғни мән әрәдәт әһләк Юсуф фәжғәл зәлик сәбәбән линәжәт уа тәхқиқән лируиәһ ән иәсир мәлик мисри бәғдә ән кәнә ғәбдән. Хазан.

Уалидән қалә ибн Масғуд әфрәс әннас сәләсәт әлғәзиз фи Юсуф хәис қалә лә мәрәт әкрәми мәсуәһ Ғиса ән иәнфәғнә әу нәтхәһу уәләдән уа ибнәт шәғиб фи Муса хәис қаләт лә биһә истәжриһ ән хәир мин истәжрәт әлқауи иллә мин әбу Бакр фи ғәмр хәис истихәх бәғдәһ. Хазан.

Қалә бәғдәл мәхкуқин әлһәм һәмән фәһум сәбит уа һууә мә кәнә мәғә ғәзм уа қасд уа ғәқидәт ридә мисл һум имрәт әлғәзиз фәлғәбд мәхуз биһи уа һум ғәрд уа һууә әлхатрәт фил қалб уа хадис әннафс мин ғәир ихтиәр уа лә ғәзм мисл һум Юсуф фәлғәбд ғәир мәхуз биһи.

Уа қилә әннә әлғәрфән иннәмә иәкиғ фил қалб бихалқ аллаһ тағала ләһу фиһи уа әннә аллаһ субхәнәһу уа тағала ләм иәхлик зәлик әлғәрфән фи тилкәс сәғәт фи кулубиһим тәхқиқән.

Фә ин култә кәифә тәмкин әшшәитән мин Юсуф хәин иннәһ зикр раббихи култә бишуғл әлхәтир уалкә әлуәсуәсәт фәиннәһу қадсах фил хадис иннә шәитән иәжри мин ибн әдам мәжри әддәм. Хазан.

Мағынасы: Ысхақ ұлы Махмуд айтқан: Қамтамасыз етіп істегендері, олардың көп тәртіпсіздіктері рахымдылықтың ата-аналарына үзілуі мен бағынбаушылығы және кішкентай кезіндегі аз да рахымшылығы қай күнәсі болып, аманатты алдағанын біліп тәрк еткені және де әкелерімен бірге бұл істеген істеріне Аллаһ кешірім қылар. Тіпті Аллаһ Тағаланың бір рахымынан да күдер үзбеуі.

Кейбір білім ғұламасы айтқан: Оны өлтіруге ниет етті. Оларды Аллаһ қорғап, рахметін жаудырды оларға. Егерде олар соны істесе, барлығының өлтіргілері келгендері – оның бәрі Аллаһ Юсуфқа пайғамбарлық берместен бұрын. Барлығын жинауы, ол Юсуф пен әкесінің айрылуы бұның бәрі айла түрі.

Егерде сен оны жақсы көре тұра оны ұры деп ойлайсың ба, мен де туысқандарыңнанмын, ешқашан ұрлаған емеспіз және де еш ұры болып тумадық. Егер онысын қайталамаса. Сені сендіргелі тұрғанымыз жоқ, әкеміздің жетінші баласының өтінішін тыңдауыңызды сұраймыз. Ұрлануы мен жоғалуында не істегендеріңді Аллаһ біледі, яғни кім Юсуфтың отбасына құтылуын қалаған себебінен түсің іске асты, құлдан кейін Мысырдың патшасы болды».

Қутайба ұлы айтқан: Өшіктіру ашуды күшейтеді, сонымен ол адам егер ашуын жасырса және олардың ұстанулары. Егерде басқа біреудің есіне түсірсе өшіктіргені. Өшіктіру ашуды күшейтеді, ашу, ол – сендіру. Осыны істегені мәнісі – егерде ұлы ашуға күмәні болса және аз ғана ашу Аллаһқа, сендерге емес.

Егерде кім жек көрінішті көрсе және онымен еш нәрсе болмаса «Шайтаннан сақтықты рахымды Аллаһтан сұраймыз және жамандығымен ашуынан» (үш рет) және басқа жерге орнын ауыстырсын, сонысы еш зиян келтірмейді. Егер Аллаһ Тағала бұны істелудің себебін, бақытсыздықтан құтылудың себебі, садақаны себебін қайғы сынақтан дүние мүлікті және басқасында қорғау үшін қылды, Аллаһ бәрін білуші.

Аллаһ не істегендеріңді білуші, яғни кімнің Юсуфтың отбасына құтылуын қалағаны себепті түсінің шындығымен Мысырдың патшасы болды.

Масғуд ұлы айтқан: Адамдарда батыр үш түрлі болады, Юсуфтағы құдіреті. Солайша әйелге айтқандай Исаның сыйлы үйі одан біздерге пайда және жас кезінде қадауымыз. Немесе Шұғайбтың баласы Мұса да солайша әкесіне айтқаны: «оны жалдап ал жақсылық кім жалдап алса, күшті де сенімді Әбу Бәкір Омардағыдай өзінен кейін қабылдап алушы.

Кейбір зерттеушілердің дәлелінше олардың сенімділігі, олардың оған ниеті болғаны және мақсаты мен сенім разылығы олар сияқты, сыйлы әйелдің құл алғаны. Олар жақсы атақты ол жүрегі қатерлігімен өзі жайлы әңгімесі басқа қалауында, олар сияқты еш ниетсіз Юсуф. Құл болса өзімен еш алмай, еш сойлеспей соларға қызметте.

Құрметтеушіліктердің айтқаны: тек қана, сол ғана, жүрегінде қаралығы Аллаһ Тағаланың жаратылысына оған одан. Аллаһ сүбхана уа тағала құрметтеушілікті еш жаратпаса еді, сол уақытта жүректерінде орындаушылық болса.

Егерде қалайша шайтан Юсуфқа мүмкіндігі бар Раббысын еске алса десең, қатерлі ісімен азғырушылығын жіберсе, ол тек дұрыс болды. Хадисте: «Шайтан адам баласымен болады, қанында ағады». «ربنا ولا تحمل علينا اصرار كما حمله على الذين من قبلنا»

«Раббанә уа лә тәхмил ғәләйнә әсракумә хәмәлтә ғәләл ләзинә мин қаблинә».

Мағынасы: «Раббымыз! Бізге, бізден бұрынғыларға жүктегендей ауыр жүк жүктеме».

Әннә хазретіміз[59] Мұхаммад Мұстафа ғәлейһис солату уас сәләмнің[60] үмметтеріне миғраж[61] түні сұрағанын қабыл қылып, жеңіл жол берді. Бұрынғы үмметтерге қасас тағиин[62] қылынған еді. Хәуәһ ғәмд[63] болсын, хәуәһ катеден болсын пайғамбар үмметінің қатесін муәххәзәһ[64] қылмады. «ربنا لا تؤاخذنا ان نسينا او اخطانا»

Мағынасы: «Раббымыз! Егер ұмытсақ не жаңылсақ бізді қолға алма». Мединеде түскен. Бақара сүресі. 286-аят.

«Раббанә лә туәххизнә ин нәсинә әу әхтәнә» – деуіменен бұрынғы үмметтерге қан (кун) харам[65] еді, пайғамбарымыз үмметіне қан алу халал[66] болды. Бұрынғы үмметтердің катеден күнәһ садар

болған ағзаларын кесуге бұйырған еді, пайғамбар үмметіне ол бұйрық болмады. Бұрынғы үмметтерге киімнің нажасат[67] тиген жерін кесіп тастауға бұйырған еді. Пайғамбар үмметіне жуып кию дұрыста болды. Бұрынғы үмметтердің тәубасы өзін өлмек берумен қабыл еді. Пайғамбар үмметіне тілмен айтып қылған тәубасы қабыл делінген. Бұрынғы үмметтер денесіне нәжіс тисе ол нәжіс тиген денені кесіп тастаушы еді. Пайғамбар үмметіне жуып тазалаумен пәк болатұғын болды.

Бұрынғы үмметтерге сенбі күн кәсіп қылуына харам болып еді, пайғамбар үмметіне харам күн жоқ. Бұрынғы үмметтерге мешітсіз жерде намаз оқушы дұрыс та емес еді, пайғамбар үмметіне жер жүзінің күллісін мешіт қылды. Бұрынғы үмметтерге бір күн, бір түнде елу намаз бұйырылған еді. Пайғамбар үмметіне аз етіп бес уақыт намаз бұйырылды. Бұрынғы үмметтерге малының төрттен бірі зекет[68] болып бұйырылып еді. Пайғамбар үмметіне қырықтан бірі зекет болып бұйырылды. Осындай жеңілдіктер көп болды. Заманына қарай амалы деген осы сөздерден алынған. Кім-кім болсын пайғамбар үмметіне жеңіл жағын айта беру керек. Қиындатып ауырлатпасқа ойлау керек. «لا یسعنی ارضی و لا سمائی و لکن وسعنی قلب المؤمن التقی»

«лә иәсғини ардә уә лә сәмә уә ләкин уә сигнә қалб әлмумин әттәкә».

Мағынасы: «Біз жер мен көкті кеңейткен жоқпыз. Біз иман еткендердің жүректерін кеңейттік».

Мағынасы: Тарих ғұламалары айтқан: Юсуф бір жүз жиырма жыл өмір сүрген, ал Тауратта жүз он жыл сүрген деп жазған. Юсуфты мейірімді әйел дүниеге әкелген үш баласы болды; Фарайм, Майша және Рахима. Аюбтың әйелдері және балалары. Фарайм ойнастық қылмаған және еш кеңшілік жас Мұсаға көрсетпеген. Енді мұраланып алыптылықтан бостандық алып, содан кейін Мысырдың қол астындағы Бәни Исраилдіктер еш қателік жібермеді қалған Юсуфтың діні мен қасиеттілігіне.

Әйел Юсуфқа қоймай қайта-қайта сені көргеннен ғана жақсы көрдім деп. Юсуф оларға: «Аллаһты сүйе бастаңдар, мені емес», - деді. Аллаһ ешқашан ешкімді сүймейді, біреуге сынақ жібермегенше. Енді маған сынақ ретінде апайым жақсы көріп қалды мені, Әкем де жақсы көріп саяхатымда кездестірдім, мейірімді әйел де сүйіп еді, қатыгездікке ұшырады. Оған әңгімесін айтып болған соң, Юсуф халдерін түсіндіріп беруді қаламады. Қашан оның қаламағанын білгенде, еш қайсысы сұрақ қойғылары келмей қашқалақтады. Басқа уақытта көрінген ғажайыбымен, пайғамбарлығымен иманға шақырды.

«Иә, әкеміз, біздердің қателігімізді кешір, біздер қателесушілерден болдық» – деді. Ал кішіміздің еш қателігі жоқ еді. Ысхақ ұлы Мұхаммад айтқан; Өз жағына көндіріп ұлы қателікті көптігінен рахымшылықтан ажыраулары мен дінге қисықтықтары және аяушылық қылмай кішкентай баланың еш күнәсі болмай сенімділікке кешірімді болғанға жамандық жасауы. Жалғандықты біліп Аллаһқа тапсырғаны және Аллаһ бұл істің барлығына, кешірім қылғаны, тіпті үміт үзгендеріне де Аллаһтың рахметі болды оларға.

Хадис шарифтен үзінді

Әннә[69] хазіретімізден хадис шариф[70] бар екен. Заманның ақыры болғанда абад мәлік кәпірлер қолында қалады ғәділеттік қылғаны үшін. Дін мұсылман патшалары ғәділетлікте болмағандықтан мәлики ойрандықта болады деген екен.

Көңіл бір жатқан кен, сөз онан шыққан жәуһар (ғауһар). Ауыз бір садф[71], сөз онан шыққан күһр. Тіл бір пұлдатмайтын оның майдаласа... уактап жасап шығарып жатқанының бәрі... сөз жүгінің

хәмілі хадарат[72], рух әләмин[73] дүр ...орнында тұрғанда қандай? Жерге шашылса не құн табады?... мынан келген сөз орнында тұрған тіс сықылды қара сөздің шашылып әр жерде жатқаны. Бау ағаш, бау ағашын тамаша қылуға кім бармайды. Сөзге уа ағашы отын керек қылған оны алады... бау-бақшада үлпілдеп тұрғаны жерге шашылды.

Діни уағыз

«قوله تعالى ان الله يامر بالعدل»

Қауләһу тағала: «иншаллаһу иәмур билғәдл».

Аллаһ Тағала пенделеріне ғәдл[74] менен әмір қылған. Ғәдлдік деген әр нәрсенің ортасы туралығы. Әууәл[75] адам өзінің иғтиқадтында[76] ғәдл болуы керек. Кімде-кім болсын иғтиқатын әфрат[77] уа тағритқа[78] жібермей үстінде ұстап қалуы керек. Әфрат деп қалпынан асканды айтады. Тағрит деп қалпынан кем соққанды айтады. Қалпынан асырмай не кем соқтырмай орта қып ұстауды ғәділ деп соны айтады. Құдай Тағаланың күдіреті жаратқан нәрсесінде қалыпсыз, мөлшерсіз жаратқан нәрсесі жоқ. Бір нәрсенің қалпы бар, мөлшері бар. Иғтиқатның әфраты тәшрик[79] мұнша нәрсе жалғыз біреудің қолынан келмейді... шесі көп болып сонымен болып тұрған деп ойлау. Иғтиқатның тағриті тағтил[80] ғәламда саны жоқ осынша нәрсе кімнің қолынан келеді? Бәрі өзінен-өзі болып тұрған деп ойын бос қалдыру. Иғтиқатның аусты таухид[81], бұл ғәлам хәдс[82]. Мұның бір мухәддисі[83] бар, ол өзі... Құдай тағаланың затын уа сипатын мүмкін қадір біліп тануға тырысу.

Екінші – пенде өз пиғылында ғәділ болуы керек. Иғтиқаты таухидте болғанменен фиғлдан[84] бұзылып басқаланып кететұғындар бар.

Бағд[85] біреу айтты: Бізде ерік, ықтияр жоқ. Біз не қылсақ бәрін қылдырып тұрған Құдай Тағаланың өзі дейді. Біз балта, балға, кетпен, шот есебінде Қүдірет қолына алып қалай жұмсаса солай жұмсалып тұрамыз дейді. Бағд біреу айтты: Біздің жүргеніміз, тұрғанымыз, не нәрсеге болса да қол ұрғанымыз – пайдасыз бостан-босқа құр қиналу. Тағдирда[86] Қүдірет өзі не жазып, не қылып қойған болса, сол болады деді. Мұның бір әфратне бірі тағритне кеткен. Үсті кәсіп, біз кәсіпке мұқтажбыз, мунасиб[87] іс ерер жан мунасиб. Әні қылмаққа

пенде болды кәсіп уа лилғабд[88] әфғәл ихтиәриәт[89], яғни пендеге өз фиғлдарында ыхтияр бар дүр.

Әммә[90] уажиб[91] емес Аллах Тағаланың тағатқа сәуәб[92] бермегі уа мағсиәтқа[93] ғазаб[94] қылмағы. Бек сауап берсе Алла тағаланың фәдлі[95], ғазаб қылса ғәдлі.

Пенде кәсіп қылады дүр, Аллах Тағала халиқ[96] қылады дүр. Яғни әр фиғлге пенде ирәдә[97] құдіретіне жәри қылады дүр кәснп деп атайдүрміз. Аллах Тағала бұ кәсіпнің заманында бұ фиғлнп пайда қылмағына халиқ атайдүрміз. Өр фиғл екі құдірет бірле тәхқиқ[98] табады дүр. Бірі кәсіби және бірі халқи[99]. Кәсіп алты уа аспап бірле болар. Халиқ алты уа аспапсыз Аллах Тағаланың фиғлнп қабихға[100]. ужур уа залымға насбат[101] берілмейді дүр. Аллах Тағаланың халиқ қылмағында, пенденің қасад[102] қылмағы бұрын муқаддам[103] деп білу керек.

Үшінші – пенде Құдай Тағалаға қылған ғамалында ғәділ болуы керек. Біреу тұрып айтты: не қылса Құдай өзі қылады. Не болса Құдай Тағаланың бол дегенімен болады. Ораза не қажет, намаз не қажет, Құдай өзі қарғап қойса, бұларды қылғаныңмен дәнеме жоқ дейді.

Біреу былайша ойлайды: Бейнет далаға кетпейді, бейнетің қандай зор болса, Құдайдан алуың сондай зор болады деп. Мейлінше аш жүріп, ораза тұтып, мейлінше өзін мехнат машақатқа салып, нәфл намазға[104] көп тырысып зорланады. Бұл екеуінің алдыңғысы тағритте қалған, соңғысы әфратне кеткен аусті парыз[105]. Ғамалсыз бос қалмайды, ғамалға аса әуреленбейді Құдайдың өзінің бұйырған парыз жұмысын келтіру ғамалда ғәділ деп соны айтады. Аса көп нәфіл жұмыспен айланғыштар рәһбәниәттан[106] саналады. Әннә хазіретіміз соллаллаһу ғалейһи уас сәләм «рәһбәниәт фил исләм»[107] деді. Рәһбәниәт насари[108] халқының Құдайға құлдық қыламыз дегішлернің жұмысы.

Төртінші – мінезде ғәділ болуы керек. Біреу айтты: Кісіге бермеймін, кісіден алмаймын. Өзімдікі өзіме болады. Бұл мінез – сараңдық.

Біреу айтты: Ешкімнің көңілі менен қалмасын деп. Өзінің зарар болуын ойламай. Орындыға да, орынсызға да мал шашады. Бұл исраф[109] болады. Мұның алдыңғысы тағритте қалған, соңғысы әфратне кеткен. Үсті сахауат өзінде ішіп-жейді, кісіге де ішкізіп-жегізеді. Орны табылған жерде қолын тартып қалмайды, орынсызға

шашпайды. Мінез – үш атаның ұлы. Ғақыл мінез бір басқа, ашу мінез бір басқа, нәфсі һәуи[110] арзу мінез бір басқа.

Біреу болады, адамға білуге зарар болмаған нәрселерді білемін деп әуреленеді. Аят муташабиһатлардың[111] мағынасын білемін деген секілді, Құдай Табарак уа Тағаланың қада уа қадіріне[112] зиһн[113] сарф қылып хақиқатына[114] жетемін деп. Не нәрсе болса да білемін, бәрін білін қойдым деп сөйлейді. Мұның білмейтұғыны аслан болмайды. Біреу болады, бізге соның бәрін біліп не керегі бар. Молдалардан естігенімізді қылып жүрсек жаман ба деп, зиһн ойын еш нәрсеге жұмсамайды. Мұның алдыңғысы әфратыне кеткен, соңғысы тағритте қалған. Үсті шекмет білуі муһим[115] бек керек болған нәрселерді пайда, зарарын айырып білу екі дүниеде бірдей қор болмастықты ойлау.

Ашу, мінез біреу болады. Бетіме жан қаратпаймын, алдыма адам шығармаймын, от болсын, су болсын, бетімді бұрмаймын деп өткірлікті құмар көреді. Бойын сақтамайды, үш кісіге өзі дүрсе қоя береді. Екі кісі екі қолын ұстаса, біреу сабай берсе, жалғыз өзі оған не қылмақшы. Хош енді біреу болады. Өзінен басқаның бәрінен қорқады да тұрады. Қоян сықылды айдың жарығында көлеңкесінен қорқып қаша-қаша арықтаған. Бұл екеуі түрлінің алдыңғысы ашудың әфратыне кеткен, соңғысы тағритінде қалған. Үсті шужағат[116]. Үш кісіге шаппайды, екі кісіден қашпайды, бір кісіге қарама-қарсы тұра қалады. Нәфсі һәуи арзысының мінезі.

Біреу болады нәпсінің не тілегенін бере береді. Халал, хараммен жұмысы болмайды. Қызыл ет көрсе де адамдығын одан қызғанбайды. Енді біреулер болады, нәпсісін шарифат қосқан сыбағадан құр қалдырады. Мұның алдыңғысы көңіл тілеген нәрсенің әфратне кеткені, соңғысы тағритте қалған. Үсті ғәффәт[117] әдепті, ибалы болып нәпсінің шарифат[118] қосқан сыбағасын беріп, халалдан ішіп, халалдан нәпсісіне ләззәт алдырып, харамға баспай нәпсісін бабымен ұстаған. Намаз жұмғада хұтба[1179] оқыған да хасіретлернің бәрі де «иннә аллаһу иәмур бил ғәдл»[120] деп көмейін бүлкілдеткен мен ғәділ деген не екенін тыңдаушылар білмеген соң ол хұтбадан тиер жұртқа биттей де пайда жоқ.

«والاحسان» «Уал ихсан»[121]. Аллһ Тағала пенделеріне ихсанмен бұйырған. Тағатта ихсан[122] екі түрлі; бірі кәм мақуләһсінде[123],

бірі кәйф мәкуләһсінде[124]. Кәм мәкуләһсіндан болғандар парызға сүннет[125] уа мустахаб[126] жұмыстарны косып қылмағың. Кәйф мәкуләһсіндан болғаны.

الأحسان ان تعبد الله... تراه فان لم يكن يراه فانه يرك

Әлихсан әннә тәғбудулләһ... тәрәһ фә әннә ләм иәкун иәрәһ фә иннәһу иәрәк».

Мағынасы: Ихсан дегеніміз – Алланы көріп тұрғандай құлшылық жасау. Егер көрмесең оны, ол сені көріп тұрғандай құлшылық жасау.

Ғибадат[127] қылмақтығың Аллаһ Тағала көз алдында көріп тұрған патшаға қылған тағзым секілді ұлықтау бірлен. Сен көрмегенің мен Құдірет сені көріп тұрғандығы айдан анық, күннен руш. Мұны не ләзим[128] болмаған жұмыспен басқаларға пайдасын тигізу зарар тигізуден сақтану ихсан сол. Пайғамбарымыз Мұхаммад Мұстафа соллаллаһу ғәлейһи уас сәләм: «әлинсан ғәбидул ихсан» бұйырды. Мәғнә (мағына) шариғы «Адам – жақсылық қылғанның құлы», – дейді.

Қазақ мақалында айтады: «Өзінді кім сыйласа, машаихың сол» дейді. Өзің жақсы көрген нәрсені басқаларға да болса жақсы көру, өзің жек көрген нәрсе басқалардың басына түссе соны аяп, жаның ашып, қабырғаң қайысып тұру. Егер күнде тапсаң, парша нан[же] ме жалғыз, оның жарымын қыл ихсан дейді. Бүтінді бөліп жеп, жартыны жарып жеп тұру ихсаннан.

«уа итәи зил курбә»[129] Аллаһ Тағала пенделеріне үшінші бұйырғанда жақынның хақтарын ада қылумен бұйырды. Жақынына жаны ашып аямақпенен бұйырды. Жақынына жаның ашыса, өз нәпсіңнен жақын кімің бар. Әууәл[130] нәпсіңе жаның ашыса, нәпсіңді һиләкляк табатұғын орынға бастырма. Құдайдың құдайлығына иғтиқатың таухид[131] бабында болып, Аллаһ Тағалаға махаббат қоймағың ғәділдігің. Пайғамбарларды[132] дос тұтып, аттары айтылғанда салауатны[133] дариг ойламасылығың ихсаның. Пайғамбарларның әһл... жақсы көріп қолдан келген қадір сыйлап күтуің, соңында болмағың уа итәи зил курбані орнына келтіргендігің сыйла рахмнің уажіптігі мұнан мағлум[134] болып тұр. Өзіңнен артылған болса жақын туысқандарыңа қарасуың керек. Өзіңнен артыларлық болмаса дене қуатыңды аямай қол күшіңді тигізу керек. Адам ата, Хауа ананың[135] ұрпағы бәрі бір кісінің баласы есепті әууәл

жаның ашығанда адамзатқа жаның ашып, адамзатты аяуың керек. Онан соң жаның ашығанда бәріміз Аллаһ Тағаланың мақлұқатымыз деп жан-жануардың бәріне жаны ашып тұру керек. Сонда «уа итәи зил күрбә» орнына келеді.

وإنها عن الفحشاء و المنكر والبغى

«уа иәннәһә гән әлфәхшәи уал мункәри уал бәғә» Аллаһ Тағала бұл үш нәрсені бұйырған.

Мағынасы: «Расында ол көргенсіздіктен, жеккөрінішті жаман істерден»

Соңында үш нәрседен пенделерін тыйылмақпенен нәһи[136] қылды. Бұл тыйыл, қылма деген нәрселернің бірі фәхшә[137]. Бұл фәхшә деген жұмыс нәпсі һәуи арзысының әфратка кетуінен табылатұғын жұмыстар, зина... онан басқа бұзықтықтар.

Бірі мункәр[138]. Бұл мункәр деген жұмыс ашу қуатының әфратына кетуменен табылатұғын жұмыстар, кісі өлтірмек, кісі малын алмақ солар сықылды ғәділдіктен шығып зұлымдыққа айланатұғын фиғлдар[139].

Бірі бәғә[140]. Бұл бәғи деген ғақылға мәхәлифәт болған істерде хәдден тәжәуәз[141] болып, адам жұмыстамайтұғын жұмысқа қол ұрып тәжәббәр[142] уа тәкаппарлыққа айланып кету. Нәмруднің уа Ферғаун ғәлейһи мә иәстәхикнің мен Құдаймын деп құдалық дағуасына[143] кіріскені секілді иәғзукум уағз[144] насихат береді. Құдай Тағала сіздерге бұйырған нәрсесін кылуыңызға, тыйыл дегенінен тыйылуыңызға **لعلکم تذكرون**

«ләғәлләкум тәзәккәрун» шәидан насихатланарсыз.

Мағынасы: «Мүмкін еске аларсыңдар». Үшбу аят бірлен хайрні[145] уа шәррні[146]... сын қосып түгелдеп айтқан бір аят дүр. Сол үшін хатибтар[147] әр намаз жұмада хұтбаның[148] ақырында оқымақ бірлен мәмур[149] боларлар.

Жәуәһәр бес қисм дүр

Бірі хиәл[150], бірі сурат[151], бірі жисм[152] табиғат дүр. Бұ үш жуһр мәкәрин[153] дүр. Екісі дағы жуһр мәғәрик[154] дүр. Бірі нәпсі, бірі ғақыл дүр. Әммә[155] егер ғақл иле зат уажбәк арасында уасат[156] олмадесек ғақл кулли дағы дерлер. Уа егер ғақлның тәхтінде[157]

Ғақл ахир[158] олмадесек Ғақл Ғашар дерлер, уа Ғақл фиғәл[159] дағы дерлер. Уа егер Ғақылнын екі жәһтінде Ғуқул болдесек Ғақл мутәуассит[160] дерлер. Уа Ғуқул әшрәфи уаттағи Ғақл күлли дүр қариб улән Ғуқул дүр.

Ғақл әуелден тоғыз Ғақл, тоғыз нәпсі, тоғыз фәләк садр болмас дүр. Әрбір фәләкі, бір Ғақлі, бір нәпсі уа бір жисмі бар дүр. Фәләк кәмәр сәмә дүние тәсми етерлер оның Ғақылна Ғақл Ғәшир уа Ғақл фәғғәл уа Ғақл фиәд әтләк етерлер... мәмлукті сенге мәсхәр (мәххәр) етіп сенгенде Ғалмакте сұлтан етмес дүр. Уа қалбке Ғарш уа думәғке курсі уа хузәнә хафизге ләух мәхфуз елмес дүр. Уа мәжмуғ игсәб уа Ғурук уамағдән хәуәс уа қәууи болнан думәғке әфләк уа нужум елмес дүр. Уағсә уа жәуәр... Ғәнәсир уа кәифиәт етіп жәмәл сенге мәтиғ уа мункәд елмес дүр. Уа жәмиғ махлуқатындан сені әхсан уа әкмәл уа әкрәм уа әфдал етіп жумлә кәинәт өзріне Ғәлиб уа Ғәли болмас дүр. Уа масжуд мәлик уа махдум фәләк етіп... сенікінден сәжид уа Ғәбид болмас дүр. Уа сенге бұ тақриб илегінде мәғрифәтін асан етін... махаббатын әнғәм уа әхсан болмас дүр. Жүректе қан бар, қан бар жерде жан бар. Қан Дәжжәл[161] ләгин орнында, жан онда тұрған хикмет[162] Құдай Тағаланың с... Ғиса рухуллаһ[163] орнында. Хадис қудси: لا یعنی ارضی و لا سمائی و وسعنی قلب عبدی

Лә иәсғә арди уа лә сәмәи уа уасағни қалб Ғәбди.

Мағынасы: «Біз жерді және аспанды кенейтпедік. Біз құлдың жүрегін кең қылдық».

«قلب المؤمن اوسع من الارض و السماء و العرش و الكرسي»

Хадис шариф: Қалб әлмумин әусағ мин әләрд уас сәмә уал Ғарш уал курси.

Мағынасы: Құлымның жүрегі жерден, Ғаршыдан және күрсіден кең.

قلب المؤمن بيت الله

Хадис шариф: Қалб әлмумин бәитуллаһ.

Мағынасы: Құлдың жүрегі – Алланың үйі.

«إذا احببت عبدی كنت له سمعاً و بصراً و اساناً و يدا مؤيداً»

Хадис қудси: «изә әхббәт Ғәбди кунту ләһу симәғән уа бәсарән уа лисәнән уа иәдән муидән».

Мағынасы: Егер құлым мені сүйсе, мен оның дұғаларын естимін, оны сақтаймын, тілі және қолы болам.

Араб тілінің гараматикасы

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

الكلمة لفظ وضع لمعنى مفرد وهي اسم وفعل وصرف لانها اما ان تدل على معنى في نفسها او لا الثاني الحرف والاول اما ان يقترن باحد الاربعة الثلاثة او لا الثاني الاسم والاول الفعل وقد علم بذلك حد كل واحد منها الكلام ما تضمنه كالمبتدئ وبالاسماء ولا ياتي ذلك الا في الاربعة اسم وفعل الاسم ما دل على معنى في نفسه غير مقترن باحد الاربعة الثلاثة ومنه فواضع دخول اللام والجر والتثنية والاسماء الية والاضافة وهو موب ومبني فالعرب الربي لم يشبه مبني الاصل وعلمه ان يختلف افره باضلاف العوامل لفظا او تقدير الاعراب ما اختلف اضرجه ليدل على المعاني العنصرية عليه وانواعه رفع ونصب وجر والرفع علم النافية والنصب علم المفعولية والجر علم الاحاقفة العامل مابه يتقوم المعنى القضي للاعراب فالرفع والنصب والجر والكسرة بالضمه رفعا والفتحة نضبا والكسرة جمر اجمع الوكث السالم بالضمه والكسرة نضبا بالنصب بالضمه والفتحة اخوك وابوك وجمرك وهنوك وفوك وذكومال مضافة الى غير ذلك للتكلم بالواو والالف

والياء

Бисмиллаһи рахманир рахим. Әлкәлимәту лафзу уадиғ лимағна муфрад. Уа һия исму уа фиғлу уа харф. Лиәнһә әммә ән тәдуллә гәлә фи нәфсиһә әууәлән сәни әлхарфу уа әууәлу әммә ән яктарин би аһад әлазмәнә әссәләсәт әууәлән. Әссәни әлисму уа әууәлу әлфиғлу уа қад гәлам бизәликә хад кулли уахид минһә әлкәләм мә тәдмину кәлимәтәйни биснәд уа лә иәтәти зәлик иллә фи исмәйни ау фи исми уа фиғли. Әлисму мә дәллә гәлә мәғнә фи нәфсиһи ғайру муктарин би аһад әзмәнә әссәләсәт уа мин хауасиһи духул әлләм уал жар тануин уал иснәду иләйһи уал идафәту уа һууә муғраб уа мабни фәл муғраб әлмурәккәбу әлләзи ләм юшбиһуһу мабни әласыл уаслуһу ән яхтәлиф әхируһу би ихтиләфи әлғауамил лафзан ау такдиран әлиғрабу мә ихтәләфә әхируһу биһи лиядуллә гәлә әлмағани әлмәғнурат гәләйһи уа әнуағиһи рафғу уа насбу уа жарру. Фә рафғу гәламу фәгилия, уа насбу гәламу мәфғулия уал жарру гәламу идофәтиһи әлғамилу мә биһи иәтәкәууәму әлмағна әлмуктәди лилиғраб фәлмуфраду әлмунсариф уа жамғу әлмаксур биддаммат рафғән уал фатхәт насбан, уал кәсрәт жаррән. Жәмғу муәнәс сәлим биддаммат уал кәсрә, ғайр мунсариф биддаммат. Уа фатхәт ахук, уа абук уа хамук уа һәнук уа фук уа зу мәли мудофату илә ғайр йә лимутәккәллим билуау уал әлиф.

Мағынасы: Аса мейірімді, рахымды Алланың атымен бастаймын. Сөз табы-жекеше түрде тұрып, белгілі бір мағына беретін дыбыстар жиынтығы.

Ол исм (зат есім), фиғл (етістік), харф (көмекші сөз) қосымша, жұрнақ, жалғау т.б. болып бөлінеді. Себебі сөз өзі жеке тұрып мағына бере алады. (ал исм және фиғл) кейде жоқ.

Екінші, (жеке тұрып мағына бере алмайтыны) ол харф (көмекші сөз). Ал біріншісі жеке тұрып мағына бер алатыны ол мезгіл шақтарының бірімен байланысты болуы мүмкін немесе жоқ. Екіншісі, (мезгіл шақпен байланысы жоғы) ол исм (есім сөз) деп аталады. Ал біріншісі (мезгіл шақпен байланыстысы) ол фиғл (етістік) және осымен әрқайсысының анықтауышы айқындалады.

Кәләм сөйлем бір-бірімен байланысқан екі сөзден құралады. Және бұл екі исммен немесе фиғлмен исмнің көмегінен болуы мүмкін.

Исм – ол жеке тұрып мағына беретін және 3 мезгіл шақтың бірімен де байланысы жоқ сөз. Оның ерекшелігі сол: оған «ләм»

жар (кесра) немесе тануин (ән, ин, ун) сөз соңында иснад қосыла алады. Және изафетті (идафа) де қабылдай алады. Оған қоса ол муғраб (өзгермесі) және мабни (қалыпты). Муғраб – ол өз негізінде мабниға еш ұқсамайтын сөз тіркесі. Сондай-ақ оның анықтауышы көрініп тұрған (лафзан) немесе жоқ (тақдиран) қатысып тұрған екі элементтің (ауамиль) өзгеруінен сөздің соңының өзгеруі.

Играб – мағына барысын көрсету үшін оның (играбтың) салдарынан соңының өзгеруі және оның (играбы) түрлері рафғ, насб, жар. Рафғ фәзилді (қатысушы жақ) көрсетуші белгі, насб-мафғулді көрсететін белгі (іс-әрекеттің бір нәрсеге икемделуі), және жар-идафаны (изафеттік үйлесімді, көрсететін белгі). Ал сөзге әсер ететін элемент (амиль) дегеніміз – талап етілген мағынаның басқаның жәрдемімен түсіндірілуі. Жекеше түрдегі тануинді (муфрад мунсариф) қабылдай алатын сөз. Тануинді жамғ тақсис мунсариф қабылдай алатын жамғ тақкир рафғ кезінде даммань қабылдайды. Сондай-ақ насб кезінде фатханы және жар кезінде қасрань да қабылдайды.

Ал әйел тегіндегі көпше түрдегі сөз (жамғ муаннас сәлим) (рафғ кезінде) даммань және (насб пен жар кезінде) қасрань қабылдайды. Ал тануинді (ғайру мунсариф) қабылдамайтын есім тек даммань және фатханы (рафғ, насб, жарр кезінде) қабылдайды.) ал екілік түрде және «қилә» сөзі алифті (рафғ кезінде) даммань және (насб және жарр) қасрань қабылдайды. Ал тануинді (ғайру мунсариф) қабылдайтын есім тек даммань және фатханы (рафғ, насб, жарр кездерінде) қабылдайды. Ал «ахуука, абука, хануука, фука және зул малии» сөздері «иә мутақаллимә» сөзіне тіркесіп, уаудь (рафғ кезінде) алифті (насб кезінде) «иә»-ны (жар кезінде) қабылдайды. Ал екілік түрде және «қилә» сөзі есімдікке қосылып, және «иснәни» сөзі алифті (рафғ кезінде) «иә» (насб және жарр кезінде) қабылдайды.

والياء المتني وكلاهما خالي مضموران بالالف والياء جمع المذكر السالم واولو وعشرون
 واخوانها بالواو والياء التقدير فيما تعذر كعصا وعلامة مطلقا او استنقل كقاضى وفخاومر
 او نحو مسلى رفعا واللفظي ضمها ياء غير التقريف ما فيه علنان من تسع ادواحدة منها تقوم
 بحامها وهى ال ووصف وانثى ومعرفة وعجمة ثم جمع ثم ترتيب والنون رائدة من قبلها
 الف ووزن فعل وهذا القول تقريب مشعر وامر وطلحة وزينب وابراهيم وساجد ومعدى
 كبر وعمران واحمد وحكمة ان لا كسر والانتوين ويجوز صخره للضرورة او للتناسب مثل بلا
 سلا وعللا وما يقوم بحامها الجمع والالتانث فالعللا خروجى من صفة الاصلية :
 حقيقة كثلثت ومثلثت واخر جمع لو تقدير الهموزة وباب عظام فى بنى تميم الوصف
 شرطه ان يكون فى الاصل خلا تاء الغلبة فلذلك صرف اربع فى مرتب بنسوة اربع وامتنع
 اسود وراقم الحية وادهم اللقيد وضعف امتنع انفى الحية واجعل للهق وافضل للطائر التانث
 باناء شرطه العلمية والهنوى كذلك وشرطه ان يشبه الياقها اللانث او تترك الاوسط
 او العجمة فهندي يجوز صرفه وزينب وسقروماه وجور ممتنع فان سمي به مذكر فشرطه

Уал йә мусәнә уаклән мүдүфән илә мүдмар уа иснән бил әлиф
 уал йә жамғ әлмүзәккәр сәлим уау ләу уа ғишрун уа ихуаниһә
 бил уау уал йә әттәкдир фимә тағзиру кәғаса уа ғалами мүтләкән

истәскгәлә кәкадә рафгән уа жаррән ау нахуи муслими рафгән уа лафзи фимә гадааһу ғайр мунсариф мә фиһи ғиллэтән мин тисгә ау уахидэтән минһә тәкуму мақамиһумә уа һиә ғадил уа уасфи уа тәнис уа мағрифә ғажмәту суммә жамғу суммә тәркиб уа нун зәйдә мин каблиһә алиф уа уазну фиғл уа һәзәл қаул тәқриб мислә ғумар уа ахмаду уа талхату уа зәйнәб уа ибраһиму уа мәсәжид уа мағди кәрбу уа ғимран уа ахмаду уа хикмату ән лә кәсрә уа лә тәнунин уа яжузу сарфиһи лидарурати ау сәнәсиб мислу сәләсилә әғләлән уа мә якуму мақамиһимә әлжамғу уал фә тәнис фәлғадлу хуружиһи ғән сифәтиһи әласлия хақиқату кәсәләсә уа мусәлсил уа ахир уа жамғу ләу тәқдир әлғумар уа зафру уа бәбу китам фи бәни тәмим әлуасфу шартән якуну фи асли фәлә тадурру әлғулбәту фәлизәлик сарфу арбаға фи марарат бинисуати арбаға уа имтәнәгә әсуад уа әркәм лихаят уа әдһәм ли қайди уа дағфән мәнәға әнға лихаят уа әждәлә лисақри уа ахил литаир әттәнис би тә шартиһи әлғилмия уал мағнауи кәзәлик уа шарт тәхтәм тәсириһи зиядати ғәлә... ау тахаррук әлаусат ау әлғажмат фәһинду яжуз сарфиһи уа зәйнәб уа сәқр уа мәһу ужур мумтәниғ фәһиннә сәммә биһи музәккәр фәшартуһу.

Мағынасы: Ал «ахуукә, абукә, хануукә, фукә және зул малии» сөздері «иә мутакаллимә» сөзіне тіркесіп, уауды (рафғ кезінде) алифті (насб кезінде) «иә»-ны (жар кезінде) қабылдайды. Ал екілік түрде және «қилә» сөзі есімдікке қосылып, және «иснәни» сөзі алифті (рафғ кезінде) «иә» (насб және жар кезінде) қабылдайды.

Играб (тақдиран) аса (таяқ) немесе гуләми (менім балам) тектес сөздерде (соңғы харакаты) көрсету мүмкін емес жағдайда жасырын түрде (тақдиран) жасалады. (бұл сөздерде играб тақдири) барлық кезде жасалады. Ал соңғы харакаты «қаады» сияқты сөзде көрсету қиын болса, (играб тақдири) мұнда рафғ және жар кезінде жасалады. Ал «муслими» кезінде играб тақдири рафғ кезінде гана жасалады. Ал бұдан басқа барлық жерде играб лафзи жасала береді.

Ал тануинді қабылдайтын есім сөздер (ғайру мунсариф) бұлар тоғыздан екі кемшілік жиынтығы немесе екі кемшіліктің күніндегі бір кемшілігі бар сөздер. Олар: гадл (сөз формасының өзгеруі), уасф (бейнелеу), әйел тегі, мағрифә (анықталған белгілі есім), ужма (шет тілдегі атау), жамғ (көпше түр), тақриб (сөз тіркесі), алдында

алиф қолданылған артық нун, уазнул фигл (етістіктің түрі). Бұлар осыған жақын сөздер, осыған мысал: сөз: Умар ахмар (қызыл), Талха, Зайнаб, Ибраһим, масажид (мешіттер), мағди қариб имраи, Ахмад. Олар кәсра мен тануинді қабылдамау керек. Бірақ кей кезде «саласилә уа агләлә» сияқты сөздерде (кей кезде тануин мен кәсраны қабылдайтын) бұл жамғ (мустахил жумуғ) және әйел тегіндегі алиф.

Ғадл ереже бойынша «суләс» – үш үштен, ухар (басқалары), жумағ (көп-көп), дегендегі сияқты бастапқы тахқиқан формасынан өзгерген сөз. Немесе ережеге сай емес «умар және катамим бөлімі» сияқты тамим тіліндегі тақдиран.

Уасфу (бейнелеу) – оның шарты сол, ол негізінде болуы қажет, сондықтан оған қолданыста тануин берген кедергі етпейді. Мәселен: «марарту бинисуатин арбагин» сияқты бірақ «асуад» және «аркам» (дақшын) жыланды суреттегенде адхам (күңгірт) шынжырды суреттегенде тануин беруге тыйым салынады. Сондай-ақ афға (зұлым) дегендегі (сияқты сөзде тыйым әлсіз) гадюканы суреттегенде, «аждал» қыранды суреттегенде, «ахнал» құсты суреттегендегі сияқты сөзде тыйым әлсіз саналады.

Ал әйел тегі «та тәнис»-пен есімдерде болуы керек, бірақ мағыналас жағынан да бола береді. Бұл шарт егер сөз үш әріптен көп болып, ортасында харакаттар болса немесе сөз өзге тілден енген болса күшінде саналады. Мысалы: «хинд» тануинмен айтуға келмейді. Ал егер бұл атау ер текті болса, онда оның шарты сөз үш әріптен көп болуы тиіс. Демек «қидам» сөзіне тануин беруге болады да, «акраб» ты тануинмен айтуға болмайды.

الزيادة على الثلثة فقدم منصرف وعقب ممتنع المعرفة شرطها ان تكون علمية
 اليه شرطها ان تكون علمية في العجمية - وتحرك الاوسط او زيادة على الثلثة فنخرج
 منصرف وشتر وابراهيم ممتنع الجمع شرطه صفة منصرفي الجوع بغيرهائسا جدا
 ومصابيح واما فزانة فمنصرف وصفا جرحا للضبع غير منصرف لانه منقول
 عن الجمع وسراويل اذا لم يصرف وهو الاكثر فقد قيل انه اعجمي جمل على موازنه وقيل عربي
 جمع سر والة تقديرا واذا صرف فلا الشكال ونحو جوار رفعا وجرا كقاض التركيب شرطه
 العلمية وان يكون باضافة ولا باسناد مثل عليك الالف والنون ان كانا في اسم فشرطه
 العلمية كغير ان او في صفة فانتفاء خطاثة وقيل وجود فعلية ومن ثم اختلف في جمع دولاب
 سكران ونديان ووزن الفعل شرطه ان يختص بالفعل كشر وضرب او يكون في تولد زيادة
 غير قابل للنساء ومن ثم امتنع امر وانصرف يعمل وما فيه علمية مؤثرة اذا انصرف المبتدئين
 من انها لا تاتي مع مؤثرة الا ما هي شرطه فيم الا العدل ووزن الفعل وهما متضادان فلا يكون
 الا احدهما فاذا تكبر بقى بلا سبب او على سبب واحد وخالف سيبويه الاغش في مثل
 امر علما اذا نكر اعتبار اللصقة الاصلية بعد التنكية ولا يلزمه باب حاتم لما يلزم من اعتبار اللصقة

في

Өзгіндігү гәлә сәләсә фәкәдәмә мунсариф акрабу мумтаниғу әлмагрифәтиһи шартуһә ән тәкунә гәламият әлажмати шартуһә ән тәкунә гәламият фил ужмати уа тахаррук әлуасат ау зиядәт гәлә сәләсә фәнух мунсариф уа шәтру уа ибраһиму мумтәниғ әлжамғу шартуһу сифату мунтәһи әлжумуғ биғайриһә әлмәсәжид уа масабих уа әммә фәрәзнәт фәмунсариф уа... жар гәламән лидабғи ғайр мунсариф лиәнәһу мәнкул ғанил жамғи сәрәуил изә ләм иәсрифу уа һууә әләксәр фә қад қилә иннәһу әғжамия хамлу гәлә муәзәниһи уа қилә арабия сәруләт тәқдирән уа изә сарафа фәлә әшқәлу уа нахуи жәуәри рафғән уа жәррән әлқадиди әттәркибу шартиһи әлғәламия уа ән яқунә би идофәти уа лә би иснәди мислу би ғулбәки әләлиф уа нун ән кәнә фи исми фә шартуһу әлғәламия кә ғимрани ау фи сифәти фә интиғәи фә гәләнәти уа қилә ужду фиғли уа мин сәммиһи ихтиләфә фи рахмән дуунә сәкрән уа нидмән уа уазну әлфиғл шартуһу ән иәхтәсса бил фиғли кәсәму (шәму) уа дарбу ау иәқунә фи әуәлиһи зиядәту ғайр қабил ли тә уа мин сәммиһи имтәнәғә ахмар уа инсарафә иғғәмәлу уа мә фиһи гәламия муәсәрәту изә әнкәрә сарфән мәтбин мин әннәһә лә тәжәмуғу муәсәрәту иллә мә һия шартуһу фиһи иллә әлғәдл уа уазну әлфиғл уа һумә мутдәдән фәлә иәқуну иллә ахадуһумә фә изә әнкәр бәки биләсбәб уғлә сәбәб уахид уа хәлфә сибәуәиһ әләхфәш фи мисл әхмар ғилмән изә әнкәр игтибәр әллисқат әләслия бәғдә әттәнкир уа лә иәлзимуһу бәб хатим лимә иәлзим мин игтибәр әлмутәдадин.

Мағынасы: Көпше түр «мунтахил жумуғ» қалпында тұруы шарт және соңында «ха»-сыз болу керек. Мысалы «масжид» «масабих» сөздері сияқты. Ал «фаразинах» сөзі тануинді қабылдайды. «Хадәжир» (жылқының түрі) тануинді қабылдайды. Өйткені ол көпше түріне ауыстырылған. Бұл араб сөзі болмағандықтан және қалыпта тұрмағандықтан. Сондықтан «сарауил» сөзі көп жағдайда тануинді қабылдамайды. Кейбір жағдайда тануинді қосқанда қате болмайды. Сол сияқты «жауар» және «қадиди» сөздері рафғ және насб жағдайларында бола алады.

Таркибтің сөз тіркесі шарты: зат есімде бөлу және изафеттік байланыста болмауы тиіс. Мысалы: «бағләбәк» сөзі.

Егерде «әлиф» және «нун» екі әріп есімде болу үшін, сөз зат есімде тұруы қажет. Мысалы: «имран». Егер «сифаты (анықтауышы)» бұл екі әріп жазылу үшін сөз «фәғләнә» қалпында болмауы шарт.

Мысалы: «сәкрән», «надман» сөздері «фәғлә» қалпында болмауы керек деген пікірлер бар. Сол себептен «рахман» сөзінде ғалымдардың арасында келіспеушілік бар.

Етістіктің қалпында тұрған сөздің шарты ол тек етістіктің қалпына сай болу керек. Мысалы: «дараба» «шамара» сияқты сөздер «рахмар» сөзіне тануин қосылмайды.

في حكم واحد وجميع الباب باللام والاصنافه بنجر بالسر الخفية هو ما اشتمل
على علم الفاعلية فمنه الفاعل وهو ما اسند اليه الفعل او شبيهه وقدم عليه على وجه
قيامه به مثل قام زيد قائم ابوه والاصل ان يلي فعلمه فلذلك جاز ضمير غلامه زيد
وامتنع ضرب غلامه زيدا واذا اتفق الاعراب لفظا فيسمى والقينته او كان مضرا
متحلا او وقع مفعوله بعد الا وضاها او جب تقديمه واذا اتصل به ضمير مفعول
او وقع بعد الا او ضاها او اتصل مفعوله وهو غير متصل به ووجب سا فيؤدق ويحذف
الفعل لقيام قرينته جوارا في مثل زيد من قال من قام وليك يريد ضارع مخصوصة
وهو با في مثل وان احد من الشركين استجارك وقد يحذفان معا في مثل نعم
ان قال اقام زيد ولذا اذ اذ الفعلان ظاهر بعدهما فقد يكون في الفاعلية مثل
ضربني واكرمني زيد وفي المفعولية مثل ضربت واكرمت زيدا وفي الفاعلية والمفعولية
مختلفين فيتمت البصيرة اعمال الثاني واللو في قوله الاول فان اعلت الثاني اضرت الفاعل
في الاول على وفق الظاهر ودون الحذف خلافا للنسائي وجاز خلافا للقرناء وحذف المفعول
ان استغنى عنه والاظهور وان اعلت الاول اضرت الفاعل في الثاني والمفعول على

Фи хукми уахид уа жәмигул бәб бил ләм ау идофат иәнжир билкәсрә әлмарфуғат һууә мә иштәмәлә гәлә ғалам әлфәғилия фәминһу әлфәғил уа һууә мә иснәд иләйһи әлфиғл ушәбәһәһу уакдам гәләйһи гәлә жиһһәти қиям биһи мисл қамә зиәд қаим әбуһу уал аслу ән иәли фәғәләһу фәлизәлик жәзә дарфан ғуләм зайд дарабә ғуләм зайдун уа изә интәфә әлиғрабу лафзан фиһумә уал қаринат ау кәнә мудмарән муттасилән ау уақағә мафғуләһу бәғдә иллә ау мудаһә уәжәбә тақдимийи уа изә иттасәлә биһи дамир мафғул ау уақағә бағдә иллә ау мәғнәһә ау иттасәлә мафғуләһу уа һууә ғайр муттасил биһи уәжәбә тәхирәһу уа қад иәхзифу әлфиғл лиқиәм қаринату жәуәзән фи мисли зайд лимән қалә мән қамә уа лиәбқи юриду даригун лихусумати уа ужубән фи мисли уа әннә ахад минәл мушрикин истижәрәк уа қад юхзифән мәғә фи мислу ниғәм лимән қалә әқамә зайд уа лизә тәнәзиғ әлфиғләән заһирән бәғдәһумә фәқад иәкун фил фәғлиәт мислу дарабани уа әкрани зайд уа фи мафғулиәти мислу дарабәт уа әкранәт зайд ау фил фәғилиәт уал мафғулиәт мухталифәйни. Фә иәхтәр әлбасриун әғмәл әссәни, уал куфиун әләууәл фә әннә әғмәләт әссәни, әдмарат әлфәғил фил әууәл гәлә уафақа аззаһир дунә әлхазф хиләфән әлкәсәи уажәзә хиләфән лилфараи уа хузифәт лилмафғул ән истәғәни ғанһу уа иллә заһарәт уа ин әғмәлтәл әууәл әдмарат әлфәғил фиссәни уалмафғул гәлә.

Мағынасы: Сибуейх және Ахфаиш ғалымдары «ахмар» сөзінде әр түрлі пікірде. Сөздің талдауында екі ғалымда әр түрлі.

Барлық баптарда (етістіктің туынды түрлерінде) изафеттік (матасу) байланыста және «әл» артиклінде кесраны қабылдайды.

Марфуғаттар дегеніміз – ол бастауышқа көрсететін белгілер. Бастауыш ол етістікке байланысты болу керек, немесе етістікке ұқсас болу керек. Етістік бастауыштың алдында жазылады. Мысалы: «қамә зәйдун» (Зайд тұрды).

Сөйлемде бастауыш етістіктен кейін тұруы шарт. Сол себептен «дараба ғүләмуһу зайдун», «дарабә ғүләмуһу зайдан».

Егер сөйлемде иғрабтың белгілері болса немесе қосалқы есімдіктің себебінен жасырын тұрса, немесе «иллә» сөзінен әлде сол мағынадағы сөзден кейін тұрса, немесе оның мафғулі қосылып бастауышы өзі жеке болса, міндетті түрде бастауыш соңында жазылады.

Егер етістіктің орнына басқа сөз тұрса. Бұл жағдайда етістікті айтпаса да болады. Мысалы: «кім тұрды?» дегенде «зайд» деп айтуға бөлады. Немесе «лиэбки юриду даригун лихусумати» (сені не жылатады?) ол: «даригун» (дауласуда жеңілген) бұл жерде де етістікті айтпасада болады. Кейде етістікпен бастауышты жасыруға болады. Мысалы: «ә қамә зайдун?».

Егерде екі жасырын емес етістік бірдей келсе, ол екеуі бастауышқа таласады. Мысалы: «дарабани уа ақрамани зайдун» және мафғулға (толықтауышқа) таласады. Мысалы: «дарабту уа ақрамту зайдан». Бұл жағдайда Басралықтар екінші сөзді, ал Қуфалықтар бірінші сөзді ұстанады.

Егерде екінші етістікті сөйлемге қоссақ, онда бұл сөйлемнің фағилі (бастауышы) дамир (есімдік) болады. Қалған жағдайда мафғулді (толықтауышты) алып тастауға болады.

الختار الا ان يمنع مانع فتظهر وقول اري القيس كخاني ولم اطلب قليل من اللال
 ليس منه لفساد المعنى مفعول ما لم يسم فاعله كل مفعول حذف فاعله واقيم
 صورته وشروطه تفسير صفة الفعل الى فعل او يفعل ولا يقع المفعول الثاني من باب
 علمت ولا الثالث من باب اعلمت والفعل له والمفعول معه كذلك واذا وجد
 المفعول به تعيين له بقول ضرب زيد يوم الجمعة امام الامير ضرباً شديداً في داره :-
 فتعين زيد فان لم يكن فجميع سواء والاوّل من باب اعطيت او من الثاني منها
 ابتداءً والخبر فالمبتدأ هو الاسم المجرى عن العوامل اللفظية مسند اليه والصفة الوا
 بعده في النفي وان في الاستفهام رافعة لظاهر مثل زيد قائم وما قائم الذي ان :-
 وقائم الذي ان فان طابقت بعد اجاز الاذان والخبر هو المجرى المسند بالمقابل للصفة
 المذكورة واصل المبتدأ التقديم ومن ثم جان في داره زيد وامتنع صاحبها في الدار
 وقد يكون المبتدأ نكرة اذا انفصلت بوجه ما مثل ولعبت مع من خير من شك و
 ارجل في الدار ام امرأة وما احد خير منك وشراها ثياب وفي الدار رجل وسلام
 عليك والخبير قد يكون جملة مثل زيد ابوه قائم وزيد تام ابوه فلا بد من عائده وقد يخذ

Элмухтар иллэ эн иэмнэгэ мэниг фэтузһир уа кәул имрул қайс.
 Кәфәни уа ләм атлуб калил минәл мәл ләйсә минһу ли фәсәд лимағнә

мафгул мә ләм юсәммә фәгилуһу куллу мафгул хазфу фәгилуһу уа
ләнмү һууә мақамиһи уа шарт ән тәғиру сифәти әлфиғл илә фиғл ау
иәфиғлу уа лә юқиғ әлмафгул әссәни мин бәб ғәламәт уа лә әссәлис
мин бәб әғләмәт уалмафгул ләһу, уалмафгул мәғәһу. Кәзәликә уа изә
үәжәдә әлмафгул биһи тәғиин ләһу тәкулу «дурибә зәйдун иәумәл
жумғат әмәмәл әмир дарбән шәдидән фи дәриһи». Фәтәғиину зәйд
фәнн ләм иәкун фәл жәмиғ сәуәу уал әууәл мин бәб уғтиәт улә минәс
сәни уа минһә әлмубтәдә уал хабар. Фәл мубтәдә һууә әлисмүл
мужәррәд гән әлғәуәмил әллафзиәт муснәдән иләйһи ау сифәт
әлуақиғә. Бәғдә харф әннәфи уа әлиф әлистифһәм рафиғат лизаһир
мислу «зәйдун қаим», «уа мә қаим әззәйдән», «уа ә қаим әззәйдән»
фәнн табиқат муфрад ижәзә әләмран уал хабар һууәл мужәррәд
әлмуснәд биһи әлмәғәир лилсифат әлмазкур уа асл әлмубтәдә
әттакдим уа мән сәммә жәз фи дәриһи зәйдун уа имтинағ сахибуһә
фид дәр. Уа қад иәкун әлмубтәдә нәкирә ау... биуәжһи мә мислу: «уа
ләғәбдун муминун хайрун мин мушрик уа ә рәжлун фид дәр әммә
имрәәт уа мә аһад хайрун минкә уа шәр... зәниб» уа фид дәр ражул
уа сәләмун ғәләйкә уал хабар қад иәкун жумләт мислу: «зәйд әбуһу
қайм», «уа зәйд қамә әбуһу» фәләбүддә мин ғәид уа қад юхзиф.

Мағынасы: Ал бірінші етістікті сөйлемге қоссақ, бұл жағдайда бастауышты және толықтауышты жасайрады.

Мафгулдің шарты етістіктің қалпы өзгеруі (фәғлә-яфғәлу). Мафгулдің екінші түрі: «ғалимту», үшінші түрі «ағләмту». «мафгул ләһу» және «мафгул мағәһу» бұлар фәгилдің орнына тұра алмайды. Бірақ «мафгул биһ»-ді тапса ол фәгил болады. Мысалы: «дуриба зәйдун яумал жумғати амамал әмир дарбан шәдидән фи дәриһи» бұл сөйлемде «мафгул биһи» «зәйдун».

Марфугаттарға «мубтада» (бастауыш) мен «хабар» (баяндауыш) жатады.

Мубтада – ол зат есім, оның басында еш қандай әрекеттегі элемент жоқ. Мубтада сифадан (анықтауыш), харфтан (жалғаулар), сұрау белгісінен кейін тұрады. Мысалы: «зәйдун қаймун» «а қаймун зәйдун?»

Хабар ол муснад. «сифаттын» жұмысын атқарады. Мубтада сөйлемнің басында тұрады. Сол себептен былай айтуға болады. «фи дәриһи зәйдун» бірақ «сахибука фи дар» деу дұрыс емес.

Кейде мубтада белгісіз халде келеді. Мысалы: «уа лә габдун муминун хайрун мин муширик» «уа мә ахадун хайрун минка» «саләмун гәләйкә»

Хабарлы сөйлем болады. Мысалы: «зайдун әбуһу қайм», «зайдун қамә әбуһу».

وما وقع في معنى ظرفا فالأكثر انه مقدر بجملة واذا كان المبتدأ مستمرا على ما لم صدر
السلام مثل من ابوك او كانا معا فتيون او متساويين مثل افضل منك افضل مني او كانا
الخبر فعلا مثل زيد تام وجب تقديمه ولذا انضمت الخبر للصدر السلام مثل ابن
زيد او كان مصعما مثل في الدار رجل او المتفاقمة ضمير في المبتدأ مثل على التمر مثلها
زيد او كان خبر احد ان مثل عندى انك تام وجب تقديمه وقد يتعد الخبر مثل زيد
علم محاقق وقد يتضمن المبتدأ معنى الشرط فيصح دخول الفاء في الخبر وذلك الاسم الموصول
بفعل او ظرف او النكرة الموصوفة بهما مثل الذي يأتيني او في الدار فلم درهم و كل
رجل يأتيني او في الدار فلم درهم وليت و لعل ما تعان بالاتفاق و ألحق بعضهم بان
بهما وقد يحدث في المبتدأ خبرية جوارا كقول المستعمل الهلال والنم والخبر جوارا
مثل خرجت فاذا السبع ووجوبها فيما التزم في موضع غير مثل لولا زيد كان
كذا او ضمني زيدا قائما و لكل رجل وضعتهم و لو ك لا فعلان كذا خبران واخفا
تعا هو السند بعد دخول هذه الحروف مثل ان زيد تام و و امره كانه خبر المبتدأ الا
في تقديمه الا اذا كان ظرفا خبرا لا نفى الجنس هو السند بعد دخولها مثل لا فلان

Уа мә уақаға зарфән фәлә кәсрә әннәһу муқаддәр би жумләти уа итә кәнә мубтәдә муштәмилән ғәлә мә ләһу садр әлкәләм мислу «мән әбуук» ау кәнә мәғрифәтәйни ау мутәсәуияни мислу «афдәл минкә афдәл минни» ау кәнә әлхабар фиғлән ләһу мислу «зәйд қамә» уәжәбә тәқдимүһу уа лизә тәдмину әлхабар әлмуфрад мә ләһу садр әлкәләм мислу «әйнә зәйдун» ау кәнә мусхаман ләһу мислу «фид дәр ражул» ау мутәғәлләкәту дамир фил мубтәдә мислу «ғәләл тамрат мислиһә зәйдән». Ау кәнә хабаран ғән әннә мислу «ғинди әннәкә қаим» уәжәб тәқдимүһу уа қад иәтәғәддәд әлхабар мислу «зәйд ғалим» ғақил уа қад ятәдамману әлмубтәдә мәғнә шарт фә ясихху духули «әлфә» фил хабар уа зәлик исму мәсул би фиғли ау зарф ау әннәқирәт әлмаусуфәт биһумә мислу әлләзи ятини ау «фи дәри фәләһу дирһәм» уа кулли ражул ятини ау «фи дәр фәләһу дирһәм» уа ләйтә уа ләғәллә мәтғән бил иттифәқи уал хаққи бағдаһум.

Мағынасы: «Зарф боп келгенде көп жағдайда сөйлемде жасырын болады.

Егерде мубтада сөйлемнің басында тұрса «мән әбук?» сияқты, немесе мубтада және хабар белгілі халде болса, «афдалу минкә, афдалу минни» немесе хабары оның етістігі болса «зәйдун қамә» онда фәғилді сөйлемнің басына қоямыз.

Егерде «әйнә зәйдун?» немесе «фи дарри ражулун» немесе мубтадамен байланысқан есімдік: «әләт тамрати мислуһә зәйдән» бұл жағдайда хабарды алдында қою керек.

Кейде хабар бірнеше бола алады. Мысалы: «зәйдун ғалимун қаймун».

Кейде хабар шарттың мәнін атқарады. Бұл жағдайда хабарға «фә»-ны қосамыз. Мысалы: «фи дәри фәләһу дирһәму».

Кейбір жағдайда хабармен мубтаданы алып тастауға болады. Мустаһил деген сөзі секілді. Кейбір уақытта уәжиб болып алынып тасталады, мысалы «зәйд болмаса ондай болмауыш еді», – деген сөзде. «Зәйд мені тік тұрып ұрды», – деген сөзде. Егер анна деген сөзі кіретін болса, онда оның жұмысы хабар мубтада секілді болады. Тек қана зарф хабар болса, онда ол муснад болады.

رجل ظريف فيهما ويذف كثيرا وبنو تميم لا يشبهونهم اصلا اسم ما والا المشبهين
بليس هو المسند اليه بعد دخولها مثل ما زيد قائما ولا رجل افضل منه وهو في الاشياء

النصوبات

هو ما اشتمل على عالم الفعولية فتمه الفعول المطلق هو اسم ما فظنه فاعل فعل من ركوز
بعناه ويكون للتأنيد والنوع والله مثل جلست جلوسا وجلسته فالاول لا
يشئ ولا يجمع بخلاف اخويه وقد يكون بغيره لفظه مثل جعلت جلوسا وقد يخذ
الفعل لقيام قرينه جواز الفعول له قدم غير مقدم ووجهها سماها مثل سقيا
ورعا وضيبة وجدعا وحدا وشكرا وعجيا وقياسا في مواضع منها ما وقع مثبتا
بصرفي داخل على اسم لا يكون خبر عنه او وقع مكررا مثل ما انت الاسير وما انت
الاسير للبريد وانما انت سيرا وزيد سيرا سيرا ومنها ما وقع تفصيلا لآخر مضمون
جملة متقدمة مثل فشدوا الوثاق فاما ما بعد واما فاء ومنها ما وقع للتشبيه
علاجا بعد جملة مشتتة على اسم بعناه وصاحب مثل مررت بزيد فاذا لم صوت صوت
عما وصرخ صرخ الثعلبي ومنها ما وقع مضمون جملة لاحتمل لها فيه مثل على الفدرم

Ражулу зариф фиһе яхзифу кәсирән уа бәнуу тәмиим лә
ясбутуунәһу аслән исм мә уа лә мушәбихәтәһини би ләйсә һуал муснәд

шәйһи бәгдә духуләһумә мислу «мә зәйд каимән» уа ражулә афдәл минкә уа һууә филәшиә.

Мансубат һууә мә иштәмәлә гәлә ғилм мафғулия фә минһу аймафғул әлмутлак. Һууә исм мә фәғәләһу фәғил фиғл мәзкур би мәғнәһу. Уа иәкуну ли тәкиид уа науғу уал ғададу мислу «жәләсәт жулусән уа жулисәт» фәл әууәл юсни уа лә южмағу би хиләфи ахауайхи. Уа қад иәкуну би ғайри лафз мислу «қағадат жулусән». Уа қад юхзафу әлфиғл ли қиям қаринәт жәуәзән кәқауләк лимән кадамә хайр муқаддам уа ужубән симәғән мислу сақиән уа рағиән уа хибәт уаждәғән уа хамдән уа шукрән ау ғажабән уа қиәсән фи мауадиф минһә мә уақағә мисбәтән бағдә нәфи дәхил гәлә исми лә иәкун хабарән ғәнһу ау уақаға мукәррәрән мислу: мә әнтә иллә сирән уа мә әнтә иллә сир әлбәрид уа иннәмә әнтә сирән уа зәйд сирән. Сирән уа минһә мә уақаға тафсилән ли әсәр мадмун жумләт мутақаддимә мислу фәшудду әлуисәк фә әммә мәннә бағду уа әммә фәдән уа минһә мә уақаға литәшбиһ ғиләжән бағдә жумләт муштәмилә гәлә исми би мәғнәһ уа сахибиһу мислу мәрәрту би зәйди фәизә ләһу саут сауту химар уа сирах сирах шәкли уа минһә мә уақаға мадмун жумлә лә мухтәмил ләһә ғайриһи мислу ләһу гәлә әлф дирһәм игтиранән.

Мағынасы: «Мансубат дегеніміз – ол сөйлемнің соңында «фатха» белгісі бар сөздің соңында жазылады. Бұл белгі табыс септігін білдіреді. Мансубат екіге бөлінеді. Біреуі мафғул мутлақ. Ол белгілі бір істі күшейту үшін қойылады. Мысалы: отырыспен отырды. Мафғул мутлақ екі түрі бар: магнауи және лафзи. Магнауи яғни екі сөз бір сөзден шығып тұрады. Ал, лафзи мағынасы бір, бірақ әр түрлі сөзден шығып тұр. Мысалы: қағадат жулусән (отырыспен отырды.) байланыс (қосу) үшін етістік алып тасталады... бұл сөйлем тәшбиһ (ұқсату). Немесе магнауи боп тұр «лә» сөзі хабар бұдан кейінгісі «лилжисн». Мысалы: «лә гуләмә ражулин зарифун фиһә». Көп жағдайда «лә лижисн»-ті алып тастауға болады. Ал Бану тамим еш уақытта айтпайды оны.

«мә» және «лә» сөздері (емес, жоқ) деген мағынаны білдіреді. Мысалы «мә зәйдун қаймун».

Мансубат дегеніміз, ол – толықтауыштың белгілері. Оған мафғул мутлақ жатады. Мафғул мутлақ дегеніміз – зат есім, оның етістігі зат есімге сәйкес болу керек. Мафғул мутлақ үш түрі бар: «литәкид»,

«линау» және «лигадад». Мысалы: «жаласту жулусән», «жаласту жылсәтән». Біріншісі – «литәкид», ол әкекеші және көпше түрлерді қабылдамайды. Ал қалған екеуі (линау және лигадад) қабылдайды.

Мағзул мутлақ кейде етістікке сай болмайды. Мысалы: «қағадту жулусән».

صلوات مقبوله على اسئلتنا محمد عليه الصلوة والسلام
اللهم صل على سيدنا محمد سيد العرب والعجم * وبنينا مكة والمدينة والحرم *
مترجمان ان السلف والكرم * وعلم الانبىاء ما لم يعلم * اصد نور ونسب ادم
بعثه مؤخر وفاقه مقدم * الله الشرف مكتوب على اللوح المحفوظ بياقوت
الجواهر والقلم * جسد الشرف مدفون في المدينة المنورة والحرم * فقطوبى لمن رآه
وتابعه وطمح العلم * منبع الشفاعة للعاصين قائل يا رب العلم * يعزبايت
العلم تراب تحت القدم * امتى امتى والسياد المطفى والكلم * فينا والنادى من
قبل الرحمن الارحم * قيات شفقتك يا نبى المرحم * اذ صلوا الجنة الاضواء عليهم والرحمن
والامم * ثم رضى الله تعالى عن ابى بكر وعمر وعثمان بن عفان * ثم رضى الله تعالى عن خادما وعثمان
الشريعة الامم الاعظم * وصلى الله على خير خلقه واله احمد ورضى الله عنك يا اكرم المرسلين
تت بهم بو لدم

Салауат макбулә ғәлә нәбиинә мухамад ғәләйһис соләту уас сәләм. Аллахумә салли ғәлә сәйидинә Мухаммадин сәйидил ғараби уал ғәжәм. Уа имәм мәлләтә уал мәдинәтил харам. Уа тәржәмәни инсэн әссәлфи уал кәрам. Уа ғәлләмәл инсэн мә ләм иәғләм. Әслуһу нурун уа нәслуһу адәм бәғсуһу муәххәрун уа халқуһу мукаддамун. Исмуһу әшшәрифун мәктубун ғәләл ләухил мәхфузи би иәкуутил жәуһәри уал қалам. Жисмуһу әшшәрифун мәдфунун фил мәдинәтил мунәууарати уал харам. Футубә лимән рәһу. Уа тәбәғәһу уа лимән әсләм. Мәнбәғу шәфәғәтиһи лилғасинә қайлән иә рабәс сәләм. Иәумә бәйт (бәлит) иттихалнә турабә тәхтил қадам. Уммәти уммәти уа уммәтиә зәл латфу уал кәрам. Фәюнәди әлмунәди мин қибәлир рахмәнил архам. Қабилту шәфәғәтикә иә нәбиуул мухтарам. Удхулул жәннатә лә хауфә ғәләйкум уа лә хузна уа лә әләм. Суммә радиаллаһу тағала ғән әби Бәкрин уа ғән Ғумарә уа ғән Ғали зил кәрам. Суммә радиаллаһу тағала ғән хадими Ғусмәнә уа ғән шарифатил имәмил ағзам. Уа соллаллаһу ғәлә хайри халқиһи уа әлиһи әжмәғинә би рахмәтикә иә архамар рахимин». Тәммәт тәмәм болды.

Мағынасы: Пайгамбарымызға арналған дұғалар. Оған Аллаһтың сәлемі және игілігі болсын. Арабтардың мырзаларына, Мұхаммедке игілік жаса. Мекке мен Мединаның имамы. Өткен ғалымдардың тілдерін түсіндіруші. Адамдарды үйретуші. Асылы нұрдан, нәсілі адамнан. Тірілуі кешіктірілген, жаратылысы алдын-ала қойылған. Оның шарапатты есімі лауһи махфузда жазылған. Қасиетті денесі Мединеде көмілген. Мойын ұсынбағандарға шапағаттан мақрұм қыл. Жомарттылықтың иесі. Аллаһ тарапынан шақырушы болады. Қорқынышсыз жәннатқа кіріңдер. Аллаһ Тағала Әбу Бәкірден, Омардан, Алиден және ұлы имамнан разы болсын. Жаратылыстардың хайырлысына Мұхаммедке, оған Аллаһтың сәлемі және игілігі болсын. Сенің рахымыңмен иә, мейірімді, рахымды Аллаһ.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
 لَيْدَا وَبِإِسْمِ مَصْطَفَى صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ الْمُطَّلِبِ بْنِ كَعْبَةَ
 ابْنِ عَبْدِ مَنَافٍ بْنِ قُصَيْبٍ الْكِلَابِيِّ بْنِ مُرَّةٍ بْنِ كَعْبٍ بْنِ لُؤَيٍّ بْنِ عَلِيٍّ بْنِ فِهْرٍ
 بْنِ مَالِكٍ بْنِ النَّضِيرِ بْنِ كِنَانَةَ بْنِ حَزِيمَةَ ابْنِ مَدْرِكَةَ بْنِ الْيَاسِرِ بْنِ مَضْرَةَ
 بْنِ فَيْزَارٍ بْنِ مَعَدٍ بْنِ عَدْنَانَ بْنِ فَيْسَلٍ أَطْرَاسِيٍّ

هَذَا النَّسَبُ بِإِلَافٍ وَبَيْنَ كَدَمَانَ إِلَى أَنْ وَصَلَ إِلَى السَّمْعِيلِيِّ بْنِ أَبِي رَافِعٍ خَلِيلِ اللَّهِ صَلَّى عَلَيْهِ
 وَسَلَّمَ فِيهِ الْأَقْوَالُ كَثِيرَةٌ فَلَا يُكَلِّمُ ذَلِكَ إِلَّا اللَّهَ وَتَعَالَى بِشَيْئَانَهُ وَتَعَالَى وَآمِنُ بِمَا مِنْ ذَلِكَ إِلَّا اللَّهُ
 إِلَّا النَّسَبُ الصَّحِيحُ الْمَوْصُولُ إِلَى فُتُوحِ بَيْرُتِكَ يَا أَرْحَمَ الرَّحِيمِينَ آمِينَ
 قَوْلَا النَّبِيِّ صَلَّى عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ هَذَا الدُّعَاءَ قَبْلَ الدَّرْسِ يَكُونُ عَالِمًا فِيهِ شَيْءٌ فَصُو كَافِرًا لِيَوْمِ حَرَجَاتٍ
 مِنْ ظُلُمَاتِ الْوَجْهِ وَالرِّمَاءِ بِفَضْلِكَ بِنُورِ الْفَهْمِ اللَّهُمَّ افْتَحْ عَلَيْنَا أَبْوَابَ رَحْمَتِكَ
 وَأَبْوَابَ عِلْمِكَ وَأَنْزِلْ عَلَيْنَا حَزْرَتَكَ فَكَلِّمْ

Бисмиллаһир рахманир рахим сәййдинә уа нәбиинә Мухаммад
 Мустафа соллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм ибн Ғабдуллаһ ибн
 Ғабдул мутталиб ибн Һашим ибн Ғабдул манаф ибн Қас лихиләб
 ибн Мурра ибн Кәғб ибн Луә ибн Ғалиб ибн Фиһр ибн Малил ибн

Оннадир ибн Кинэнэт ибн Хазимэт ибн Мудрикэт ибн Илиэс ибн Мудар ибн Низар ибн Мәғэд ибн Ғэднән пайғамбармыздың атасы.

Һәзә насбу билә хиләфин уа мин Ғэднән илә ән уасли илә Исмағил ибну Ибраһим халилуллаһ соллалаһу ғәләйһи уа сәлләм фә фиһи әлқауәли кәсирәт фәлә иәғләм зәликә иллаллаһ тағала субханаһу уа Тағала уа ләм ясихху мин зәликә илләл нәбу ассахих әлмаусул илә ғаднан бирахмәтикә иә архамар рахимин әмин. Қалә нәби: мән қара һәзәд дұға қабләд дәрс фәякуну ғалимән фәмән шәккә фә һуәкәфир. Аллаһумә әхрижнә мин зулумәти әлуаһми уа әкрәмнә би фадликә бинуури әлфәһми. Аллаһумә ифтәх ғәләйнә әбуәб рахмәтикә уа әбуаб ғилмәк уа әнзил ғәләйнә хазәйн фә кун.

Мағынасы: «Ғаднанның ұлы Мағад, Мағад ұлы Низар, Низар ұлы Мудар, Мудар ұлы Иәс, Иәс ұлы Мазрикат, Мазрикат ұлы Хазима, Хазима ұлы Кәнәнә, Кәнәнә ұлы Надир, Надир ұлы Малил, Малил ұлы Фәһир, Фәһир ұлы Ғақиб, Ғақиб ұлы Лу, Лу ұлы Кәғб, Кәғб ұлы Мурра, Мурра ұлы Киләб, Қас ұлы Абдул Манаф, Абдул Манаф ұлы Хашім, Хашім ұлы Абдул Муталлиб, Абдулмуталлиб ұлы Абдуллаһ, Абдуллаһ ұлы Мұхаммедке Аллаһтың нұры және сәлемі болсын, пайғамбардың атасы бұл шежіре еш қатесіз. Төменнен ортасына дейін Исмағил Ибраһим ұлына дейін, әр түрлі пікірлер бар. Бірақ дұрысын тек Аллаһ Тағала ғана біледі.

Пайғамбарымыз айтты: «Кімде-кім бұл дұғаны сабақ алдында оқыса, ғалым болады. Кім күмәнданса, ол кәпір болады. Аллаһым, мені қараңғылықтан шығар. Мені білім нұрымен нұрландыр. Аллаһым, бізге рахым есіктерін аша гөр.

Занну-идрәкун нисбәт битарикир рахман.

Шәкку-идрәк би тарик әтгәсуиәт.

Әлуәһм-идрәкун нисбәти битарикән әлмаржужиәт.

Ғадул Мәнаб –Хәшим – Ғабдулмуталиб.

Ғабдулмуталиб, Әбу Талиб, Ғабдуллаһ, Хамзат Ғәббас, Ғабдуллаһ Әфдал.

Әбу Талиб хазирет Ғәли кәрәмаллаһ уәжһу.

Ғабдуллаһ хазирет Мухаммад Мустафа соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм.

Хамзат Ғәббас Билал радиаллаһу ғәнһу.

Ғабдуш Шәмс, Руми, Хәрир, Мәруән. Руми Ғәффән Ғусмән радиаллаһу ғәнһу. Хәрир әбу Суфиән. Мәруән Ғабдул Мәлик.

Мағынасы: Даналарда ғылым бөліктері алтау: иәқин (өзінің талпынысымен), занну (ойлаумен), шәкку (күмәнмен), уәһм (қате түсіну), тақлид (біреумен еру), уал жәһл рақб (надандық).

Әлиәқину – өзінің талпынысымен дінге кіру.

Заннә – ойлаумен дінге кіру.

Шәккә – күмәнмен дінге кіру.

Тақлид – біреуге еріп дінге кіру.

Уалжәһл лиракб – надандықпен келу.

Ғабдул Мәнабтен Хәшим тарайды. Хәшимнен Ғабдулмуталиб пайғамбарымыздың атасы тарайды. Ал Ғабдул Муталибтен Әбу Талиб, Ғабдуллаһ, Хамзат Ғәббас және Ғабдуллаһ әфдал тарайды.

Әбу Талибтен хазиреті Әли кәрәмаллаһ уәжһу тарайды. Ғабдуллаһтан хазиреті пайғамбарымыз Мұхаммад Мұстафа (Хақ тағала оған салауат етіп, сәлем рақым нұры болсын). Хамза Ғәббас-тан Биләл Аллаһ одан разы болсын.

Ғабдуш шәмстен Руми, Хәрир және Мәруән тарайды. Румиден Ғәффән, Ғәффәннен Ғусман (Аллаһ одан разы болсын) тарайды. Хәрирден әбу Суфиән тарайды. Мәруәннен Ғабдул Мәлик тарайды.

Әл-Муслимдин әл-Хадиринә әжмәғинә иннәһу һууәл ғафурур рахиму әлжәуәдул кәриму әлғәлиул ғазим әссәмиғуд дүғәи.

Суммә қалә әннәбиин ғәләйһис сәләм «хайру әннәс мән иәнфәғу әннәс шәрру әннәс мән иәдуруу әннәс.

Мағынасы: Неке хұтбасы. Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Аллаһқа шүкір және мақтаулы ол Аллаһ және Мұстафа – Аллаһтың елшісі. Аллаһқа шүкір. Некені харам мен халалды айыру үшін жаратқан және (бата) алғысыңмен сәлеметің пайғамбарымыз жоғары мырзамызға болсын және отбасына, жолдастарына айыпсыз игілік. Расында Аллаһ Тағала бізге неке қиюға әмір етті. Некесіз жыныстық қарым-қатынасқа тыйым салды. Лағнетті шайтаннан сақтықты рахымды Аллаһтан сұраймыз.

Өздеріңе жаққан басқа әйелдерден екі, үш және төртке дейін үйленіңдер. Аллаһтың елшісі Мұхаммед ғәлейһи сәләмға, үй-ішіне алғысы мен сәлеметі болсын. Пайғамбарымыз бір хадисінде былай айтқан: «Некелену – менің сүннетім. Егерде кімде-кім сүннетімді орындамаса, онда ол менен емес. Мен сендердің басқа үмметтерден көп болуларыңды қалаймын және көбеюлеріңмен қуанамын». Неке біріктірілуді талап етеді, қалымды төлуді (қанағаттандыру) қалайды, Осы айтатын сөзім және Аллаһтың кешірімі маған және сіздерге болсын, барлық қатысушы мұсылман жамағаты. Өйткені, ол – Мейірімді, кешіруші, қиямет күнінде рахмет қылушы.

Содан соң пайғамбарымыз айтты: «Адамдардың кайырлысы – басқа адамдарға пайдасы бары, адамдардың жаманы адамдарға пайда бермейтіні.

Дугаи никах

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ
بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَأَجْعَلْ بَيْنَهُمَا الْقِتْمَةَ وَخِزْيَةَ وَخِزْيَةَ وَلَا تَجْعَلْ

بَيْنَهُمَا نَفْرَةً وَرِقْمَةً وَفَارِ اللَّهُمَّ الْغَيْبِ بَيْنَهُمَا كَمَا الْغَيْبِ بَيْنَ آدَمَ وَهَوَاءَ وَكَمَا الْغَيْبِ بَيْنَ مُحَمَّدٍ

مُصْطَفَى مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَحَدِيثَةِ النَّبِيِّ وَبَيْنَ عَلِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَفَاطِمَةَ الزَّهْرَى

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا اللَّهُمَّ اعْطِ السَّيِّدَ وَالنَّاصِحَةَ وَالْمُحِبَّ وَالْمُحِبَّةَ وَالْمُؤْمِنَةَ وَالْمُؤْمِنَةَ وَالْمُؤْمِنَةَ وَالْمُؤْمِنَةَ

وَأَجْنَابَ ذُرِّيَّاتِنَا قَرَّةَ عَيْنٍ وَأَجْعَلْنَا لِلتَّقْوَى مِثْلًا وَمِثْلًا فِي الدُّنْيَا صِدْقًا وَفِي الْآخِرَةِ

صِدْقًا وَفِي الْآخِرَةِ يَا أبا النَّاسِ سُبْحَانَ رَبِّكَ رَبِّ الْعِزَّةِ عَمَّا يَصِفُونَ وَسَلَامٌ عَلَى

الرَّسُولِ وَالْحَيْدِ رَبِّ الْعَالَمِينَ تَمَّتْ تَأْ

Бисмиллаһир рахманир рахим Аллаһуммә әжғал һәз әлғәкд мәймунән мубәрәкән уа әжғәл бәйнәһумә әлфәтән уа махаббатән уа қарарән уа лә тәжғәл бәйнәһумә фәкрәтән уа фитнәтән уа фирарән. Аллаһуммә әллифә бәйнәһумә кәмә әлләфтә бәйнә Адам уа Хаууа уа лимә әлләфтә бәйнә Мухаммадин Мустафа солаллаһу гәләйһи уа сәләм уа Хадижа әлкубра уа бәйнә Ғәли радиаллаһу гәнһу уа

Фатимтуз Заһра радиәллаһу ғәһһә Аллаһуммә әғти ләһумә уәләдән салихән уа ғумран тауилән уа ризқан уасиғән раббанә һәб ләнә мин әзуажинә уа зурриятинә қуррат ғәинин уажғалнә лилмуттәқинә имәмән раббанә әтинә фи дуния хасанәтән уа фил ахирати хасанатән уақинә ғазабәннар субхана раббикә раббил ғиззат ғәммә иәсифуунә уа сәләмун ғәләл мурсәлинә уалхамду лилләһи раббил ғәләмин.

Мағынасы: Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын. Иә, Аллаһ! Осы некені оңды және берекетті етіп, екеуінің арасын тату және үнемі махаббатты қыла көр! Екеуінің арасын араздастырып айырма!

Иә, Аллаһ! екуінің арасында хазіретті Адам ата мен Хауа ананың, хазіретті Мұхаммад (с.ғ.с.) мен Хадишаның және Ғали мен Фатиманың арасындай татулық бере гөр! Иә, Аллаһ! Бұл екеуіне дұрыс ұрпақ, зор денсаулық, ұзақ өмір және мол ризық бере гөр! Бізді муттақиндерден (сеннен қорқатындардан) қыла көр. Раббым! Бізге дүниеде де жақсылық бер. Ақиретте де жақсылық бер және тозақ отының азабынан сақта. Қастерлі Раббың олардың сипаттағандарынан пәк. Елшілерге сәлемі. Барлық мақтау бүкіл әлемнің Раббы, Аллаһқа лайық.

Сүтгес бауыр туралы

Ридағә ахинің ридағә ухт халал[164] тамсил[165]... кім екі ұлы бір ананы емді ридағә (сүтгес) ах (аға) болады. Екінің бірісі дағы ғайр қатынды емді, сол қатынның қызы үшбу сүт емген ұлға ридағә ухті (апайы) болады. Бұ қыз ридағә ахинің әуәлгі... халал болды.

Ридағә ахинің нисбә ухт халал[166] тамсил... кім екі ұлы бір ананы емді ридағә ах болады. Емгішінің бірісі өгей анасының қыз ридағә ахинің серігіне халал болады.

Нисбә ахинің нисбә ухт халал[167] тамсил... кім ғумарның қатыннан бір ұлы туды, одан кейін ғумартағы бір тұл қатын алды. Ол қатынның әуелгі ерден бір қызы біргі келді. Ғумардан бір ұл туды. Үшбу екі ұлы туды, үшбу екі ұлы нисбә ах болды. Ғумарның әуелгі қатынындан болған ұлына еріп келген қыз халал болады.

Нисбә ахнің ридағә ухт халал[168] тамсил... кім екі ұлы бір анадан туды нисбә ах дүр. Оның бірісі әжнәби[169] қатынның сүтін

Элмуғтэл фи мақабилэт гәинуһу уа ләмуһу. Нәхуә рауи кауи уал мултуи. Мә кәнә элмуғтэл фи мақабилэт фәуһу уа ләмуһу... уа уәхи әлфасл әссәни әғләм ән әбуәб әбниәт әләфғәл әлләти иғтибәрәһә әлмәхкукун иснән уа ғишрун бәбән. Уа һиә арбағәт мәрәтибу. Өлмәртәбәтун әлууәл: «әссуләсии мужәррәд» Уа һиә ситтәт әбуәб.

Әхәдуһә: «фәғәлә, иәфғулу» нәсәрә-иәнсуру уәрәдә-иәруду аслуһу юрдәд. Уа нәхуә: уәссә-иәуссу. Мисәл уа мүдәғиф уа дәмә иәдуму.

Уа сәниәһә: «фәғәлә, иәфғилу» Нәхуә; дәрәбә-иәдрибу уа фәррә-иәфирру аслуһу юфииру. Уа сәббә-иәсиббу аслуһу юсиб. Уа кәзә иәсәрә-иәсиру уа бәғә-иәбиғу аслуһу иәбғу уа рәмә-иәрми аслуһу иәрмә. Уа рәуә-иәри аслуһу рәуәиә. Уа уәхә-иәхи аслуһу уәхәиә.

Уа сәлисуһә: «фәғәлә-иәфғәлу» Нәхуә; мәнәғә-иәмнәғу уа уәдәғә-иәдәғу уа рәғә-иәргә аслуһу рәғәиә. Уа әғләм әннә фатха әлғәин фил мүдариғ мин мисәл һәзә әлбәб мәнкуләт гән әлкәсрәт хуруф әлхалк уа иннәмә тәкулуһә лиәннә әләфғәл әлуарид ғәлейһи тәрәһә кад уақаға әхәд хуруф әлхалк. Уа һиә; әлһәмзәт уа әлһә уа әлхә уа әлхә уа әләин уа әлғәин фи муқабәләт әләин ау әлләм фәләу истәғмәлуһу иәфғәлу нәхуә... уа иәнсих ләзим мужәуәрәт әлкәсәрәт лихуруф әлхалк лиукуғуһә бәғдәһу ау қабләһу уа һум юғәфунәһә лимә (ләммә) фиһә мин әлкәлфәт фәхтәру әлфатхату литухфәт.

Уа рабиғуһә: «фәғилә-иәфғәлу» Нәхуә; хәмидә-иәхмәду, уәғидә-иәғиду уа уәдирә-юдәру уа мислу уәсигә-юсәғу иәисә-юиәсу, хәфә-иәхәфу.

Мағынасы: Етістіктің баптары. Баптар дегеніміз – түбір етістіктің мағыналық (сан, сапа, қимыл бағдары, халы) жағынан өзгергенін көрсететін ерекше құрылыстары. Әрбір бап белгілі бір қимылдық мағынаны білдіреді. Араб тілінде етістіктің отыз бестен астам бабы бар, олардың жиырма екі бабы жиі қолданылады. Оның ішінде төрт топқа бөлінед: Біріншісі – Араб тілінде үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістік – әлфиғлу әссуләсиюл мужәррәд деп аталады. «الفعل الثلاثي المجزّد» Мұның ішінде алты бабы бар.

Екіншісі – Араб тілінде төрт дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістік – әлфиғлур рубәғиюул мужәрәд деп аталады. «الفعل الرباعي المجزّد» Мұнда бір бабы бар.

Үшіншісі – «الفعل الثلاثي المجرد» – үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістікке кейбір әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің баптары. Мұнда он екі бабы бар.

Төртіншісі – «الفعل الرباعي المزيد فيه» – төрт дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістікке кейбір әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің баптары. Мұнда үш бабы бар.

الفعل الثلاثي المجرد

Үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістіктің баптары
алты топқа бөлінеді

Біріншісі – «فعل يفعل» «фәғәлә, иәфғулу» Мысалы: нәсәрә-иәнсуру, уәрәдә-иәруду, бұл сөздің асылы юрдәд. уәссә-иәуссу, дәммә-иәдумму.

Екіншісі – «فعل يفعل» «фәғәлә, иәфғилу» Мысалы: дәрәбә-иәдрибу, фәррә-иәфирру, асылы юфиуру. сәббә-иәсиббу, бұл сөздің асылы юсиб. Сол сияқты иәсәрә-иәсиуру және бәғә-иәбиғу бұл сөздің асылы иәбғу. рәмә-иәрми бұл сөздің асылы иәрмә. рәуә-иәри, бұл сөздің асылы рәуәиә. уәхә-иәхи, бұл сөздің асылы уәхәиә.

Үшіншісі – «فعل يفعل» «фәғәлә-иәфғәлу» Мысалы: мәнәғә-иәмнәғу, уәдәғә-иәдәғу, рәғә-иәргә, бұл сөздің асылы рәғәиә. Уа әғләм әниә фатха әлғәин фил мудариг мин мисәл һәзә әлбәб мәнқуләт гән әлкәсрәт хуруф әлхалқ уа иннәмә тәқулуһә лиәннә әләфғәл әлуарид гәлейһи тәрәһә кад уақаға әхәд хуруф әлхалқ. Уа һиә; әлһәмзәт уа әлһә уа әлхә уа әлхә уа әләин уа әлғәин фи муқабәләт әләин ау әлләм фәләу истәғмәлуһу иәфғәлу нәхуә... уа иәнсих ләзим мужәуәрәт әлкәсрәт лихуруф әлхалқ лиуқуғуһә бәғдәһу ау қабләһу уа һум юғәфунәһә лимә (ләммә) фиһә мин әлкәлфәт фәхтәру әлфатхату литухфәт.

Төртіншісі – «فعل يفعل» «фәғилә-иәфғәлу» Мысалы: хәмидә-иәхмәду, уәғидә-иәғиду, уәдирә-юдәру, уәсигә-юсәғу иәисә-юиәсу, хәфә-иәхәфу.

وکذا جاب بجاب وحنه بحنى وحنى بحنى وکذا حى لى ووحى بوحى واد
 ما سقط الواو فى المضارع من مثال هذا الباب نحو رجع يسع ووطئ يطئ فان
 عينه متعوزة عن اللبس فى الحروف الملقوقة وما شئت فيه الواو من اكل نحو وطل بوجل
 يعنى ما ع القدمى الهلالية فى عينه وها مسما فاعل بفعال نحو نفم نفيم ووش بوش
 يلى ولسه ساه فاعل بفعال نحو شرف بشف وحب بحب بوقع بوقع وکذا اليسر يسير
 وطلک يطول ورفوفه وهدا اليب لا يکن الا لامر المجرى الثانية الثانية المجرى
 وهى التى عشر بابا ههنا فاعل بفعال نحو اكرم کريم واهب لجه واهب بوجه وکذا
 اليسر يسير المديس واما يقيم اصلها اقم بقم وکذا ارب برب واهدى
 يهدى وارى بوى وکذا اضى بضى ووحى بوحى وکذا ايدى بوى واعلم ان اصل بفعال
 يا فاعل لان همزة افعال قطعية قبل ليل تولم الرجل الكرمى ثمان من حقها ان لا تسقط
 بعد حرف المضارعة الا انتم اراه ان يقولوا فى الحياة ان فاعل ما سقطت ههنا ثم مع
 افعالها تبعها لانه انما يفاعل بفعال نحو صرح بصرح وهد بهد وهد بوحى
 وکذا اليسر يسير واسب بصب وهد اطلب وطلب ورب برب ووسى بسوى وکذا

انفعال

تفعيل

حى

Уа кэзэ һэбэ-иһэһэбу уа хәшиә-иәхшә уа кәуиә-иәкүә уа кэзә
 хәйиә-юхиә уа уәжиә-южиә уа әғләм ән мә сәкәтә әлуау фил мудариг
 мин мисәл һәзәл бәб. Нәхуә; уәсиғә-юсиғу уа уатию-ютию. Фә иннә
 фатха ғәйнуһу мәнкуләт ғәнил кәсрәт лихруфи әлхалқ уа мә сәбит
 фиһи әлуау. Мин зәликә нәхуә; уажәлә-иәжилу уа уафәә-иәфи. Фә
 иннә фәтхат аслиә фи ғәйнуһу.

Уа хамисуһә «فعل يفعل» «фәғилә-иәфғилу» Нәхуә; нәғимә-иәнғиму
 уа уәрисә-иәрису уа уәлииә-иәлии.

Уа сәдисуһә «*فعل يفعل*» «фәғулә-иәфғулу» Нәхуә; шәруфә-иәшруфу уа хәббә-иәхуббу. уа уақаға-иәқуғу уа кәзә иәсәрә-иәисиру уа талә-иәтулу уа рәхә-иәрху. Уа һәзәл бәбу лә иәкуну иллә ләзимән

Әлмәртәбәт әссәниәт, әссуләсиәт әлмәзидәт. Уа һия иснә ғашара бәбән.

Әхәдуһә «*أفعل يفعل*» «әфғәлә-юфғилу» масдар «*أفعل ل*» Нәхуә; әкрәмә-юкриму уа әхәббә-юхиббу уа әужәбә-южибу. Уа кәзә әисәрә-юсиру аслуһу яисиру. Уа әкамә-юқиму аслуһумә әкум, иәкум. Уа кәзә әрәбә-юрибу уа әһдә-юһди уа әруә-юри. Уа кәзә әхиә-юхии уа ауса-юсии. Уа кәзә әидә-юдии. Уа әғләм әннә аслу «юфғилу иә әфғәлә» лиәннә һәмзәту әфғәлә қатғия тәдлил қаулуһум әрражул әкрәмә минни фәкәнә мин хәққиһә ән лә тәскутә бәғду хуруф әлмударига ли әннәһум кәрәһуу ән яқулу фил хикая әфғәлу фә әсқатуһә мәғәһә суммә мәғә ахауатиһә тәбғалиһә.

Уа сәниәһә «*فَعَلَ يَفْعَلُ*» «фәғғәлә-юфғғилу» масдар «*تفعيل*» Нәхуә; сарраха-юсарриху уа жәддәдә-южәддиду уа уаххада-юуаххиду. Уа кәзә яссиру-юуассиру уа сауабә-юсаууибу уа кәзә атиибу-ютибу уа рәббә-юрабби уа сәуә-юсәууи.

Мағынасы: Сол сияқты һәбә-иәһәбу, хәшиә-иәхиә және қауиә-иәқуә, хәйиә-юхиә, уәжиә-южиә. Осы бапта осы шақтың етістігінде уау түсіп қалған жоқ. Мысалы: уәсигә-юсигу, уатию-ютию. Расында... гайн әрпине кәсрә қойылды... Мысалы: уәжәлә-иәжәлу, уәфәә-иәфә гайн-дағы фатха өзінікі.

*Бесіншісі – «*فعل يفعل*» «фәғилә-иәфғилу. Мысалы: нәғимә-иәнгиму, уәрисә-иәрису және уәлииә-иәли.*

*Алтыншы – «*فعل يفعل*» «фәғулә-иәфғулу». Мысалы: шәруфә-иәшруфу. хаббә-юхиббу, уақаға-юқиғу, сәйру-яссиру, толә-ятуулу, раху-ярху.*

الفعل الثلاثي المجرد

Үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістікке кейбір әріптердің қосылуы арқылы жасалған туынды етістіктің бабтары он екі топқа бөлінеді

*Біріншісі «*أفعل يفعل*» «әфғәлә-юфғилу» масдар «*أفعال*» ифғәлуң. Мысалы: әкрәмә-юкриму, ахаббә-юхиббу, әужәбә-южибу, әйсәрә-*

юсиру, бұл сөздің асылы яйсиру, ақамә-юқиму, асылы әқуму-яқуму, әрәбә-юрибу, әһдә-юһди, әруә-яруи, ахя-юхи, ауса-юсий, әйдә-юәдди, яғғалу сөзінің һәмзасы қатғия. Олардың айтуы бойынша: бұл кісі мені құрмет етті. Осы шақта һәмза түспеуі де мүмкін.

Бұл бап, «الثلاثي المجرد» сүләсию әлмужәррәд етістігінің алдына фатхалы хамза (ه) қойылып, түбір *فَاء الفعل* – ның дауыссыздануы (сукундалуы) арқылы жасалады. Ал *لام الفعل* мен *عين الفعل* – нің үстіне міндетті түрде фатха харакаты қойылады.

1) Салт етістікті сабақты етістікке айналдырады. Бұл араб тілінде – тағдиәтун деп аталады. Мысалы: غضب – ашуланды. اغضب – ашуландырды.

2) Негізгі етіс мағынасы өзгелік етіске айналып, іс-әрекеттің басқа біреу арқылы жасалғанын білдіреді. Яғни бір толықтауышты қажет ететін сабақты етістік *إفعال* бабында екі толықтауышты қажет ететін сабақты етістікке айналды. Мысалы: سمع – есітті, естіді. اسمع – естіртті.

3) Етістік есімнен жасалады да, етістіктегі қимыл-әрекет өзі туындаған есім атауы болған мекенге, яки мезгілге бағытталады. Мысалы: المساء – кеш. أمسى – кеш түсті.

4) Кейбір есімдерден *إفعال* бабында етістіктер жасалады. Мысалы: مطر – жаңбыр. أمطر – жаңбыр жауды.

5) Ауысу, айналу – *صيورة* мағынасын береді. Мысалы: أغني – бай болды, байыды. أفقر – кедей болды, кедейленді.

Екіншісі «*فعل يفعل*» «фәғгәлә-юфәғгилу» масдар «*تفعيل*» тәфғилун. Мысалы: *сарраха-юсарриху, жәддәдә-южәддиду, уаххада-юуаххиду, яссиру-юуассиру, саууабә-юсаууибу, атиибу-ютиибу, рәббә-юрабби (тәрбиелеу), сәууә-юсәууи*

Бұл бап «*الثلاثي المجرد*» сүләсию әлмужәррәд етістігіндегі *عين الفعل* – нің еселенуі (ташдид) арқылы жасалады. Түбірдегі әр дауыссызға өткен шақта фатха харакаты қойылды.

Уа рабиғуһә «افتعل يفتعل» «ифтәғәлә-иәфтәғилу» масдар «اقتعال»
Нәхуи: ихтәсәбә-иәхтәсибу уа ихтәжжә-иәхтижижу уа иттәдәғә-
иәттәдиғу ау аслуһумә әутәдәғә-ютәдиғу. Фәкләбәт әлуау, тә уа
әдғәмәт фи тә ифтәғәлә уа кәзә итәсәрә-иәттәсиру уа иктәтә-иәктәту
уа кәзә иктәлә-иәктәлу уа ихтәфә-юхтифии уа ихтәуә-юхтии уа
иттәкә-ютику аслуһумә аутәкә-иәутәки уағләм әннә лә нақулу
юфтәғилу аслуһу иәфтәғил кәмә қулнә фи юфғәл аслуһу иәфғәлу
лиәннә һәмзәту ифтәғәл уаслиәт биддәлил қаулуһум әрражул
ихтәсәбә фә һакқуһә ән тәскутә бағду хуруф әлмудариф уа кәзә әкәлә
һәмзәту бәғдә һәзә.

Уа хәмисуһә «انفعل ينفعل» «инфәғәлә-иәнфәғилу» масдар «انفعال»
Нәхуә; инсәхәбә-иәнсәхибу уа инқәддә-иәнқәдду уа инқәдә-иәнқәду
уа кәзә инқәсә-иәнқәсу уа инжәлә-иәнжәлии уа инзәуә-иәнзәуи.

Уа сәдисуһә «افعل يفعال» «ифғәллә-иәфғәллу» Тәқдируһумә: «افعلل
يفعالل» масдар «افعالل» Нәхуә; ихмәррә-иәхмәрру исуәддә-иәсуәдду
уа кәзә ибиәддә-иәбиәдду уа иргәууә-иәргәууи мин накис һәзәл бәб
аслуһумә әргә-яргауа фәтәрәку әлидғәмә уа қәлбу әлуау фил мәди уа
иә фил мудариф, әссәниә фә хасәлә ғәлә муәзәнәти инзәууә-иәнзәууи.

Уа сәбиғуһә «افعال يفعال» «ифғәллә – иәфғәлләу» Тәқдируһумә:
«افعالل-يفعالل» масдар «افعالل»

Мағынасы: хайия-юхии, уафә-юәффи, осындағы артық әріп
ол «ғайн» біріншіде, екінші ақырында. Осылай артықшылықтың
ерекшелігі.

Үшіншісі «فاعل يفاعل» «фәғәлә-юфәғилу» масдар «مفاعلة»
муфәғәләтун. Мысалы: сәәфәрә-юсәәфиру (сапар шегу), уазаба-
юазнбу, жәуәбә-южәәуибу, тәәиәбә-ютәәибу, дәәуә-юдәәуи, уәәлә-
яуәәли.

Бұл бап «الثلاثي المجرد» суласию әлмужәррәд етістігінің فاء الفعل
созылыңқы алиф әрпі қойылуы арқылы жасалады. Түбірдегі әр әріпке
фатха харакаты қойылады. Мысалы: ضرب – ұрды ضارب – төбелесті,
айқасты.

1) Екі жақ арқылы жасалған іс-әрекетті көрсетеді. Араб
тілінде бұл – مشاركة деп аталады, ол қазақ тіліндегі ортақ етіс
мағынасына сәйкес келеді. Мысалы: كتب – жазды كاتب – жазысты.

2) Іс-әрекетті орындау барысында жарысқа, ұмтылысқа түскенін байқатады. Мысалы: غلب – жеңді غالب – жеңуге тырысты.

3) Кейбір етістіктердің мағынасы «الثلاثي المجرد» үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістігіндегі мағынасымен сәйкес келеді. Мысалы: شاهد-شهد – көрді. سافر-سفر – сапарға шықты.

Төртіншісі «افتعل يفتعل» «ифтәгәлә-яфтәгилу» масдар «إفتعال» ифтигәлун. Мысалы: ихтәсәбә-иәхтәсибу, ихтәжжә-яхтәжижу, иттәдәхә-иәттәдиху. Оның асылы аутәдәхә-таудих. Бұл жердегі уаутә-ға кірді ифтәгәлә. Иқтәтә-иәқтәту, иктәлу-иәктәлу, ихтәфә-иәхтәфиу, иттәқә-иәттәқиу. Асылы әутәқә-яутәқи. Яфтәгилу-нің асылы яәфтәгилу. Яфгәлу-да яәфгәлу деп айтылмайды. өйткені ифтәгәлә сөзіндегі һәмза уаслия. Бірақ осы шақта бұл һәмза түсіп қалады. Осы сияқты келсе һәмза түсіп қалады.

Бұл бап «الثلاثي المجرد» сүләсию әлмужәррәд етістігінің алдына кесралы хамза және فاء الفعل -нан соң фатхалы ت әрпі қойылып, فاء الفعل -нің сукундалуы және қалған әріптеріне фатха харакаты қойылуы арқылы жасалады. Мысалы: جمع – жинады اجتماع – жиналды

1) إفتعال сүләсиюәл мужәррәд етістігінің мағынасы бабында ырықсыз етіс мағынасына ауысады. Бұл араб тілінде – مطاوعة деп аталады. نشر – жариялады إنتشر – жарияланды.

2) «إفتعال» бабындағы кейбір етістіктердегі істі бітіруге, аяқтауға деген тырысу мәні пайда болады. جهد – талпынды, тырысты, ұмтылды. – كتب المال – дүниені (жұмыс істеместен) таптым. اكتسب المال – дүниені (жұмыс істеп) таптым.

3) Екі жақ арқылы жасалған іс-әрекетті көрсетеді. Мысалы: سبق – ұтты. استبق – жарысты.

4) Есім сөзден етістік жасалады. Мысалы: اختبر -нан خبر-нан пісірді.

Бесіншісі «انفعل ينفعل» инфәгәлә-иәнфәгилу. Масдар «إنفعال» инфигәлун. Мысалы: инсахаба-иәнсахибу, инқадда-иәнқадду, инқәдә-иәнқәду инқәсәә-иәнқәсиуу, инжәлә-иәнжәлиу, инзәуә-иәнзәуиу.

Бұл бап «الثلاثي المجرد» сүләсию әлмужәррәд етістігінің алдына әріптерінің қойылып, فاء الفعل -мен сукундалып және عين الفعل мен فاء الفعل -нің үстіне фатха харакаты қойылуы арқылы жасалады. Мысалы: انفتح – ашты, انفتح – ашылды. انكسر – сынды, انكسر – сындырды. «الثلاثي

المجرد» сүләсию әлмужәррәд етістігінің негізгі мағынасы إنفعال бабында ырықсыз етіс мағынасына ауысады. Бұл араб тілінде – مطاوعة деп аталады. Мысалы: قطع – кеті, انقطع – кесілді. Инфигәлун бабындағы етістіктерден ешқашан сабақты етістік жасалмайды, тек салт етістік жасалынады.

Алтыншысы «إفعل-يفعل» «ифгәллә-иәфгәллу» масдар «إففعال» ифгиләлун. Мысалы: ихмарра-иәхмарру, исуәддә-иәсуәдду, ибяддә-иәбядду, ирғаууа-иәрғаууи. Осы баптың нақисы асылы арғау-ярғау. Уау-ды өткен шаққа аудару және иә-ны осы шаққа ауыстыр. Сол сияқты инзәуә-иәнзәууи сөзін өзгертсек, сондай нәтиже болады.

Бұл бап «الثلاثي المجرد» сүләсию әлмужәррәд етістігінің алдына | – кесралы хамза қойылуы және لام الفعل -нің екі еселенуі арқылы жасалады. فاء الفعل -мен عين الفعل -нің үстіне фатха харакаты қойылады. Мысалы: اصفر – сары, اصفر – сарғайды. Ифгиләлун бапы түр-түсті және адамның дене бітіміндегі кемшіліктерді көрсететін сын есімдермен мағыналас.

Мысалы: اعور – соқыр, اعور – сөқыр болды. ابيض – ақ, ابيض – ағарды. -احدب бүкір, احدب – бүкір болды.

Уа сәминүһә «تَفَعَّلَ يَتَفَعَّلُ» «тәфәғғәлә-иәтәфәғғәлу» масдар «تَفَعَّلَ» Нәхуә; тәфәссәхә-иәтәфәссәху уа тәжәддәдә-иәтәжәддәду, тәуәррәдә-иәтәуәррәду уа кәзә тәиәссәрә-иәтәиәссәру уа тәсаууәрә-иәтәсаууәру. Уа кәзә тәхәиһәрә-иәтәхәиһәру уа тәрууә-иәтәрууә. Уа кәзә тәзәллә-иәтәзәллә, тәуәффә-иәтәуәффә.

Уа тәсиғүһә: «تَفَاعَلَ يَتَفَاعَلُ» «тәфәғғәлә-иәтәфәғғәлу» масдар «تَفَاعَلَ» Нәхуә; тәдәәрәкә-иәтәдәәрәку тәсәммә-иәтәәсәммү уа тәуәәрәсә-иәтәуәәрәсу. Уа кәзә тәиәссәрә-иәтәиәссәру уа тәжәуәбә-иәтәжәуәбу. Уа кәзә тәзәәиәдә-иәтәзәәиәду.

Уа ғәшируһә: «اسْتَفْعَلَ يَسْتَفْعَلُ» «истәфғәлә-иәстәфғилү» масдар: استَفْعَلَ Нәхуә; истәфтәхә-иәстәфтиху уа истәужәбә-иәстәужибу. Уа кәзә истәйсәрә-иәстәйсиру уа истәжәбә-иәстәжибу. Уа кәзә истәбәғә-иәстәбиғу, истәһдә-иәстәһди истәуәффә-иәстәуиффу.

Уа хәди ғәшәрәһә «افْعَوْلُ-يَفْعَوْلُ» «ифғәуғәлә-иәфғәуғилү» масдар: افْعَوْلُ Нәхуә; ихдәудәлә-иәхдәудилү уа игрәурә-иәгрәури.

Уа сәни ғәшәрәһә «افْعُولُ-يَفْعُولُ» «ифғәууәлә-иәфғәууилү» масдар: افْعُولُ Нәхуә; ижләууәзә-иәжләууизү.

Әлмәртәбәту әссәлисә әррубәғи әлмужәррәд. Уа һууә бәбу уахид: «فَعَّلَ-يَفْعَلُ» «фәғғәлә-юфәғғилү» масдар: فَعَّلَ Нәхуә; дәхрәжә-юдәхрижу уа сарсара-юсарсиру. Уа нәхуә; уасуасә-юуасуису. Мисәл уа мудағәф уа жәурәбә-южәурибу. Уа кәзә шайтанә-юшайтинү, уәкләсә-юқлисү, дауада-юдауиду.

Мағынасы: *Жетінішісі «افْعَالٌ-يَفْعَالٌ» «ифғәллә-иәфғәлләу» Тәқдируһүмә: «افْعَالٌ-يَفْعَالٌ» масдар «افْعِيَالٌ» Мысалы: ихмәррә-иәхмәрру (қып-қызыл болды), исуәддә-иәсуәдду (қап-қара болды) сол сияқты ибиәддә-иәбиәдду (аппақ болды). Уа лә иәкун әләбуәб әссәләсәт әлмутәғәдиәт.*

«افْعِيَالٌ» бабындағы етістіктің عين الفعل – сынан соң созылыңқы алиф (ي) қосылуы арқылы жасалады. Бұл баб «افْعَالٌ» ифғиләлун бабындағы етістіктің мағынасын ұлғайтады, оған күшейтпелі мән береді. Мысалы: اخْضَرَ – жасыл болды اخْضَارٌ – жап-жасыл болды.

Сегізіншісі «تَفَعَّلَ يَتَفَعَّلُ» «тәфәғғәлә-иәтәфәғғәлу» масдар «تَفَعَّلَ» тәфәғғәлулун. Мысалы: тәфәссәхә-иәтәфәссәху, тәжәддәдә-иәтәжәддәду, тәуәррәдә-иәтәуәррәду. Сол сияқты тәиәссәрә-иәтәиәссәру, тәсаууәрә-иәтәсаууәру. Және тәхәиһәрә-иәтәхәиһәру, тәрууә-иәтәрууә, тәзәллә-иәтәзәллә, тәуәффә-иәтәуәффә.

Бұл «تفعّل» тәфғилун бабының алдына фатхалы ت әріні қойылуы арқылы жасалады. «تَفَعَّلَ يَتَفَعَّلُ» «тәфәғғәлә-иәтәфәғғәлу» масдар «تَفَعَّلَ» тәфәғғәлулун.

«تَفَعَّلَ» тәфәғғәлулун бабы істің қиындықпен, бірте-бірте тырысу арқылы орындалу мағынасын береді. Мысалы: علم – білді علم – үйретті تعلم – (бірте-бірте) үйренді.

«تَفَعَّلَ» бабындағы етістік ырықсыз етіс мағынасына ауысады. Мысалы: كَسَرَ – сындырылды تَكْسَرُ – сындырылды. Кейбір зат есімнен жасалған تَفَعَّلَ бабындағы етістік өзі туындаған есім атауы мағынасын білдіретін мекен-жайға затқа іс-әрекеттің бағытталғанын білдіреді. Мысалы: بحر – теңіз تَبْحَرُ – теңізге қарай кетті.

Тогызыншысы «تفاعل يتفاعل» «тәфәғғәлә-иәтәфәғғәлу» масдар «تفاعل» тәфәғғәлулун. Мысалы: тәдәрәкә-иәтәдәрәку, тәсәммә-иәтәсәмму, тәуәрәсә-иәтәуәрәсу, тәйәсәрә-иәтәйәсару, тәжәурәбә-иәтәжәурәбу.

Бұл «مفاعلة» муфәғғәләтун бабындағы етістіктің алдына фатхалы ت әріні қойылуы арқылы жасалды. تبادل бір бірімен алмасты تبادل – бір-бірімен алмасысты.

1) Қазақ тілінде ортақ етіспен мағыналас болып, көпшіліктің бірлескен іс-қимылын білдіреді. Мысалы: صدم – соқты تصادم – бір-бірімен қақтығысты.

2) Іс-ірекеттің өту сипатын білдіреді. Мысалы: نزل – төмен түсу تنازل – бірте-бірте түсті.

3) Іс-әрекеттегі қулықты және екі жүзділікті білдіреді. Мысалы: عرض – ауырды تمارض – ауырғансыды.

4) «مقابلة» бабындағы кейбір етістіктер مطاوعة мағынасына ие болады.

Оныншысы «استعمل-يستعمل» «истәфғәлә-иәстәфғилу». Масдыры استعملМысалы: истафтәхә-ястафтиху, истәжсәбә-ястәжибу, истәужсәбә-ястәужибу, истәйсәрә-ястәйсиру, истижсәбә-ястәжибу, истәуә-ястауи.

Бұл бап «الثلاثي المجرد» үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістігінің алдына است әріптерінің қойылуы арқылы жасалады. فاء الفعل -нің сукундалады және әріптеріне фатха харакаты қойылады. Мысалы: قيل – қабылдады استقبل – қарсы алды.

1) Түбір етістіктің негізгі мағынасына сұрау, өтіну, табанды түрде талап ету немесе ұзақ іздеу мағынасын үстейді. Мысалы: ظفر – кешірді استغفر – кешірім сұрады.

2) Кейбір салт «الثلاثي المجرد» үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістігінен استفعال бабы жасалғанда етістіктің мағынасы сабақтыға айналады. Мысалы: خرج -шықты استخرج – шығарды.

3) إفعال бабындағы негіз етіс мағынасы استفعال бабында مطاوعة мағынасына ауысады. Мысалы: أعلن – жариялады استعلن – белгілі болды.

4) إفعال бабы есімнен жасалып, сол затқа айналу мағынасын береді. Мысалы: حجر – тас استحجر – тасқа айналу.

5) Үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістігінің беретін мағынасына استفعال бабы солай деп есептеу, санау, тану мағынасын үстейді. Мысалы: نقل – ауыр болды استقل – ауыр деп есептеді, جمل – әдемі болды استجمل – әдемі деп есептеді.

6) Кейде استفعال бабындағы етістігінің мағынасымен сәйкес бастапқы «الثلاثي المجرد» үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістігінің мағынасымен сәйкес келеді. Мысалы: قر-استقر – орналасты عجب-استعجب – таңданды

Он бірінші «إفعول-يفعول» «ифгәуәлә-иәфгәуәилу» масдары: إفعال
Мысал: اخذәудәлә-иахдәудилу уа игрәурә-иагрәури.

Бұл бап «الثلاثي المجرد» етістігінің алдына кесралы хамза қойылып, عين الفعل -дан соң суқунданған و әріні, одан кейін тағы бір عين الفعل әріні қосылуы арқылы жасалады. Мысалы: حدب – бүкір болды احدثوب – бүкірейді.

1) Бұл баптағы етістіктер күшейтпелі мағынаға ие болады. Мысалы: عشب – шөп басты اعشوب – қалың шөп басты.

2) Кейде استفعال бабындағы етістіктер мағынасы الثلاثي المجرد етістігінің мағынасымен сәйкес келеді. Мысалы: اهلولي حلا – тәтті болды.

Он екіншісі «إفعول-يفعول» «ифгәуәлә-иәфгәуәилу» масдар: إفعوال
ифғиуәулун Мысалы: ايجләууәзә-иажләууизу.

Бұл бап «الثلاثي المجرد» етістігінің алдына кесралы хамза қойылып, عين الفعل -дан соң екі еселенген و әрпі қойылуы арқылы жасалады. Мысалы: علد – беріспейтін адам болды. اعلود – ауыр салмақты болды. Бұл баптағы етістіктер күшейтпелі

мағынаға ие болады. Мысалы: *علط* – бір нәрсеге, біреуге тию (жебе жайында). *اعلوط* – бір нәрсеге қатты байлану, шанышылу.

الفعل الرباعي المجرد

Төрт дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістіктің тек бір ғана бабы бар

«فعلل-يقعلل» «фәгләлә-юфәглилу» масдар: *فعللة فعال* фәгләләтун, *فيغلأэлун*. Мысалы: *дахрәжә-юдахрижу*, *сарсара-юсарсиру*, *уасауса-юуасуису* мудағәф уа *жәурәбә-южәурибу* және сол сияқты *шайтанә-юшайтину*, *уақләсә-юқлису*, *дауада-юдауиду*.

Араб тілінде төрт дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістік – алфиглу рубәғиуул мужәррәд деп аталады. Төрт дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістіктер, үш дауыссыз дыбыстан тұратын түбір етістікке қарағанда аз кездеседі. *الرّباعي المجرد* етістіктерінің жасалу жолдары

1) Екі дауыссыз дыбыстың қайталануы арқылы жасалады. Мысалы: «*زلزل*» *залзәлә* – сілкінді. «*ببل*» *бәлбәлә-мазалады*.

2) «*الثلاثي المجرد*» суләси мужәррәд етістігінің құрамындағы қосарланған дауыссыз дыбыстың орнын басқа дыбыспен алмастыру нәтижесінде «*الرّباعي المجرد*» рубәғил мужәррәд жасалады. Мысалы: *سمر* – шегеледі, *مسمر* – шегеленді.

3) Араб тіліне өзге тілден енген сөздердің құрамы үш дауыссыз дыбыстан көбірек болғанда, одан туындайтын етістік – *الرّباعي المجرد* етістігі болады. Мысалы: *كرمشة* – бүрме, бүктесін. *كرمش* – бүрме жасады

4) Сөз тіркесіндегі сөздер бірігіп, *الرّباعي المجرد* етістігі жасалады. Мысалы: *رأس المال* – капитал *رسم* – капитал жинақтады.

شَيْطَانٌ شَيْطَانٌ وَمَقْسٌ بِقَاسٍ وَضَوْضٌ بِضَوْضٍ الرَّبْعَةُ الرَّبَاعِيَّةُ
 بَدَأَ وَهِيَ ثَلَاثَةُ أَبْوَابٍ لَا يَكُنْ هَذِهِ الْأَبْوَابُ مُتَعَدِّدَةً أَحَدُهَا تَفَعَّلَ
 فَعَلَّ كَمَا تَدْرُجُ تَدْرُجُ وَتَتَصَلُّ بِتَتَصَلُّ بِتَجُورُ بِتَجُورُ
 وَتَشِيطُنُ بِشِيطُنُ وَتَقَاسِي بِتَقَاسِي وَتَانِيْبَا بِتَانِيْبَا
 تَنْلِجُ بِتَنْلِجُ بِرَشَقٍ بِرَشَقٍ وَتَأْتِي بِتَأْتِي بِتَقْدِيرِهَا تَقْدِيرُهَا
 الْمَلُّ بِفَعْلَلٍ كَمَا تَقْدِيرُهَا تَقْدِيرُهَا تَقْدِيرُهَا

Әлмәртәбәту эррәбиғату «әррубәғиәт мәзидәт» Уа һиә сәләсәту әбуәб. Лә иәкуну һәзиһил әбуәб мутәғәдиәт.

Әхәдәһумә: «تفعّل-يتفعّل» «тәфғәләлә-иәтәфғәләлу» масдар: تفعّل
 Нәхуә; тәдәхрәжә-иәтәдәхрәжу уа тасалсалә-иәтәсәлсәлу уа
 тәжәурәбә-иәтәжәурәбу. Уа кәзә тәшәйтәнә-иәтшәйтәнү уа тәкләсә-
 иәтәкләсу.

Уа сәниюһә: «افعلّل-يفعلّل» «ифғәнләлә-иәфғәнлилү» масдар: افعلّل
 Нәхуә; ибрәншәкә-иәбрәншику.

Уа сәлисуһә: «افعلّ-يفعلّ» «ифғәләллә-иәфғәлиллү» масдар: افعلّ
 тәкдируһумә ифғиләләл иәфғәлиләлу. Нәхуә; икшәғәррә-иәкшәғирру.
 Тәммәт тәмәм болды.

Мағынасы: Түбір төрт дауыссыз дыбыстан тұратын туынды етістіктің баптары (الفعل الرباعي المزيّد)

Рубәғи мәзидттиң үш бабы бар. Ол үшеуі әр түрлі болмайды

Бірниси «تفعّل-يتفعّل» «тәфғәләлә-иәтәфғәләлу» масдары «تفعّل» тәфғәлүлүн. Мысалы: тәдәхрәжә-иәтәдәхрәжу, тасалсала-иәтәсәлсәлу және тәжәурәбә-иәтәжәурәбу, тәшәйтәнә-иәтәшәйтәнү.

Төрт дауыссыз дыбыстан тұратын المجرد الرباعي түбір етістікке кейбір әрптер қосылуы арқылы туынды етістіктің баптары жасалады. Бұл баптардың атаулары масдарларына байланысты.

«تفعّل» бұл бап الرباعي المجرد рубәғи әлмужәррәд етістігінің алдына фатхалы ت әрпінің қойылуы арқылы жасалады. Мысалы: زلزل – сілкіді تزلزل – сілкінді.

Екіншісі «إفعلل-يفعلل» «ифғанләлә-иәфғанлилү» масдары «إفعلل» Мысалы: ибрәниәқә-иәбрәнишиқү.

Бұл бап الرباعي المجرد етістігінің алдына кесралы хамза қойылып, فاء الفعل -i сукундалады және عين الفعل-ден кейін ن әрпі қойылуы арқылы жасалады.

إفعلل бабының мағынасы:

Бұл бап المجرد الرباعي етістігіне مطاوعة мағынасын үстейді. Мысалы: حرجم – жинады, إجرنجم – жиналды, үйірді. үйірілді.

Үшіншісі «إفعلل-يفعلل» «ифғәләлә-иәфғәлилү» масдары: إفعالل Мысалы: иқшәғәррә-иәқшәғирру.

Бұл бап الرباعي المجرد етістігінің алдына кесралы хамза қойылып, فاء الفعل -i сукундалады және түбірдің соңындағы الفعل لام-дің екі еселенуі арқылы жасалады. فاعلال бабындағы етістіктер салт етістік болып келеді. Бұл бап етістіктердің негізгі мағынасына осірмелі, күшейтпелі мағына үстейді. Мысалы: قشعر – дірілдеді إقشعر – дір-дір етті.

Мұхаммед Ханафия қиссасы

Әммәбағдуһу[170] еркісі болсын, қатынкісі болсын мукәлләф[171] болған адамдар үзір және өкірінмек парыз болған ғылым хал үш бөлік ғылым дүр. Яғни мағриб[172] иле машрик[173] арасында нык дүр. Мұсылмандар арасы ерден, қатыннан, қыздан, жарыдан мәдәмиге мумин[174] уа мұсылман дүр уа Аллаһу тағаладан[175] қорқар уа рахмет әумара. Яғни жәннат[176] ражасында болар (алур), жәһәннамдан[177] қорқар бұ иле улән кісілердің ғәлам дүниеде үзірлеріне ғәлә[178] хаддиһи[179] болып окірнімек уа[180] мужбил ғамал ойламақ.

Парыз ғайн[181] улән ғылым хал үш бөлік ғылым дүр. Әуелгісі иман ғылымы, иман ижмәлінің[182] уа иман тафсилінің[183] ғылымы. Иманның ижмәлән білмек кәфи[184] дүр. Уа ләкин[185] мәхәллі[186] тафсил олдақта ижмәлі кәфи болмап тафсилі парыз болар. Уа дахы әлфәз[187] күпірлерінің уа шірклерінің ғылымы зайрән әлфәз күпірлерше уа шірклері... иманы мухафәз илмек болмас еді. Әр ғақил уа бәлиғ[188] улән мумин уа мұсылман ләзим дүрге иманды болып, мутгасиф[189] ола. Уа күнір иле шірк біліп ижтинәб[190] етіп, иманды сақлай уа дахы.

Иғтиқад әһли сүннәт уәл жәмәғәтнің[191] ғылымы. Яғни жетпіс екі бөлік иғтиқад батылдан қашып, жетпіс үшінші иғтиқад әһли сүннәт уәл жәмәғәт[192] иле муғтақид[193] болғанның ғылымы зайрән үммет Мұхаммедтен улән кісі жетпіс үш бөлік дүр. Иғтиқад жәһитінден уа жетпіс уа жетінс екі бөлік әһлі жәһәннам дүр. Иғтиқадларында әһлі сүннетте мухалифәт[194] елдігері үшін уа жетпіс үшінші әһлі жәннатта дүр. Иғтиқадларында пайғамбар ғәлейһис сәләм уа асхаб... ридуәналлаһи тағала ғәләйһим әжмәғин хазіреттеріне мутабағат...[195] үшін;

كما قال عليه الصلوة والسلام ستفترق امتي على ثلاثة وسبعين فرقة كلهم النار الا
الواحدة امن هم يا رسول الله قال الذين هم على ما ان عليه واصحابي صدق عليه السلام

Кәмә қалә ғәлейһи салату уас сәләм сәтәфтәриқу уммати алә сәләсәтә уа сабғина фирқата кулләһум фи нар иллә уахида қалу мән һум иә расул Аллаһ қалә әлләзинә һум ғәлә мә әннә ғәлейһи уа асхабисадақа ғәлейһи сәләм.

Мағынасы: Пайғамбарымыз айтты: менің үмметім 73 тармаққа бөлінеді. Олардың барлығы тозаққа кіреді. Тек біреуі ғана кірмейді,

ол – Құран мен пайғамбарымыздың сүннетін ұстанғандары ғана кірмейді.

Парыз ғайн улән ғылым халдің екіншісі ахлақ ғылымы яғни... ғылмы ахлақ халакна жамағи дүр. Хәлакка деу қоса (хоса) дейірлер ахлақ дахы екі қысым дүр. Бір қысымы ахлақ хамида[196] уа бір қысым зәммим[197]. Ахлақ хамиданың мағынасы хамд[198] алынмас көзіл қойылар пайғамбар ғалейһи сәләм қосы көбі уа асхабны уа үмметіне дахы әмір илегі қойылар дүр.

كما قال عليه السلام حسنوا أخلاقكم و تخلقوا باخلاق الله بيت

Кәмә қалә ғалейһи сәләту уа сәләм хассану ахләкукум уа тахләку би ахләкиллаһи бәит.

Мағынасы: «Пайғамбарымыз айтты: Өз мінездеріңді жақсартыңдар, Аллаһтың сипатына сай болыңдар.

Әрге хұб ахлақты маусуф[199] әууәләһ дәуләт дәрәйни әнге мақшуф әууәләһ. Уа ахлақ зәммимнің мағынасы зәммә[200] алынмас, қадаха алынмас... хуиләрге әнге ахлақ замиә уа ахлақ разилә кәлб мағнауи мункарат қалб дахы дерлер мүминдерның қалбында болмақ парыз дүр. Уа араис шықармақ парыз дүр. Жоқ иесі хамд уа шүкір етмек парыз дүр. Әркім ахлақ замим[201] иле маусуф олар Хақ тағала хазіреттерін уағид муктадасыншы жәһәннам лайық болар.

Уа ахлақ замим илен қалб Хақ тағала назар бұйырмас. Парыз ғайн[202] илен ғылым халның үшіншісі әғмәл заһирның уа саир халдарның ғалымы көбі бағдысының ғалымы ағмал заһирдан дүр. Абдаст. Намаз. Ораза[203]. Хажылық[204]. Зекет. Ғусыл[205]. Истинжә.[206] Таямум.[207] Хайз. Нифәс. Саум. Уа саир халдарының ғалымы көбі бұ зікір алынған үш бөлік ғылым хал әркімнің үзірін болып уа өкірінмек мужбиле ғамал илмек парыз ғайн дүр. Қиямет күнінде бір уажһілі ғузур мақбул дегіл дүр. Һәмән ғәлим дүниеде ғақыл баста екен рухтанда екен. Хазірет Ғәзрәйіл... дін әууәл болып уа өкірініп уа мәужбил хал елмек мұхтаж дүрге қиямет күнінде уағдаһ болынған жәннат ғәлиәт нәйл олына зәйрән дүние келмектен мақсуд. Бұ үш бөлік ғылым халы болып муктадасынша құлдық етпек дүр.

كما قال الله تعالى وما خلقت الجن والانس الا ليعبدون

Кәмә қалә Аллаһу тағала «уа мә хәләкту әлжиннә уал инсә иллә лиәғбудун».

Мағынасы: «Жын мен адамзатты өзіме құлшылық қылулары үшін ғана жараттым» Меккеде түскен. Зарят сүресі. 56-аят.

فأسئلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون

Фәсәлу әһлә әззикр ин кунтум лә тәғләмун.

و كما قال عليه الصلوة والسلام أطلبوا العلم من المهد الى اللحد

Уа кәмә қалә ғәләйһис солату уас сәләм әтлубу әлғилм минәл мәһди иләл ләхди.

Мағынасы: Аллаһ Тағала Құран Кәрімде: «Егер білмесеңдер білім иелерінен сұраңдар», – деген.

Пайғамбарымыз (с.ғ.с.): «Ілімді бесіктен қабірге дейін талап етіңдер», – деген.

Іште бұ зікір болған ғалымдардың парыз болдығын бұ аят кәрім уа бұ хадис шариф хәжжат бурһән дүр. Хақ Тағала жәмил[208] тауфик[209] бұйырып, әууәлән ғылым халымызды тахсил[210], сәниән[211] ғамалын ихсан[212] әили. Мумин биһи әлләти шәид[213] дүр. Әуелгісі «әмәнту биллаһ» мағынасы ибн Аллаһ Тағалаға иландым уа иман келтірдім. Бір дүр шірік уа назары жоқ дүр деп. Яғни Аллаһ Тағаланың сипаттары иле білерміз, зәйрән зат шариф кісі мәғлум дегіл дүр. Сипаттары түбінде мәзкур дүр. Тарикатшы әлмуқаддама.

كنتم خير امت اخرجت للناس تامرون بالمعروف وتنهون عن المنكر لو توءمنون بالله

Кунтум хайрә уммату ухрижәт линнас тәмурунә билмағруфи уа тәнһәунә ғәнил мункәр уа туминунә билләһи».

Мағынасы: Аллаһ Тағала Құран Кәрімде «Сендер адамдарды жақсылыққа бұйырып, жамандықтан тыюшы және Аллаһқа иман еткен үмбеттен болдыңдар.

Бұ аят шарифнің себеп нузулі олад дүрге кибәр Әсхабтен ибн Масғуд уа әби ибн Кәғб уа Мағаз ибн Жәбәл уа Сәлим молда хазифә ридуән Аллаһ Тағала ғәлейһим әжмәғин шәриф[214] ислам иле мәшриф болдықларында.

انكم سبعين امة اي يتم العدد بكم سبعين انتم خيرها و اكرمها على الله

Иннәкум сәбғин уммәт әй иәтим әлғадад бикум сәбғин әнтум хайрәһә уа әкрәмәһә ғәлә аллаһ.

Мағынасы: Расында сендер жетпіске бөлінесіңдер. Бірақ сендер хайырлысы және Аллаһқа құрметті боласыңдар.

Хадис шарифті ол Расул әкрам[215] соллаллаһу ғәлейһи уас сәләм хазреттерден құлақ илен естіп уа кулли[216] үммет болып хақ

сүбханаһ уа тағала хақында жұмладан әкрам уа әфдал[217] олдықларны истимағтан[218] сонра әр бірісі масрур[219] уағындан болып хайрәл әдиәнда[220] олдықларын ифтихар[221] етмекті нешелерні дағы діні дағуат[222]еттіклерінде замараһ иәһуд (ғайһуд) бұ кәләмі естіп хайрәл әдиән біздің дініміз деу хасадларны изһар[223] уа неше кісілер исламдан мәнәғ[224] етіп Мұхаммад ғалейһи салату уас сәләм кінде дінін хайрәл әдиән дүр деу мадах[225] айтар.

Бұ қадырсінде берілу қарарда улан әбә уа әждәдміз[226] әуелдегі дін дүр дедіклер. Ажалдан (әжлден) Хак жәллә уа ғәлә уа мә юнтик ғәнил һәуә иннә һууә иллә уахи юхи низам[227] жалиліні әнзәл елді. Яғни Мұхаммед ғалейһи уас сәләм жанындан кәләм сөйлесіп жумләсі жәниб Хақтан уахи[228] алып, Жәбрейіл[229] көтердегі хазірет Құран ғазим[230] ишан иле сөйлер. Уа бұ кәләмінде дахи Расул кәрәм[231] ғалейһи сәләм құран иле сөйле дегені тасдиқ уа тағиф (таифә)[232] иәһуди тәкзиб[233] үшін әуелгі аят шарифні ендірді. Мағынасы әй, үммет Мұхаммед сіздерді күллі үмметтерден хайырлы болдыңыз, хазірет Адам ғалейһи сәләмден бұ әннәһу дін зуһуріден үмметтерден қайырлы уа әфдалсыз. Әмір мағруф уа нәһи ғәнил мункар[234] айтып, бір-біріңізге насихат уа жәниб хайр дәләләт етерсіз. Уа кәфир уа ширктен мәнәғә етерсіз. Әммә сәләфинің[235] бірінде бұлар болмады зәйрән пайғамбардан ғайрі[236] кісінің сөз иле ғамал етіп (етмеп)... мағаналар еді.

Уа дахы сіздер Аллаһ Тағала зул жәләләһ иман келтіріп, оның үзіріне дүр рас онлар дүр...ыйып Аллаһ зул жәләләге шірк етерлер еді. Ол әжлден (ажалдан) сіз қайырлы болдыңыз бес емді Аллаһ субханаһу уа тағала үммет Мұхаммед еттік ихсан уа әнғәм.[237] Әммә сәләфинің бірін дахы етпеді. Мумин ләзим дүрге қадырні біліп, иман үзіріне сәбит[238] ол (әууәл). Ол әфдал ихсандан бір миқдарны[239] зікір айттым. Тек қалблар мәжәллә әууәләһу әфдал маужудәт уа ашраф махлуқат[240] Мұхаммад ғалейһи сәләм расул көндірді. Әрбір пайғамбар барар қаумы ирсәл[241] етіп, Мұхаммед ғалейһи сәләм инс уа жин[242] расул көндірді.

Уа жумлә[243] кітаптарның Құран ғазим әшшәні бұ үммет кітап көндірді. Уа үмметіне жамиғ[244] үмметтен қайырлы етіп сәир[245] үметте намаз елу уақыт болып екен. Бес уақыт ойлап және елу уақыттың сауабны ағта[246] ойлады. Уа ойларының әфдалы илан

рамазан шарифнің саумды[247] парыз қылды, уа тыйым жоқ екен. Бұ үммет Мұхаммедке кожайын ойлады. Уа салату уитр[248] уа жумғаи[249] уа байрамларның намазны уа мәйт намазны[250] уа сапарда болғандары қасар (касир)[251] қылмақлығы. Уа азан[252] уа иқаматы[253] уа жамағат[254] болып намаз қылмақны уасаф[255] алмақны уасалат кусуфи[256] уа истиқаны[257] уа сәждә тиләуәтні[258] уа екі куруһ сәждә етпекті үммет Мұхаммедке ихсан ойлады. Уа әммә сәләф мәди мәсжидлерден ғайр[259] мекенде намаз қылмақ жәиз[260] дегіл екен. Әр орында болса үммет Мұхаммедтің намазы жәиз дүр дұрыста болмағы. Уа оларда зекет малдың рубығы[261] еді, бұ үммет Мұхаммедке рубғашар[262] иле әмір уа парыз етті. Уа мал ғәнимет харам екен, бұ үммет[ке] халал қылды. Уағыз етпек онлар (олар) парыз дегіл (деген) екен нәфир ғам[263]..., бұ үммет етті. Бір хасаны[264] бір сауаб[265] екен, бұ үммет біріне он сауаб бұйырды. Уа либасларына нәжәсәт[266] ерісдікте ол либасны бүтіндей жумақ онлар (олар) парыз екен, бұ үммет... ол маудуғы[267] яғни нәжіс тиген орынды жумақтықны парыз қылды. Нәжәсәт дирһәмден аз болса онларға жумақ парыз екен. Дирһәмден артық болса бұ үммет парыз етті.

Уа бір-біріне мәләқи алдықларына сәләм сүннет қылды. Уа күнә еткендердің коюлары үзір[268] жазылар екен, бұ үмметтен сәтр[269] ойлады. Оларда нәдәмәт үммет тәубе[270] алмайып бізде тәубе жеріне қаим[271] ойлады. Уа сәиият хасанат тәбдил[272] алды, уа ужудте кәләмиән[273] күнәһи хатырына келсе оларға жазылар екен. Үммет Мұхаммедке фиғлы[274] кәләмдегіше кирамән кәтибинге[275] жазмағы әмір болмады дахы үммет Мұхаммедке иәум жумға[276] уа ғәриф (ғәрриф)[277] уа иәум фитр[278] уа ләиләтул қадир[279] уа бәрәт[280] уа әииям ғәйд[281] бұ зікір олған нисандарның жамиғсы[282] ихсан уа ағта алынмақ Расул әкрам саллаллаһу ғәлейһи уа сәләм құрметіне дүр. Баска пайғамбарларға болмады. Ахиретте аулашық ихсандар жумләдән әууәл хисаб уа жумлә үмметтерден мукаддам духул жәннат[283] Аллаһ Тағала жумләміз... еді.

Бұ үммет Мұхаммедке лайық әууәл дүрге қадырні уа мәртебесні біле шарифат Мұхаммад ғәлейһи сәләм инқиад[284] етіп. Әммә мәди ден күнде айырып, дін Мұхаммед үзірі мустақим[285] тура зәйрән хазирет Раббал ғәламин[286] құран ғәзимінде: «Әммә ләзинә қалу

раббанә Аллаһу суммә истиқаму»[287] бұйырды. Яғни сол құлдарға ғалд уа масакта Раббымыз Аллаһ зул жәләл дүр деділер.

Бұндан соңыра ғәлам фәни[288] келіп заһир[289] уа батинда[290] икрарлары үзірі каим мустақим алдылар. *تَنْزِلَ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ*

Тәтәнәззәлу ғәләйһим мәләикәти онларының (олардың) үзіріне рахмет мәләиклары енер.

لَا تَخَافُوا وَلَا تَحْزِنُوا

Лә тахафу уа лә тахзину.

Қорықпаңдар және қайғырмаңдар.

وَبَشِّرِ الصَّالِحِينَ الَّذِينَ إِذْ أُوتُوا مَالًا وَقَالُوا مَا هَذَا بِنِعْمَةِ رَبِّنَا الَّذِي أَنْعَمَ عَلَيْنَا وَنُفِرُوا فِي الْمَنَاجِقِ لِيُؤْتُوا مَالَهُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ مِنْهُ قَالُوا سَاءَ مَا يَحْكُمُونَ

Башширу билжәннат әлләти кунтум туғадун.

Мағынасы: Уәде етілетін жәннатпен қуандырыңдар.

Уа уағада алындағыңыз жәннат иле масрур[291] болың деуші әуелде қалары халде етіп табшир[292] етерлер еді. Әр кісіге ләзим дүрге дінде истиқаматы біле бәғдәһу мутақим[293] әууәләһу уал хасил[294] жумләдан муқаддам ғылым халні білмек дүр. Ол үзіріне парыз улан нәдіріне тарик иле мумин уа мустақим боларына тарик иле діннен шығып мушрик[295] боларына, тарик иле әһли сүннет уәл жәмәғәт[296] зәмірсінден боларына тарик иле фасик[297] уа әһли бидғат фарқасындан[298] болар. Әр ғақил[299] уа балиғ[300] үзіріне ләзим дүрге бұнлар биле уа иғтиқад сахих... бәғдәһу ғамалың фәсәдні уа сихатны болып ғамал халис әйлә зәйрән ғамал мақбул болмақ иман иле. Олар уа ғамалдар шәриғ шариф муафик уа китаб уа сүннет мәтабиқ дахы боларсада мақбул болмас еді. Әр кісіге ләзим дүрге улан иман уа ислами болып уа әуләдларына[301] уа әһлина[302] уа хидам[303] жариларына... ғүләмә[304] дін деділерге бір кісі иман уа һидаятны[305] еткені білмесе кәфир.[306] Уа даләләт[307] не айтуны білмеске оларға кәлиману таухид лисанындан жәри алып, ғадат тариқы[308] үзірі білмек уа инанмақ (иланбак) тариқы иле дегілге оларға кәфир лисанындан садир[309] алып, оны мұсылмандық санар діннен шығып кәфир айыршедегені білмес әлғиәз биллаһ тағала тәждид иман[310] етеміз. Өтеуғе ғибадатының бірісі мақбул болмас ғадат үзірі лә иләһә иллә аллаһ[311] деп айтсада мәдәмиге ружуғ еттім. Бұ сөзден дәмдегенше зәйрән тәждид иманда кісі еттігі сөзден ружуғ шарт дүр. Нете кімге пір кәфрінден тәбәри[312] шарт алдығы кәби тәбәри олдүрге кәфрі тәрк[313] етіп, ислам кабул[314] еттім десе әмір әфәнденің тәснифәтында мәфсул[315] дүр.

Иман ижмәл

Иманның кыскасы бұ дүр мә әмәрәни Аллаһ биһи кибләтиһи уа мә пәһәнә гәнһу интәһиәт гәнһу.[316] Яғни әр нәрсені бұйырды менге Аллаһ Тағала мен ол нәрсені қабул қылдым, уа әр нәрседен тиды мені Аллаһ Тағала. Мен ол нәрседен тыйылдым иман тафсилінің баяны түбінде келер ин шә Аллаһ тағала.[317]

Иман мағынасы: Иман луғатта[318] иланмақ. Шарифатта Құдай тәбәрак уа тағала тарапындан пайғамбарымыз Мұхаммед Мұстафа саллаллаһу ғалейһи уас сәләм не нәрсә келтірсе десе баршасына хақ уа раста деп көңіл иле иланып, тіл иле иқрар қылып қабыл қылдым демек. Әммә бәғдәһу[319] иман уа ислам деу қалб иле тасдиқ тіл иле иқрар дүрден уа милләт уа шарифаттан милләт деу пайғамбарымыз тараф[320] бәриден инанмағ (иланбақ) мутағаллақ[321] кетір дегі шәйлар дүр. Шарифат пайғамбарымыз тараф бәрі тағала хазіреттен әғмәләһу мутағәлләк көтердегі шәйлар[322] дүр.

Иманның ғәксі кәфир дүр

Кәфир луғатта қарсылық. Шарифатта бір мин хазірет Расулның Аллаһ тағала тарапындан кетірдегі (келтірген) шәйларге иланбаса иә растылығына шәк қылса. Иә, сол шәйларны білмесе кәнір болар әлғиәз билләһи. Мұсылман болған адамға әууәл фарз[323] Аллаһ тағаланы білмек, мұның соңында Аллаһ тағаладан келген шәйларны біліп қабыл қылмақ.

Адам не шәйлар иле мүмин уа мұсылман болар

Аллаһ Тағаланы бірлеп һәм оның әміріне бой ұсынып құшқан нәрселерін жеріне келтіріп, тыйған нәрселерінден тыйылу иле мүмин уа мұсылман болар.

Иман пендеде үш түрлі болар

Әууәл иман тахқиқи.[324] Екінші иман истидләли.[325] Үшінші иман тақлиди.[326] Иман тахқиқи дегеніміз ғайтта кәмил[327] иман дүр. Яғни Құдай тәбәрак уа тағала жәнибінден пайғамбарымыз

көтердегі шәйларге сол қадыр қалбін беріктеген болар. Бүтін дүние халқы ол шәйлар дұрыста. Түгел деп, қарсы келселер сол уақытында зэрә қадыры қалбы шәк жағына өшпес һәммән әуелгі игтиқадында калар. Ләкин бұ иман ғайытта ғалим тақуаларда кәне болар.

Екінші иман истидләлі дүр, бұ иман сол адамдарда болар. Қай адамдар? Құдай тәбарак уа тағала барлығын, һәм бірлігіне, һәм жер көктің һім онда болған махлұқтарының барлығы иле қайл[328] болған адамдарда болар. Мәселен бұ ғаламды жоқтан бар қылушы болрға тиіс. Һәм ол жоқтан бар қылған зат бұ махлұқтарға басқа боларға тиіс. Һәм жоқтан бар қылушы бар болып, әр сипатта жамиғ[329] махлұқаттан үстін болу тиіс деп, Құдай тәбарак уа тағаланы дәлил иле танымақ истидләлі болар.

Үшінші иман тақлиди дүр бұ иман ғайтта дағиф[330] иман дүр. Ата-бабаға еріп мен мұсылман демек еш бір дәлелге шуруғ[331] қылмайынша. Мәселен сен нешік мұсылман дегенде. Ата-бабам мұсылман соңыра көремін, мұсылман демек бұ иман бек дағиф иман дүр. Бұ иманға ишанып (иланып) мен мұсылман деп жүрмек бек қате дүр. Һәм өлген халінде шайтан уасуас[332] сенден зор хауф[333] бар дүр. Һәм бұ иман иле мен мұсылман деген кісі күнәлі дүр. Ләкин[334] шарифан мақбул[335] дүр. Яғни шарифат кәпір деп айтпайды дүр.

Иман пендеде екі руш болар. Бірі иман ижмәли[336] дүр, бұны жоғарыда зікір қылдық. Уа бірі иман тафсили[337] дүр. Иман тафсили ишанмақ (иланмақ) дүр Аллах Тағалаға уа оның періштелерге уа китпларына һәм пайғамбарларына уа һәм ахирет күніне уа һәм Аллах Тағала тақдир[338] қылмас нәрселеріне ізгісіне уа жауызына. Яғни баршасыда Аллах Тағаланың тақдирынан екендігіне уа һәм өлгеннен соң қопарлуға сенмек дүр. Ишандым (иландым) Аллах Тағалаға демегінің мағынасы ишандым Аллах Тағаланың барлығына һәм бірлігіне улуһиатта халқиатта[339] уа мағбудиатта[340] уа һәм барша ғаламды жоқтан бар қылуына уа һәм барша ғаламды бар онда яғни бір салада жоқ қылса қадир дүр демек.

Құдай тәбарак уа тағаланың субути сипаттары

Құдай Тәбарак уа Тағаланың субутиә[341] сипаттары сегіз дүр. Әууәл хаиәт[342], екінші ғилм.[343], үшінші құдірет, төртінші

самиг[344], бесінші ирада[345], алтыншы басир[346], жетінші кәләм[347] сегізінші тәкуин[348], хаиәт Құдай Тәбарак уа Тағаланың дәрі болмағы. Филм Құдай Тәбарак уа Тағаланың білгіш болмағы. Құдірет Аллаһ Тағаланың әр іске күші жетуші болмағы. Самиг Аллаһ Тағаланың естуші болмағы, ләкин естімегі біздім құлақ иле дегіл біз білмегенше. Ирада Аллаһ Тағала тілегіш болмағы. Кәләм Аллаһ Тағала сөзі дүр, ләкин сөйлесмегі біздің кәбк тіл иле дегіл біз білмегенше. Тәкуин Құдай тәбарак уа тағаланың жоқтан бар қылғыш болмағы.

Аллаһ тағаланың зати сипаттары алты дүр

Әууәл ужуд[349]. Екінші нәдәм[350]. Үшінші бәқи[351]. Төртінші уахданиә[352]. Бесінші мәхәлифәт лилхауадис[353]. Алтыншы киәм бинәфс[354]. Ужуд Аллаһ Тәбарака уа Тағаланың бар болмағы. Қадам барлығының әууәлі жоқ болмағы. Бәқи барлығының әхирі жоқ болмақ. Уахданиәт оның затында һәм фиғлында шәрикі назары жоқ болмақ. Мәхәлифәт лилхауадис Аллаһ Тағала махлұқаттарының еш бірісіне ұқсамас сызлығы һәм махлұқаттары онға ұқсамас. Киәм бинәфси еш бір істе, еш бір махлұққа мұқтаж болмас сызлығы.

Құдай Тағаланың сәлби[355] сипаттары ғибадат лайық уа мустахақ[356] зат жоқ дүр. Мәкір бір Аллаһ дүр шәрикі[357] уа назары[358] жоқ дүр, киюден, ашудан, жоқтаудан, туудан, туғызудан, катыннан, ұлындан мунәззәһ[359] дүр. Бұ шәйлар болмас һәм болу мүмкін де болмас, онда уа солда, алда уа артта, астыда, үстиде емес, алты жәһәттан мунәззәһ дүр. Барлығының да әууәлі уа ахирі жоқ дүр, барлығы өзінден дүр. Ғайрден дегіл дүр. Зат шарифы бір хал үзірі сәбит дүр. Аурудан, қайғырудан, қорқудан, өзгеруден бәрі дүр, жумлә кемшілік сипаттардан мунәззәһ дүр. Жумлә ғәламні жоқ дүр, бар еткен бәріде Аллаһ дүр. Ондан баска жоқтан, барыдан жоқ дүр. Жумлә ғәламны бәрінде, яғни минутта жоқ қылса қадир дүр. Еш нәрседен жәрдем талап қылмас, еш нәрсе онға уәжіп дегіл дүр. Жумлә кәпір мұсылман болса, иә жумлә мұсылман кәпір болса Аллаһ Тағалаға зарар да пайда да болмас.

قال الفقه ابو الليث السمرقندی رحمه الله تعالى في كتابه المسمى بتدبير العاقلین الواجب على كل انسان ان يكثر من قال لا اله الا الله و يستنال الله تعالى في اثناء الليل و اطراف النهار ان لا

ينزع منه الايمان و هذا القول منه و يحفظ نفسه من المعاصى فان كثيرا من الناس يقولون هذا القول ثم ينزع منهم فى اخر عمرهم بسبب، اعمالهم الخبيثة و يخرجون من الدنيا على الكفر نعوذ بالله و اى مصيبة اعظم من هذا الرجل كان اسمه من المسلمين فى جميع عمره فبعث يوم القيامة واسمه من الكافرين فهذا هو الحسرة كل الحسرة و ليست الحسرة بالذى يخرج من الكنيسة او من بيت النار فيدخلهم جهنم و لكن الحسرة بالذى يخرج من المسجد فيطرح فى النار و ذلك كله بسبب اعماله الخبيثة و ارتكابه المحرمات

Қалә әлфәкиһ Әбу Ләйс әссамарқанди рахмаһуллаһу тағала фи китәбиһи әлмусаммә би тәнбиһ әлғафилиин әлуәжиб гәлә кулли инсан ин иәксәр мән қалә лә илләһә иллә аллаһ уа иәсәлу аллаһ тағала фи әнәл ләил уа атраф әннәһәр ән лә иәнзәғ минһу әлиман уа һәзәл қаул минһу уа иәхфәзу нәфсәһу минәл мәғәси фә иннә кәсирән мин әннас иәкулунә һәзәл қаул суммә иәнзәғ минһум фи әхиру ғумрһум бисәбәби әғмәләһум әлхабисә уа иәхрижунә мин дуния гәләл кәфир нағузу биллаһ уа әи мусибәт ағзам мин һәзә ражул кәнә исмуһу мин әлмуслимин фи жамиғ ғумриһи фәбәғәсә иәум әлқиәмәт уа исмуһу мин әлкәфирин фә һәзә һуу әлхасрату кулли әлхасрат уа ләисәт әлхасрату бил ләзи иәхружу әлкәснәт әу мин бәит әннар фә иәдхулуһум жәһәннам уа ләкин әлхасрат билләзи иәхруж мин әлмәсжид фәютрих фин нар уа зәликә кулләһу бисәбәб әғмәләһи әлхабис уа иртикәбиһи әлмухарамат.

Мағынасы: Әбу Ләйс Самарқанди фиқһ галымы өз «Тәнбиһ әлғафилиин (Немқұрайлықтан сақтану)» китабында айтты, Аллаһ одан разы болсын. Барлық адамдарға «лә илләһә иллә аллаһ» – Аллаһтан басқа тәңір жоқ». Бұл қасиетті сөзді түннен таңертеңге дейін айтуды талап етеді. Бұл қасиетті сөзді айтқаннан иман күшейеді және құдайға бағынбаушылықтан сақтайды. Кейбір адамдар бұл сөзді жас кезінде айтып, өмір соңында жаман амалдардың кесірінен ол сөзді ұмытып, адасып кеткен. Қандай бір жаман іс бұл кісіден ұлы. Бұл кісінің есімі мұсылмандардың есімдерінен болды. Қиямет күні дүниеге келді. Есімі кәпірлердің есімдерінен болды. Бұл – осы қасіреттердің қасіреті. Қасірет ләззәтсіз. Оттан шығып, тозаққа кіргізіледі. Қасірет мешіттен шығарып, отқа кіргізеді. Осының бәрі – жаман істердің және тыйым салынған харам істердің кесірінен.

Періштелерге иман келтіру

Аллаһ Тағаланың періштелеріне инандым (иландым) ашамаслар, ішпеслер, қатынлары һәм ерлері жоқ дүр. Күнәһ қылмастар дәим ауқат Құдайдың әмірінде қаимлар дүр. Түрлі суретке көрілері мүмкін дүр. Оларның араларында муқарраблары[360] бар дүр. Яғни пайғамбарлары Хақ тағала әр қайсын бір қызметте қоймас дүр. Жумлә періштелердің афдалдары Жәбрәйіл[361], Ғазрайіл[362], Микайіл[363], Исрафил[364] ғәлейһимус сәләмлар дүр. Ләкин адам жынсындан пайғамбарлар періште жынсындағы пайғамбарлардан афдалдар дүр.

Аллаһ Тағаланың кітаптарына иман келтіру

Иландым Аллаһ Тәбарак уа Тағаланың кітаптарына жумласі жүзде төрт кітап дүр. Жумласі хақ дүр төртісі зор кітаптар дүр. Жүзі сахф[365] дүр. Тәурат – Мұса ғәләйһи сәләмға енмес дүр. Зәбур – Дәуит ғәләйһис сәләмға енмес дүр. Інжіл – Ғиса ғәләйһис сәләмға енмес дүр. Құран ғазим біздің пайғамбарымыз Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу ғәләйһи уас сәләмға енмес дүр. Он сахиф Адам ғәләйһис сәләмға енмес дүр. Елу сахиф Ибраһим ғәләйһис сәләмға енмес дүр.

Бұ кітаптарның жумләсін Аллаһ Тағаладан Жәбрейіл ғәләйһис сәләм ендірмес дүр. Ләкин құран жумласындан соңы дүр, ақыр заман пайғамбары Мұхаммед Мұстафа соллаллаһу ғәләйһи уас сәләмға енмес дүр, хүкімі қиямет (ке) дейін бақи[366] дүр.

Пайғамбарларға иман келтіру

Аллаһ Тағаланың пайғамбарларына иландым, әуелі Адам ғәләйһис сәләм ақыры Мұхаммед ғәләйһис сәләм дүр. Бұ екісінің арасында не қадыр пайғамбарлар уараис жумләсіне иман келтірдім демек. Ләкин Құран ғазимде исм шарифтары зікір илен жиырма сегіз пайғамбар дүр. Бұларды есімдері иле білмек уәжіп дүр. Адам, Идріс, Нұх, һуд, Салих, Ибраһим, Исхақ, Исмағил, Иәғқұб, Юсуф, Мұса, һарун, Шұғайып, Лұт, Иәхия, Закариә, Дауд, Сулейман, Ғиса, Зул Кәфил, Аюб, Юныс, Илиас, ..., Мұхаммед ғәлейһимус сәләм дүр. Әммә Ғузир, Лұқман, Зул Қарнайын бұ үште ихтиләф бар дүр. Бағдылары нәби

дейділер, бағдылар уали дейділер хақиқатын Құдай біледі уаллаһу әгләм[367].

Хайр [368] уа шарр [368] Аллах Тағала тақдирындан екеніне иман келтіру

Ізгілік уа жауыздық, пайда уа зарар тақдирдан,[370] яғни баршасы Аллах Тәбарак уа Тағаланың тілемеслі уа жаратпасы иле болушылығына ишандым (иландым).

Өлгіш дүрлігі һәм қабір ғазабына иман келтіру

Иландым өлгіш дүрліге һәм қабір ғазабы[371] хақ дүр. Өліп қабірге барғаш Мүңкәр уа Нәкир[372] есімлі екі періште келіп суәл[373] қыларлар. Аллах Тағаладан, пайғамбар, дінден мүминдер жауап берерлер. Аллах бір дүр. Пайғамбарымыз Мұхаммед Мұстафа саллаллаһу ғәләйһи уас сәләм дүр. Дініміз ислам дүр. Әммә[374] кәпірлер һәм бағды[375] мүмин пасықтар біле жауап бере алмастар, оларды түрлі ғазабтар илен ғазаб[376] қыларлар.

Ақирет күніне иман келтіру

Бұ дүние хараб[377] болып, қиямет[378] күніне ишандым (иландым) уа өлгеннен соң тірілуге иландым. Мүминдерге ұрмағ Бұ мазһабтарға тамуғ[379] еткеніне иландым. Әу жұмағ тамуғ хақ дүр. Хадир мажудлар[380] дүр, сират[381], мизан[382], суәл, хисаб[383], ниғәм[384], ғикаб[385], ғитаб[386], ғазаб жумләсі муқадирһум келешек уа ол хақлар дүр.

Иман бәқисына шарт уа сәбәб[387] алты дүр: Әууәл ғайб иман[388] келтірмек, біздің иманымыз иман ғайб дүр. Оның үшін біз Құдай тәбарак уа тағаланы көзіміз иле көрмек. Ләкин көз иле көрген кісі ишанмаз (иланмас).

Екінші жерде көкте еш бір махлұқ ғайбны білмес, мәкір Аллах тағала ғана білер.

Үшінші халалды халал[389] деп иғтиқад[390] етмек дүр.

Төртінші харамды харам[391] деп иғтикад етмек.

Бесінші Хақ тағаланың ғазабындан аман болмайып дәимән[392] қорықмақ.

Алтыншы Хақ тағаланың рахметінен амид кешмессізлік яғни аумид етмек. Ақыр соларда иман бірлан өтмекті тілесе, һәм шайтан уасуасдан[393] аман болуды тілесе, үшбу дұғаны оқығай, һәм жазып өзі бірлен бата етіп таққай. Расул Аллах үммегіне һәм сахабаларына[394] Құдай бірле ант етіп айтты. Бұ дұғаны оқымаса һәм бата етіп тақпаса жарын қияметте менім шапағатымдан махрум[395] болғай. Дұға үшбу бұ дүр: بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَوْجُوْدُ بِكُلِّ زَمٰنٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَعْبُوْدُ بِكُلِّ مَكَانٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَعْرُوْفُ بِكُلِّ اِحْسَانٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْمَذْكُوْرُ بِكُلِّ لِسَانٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ فِی كُلِّ یَوْمٍ هُوَ فِیْ سَاْنٍ لَا اِلٰهَ اِلَّا اللّٰهُ الْاِمٰنُ الْاِمٰنُ مِنْ زَوَالِ الْاِیْمٰنِ وَ مِنْ شَرِّ الشَّیْطٰنِ یٰاَقْدِیْمُ الْاِحْسٰنِ یٰا غَفُوْرُ یٰا غَفْرٰنُ یٰا حٰنُ یٰا مٰنُ یٰا دِیٰا نُ یٰا سَبْحٰنُ یٰا بَرْهٰنُ یٰا سَلْطٰنُ یٰا غَفْرٰنُ یٰا رَحْمٰنُ یٰا رَحِیْمُ یٰا غَفُوْرُ یٰا شُكُوْرُ بِرَحْمَتِكَ یٰا اَرْحَمَ الرَّاحِمِیْنَ

Бисмиллаһир рахманир рахим лә иләһә иллә аллаһ маужуду би кулли заман лә иләһә иллә аллаһ әлмағбуду би кулли мәкән лә иләһә иллә аллаһ әлмағруфу би кулли ихсан лә иләһә иллә аллаһ әлмазкуру би кулли лисән лә иләһә иллә аллаһ фи кулли иәум һуә фи шәән лә иләһә иллә аллаһ әләмәнүл иман мин зәуәл әлиман уа мин шарри шайтан иә қадимүл ихсан иә ғафуру иә ғуфрән иә хәннән иә мәннән иә дәиенән иә субхан иә бурһан иә султан иә ғуфран иә рахан иә рахим ғафур иә шакур бирахматика иә архамар рахимин.

Мағынасы: Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллах атымен бастаймын. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Әр уақытта бар. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Барлық жерде оған тоқтаусыз құлшылық жасауда. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Барлық жақсылықпен белгілі. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Бүкіл тілдер оны еске алады. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Әр дайым шұғылдануда. Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Иманды сақтаушы. Шайтанның азғыруынан аман болушы. Жақсылық беруші. Кешіруші, мейірімді, рахымды, төреші, аса мақтаудың иесі, дәлел, сұлтан, кешірім иесі, мейірімді, рахымды, игілікті, сенің рахымыңмен аса рахымды және мейірімді.

Иман бірлен ислам бір дүр. Суәл алынса иман уа исламның бірлігіне дәлел не дүр? Жауаб ол дүрге: قوله تعالى و من يتبع غير الاسلام دينا

Қаләһу тағала «уа мән иәтбәғ ғәйрәл ислам динән». Ислам дінінен басқа дінді тандаса деген.

Суәл алынса иман махлұқ ме дүр иәки дегіл ме дүр? Жауаб ол дүрге Хақ тағала хазіретінің һидаяты[396] хасиетінден махлұқ дегіл дүр, фәкат пенденің кәсібі хасиетінден махлұқ дүр.

Исламның бинәсі[397] бес дүр. Әууәл[398] ғұмырында бір мәрте «лә иләһә иллә аллаһ Мухаммад расуллаллаһ» кәлимәсін айтмақ мағынасын біліп. Екінші бес уақыт намаз оқымақ. Үшінші ораза тұтмақ. Төртінші жылда бір кәрһ зекет бермек, егер бай болса. Бесінші ғұмырында бір кәрһ (рет) қажылық қылмақ, егер күші жетсе.

Имансыз өлмегітің себебтері ағузу биллаһи[399] тағала: 1- жарамас игтикад. 2- дағиф[400] иман. 3- тоғыз ағзада тұғырлықдан шықмақ. 4- күнәға шомылмақ. 5- мұсылман болғанына шүкірді қоймақ. 6-шы имансыз кетуден қорықпассыздық. 7- нахақ жерде залым етпек. 8- сүннет үзірі оқынған азаны ижабат[401] етпек. 9- атасын, анасын шарифке махалиф[402] болмаған жерде сөзін тындамақ. 10- көп ант етпек. 11- намазда бес жерде тағдил әркәнни[403] қоймақ. 12- намаз оқуды еш себеблi қоймақ. 13- хамыр[404] ішмек. 14- мұсылмандарды ренжітпек. 15- пәлен жерде әулиялық сатпақ. 16- күнәһинi онынмақ (ұнатпақ). 17- бексенмек. 18- надалық яғни ғылым өкренмек. 19- қожалық етпек. 20- хасад[405] етпек. 21- шарифке махалиф олмиән жерде ұстазына махалифәт етпек. 22- бір адамны масқара етіп мысқыл етпек. 23- жалғанға масар болмақ. 24- ғуламадан қашпақ. 25- ерлер жафік кимек. 26- бәйтларын кітап ойдырмақ. 27- ғайбат[406] шоммақ (шомылмақ).

من شتم فم المؤمن يكفر عند بعض العلماء لانه موضع الايمان و القرآن نقل من عقود
الدرية في تنقيح فتاوى حامدية من نفسه

Мән шәтәмә фәм мумин иәкфур гиндә бәғдәл гүләмә ли әннәһу маудуғ әлиман уа куран нақлу мин ғукуд әддәриәт фи танқих фәтәуә хамидиәт мин нәфсиһи.

Мағынасы: Кімде-кім мұсылманды, мұминнің ауызын балағаттаса, кейбір ғалымдардың ой-пікірінше, ол кісі кәпір болады. Өйткені ол – иман және құран орны. Бұл сөз «Уқуд дияра Ятанқих Фатуа» деген кітапта.

Яғни бір ер зәуж ғәфифә[407] сiнiң ағызын көксе ерi муртид[408] болып, қатыны талақ болар. Бәғдәһу[409] бұ кісiге тиiс дүр тәубе қылдырып тәждид никах[410] қылдыру. Фәһәм[411] үшбу сәийдул

истигфәрни[412] ерте бірлан һәм кеш илан оқыса, дүниеден өтер мәғфур[413] болып. Мәсабих[414] дұға үшбу дүр:

الهي انت ربّي لا اله الا انت خلقتني وانا عبدك وانا على عهدك ووعدك ابؤلك بنعمتك
على الا انت ربّي

Иләһи әнтә рабби лә иләһә иллә әнтә хәләктәни уа әнә ғәбдук уа әнә ғәлә ғәһдук уа уағдук әбу ләк би нигматикә ғәлә иллә әнтә рабби.

Мағынасы: Менің раббымсың, мені жараттың. Сенен басқа құдай жоқ. Мен – сенің құлыңмын. Сенің уәдеңдемін. Сенің нығметіңдемін. Тек сен ғана Раббымсың.

Және үшбу сәйидул истигфәр бір мәртебе айтса. Дұға үшбу:

استغفر الله العظيم الذي لا يموت واتوب اليه ربّي اغفرلي

Әстәғфируллаһил ғәзим әлләзи лә иәмуту уа әтубу иләһи рабби әғфирли. Үш мәртебе.

Мағынасы: Одан басқа еш бір Құдай болмаған тірі, әрі мәңгі жасаушы ұлы Аллаһтан кешірім тілеймін. Оған тәубе етемін, кешіре гөр.

Мұндан соң әстәғфируллаһ, әстәғфируллаһ, әстәғфируллаһ[415] деу. Бәрін жетпіс мәртебеге толтырып айтса мәғфур болар. Пайғамбарымыз ғәлейһи салату уас сәләмнен маруи дүрге. Әркім бұ ғәһднәмә ғұмырында мәртебе оқыса, ол кісі ахиретке иман иле кетер иншәаллаһ.[416] Әр таңнан соң оқыса киямет күнінде мен оң шапағат етерім уа һум[417] ұжмаққа кірер әлбетте деу. Пайғамбарымыз бұйырды шәк уа шәбһ алынмай һәзә дүғә[418] ғәһднәмә:

اللهم ربّ السموات والارض الغيب والشهادة انى اعهد اليك عهدا فى هذه الحياوة الدنيا
انى اشهد ان لا اله الا انت وحدك لا شريك لك وانا محمدا عبدك ورسولك فانك ان تكلنى الى
نفسى تقربنى من الشرّ و تباعدنى من الخير و انى لا اثق الا برحمتك فاجعل لى عندك عهدا
توقنيه يوم القيامة انك لا تخلف الميعاد

Аллаһуммә Рабби самауати уал арди ғәлимәл ғайб уаш шәһәдәти инни әғһуди иләикә ғәһдән фи һәзиһи әлхәиәти әддуниә инни әшһәду әнлә иләһә иллә әнтә уахдәк лә шәрикә ләкә уа әннә мухаммадән ғәбдукә уа расуләкә фә иннәкә ин... илә нәфси туқаррибни мин шарри уа тубәғидни минәл хәйри уа инни лә әсуқә иллә бирәхмәтик фәжғәл ли ғиндәкә ғәһдән туфәниә иәумул киәма иннәкә лә тухлифул миғад. Ерте[таң] намазындан соң қуиш (күн) шыққанша шошы урадларны оқыса әжір[419] уа сауабы би ниһәиә дүр һәм иман һәммиә болар.

Мағынасы: «Бұл дұға – біздің уәдеміз. Жер мен көктің Раббысы – жоқты білуші. Өзімді саған жүктеймін осы дүниеде. Расында мен тек сенен басқа Құдай жоқ екендігіне куәлік етемін. Сенде еш серік жоқ және Мұхаммед сенің құлың және елің екендігіне куәлік етем. Мені жамандықтан алыстатып, жақсылыққа жақын қыл. Расында мен тек сенің рахметіңмен суарыламын. Қиямет күні шын дос болуға уәде қыл. Расында сен уәдеңді орындаушысың».

Пәленің басы хасрәт мәхиәт бақған.
Заман түрін танымай әуреленген.
Қилы-қилы әр түсті заман өтті.
Кеткен толқын жайына кете берсін.
Дария ағызған әркімді толқын айдап.
Толқын жайын білмеген қырсықтылар.
Өтіп кеткен толқынды күтпегенден.
Қандай жақсы дәуренмен өмір сүрер,
Бұрынғыны көксеумен аузын ашып.
Мен баяғы болам деп әуреленген.
Аллаһ адамды жаратты артық зерек.
Ақылыңа сыйғанды ұста дағы.
Баяғыда болыпты Адам ата.
Оқу бар, молда бар деп алас ұрып.
Ораза, намазшылдар оған жаққан.
Арыстандай мерт болар айға шапқан.
Су тасыды, көп толқын қайда кетті.
Желмен қуып толқынды толқын жетті.
Ер басына күн елтпек бір сал байлап.
Салы суға кетпекші соры қайнап.
Жоқтап көксе разыны жетпегенде.
Салы суға бұзылып кетпегенде.
Тозығы жеткен жолға аяқ баспа.
Санасыз жарымес пен араласпа.
Өзгеден ерекше қып оқшау бөлек.
Ақылға сыймағанда қылма керек.
Мен де адаммын, сол болам деу зор қате.
Уыз жаста болдық қой көп ми қата.

Ел ерді арқалардай қайғы басса.
Күңреніп бізді бейбақ шер толғандай.
Құдай-ау мәңгілікке қарғамасаң.
Кенідей енді неге артылмайды.
Кені жоқ ізін басар іні де жоқ.
Дариға жүрегімде дерт аулайды.

Орманшы Ақсары Шонан батырдың Абылай ханға айтқан сөзі

Бақ бер, қу таяқ ырыс құт деген оған сүйеніш болатұғын. Көде дей көп сарттын ортасында жүріп хан болатұғын болсаң көзің көрмедіме, қолың тимеді ме. Дүние бұзылса, Бұхараға сыйады, Бұхара бұзылса, дүниеге сыймайды деген екен. Бұхараға сыймай Арқаға келіп едің. Қара басың қаңғып жүріп Сарыарқаға сыймағаның ба? «Ер толқыса, ел сүйейді. Су толқыса, жар сүйейді» деген. Ел – толқыған су емес пе. Қан деген – оған сүйеу боларлық жар емес пе. Олақ ойнақтағанын құлаған жар орынға тұрып іске жарар ма?

Жетінші дерек

Жылқы жылының жазын да, қашан да болса жылдың жазы алдын да, қысы соңында келеді. Қазақ сапарәлі дейді, мен құл қожадаймын. Құлақ естігенді көз көрмек. Бұрынғы заманда су қожа дегенді естіп едік. Бұл заманда көз көрді. Ер еменге көшемін деген соң бір торы дөнен шаңға аунатып құс деп беріп едім, соны Әбдіре Аманның баласы ұрлап сойып, жеп қойды деп нандырды.

Өз қолыңда жұттан қалған тайынша, торпағыңды алмаймын. Менің сүттен ақ малымды ұрыға жегізгеніңе ырзалығым жоқ. Төлеу үшін не ап келіп берсең де, аламын дегенмін. Соны мен созылып кеткен мал сатушы деген қозғаннан жәпінге сәлем айтқанмен менің малымды аяқсыз қылмасын деп. Бұл басы бүтін берілген мал емес, майын берген мал.

Адам тәні

Саулық, тыныштық, бүтін патшалық тәннің ең зор қызметі жүректе дүр. Жүрек қызметі сол... оның бір тәулікте істеген ісі мыңда бес жүз пұтлы нәрсені бір сауын жоғары көтерерге... сондан ойла бір жыл тәулігіндегі қызметті жүрек өмір бойына еш тоқтамай істейді. Әммә ұйықтағанда адам жал еткенде, олда жал етсе оның жалы сол ақырынлық білсе істеуі.

Адам тәнінде нелер бар? Адам тәні ет, сүйек, қан кәбилерден... жиналмас көрінсе де, оның тәнінде темір, көмір, тұз фосфор уа май бар дүр. Орташа ғана бір кісінің тәнінде бес қара тактай иәки үш жүз алпыс қарандаш жасарлық көмір бар еді. Қағарға жетерлік қадақ жасарлық темір бар. Екі жүз мың шырпы жасарлық фосфор бар. Екі жүз дана шам жасарлық май бар, жиырма қасық тұз бар. Бір кісінің тәнінде болған фосфорны айырып алынса, ол фосфор иле бес жүз кісіні зәһрлап ұрып болар еді.

Өмір етуден аслы мақсуд тәкмил[420] нәпсі деп хуккәм[421] еткен Аллаһ Тағаланың «*الا من اتى الله بقلب سليم*» «иллә мән этә аллаһ биқалб сәлим»[422] – деген сөзінен де бұ аңластар. Әммә халық бұның хиләфинше[423] дүр. Көп халықтың өзінің жетіспеген жері көп болып, өзі үйреніс шағында халықты үйретуші боларға тырыс. Надан көп қышқыра нашар көпшік артық. Ақыры жақсысының тәніде шықпай. Зернесіз башақ барысындан жоғарырақ дара байып тұр.

«*الياءس حرّ و الرّجاء عبد*» «әлиәсу хуррун уар ражау ғәбдун»

Тәмуғсызлық[424] азаттық кісіден үміт ету құлдық. Әммә үмітнің мұндайы бар, алдағы күнде мин хәису лә иәхтәсибтен[425] алтын таулар күту болса жәиз.[426] Бәлки ондай үмітте болмаған кісі өлік жүрек боларға керек. Таудан мұрад тау түккі. Шағир[427] Жәңір Әсфә айтқан бәрі жердің астына көмілгенде жоқ үміт және сондай жерде жоқ қаны қатқан илә әләбд жүз жыл ғұмыр ет һәммән үмітте бол. Үмітсіз шайтан ғәлейһил ләгин. Кім ерсіні жаз күні исті гүлдер бірлен. Тал жаск ескірін өсіш қылар бірлен. Жақсы күйлі шағирлар мұңды күйлер бірлен. Селкіте (сергіте) де алмас, ол кім бұзық мәзәх[428] дүр доктырларға жөнелтсін.

من لم يحرك الربيع بازهاره والعود باوتاره والشعر بالحنه فهو فاسد المزاج ليس له
«علاج الا الدوقتور اوغادوكى قبور منه»

Мән ләм иәхрик әррәбиғ биәзһәрәһ уал ғуд биәүтәрәһ уаш шигр бил хәнәһ фә һууә фәсид әлмәзәх ләисә ләһу ғиләж иллә әддуктур уа ғәләбуки кәбур минһу.

Мағынасы: Күз маусымында шөптi жақнай, сындырып тастаса, ол пасық болады, қалжың, оған ем жоқ, тек қабірмен емдеу болады.

Бір уақыт хазірет Ғиса рухаллаһ[429] өзінің бір шәкірті иле барғанда қарсыларында бір құтырған ит көрінді. Шәкірті айтты кашайық құтырған ит келеді десе де хазірет Ғиса рухаллаһ жә, келер де, кетер әлі дегенде жолында дәуәм еткен. Біраз барған соң жолында бір надан келіп шыққан, бұ уақытта хазірет Ғиса рухаллаһ не надан келеді бір жаққа кетелік деген. Шәкірті тыңдамаған, наданға қарсы ұшырасқан. Надан келгенде шәкіртті әр түрлі әлфәз қабих[430] илен сөге бастаған. Сол уақытта хазірет Ғиса рухаллаһ шәкіртіне қарап, міне көрдіңбе надан құтырған иттен һәм жаманырақ екен деміс (десе) дүр.

Діни уағыз (үшінші түрі)

Хәлби қаһтаны уа жәмиғ әрмузлардын заманы кешкен... фәтуәлар[431] көшіруден басқа билен мәшғул болмаушылар мұсылмандықтан, мұсылмандардан мұсылман мәселелерінден бүтіндей шетте тұрушы. Әрбір мейл мәселелерге дұшпаннан кірі түсуші қара. Дін уа мәғисәт мәжлісі Исмағилбек ғасыр нескінің опатын түбіндегі рауышда хабар бере.

Обалсыну Ахан муфти[432] хазреттерінің пәрмені бойынша Ғумар Қарашиға үш нәрсені бидғат[433] жұмысы деп фәтуә берді. Бірі бетін жауып қойып тамаққа Құран оқыту, бірі бұл (пұл) хаж қылдырушы, бірі дур (дүр) қылдырып фидия[434] беру. Біз бұларды тәслим болдық. Жәһил[435] мурәккәб (муркиб) болған наданға дауа жоқ. Ғұмыр етпек тырыспақ дүр, жалқау еш жал етпей ғәтәләт қорлығына асылар. Өзің ыхтияр етпей зор бахыттарсыз ғанып іске берілгеннен келді. Әһ ұят қорлық тәубе... еріккендіктен келді, болса қалдырмақ біреу үшбу жаһанда ізгі ар, тер биле тапсын ашран етуін әлбетте ижтиһад[436].

Түрлі мәліметтер

Айның (айдың) жетісінде, он төртінде, жиырма тоғызында, жиырма екісінде үшбу төрт күнде күн шығыста болар. Айның алтысында, жиырма бірінде, жиырма сегізінде үшбу үш күнде күн шығыс илен сол түстік арасында. Айның үшінде, он бесінде, жиырма үшінде, отызында үшбу төрт күнде күн сол түстікте болар. Айның бесінде, он үшінде, жиырмасында үшбу үш күнде солтүстік илен күн батыс арасында болар. Айның төртінде, он екісінде, он тоғызында, жиырмасында үшбу төрт күнде мағрибта болар. Айның екісінде, он жетісінде, онында, жиырма бесінде үшбу төрт күнде күн батыс илен оң түстік арасында болар. Айның сегізінде, он сегізінде, он бірінде, жиырма алтысында үшбу төрт күнде оң түстік арасында болар. Айның бірінде, тоғызында, он алтысында, жиырма тоғызында үшбу төрт күнде оң түстік илен күн шығыс арасында болар. Тәммәт тәмәм.

- «محرم» Мухаррәм.
- «سفر» Сәфәр.
- «ربيع الاول» Рабиғул әууәл.
- «ربيع الثاني» Рабиғус сәни.
- «جمادى الاول» Жумәдәл улә.
- «جمادى الثاني» Жумәдәс сәни.
- «رجب» Ражәб.
- «شعبان» Шағбан.
- «رمضان» Рамазан.
- «شوال» Шәууәл.
- «ذو القعدة» Зул қағда.
- «ذو الحجة» Зул хижжа.

Дін тарихы

Хазіретті Мұхаммад Мұстафа соллаллаһу тағала ғәлейһи уас сәләм асхабунә[437] тәлим үшін бір дағғ[438] бермес дүр. Егер сиз күнәһ істемеске Аллаһ Тағала х... сезгиздірін бір ғәйр махлұк жүредүрдей тек күнәһ іслер Аллаһ Тағала хазіреттері оларды мағрифәт[439] иле уа әбу Аюб Ансари[440] бұ хадис шарифнің

риуаясы[441] дүр. Ақыр ғұмырындегі бұ хадис... иілін (ойлап) сөйлемес, тек діні дағиф[442] улен кісілер обал сарғат етмесінлер д... және баян етмес дүр. Рух инсаны ғәлим аруахта тақриб иләһ[443] лайық болмайтығындан ғәлим тәклиф[444] тәхсил[445] қарбәт уа тәкмил[446] махаббат үшін ендірілмес дүр.

Тағзиз[447] (әй, бәйнәл куран уал мисал). Такбир[448]. Тәғут[449] (бәйнәл дәрт уал икрәб уа таләбә мәзәхмалары мақсуд уахидән үзіріһ дерге қызметі қабыл етмес. Тәғук[450]. Тәхәбәс нәфс[451] (дәим хәлиқнің кемлікні талап Аллаһ Тағаланың нығметіне бахил[452] дүр, ешкім иле бір ғәдәуәт уа иә тағзиз макуләһ бір себеп жоқ екен нағузу биллаһ[453]. Әлхасад уа лә иәсуд[454]. Жәуднің иманлығына кәфи дүр.

استغفر الله الذي لا اله الا هو الحي القيوم واتوب اليه ونسئله التوبة والمغفرة والهداية انه هو التواب الرحم اللهم اسقا عبادك و بها يمك وانشر رحمتك الى غير ذلك من الدعوات و هم يؤمنون

Дұға истиска[455]: Астағфируллаһил ләзи лә иләһә иллә һууәл хайил қайиум уа әтубу иләһиһ уа нәсәлуһу әттәубәт уал мағфират уал һидәиәт иннәһу һууә тууәбур рахим Аллаһуммә әсқә ғибәдәк уа биһә иәмук уаншар рахматик илә ғәир зәлик мин әддәғуәт уа һум ю`минун».

Мағынасы: Жаңбыр тілеу дұғасы. Одан басқа құдай жоқтан кешірім сұраймын. Мәңгі жасаушы және көкті, жерді, әр нәрсені ұстаушы. Саған тәубе қылам. Сенен кешірім, тәубе етуіңді және тура жолды сұраймын. Расында ол тәубені қабыл етуші және рахымды. Аллаһым, құлдарыңа жауын жібер. Рахымыңды жаудыр, дінге шақырушыларға гана жаудыр. Өйткені олар иман келтіргендерден.

من لم يشكر الناس لم يشكر الله

Мән ләм иәшкурун нас ләм иәшкуруллаһ. Ердің бірлігін білмеген Құдайдың бірлігін білмейді.

و من العصمة ان لا تقدر

«уа мән әлғәсмәт ән лә тукдир». Әлі келмеген ақыретшіл болады. غضب الحليم يَاكُم و «иәкум уа ғәдб әлхәлим». Жуастан жуан шығады.

ثلاث لا ينجا منهن احد الظن والطيرة والحسد

«сәләсә лә иәнжу минһуннә әһад әззаннә уат таират уал хасад».

Мағынасы: Үшсүт оттан құтыла алмайды. Бірі – зина жасаушы. Екіншісі – жеңіп тектік және көре алмаушылық.

و ساحتكم بالمخرج عن ذلك اذا ظننت فلا تحقفا و اذا تطيرت فامض و اذا حسنت فلا

تبع

«уа сэхдэсәкум билмэхриж гән зэлик изә занантә фәлә тәхқиқ уа изә тәтирәт фәмәд уа изә хасадәт фәлә тәбғ».

Мағынасы: Осылардан құтылу жолдарын айтайын ба? Егер жаман ойласаң, жаман түсте көріп ауыртпалыққа түсірсең, оны жасама. Егер көре алмаушылықты сезсең, оған ерме.

ان الله تجاوز لامتى عما حدثت به انفسها ما لم تتكلم او لم تعمل به

Иннә Аллаһә тәжәуәз лиуммәти гәммә хәдтәс (хәдис) биһи әнфусәһә мә ләм тәтәкәлләм әу ләм тәғмәл биһи.

Мағынасы: Расында Аллаһ Тағала мұсылмандарға сөздеріне, амалдарына байланысты жаза дайындады.

Кәтәбәһу[456] Мәшһур дүр сәнәт[457] 1313 мин һижрәт әннәбәуи[458] 17-ші шағбан айында дүр. Медресе Әбул Қасим хан ишан, қой жылында әлхамду лилләһи фәлә уа ли ниғмәт[459].

1314-ші шағбанда Түркістанда болдык. 1315-ші шағбанына Аллаһ ғұмыр берсе отан асылы қыр уалятында өткізсек керек. 1316-шы шағбан жыл ішінде... жалынде. 1898-ші жылның декабрінде ру бірігілді. 1317-ші жыл Рабиғул әхир айы август илен муқабил[460] келді. 189-шы жылға жыл қаракек еді. 1317-ші шағбан жыл ішінде қаракек жылында болды. Үшбу сәнәнің рамазан шариғ 1900-шінің январында ру бірігілді.

العمل الصالح... ما يريد وجه الله تعالى من غير ملاحظة ثواب و جزاء

Әлғәмәлус салих... мә урид уәжһуллаһ тағала мин ғәйр муләхәзәт сәуәб уа жәзә.

Мағынасы: Жақсы амалдар істеушілер... Алладан тек сауаппен лайықты жазаны қалаймын.

الصبر حسن النفس على ما تكره

Әссабр хәсән әннәфс фәлә мә тәкрәһ.

Мағынасы: Сабырлық жақсы. Нәпсі – жаман нәрселер үшін.

1318-ші жыл басы хәиуһ әлхәиуән хисабінде дүйсенбі болды, мухәррәмнің әууәлі. 1901-ші жылы 17-ші мартта сенбі күні ғайд құрбан[461] болды. 1319-ші шағбанда бақара жылы үйде и... мыз болды. 30-шы октябрде иәумул суләсә әууәл[462] шағбан 1320-шы

жыл басы шаһар сенбі болды, мухәррәмнің әууәлі. әһ... хисабы илен екі жыл өтіп үшінші жылға айләнгәнда шарманда... бес күн өтіп алтыншы күнге уақиғ болә дүр. 1903-ші жылдың 16-шы мартта, 1321-ші жыл мухәррәмнің әууәлі жексенбі күн болды.

اللّٰهُ اَكْبَرُ *Қауләһу тағала*[463] «инналлаһу иәмуру бил ғәдл» Дұрыстықта Құдай тағала раста уа туралық бірлен болындар деп бұйыраp. Яғни барша нәрседе ортасын алыңыз демек дүр. Хазірет сұлтаннан төрт халифа[464] шықты: 1. Мәнсур ата ибну Арыслан баб. 2. Сағид ата азгебар мәшәих тәрікінде. 3. Сүлеймен ата. 4. Хәким ата.

Имам Әбу Уасиф һәмдәніден... 1. Ғабдуллаһ Бәрқи. 2. Хасан Әндақи. 3. Хожа Ахмад Яссуаи. 4. Ғадул Хәлиқ Ғәжду. Бүгінгі ишанлардан жүз жиырма бес халифа шықсада ерікті.

Мәснәуи шариф кітабынан

Уа һууә мәғи әинәмә кунту.

Мағынасы: Қайда болсам да Аллаһ менімен бірге.

лә «لا» – иәнсит[465].

иләһә «الله» – еш мақсуд мақсудны.

иллә аллаһ «الّا لله» – жүз зат пәк.

Бағд аз (бәғдәз) таһарат[466] шүкір удуға мәдәуәмәт әууәлғы рақағатта екі мәртебе «иннә әнзәлнәһу»[467] соңғы рақағатта да бір мәртебе. Уақыт сихрда бәғдәз шүкір уду жүз мәртебе: Астағфируллаһ, астағфируллаһ, астағфируллаһил ғазим әлләзи лә иләһә иллә һууәл хаййул қаййум уа әтубу иләһи субхәнәһу.

Мағынасы: Аллаһтан кешірім сұраймын. Аллаһтан кешірім сұраймын. Ұлы Аллаһтан кешірім сұраймын. Сенен басқа тәңір жоқ. Мәңгі жасаушы, өлмейтін және барша әлемді, жер мен көкте өлмейтін, өшпес мәңгілік иесі. Оған тәубе етемін, барлық мақтау саған лайық.

Бәғдәз ән тужәһ тәм зикр қалбака машғул болу керек. Тілін таңдайға жабыстырып исм затны сол тарапындан айтуға ғәдеттену керек. Сәмиғә минәл устаз би ижәзәт уа бил мәә мур әғнә сәийдул Әкрам хан ишан ибн Хантур хан: «Аллаһуммә иғфир ләнә уа ли уалидинә уа ли устәзинә уа ли устәзин устәзинә».

*Мағынасы: Ұстазымыздан естідік. Мырза Хантурхан ұлы Әк-
рамхан ишан Аллаһым бізді және балаларымызды, ұстазымызды,
ұстазымыздың ұстазын кешіре көр.*

Ғәлим әлхалқ[468] бар, ғәлим әләмір[469] бар, ғәлим әссура[470]
бар, ғәлим мәғнә[471] бар, ғәлимуш шәһәдәт[472] бар, ғәлим
әлғәиб[473] бар. Ғәлим әссура сағрын бар болғанымен онан ғәлим
мағна сиғрі туады. Ғәлим әссура жолдастарның айырбасы ғәлим
мағна жолдастар табылды. Патшаһ рух шаһраһ күнір жарие нәпсі
һәууә. Көпір мәхл мәрур илен дүние кимыштан максуд сәрут дүр.
Нәпсәк махаббаты сәрут мунхасар олдығындан табиб иләһ сәрут
дәир бір шок. Суәл дүр миән елді, яғни сәруттен не шәи сұрасаң дейді.
Жарияның жауабы: судегі шәи көпірі басында, ғәнфар мәхалысында
болынар демес. Көпірге мәхл мәрур илен дүниенің бағд жиһатында
кәсирәтлі болынан з... еме етті.

Маршадке мәлик әмрі үзірі рух сәруті нәпсі көстерді тек идтирабі
бір миқдар зәил бәғдәһу ондан тәнфир иле хақиқ мәғнәуи нәил олсын.
Нәпсі сәрутке әр хал уажһәтні тәжриб уа табиб иләһнің һиммәтлі
жағына кәсін итлағдан соңыра нәпсі кәнден сәрут мужтәнден азда
ойлады ужбен жоғары төмен жанып тұрған шам өз бойын көралама
(көре алама)? Және шамның жарығы түбіне түспейді. Қуса жетпес,
ексе бітпес, қолға түспес. Өз бойында барлығына иманы күшті болса
және соны іздеп алас ұрса. Жетемін дей-дей жете алмас, білемін дей-
дей біле алмас. Және жете алмайтұғындығын, білмейтұғындығын
өзі білсе тапқандығы, жеткендігі сол.

و لا يترك كلّه ولا يدرك كونه و العجز عن درك الإدراك والبحث عن سرّ الذات اشراك

Уә лә иәтрук куллиһу уә лә идрук кунһуһу уәл ғажз ғән дәрк әл
идрәк идрәкун уәл бәхс ғән сирриз зәти ишрәкун.

*Мағынасы: Ешкімді тастамайды. Қиялдар Аллаһ Тағаланың
қандай екеніне еш уақытта жете алмайды. Оның затын іздеу және
кәрілік жетеді деу діннен шығу болып есептеледі.*

سبب ذكره تاليف دلائل الخيرات واحوال
 المؤلف تاليف العربي طريق مؤلف الدلائل
 قدس الله سره مشاؤليه در
 وله كلام كثير في علم التصوف وله تلامذة
 كثيرة تنوف عشر بين الفايقلون عنه الحديث
 والطريق والتصوف وتوجه يوماً مع
 جملة من تلامذته فمتر بقرية وقت الظهر
 فلم ير فيها احد يسئله ماء ليتوضى به
 فوجد بئر افاخذ يطوف حوله حيرانا
 لعدم الالة كيف يخرج الماء فتراته فتاة
 صغيرة من الطائفة وسنها ثمان اوتسع سنين
 فقالت له يا شيخ مالي اركان متحير ايطوف
 البئر فقال لها انا محمد ابن سيدنا طبروني
 واظلم شهرته لاجل حاجته فقالت له
 ماشانك فقال لها قد ضاقت علي وقت ظهر

بسم الله الرحمن الرحيم

Сәбәб зикра тәлиф дәләил әлхайрат уа әхуәл әлмуаллиф бил ғараби тарикат муаллиф әд-дәләил қадас Аллаһ насриһи шәзәлиһи дүр уа ләһу кәләм кәсир фи ғилми тасаууф уа ләһу тәләмизату кәсирату тәнүф ғишрин әлфән иәнқулуна ғәнһу әлхадис уат-тарик

уа тасаууфи уа туажжиһи иәумән мәғә жумләтин мин тәләмизәтиһи фә мәррә бикариәти уактуз зуһр фәләм иәрфиһә ахадун иәсәлуһу мәи ли иәтәуәдда биһи фә уәждә бирән фә әхәзә иәтуф хәуләһу хайран ли ғәдәм әләләту кәйфә иәхруж әлмәә фәрәтиһи фәтәтун сәғирәт мин тақат уа ләһә сәмәнин ау тисғә синин фә қаләт ләһу иә шейх мәли әрәк мутахиран иәтуфу әлбиррә фә қалә ләһә иннә Мухаммад ибн Суләйман уа әзһәрә (изһәр) шаһратуһу лиәжл хажат фә қаләт ләһу мәшәнәк фәқалә ләһә қад дақа ғәлә уақт әззуһр.

Мағынасы: Бұл кісиде сопылық жайлы сөздер өте көп болғаннан кейін, және жиырмадан астам шәкірттері бар болғаннан кейін, бұл кітаптың еске алынып жатқан себебі осы. Оқушылары бұл кісінің асыл сөздерін, сопылық жолын жеткізеді. Бір күні оқушылардың бір сөзін естіп, түскі уақытта бір ауылмен өтті. Еш қорқынышсыз біреу одан дәрет алу үшін су сұрады. Сол кезде ол бір құдықты көреді. Су алатын шелек болмағандықтан, ол құдықтың айналасынан жүре бастайды. Сол уақытта оны әйнектен жасы сегізде немесе тоғыздағы кішкентай қыз көреді. Қасына барып иә, шейх, мен сені осы құдықтың қасында жүргеніңді көріп тұрмын дейді. Сонда шейх: мен Сүлеймен ұлы Мұхаммед айының көрінуі, уақыттың тығыз болғанын Машанақ оған айтқанда, оған түскі намаз уақыты кіргенін айтты.

260

ولم اجدهما اذ توجهت اليه فقلت شئ ترك لا تقتضي
 هذا الصبر ونزلت الي السر وتغلت بامر
 فنج الماء وفاض من جوانبه كالنهر العظيم فترت
 الي بيته فتوضا مسرا لفيق الوقت وصلى
 الظهر وجاء الي بيته ودق الباب فقالت
 من هذا فقال يا بئيتي سالتك بعز الله
 وجلال عظمت الذي خلقت وارشدي
 بمحمد صلى الله عليه وسلم بنبك ورسوك الذي
 ترضى شفاعته ان اتيتني اسئلك سؤالا
 فلما جئت قال اقسمت عليك بعز جلال الله وسلطانه
 وجوده واحسانه وبمحمد صلى الله عليه وسلم والرواحي
 وارزاجه واولاده ورسالاته وشفاعته
 ان تجبرني بما نلت هذه المرتبة العظيمة
 فقالت اه لو اقسيت يا بطل ما قلت

ثلاثة

Уа ләм әжид мә әтуадда биһи фә каләт шүһрәтикә лә тақтади һәзә
 исибр уа нәзәләт илә әлбиррә уа тәғләт биһи мәррәт фә нәбгә әлмәә
 уа фәда мин жәуәнибһу кә нәһру әлғәзим фә зәһәбәт илә бәйтиһә фә

тәуәдә мәсриғән лидәик әлуақт уа солла әз-зуһр уа жәә илә бәйтиһә уа дәккә әлбәбә фә қаләт мән һәзә фә қалә иә буниәти сә әлтукә би ғиззә ғәззә Аллаһу уа жәләл ғизмәтиһи әлләзи хәләқәкә уа аршадакә би Мухаммад саллаллаһу ғәләйһи солату уас сәләм нәбикә уа расуликә әлләзи тәржә шәфәғатуһу ән тәтини әсәлукә суәлән фә ләммә жәәһу, қалә иқсамту ғәләйкә би ғиззә жәләлуллаһи уа султанәһу ужудийһи уа ихсәниһи уа би Мухаммад саллаллаһу ғәләйһи уас сәләм уа әлиһи уа асхабиһи уа әзуәжиһи уа әуләдиһи уа рисәләтиһи уа шәфәғатиһи ән нәхбирни бимә нәлтә һәзиһи әлмәртәбәт әлғәзимәт фә қаләт әһ ләу лә қасәмукә иә батал мә қултә ләк.

Мағынасы: Дәрәт алу үшүн су таба алмады. Сабыр қыл, оны жасама. Сосын құдықтың ішіне түсті. Құдықтан су атып, оның үйіне жетті. Ол уақыттың қысқа болуынан дәрәтті тез алып, түскі намазды оқыды. Сосын оның үйіне барды да, есігін қақты. Қыз: «Бұл кім?» – деп сұрады. Ол айтты: сені жаратқан, сені тура жолға салған Аллаһтың ұлылығымен және Мұхаммед (Алланың мейірімі және берекеті болсын оған) сенің пайғамбарың, елшің ақирет күнінде саған шапағатшы болатын. Оған жақындағанда айтты: Аллаһтың ұлылығын, сұлтандығын, барлығын, жақсылығын бөліп айттым. Және Мұхаммедтің үй ішін, оның сахабаларын, әйелдерін, балаларын, шапағатын бөліп айттым. Бізге хабар бер бұндай дәрежелерге жеткенің туралы, егер сенің білгенің болмаса, бұны айтпаушы едім.

ثلثة بالصلوة على نبيه المصطفى محمد صلى الله عليه وسلم
 فهذا السبب التأليف هذا الكتاب المستطاب
 فالى اعلى نفسه اعلى الصلوات الشريفة
 من كتب الحديث سنة ولكنه هذا
 الاثنا عشر من هذا المؤلف اختصاراً
 ليسهل حفظه على تالیه تم احوال مؤلف
 ذكر شهرت مؤلفه الال ووفاته بالغزى
 وهو شيخ الامام الفاضل الكامل العارف الواضل
 قطب مائة وفضل يد معرو وداوانه ابو عبد الله محمد
 بن سیمان اجزولى السمرقانى الشريعى الحنفى وتوفى
 رضى الله عنه بافوغال سمو ما فى صحيح صلاة لهج
 اما فى سجدة الثانية من الركعة الاولى اوفى
 سجدة الاولى من الركعة الثانية سادس عشر
 من ربيع الاول عام سبعين بمكة فله فمودة
 وثمانائة ودفن لصلاة الظهور من ذلك اليوم

Нәләтһу би салат ғәлә нәбиһи әлмүхтәр Мухаммад саллаллаһу
 ғәләйһи уас сәләм фә һәзә сәбәб әттәлиф һәзәл китәб әл мустат фә ли
 әғлә нәфсиһи әғлә салауат әшшәрифәт мин кутубил хадис әс-сәниәт уа

ләкиннәһу хәзфән әл әсәтиз мин һәзә әлмуәллиф ихтисарән ли иәшәл хифзәһә ғәлә тәлиһи тәммә әхуал муәллиф. Зикру шаһрат муәллиф дәләил уа уафәтиһу бил ғараби уа һууә әшшейх әлимам әл фәдил әл кәмил әлғариф әл уасил катба заманәһу уа фәрид дәһриһи уа ауаниһи әбу Ғабдуллаһ Мухаммад ибн Суләймән әлжәзул әлмәләли әш-шәриф әл-хусни уа туфиә радиаллаһу ғәнһу би әннәһу фуғәл мәсмумән фи салат әс-сәбәх әммә фи сәждәти әссәниәти мин рәкәғәти әлулә әу фи сәждәти әлулә мин рәкәғәт сәниә, сәдис ғәшәрә мин рубғи әлулә, ғәм сабғин би муһмилә фә мухидәт уа сәмәниә миәт уа дәфн ли салат әззуһр мин зәлик әлиәум.

Мағынасы: Мұхаммед (оған Аллаһтың мейірімімен берекеті болсын) пайғамбарға мейірім болды. Бұл кітапты шығарудың себебі: бұл кітапта оның өлімі туралы және дәлелдері туралы жазылды. Ол Ғабдулланың әкесі Сүлейменнің ұлы Жазули – ұлы атақты ғалым, имам, құрметті адам, өз уақытындағы алғашқы ғалым. Құрметті Самалал әл-Хусейни Алжазуали, қайтыс болды, Аллаһ разы болсын, Ол кісі қажыда таң намазының бірінші ракағатындағы екінші сәждесінде немесе екінші ракағаттың бірінші сәждесінде Рабиғул әууәл айның 16-сы күні жетпісінші жылдардың басында қайтыс болды. Сол күні түскі намаз уақытында көмілді.

بوسط المسجد الذي كان ابيه عنانك في وجدت بخط
 بخط بعضهم انه لم يتبرك ولذا ذكر انهم يعطون
 وسبعين سنة من اموتة نقل من موسى الى امرئ
 قد فنوه برضا العروس منها وبني عليه بيت ولما
 اضر جوه من قبره لشرى بسوس وجدوة كرمية
 يوم دفن لم تعد الارض عليه ولم يغير طول الزمان
 من احواله شيئا واثرا الخلق من تناثر راسه
 وحيته كحال يوم موته لكان غريب العرفه الخلق
 ووضع بعضا في قبره اصبغ عليه من الشربة
 حاضر الادم عما تحته فلما رفع اصبغ نزع الدم
 كما يقع ذلك في احيى وقبره بمراتش عليه جذابة عظيمة
 ونور ساطع وسطوة طاهرة والناس يتراحمون
 على قبره لشرى ويقرون دلائل الخرافة على قبره وراية
 المستخرج من قبره حتى عطرت رايحة ذلك العطر
 من بركة الصلاة على النبي عليه صلوة واسلوا
 تقويمه من زروق

Би уасат элмасжид эллэзи кэнэ эссэсəһу һунəликə уа уəжəдəт би
 хат бəгдүһум иннəһу лəм иəтрүк уəлидэн зикрэн суммə бəгдə сəбгə
 уа сəбгинə сənə мин мəутиһи нəкл мин сəуис илə мэрəш фə дəфəнуһу
 би риəд əлгəрус миннə уа бинə гəлəйһи бəйт уа лəммə əхрəжуһу мин

қабриһи әшшәриф бисәуис ужудиһи кә һәйт иәум дәфну ләм тәғуд әларду ғәләйһи уа ләм иәғиру тул әз-зәмән мин ахуәлиһи шәйән уа әсәр әлхалқ мин тәнәру расиһи уа лихиәт кәхал иәум мәутиһи ликәнә ғәриб әлғәһд билхалқ уа уәдағә бәғду әлхадириһи асбәғәһу ғәлә уәжһиш шәриф хадир (хасир) әл-адам тәхтәһә фәләммә рәфиғә асбағәһу зәжғә әддәм кәмә иәқәғу зәликә филхәйй уа кабриһи би мәрәкиш ғәләйһи жәләләт ғәзимәт уа нуру сәтиғ уа сатуату заһирәт уан нас иәтәзахимун ғәлә кабриһиш шәриф уа иәкрәунә дәләил әлхәйрәт ғәлә кабриһи уа рәиғәтул миск иәхруж мин кабриһи хәттә ғәтарит рәиғәт зәликәл ғәтр мин бәркәтис салат ғәлә әннәби ғәләйһис солату уас сәләм нәқл мин шәйх Заруқ.

Мағынасы: Сонда тұрғызылған орталық мешіт. Өз тағдырын сонда тапты. Расында ол баласын тастамады. Және де жетпіс жеті жылдан кейін де зікір қылуды тастамады. Сусиан мирашқа орнын ауыстырды. Сосын Риадғарус деген жерге көмілді. Және оған мазар салынды. Оны қабірден шығарған кезде оны бетінен сүйді. Қабірдің айналасы көп уақыт бойы өзгертілмеді. Қабірден шығарғанда оның денесі, басындағы шашы, сақалы сол қалпына қалды. Тірі кезіндегідей болды. Ғажап нәрсе. Сонда болған адамдар сол кісінің бетін сипады. Адамдардың бәрі қабір басында жиналып, құран оқыды. Қабірдің ішінен әтірдің иісі шығып тұрды. Ол иіс – пайғамбарымызға (Аллаһтың берекеті және сәлемі болсын) намаз оқығанның сыйлығы. Бұл әңгіме шейх Заруқтан жетті.

بعد محمد لمدد الصلوة على نبيه فان صالح الاسما و
 والبركات اجينا وحينئذ امد السيد احمد
 بن فواجم شيخ سألني ان اجيزه بقراءة
 دلائل انجرات باجمته ويجمع مرقها اجيز
 ارويا عن ائمة النقات اعني عن شيخني
 السيد محمد ابن احمد الشريف احب الخضر
 المدني عن شيخه السيد محمد ابن احمد افشني
 عن شيخه السيد احمد بن محمد الخاني عن شيخه
 السيد محمد العرس شيخه السيد عبد القادر
 الفاسي عن شيخه السيد احمد بن العباس
 الصمعي عن شيخه الشيخ السملاني عن
 شيخه السيد عبد العزيز الباع عن مؤلفها
 السيد محمد ابو عبد الله بن سيم الجزولي
 الشريف احبني القطر اسراني رحمه الله
 ونفعنا لهم الجمعين واوصى ما اوصى به نفعنا

من اصحاب ائمة السلف واللاحق

Бағда әлхамду лиллаһи уас салат ғәлә нәбиһи фә иннә салих
 әләсмә уал бәрәкәт әхинә уа жәбинәд (хабибна) молла әс-сәйид Ахмад
 ибн Хаужи шейх сә әлни әннә әжизәһ би қират дәләил әл-хайрат фә
 әжәбәтһу уа бижәмиғ тәриқуһә ижәзәт әруиһә ғән әимати әттәқат

әгнә гән шәйх әс-сәйид Мухаммад ибн Ахмад әш-шариф әлхәсини әлмәғриби әлмадғари гән шәйхһи әссәйид Ахмад ибн Мухаммад әлхаж гән шәйх әссәйид Мухаммад әлмәғри гән шәйх әс-сәйид Ғабдул Қадир әлфәси гән шәйх әс-сәйид Ахмад ибну әбил Ғаббас ас-самағи гән шәйх әшшәйх сәмләни гән шәйх әс-сәйид Ғабдул ғәзиз әттибәғ гән муәллифуһә әс-сәйид Мухаммад әбу Ғабдуллаһ ибн Суләймән әл-Жазули әшшариф әлхәсини әл-Қатиб әр-Рубәни рахамәһумуллаһ тағала уа нәфәғнә биһим әжмәғин уа ауса бимә ауса биһи нәфс мин муләзәмәт аттақуә фи сир уа нәжу.

Мағынасы: Аллаһқа мадақ және оның пайғамбарына салауаты болсын. Расында есімдердің салихалысы, берекеттісі, біздің ағамыз. Ахмад ибн Хауажим мырза мені «дәләйли хайрат»-ты оқып, ондағы тақуа имамдардың риуаяттарын тексерсін деп сұрады. Шейх Ахмадтың Сайд Мұхаммад ұлы шариф Хусейни әлмағриби әлмадғари, шейх Мухаммад ибн Ахмад әлмусәнәдан, мағзи шейх Ахмад ибн Мухаммад мырзадан, қажы шейх Ахмад ибн Мухаммад, шейх Ғабдул Қадир әлфасий мырзадан, шейх Ахмад ибн әлғаббас ассамағий мырзадан, шейх Самалани мырзадан, шейх Ғабдул Ғазиз Мухаммад Әбу Ғабдуллаһ ибн Сулейман әлжазулинің шәкірті. Рубанилық – атақты адам. Аллаһ оларға рахымды болсын. Олар арқылы бізге нығмет болсын..

وان لا ينالني من صالح الدعوات خصوصاً
عندما قبته وردته انا ووالدي واشياخنا في وقت
هذه الامة المعظيمة واحمد الله على هذه النعمة
وكان الفرغ عام ١٢٩١ او اجزته ايضاً
ان صغى من كان طالباً لقرئتها ولا حول
ولا قوة الا بالله العلي العظيم انتهى
وقد وقع لي لاجازة ايضاً عن شيخني
بالاصفا والطالب قرأها رضاً لله تعالى

١٣١٤

اعني العالم الرباني والعالِم المحدثاني داملا
محمد عالم سوره تعاليف الدارين
الملقب مصنف صمد مؤلف بلده
الكاتب در مدرس ابوالقاسم
به فانتوره خان

Уа ин лә иәнсәни мин салих әдәғуәт хусусән гиндә ғәкибәт
уарадаһу әнә уәлиди уа әшишиәхи фи уакт һәзәл мәккәту әлмуғзамат
уалхамду лиллаһи ғәлә һәзинһин ниғмәт уа кәнә әлғирәғ ғәм 1291 уа
ижәзәт айдән ән асғә лимән кәнә таләбәл қирәтиһә уа лә хәулә уа
лә қууата иллә биллаһ әлғәлиул әлғәзим интәһә уа қад уақаға ли
әлижәзәт айдән ғән шәйхи бил асғә ли талиб қәрәиһә рида Аллаһу
тағала. Сәнә 1312.

Әгнә әлғәлим әр-Рубани уал ғәмил әлхәмдәни дәмлән Мухаммад ғәлимс сәләм аллаһ тағала фи дәрин.

Мағынасы: Мен қабірде болғанда, өз дұғаларыңда ұмытпаңдар мені. Бұл – құрметті Мекке. Осы үлкен нығмет үшін Аллаһқа мақтау айтам. 1291 жылдың соңғы кездері болды. Кім оқуды талап еткендерге рұқсат берілді. Аллаһтан басқа ешкімде күш-қуат жоқ. Мағанда ұстазымнан рұқсат берілді. 1312 жыл. Атақты ғалым Рубани және ғамил сумадани Мухаммад Аллаһ Тағала оған екі жерде сәлемет берсін.

— 275 —

قال النبي صلى الله عليه وسلم الحجاب اجنة
ثلاثة وسدس من موطئ موقوف
ورجل هم تقب بجل سم
وذي قرينه رجل ثم عفيف ممد
صدق
قال رسول الله صلى الله عليه وسلم
اطلعت اجنته في بيته مع
فرايت شر أهلها الفقراء واطلعت
في انما فريت أكثر أهلها اغنياء
وان صدق النبي وولاه

Қалә нәби саллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм асхабәл жәннат сәләсәт уа султану мақсат муафик. Уа рәжул рахимул қалб би

кулли муслим уа зи карби рәжул фәкир ғафиф мутасаддиқ садиқа расулаллаһ.

Қалә расулаллаһ саллаллаһу тағала ғәләйһи уас сәләм атләғәт әлжәннат фи ләиләт... фә рәиту әксәр әһлиһә әл фукарә уа атләғәт фиһар фә рәиту әксәр әһләһә әләғниә уан нисә садақа нәби ғәләйһис солат уас сәләм.

Мағынасы: Пайғамбарымыз айтты: жәннатқа үшеуі кіреді. Олар: әділ патша, жүрегі мейірімді мұсылман және туыстықты құрметтейтін шыншыл және рақымшыл адам.

Пайғамбарымыз айтты: жәннатты көрдім, ол жәннат иелерінің көбісі – кедейлер. Тозақты көрдім, ол тозақтың иелерінің көбісі – байлар және әйелдер.

Кітәп бајаза әстазы әғни әл әлам
әл әрбәни әл әғәмәл әл әһәмәд әл әһәмәд
әл әһәмәд әл әһәмәд әл әһәмәд
әл әһәмәд әл әһәмәд әл әһәмәд
әл әһәмәд әл әһәмәд әл әһәмәд

1313
Әл әһәмәд әл әһәмәд әл әһәмәд
Әл әһәмәд әл әһәмәд әл әһәмәд
Әл әһәмәд әл әһәмәд әл әһәмәд
Әл әһәмәд әл әһәмәд әл әһәмәд

Кәтәбәт би ижзәти устази әғнә әлғәлим әр-рубани уал ғәмил әссумадани дәмәллән Сәйд Әкрамхан сәлләм аллаһу тағала фи дәрәин уа ибну Сәйд әл-Ғәнихан ибну әбу әл-Қасим хан ибн Хантөрә хан. 1313 фи биләди шәш фи сәнәт әлғәнәм син дүр сабғә уа сәләсин.

Уал ләзи шакка фәми дәмән ли ризки хәттә иәтәуәффәни. Бәним иғтикадим олдығында дүр.

Мағынасы: Ғалым Рубани және Ғәмил Сумадани құрметті адамдарға Алланың сәлемі болсын, ұстаздың рұқсатымен жазылды. Және Сәйд ұлы Ғәнихан, Ғәнихан ұлы Әбу Қасымхан, Әбу Қасим баласы Хантөрә хан». Отыз үш жасымда. Қой жылында 1313 жылы Шаш қаласында. «Кім күмән келтірсе, көмгенге дейін ырыздық жоқ».

Хак Тағала пендесінің қисматын (қызметін) шон азл диуанида қылмас рахым. Шон оның тәғир және имкәні жоқ. Неге кім қылмас өзі жәф әлкалам кімге ондан өксік артық істегей. Бар дүр оның жәһилі артық ғақылы кем. Тәңірі ихсаныға шат болған қылар. Өзіні шат уа махаббаты дін иле һәм шүкір олмай өлік арзы етсе мүмкін лә иәқиғ дәим еткей өзіні ғамалын өзгелерні... нәуәинің тәлфазлары.

مَن اراد ان يجتمع له
 اهل التصوف
 الفقر سواد لوجه في الدارين
 اذا تم الفقر فهو له
 ح
 منه صدق الاسلام وعلمه القرآن ثم شكى
 كتب له الفقر بيا عينيه الى يوم يلقا
 قوله تعالى فليس هو وهو خير مما يحسون
 حديث شريف ان الله لا يقبل الدعاء من
 قلبه
 الله تعالى فغزيتلاري مشغول فادع الله قبول
 استر عينك كمن مشغول اولوب ايتدي
 قول الله تعالى

Мән әрәдә ән иәжлис мәғә Аллаһ фә иәжлису мәғә әһли әт-тасаууф.

Әл фукәрә сәуәд әлуәжһи фи дәрәин изә тәммә әлфукәрә фә һууә Аллаһ.

Мән һәдәһу әлисләмә уа ғәлләмәһ әлкуранә суммә шәккә әлфәқат кәтәбә Аллаһ әлфәқир бәинә ғәни (ғәинниһи) илә иәуми лиқа қауләһу тағала «фәлиәфирру хауа уа һууә хайру миммә иәжмәғун».

Хадис шариф «инналлаһ лә иәқбилуд дугә ғән қалб ләтин».

Аллаһ тағала хазіреттері мәшғул[474] қалбтан дұғаи қабыл етеміз. Яғни кісі ғәйрәһ[475] мәшғул олып еттік. Әй, истиғазиһи дахы дұға дүр. Оны халус қабыл етіріз (еткіз).

Мағынасы: Кімде-кім Аллаһ Тағаланың қасына отырғысы келсе, сопылармен отырсын.

Аллаһ Тағала байлардың арасына кедейлерді ақирет күніне дейін жіберді. Кім Аллаһтың дінін бұрмалайтын болса және Құранды үйреніп, оған күмән келтірсе, Аллаһ Тағала оған ақирет күніне дейін кедейлікті жазады. Аллаһ Тағала айтты: фәлиәфирру хауа уа һууә хайру миммә иәжмәғун.

Аллаһ Тағала күншіл жүректен дұғаны қабыл етпейді.

الحمد للذي هدانا لهذا بعدنا بل لئلا نخيرات ومن علينا
 احمد المصطفى اشرف البريات عليه افضل الصلوات
 والامن التجليات وشرح صدورنا بالصلوة عليه وسلم
 وبسير امورنا بالتوسل بكابدة العظيم وبعد فاننا لضعيف
 لفتقر الى تعال الغنى لمننا مشروبو يوسف
 بن كوفان يقول قد حصل لي الاجازة
 بواسطة استاذي بقراءة دلائل الخيرات
 وبحجج اقرها و احمد لله على ذلك عن شيخ
 شيخ شيخ في استاذ استاذي قطب
 العالم الرباني والعال الممدني الفاضل في نه
 الباقي اللهم الشيخ ابو عبد الله النقشبندى سيد احمد
 ابن فواجم شيخ الابي جابي وله عن شيخ
 الدلائل في احاديث امير المؤمنين زاده عالم تعال
 شرفا وتذكريا سيد عبد الكريم البينمي ثم الامين

Өлхамду лилләһ әлләзи сәдәнә би дәләил әлхайрат уа миннә
 гәләйнә би нәби әл-Мухаммад әл-Мустафә ашрәф әлбәрият гәләйһи
 афдалус салуат уа әкмил әттәхият уа шәрих судуринә би салати

ғәләйһи уа тәслим уа иссир умурәнә би тәусил бижәһ әлғәзим уа бәғд фә әннә әд-дағиф әлмуфтақир илә аллаһ тағала әлғәни әлмәннән, мәшһур Юсуф ибн Көпей иәкул қад хәсәлә ли әлижәзәт би уаситиһи устази би қирати дәләил әлхайрат уа бижәмиғ тариукһә уал хамду лиллаһи ғәлә зәлик ғән шәйх шәйх шәйхи уа устәз устәзи Қәттаб әлхак шәйх әлғәлим әр-рубани уал ғәмилу ас-сумадани әлғәни (әлфәни) филлаһи әлбәки биллаһи әшшәйх әбу Ғабдуллаһ Нақшанбади әс-Сәйд Ахмад ибн Хауажим шәйх әл-Әсбижәби уа ләһу ғән шәйх әд-дәләили фи хәрмин әлмухтәрәмин зәдәһумә Аллаһ тағала шарифә уа тәкримә Сәйд Ғабдул Кәрим әлиәмәни суммә...

Мағынасы: Бізге «дәләйли хайратты» сыйлағанға мақтау айтамыз. Және бізге пайғамбарлықпен келген, шөл даланың құрметтісі Мұхаммед (Алланың оған берекеті және сәлемі болсын) – ең абзал дұғалар, толық сәлемдер. Дұғалармен біздің кеуделерімізді ашты. Дұғалармен біздің істерімізді жеңілдетті. Расында әлсіз адам рахымды Аллаға мұқтаж болады. Мәшһүр-Жүсіп Көпеев айтты: Ұстазым «дәләйли хайрат»-ты оқытты (оқытып тексерді). Осыған шүкір. Шейхімнің шейхінен, ұстазымның ұстазынан. Ғалым Рубани және ғәмилу сумадани әрдайым Алланы еске алады Аллаһ мәңгілігінде шындықты жинаған ғәлім шейх Рубани, қалғандары әбу Ғабдуллаһ Нақшанбади әс-Сәйд, Ахмад ибн Хауажим шәйх әл-Әсбижәби оған тиым салынған дәлелдері шейхы Аллаһ Тағала Сәйд Ғабдул Кәрим әлиәмәнидің құрметін өсіріп сыйын жоғарлатсын.

Бұл тарих оқығанда низәм[476] уа уәзн[477] иле оқымақ. Әр бәитнің ақырында муләй сал уа сәләм дәймән[478] әбдән ғәлә хабибуқә хайр хәлқ Аллаһ кулләһум[479] деген. Иғтиқад[480] уа хәлус иле әхәз етіп, бұ ғәзим шәй[481] дүр білмек. Әфендемиз кәмәл тәғзим[482] уа махаббат уа шәуқ[483] үзірі болмақ. Екі ракағат намаз қыл зәм сура[484]. Қул иә әһәл кәфирун, [485] уа ихлас шариф[486] оқы. Бәғдә мәхәл муһимде аят үзірі, бас ашып жалаң аяқ оқи, жумға күні бәдә еді. Нәуи. Келмеген уа кеткенің ерсе хисаб. Халыңа рахым ойла, шекпе ғәзаб. Жиырма сегізінші һәфтте бір хатм ете уарда иле оқырса. Һәфтте уарда етімің баяны. Жұма күнінің уарда әмән тәзкир жеран бізі жұма ертесі уарды уа халиф әннафс базар күні уарды (барды). Ләу насбат қадр базар ертесі уарды. Хәтгә ғәдат ғән тарик салы күні уарды. Аят хақ мин рахман шаһар шенбе (сенбі) уарды. Уажл микдар мә әулиәт

пейшенбе (бейсенбі) уарды. Кәм жадалат кәлимәт иләһи қасидәһ бер-денің оқымасның әдебі уа шаруты уа мәслекләрі (мәселелері) лазим улан миқдары бұ махлде хатам болды. 1925-ші жылыда бұрынғы ескі есептегі Бұқар... сегізі бейсенбі күні жазылды.

Хутба сәни

خطبة ثانیة
الحمد لله حمداً ونسباً وعینه ونسباً من به وشتوکل علیہ
ونزغب فی کل امر لیه ونزجع فی کل امر لیه
ونعوذ بالیه من شرور انفسنا ومن کلمات
اعمالنا من یرید الیه فلا یفصل الیه ومن یفصله
فلا یرحی الیه ونشیرہا ان محمد لای الہ الا الہ وحده
لا شریک لہ ونشیرہا ان محمد آخوہ ورسولہ
ان الیہ ومثلکم یتصلون علی النبی یا اہل الذین
آمنوا صلوا علیہ وسلموا سلیمان
اللہم صل علی سیدنا محمد وعلی آل محمد بعدد من قام
وقدما اللہم صل علی سیدنا محمد وعلی آل محمد
بعدد من صام وسجد وصلوا علیہ وعلی
جميع الانبیاء واولاد الذین وعلی من لکیت اللہ من
وعلی اهل طاعتک لجمعین من اهل السموات

Әлхамду лилләһи би хамдәһу уа настәғинә уа нумин биһи уа тәуәккәл гәләйһи уа нәргәб фи кулли әмр ләдәйһи уа нәржәғ фи кулли әмр иләйһи уа нәғузу билләһи мин шурур әнфусинә уа мин сәиәт әғмәлинә мән иәһди Аллах фәлә мәдәллә ләһу уа мән юдәлләһу фәлә һәди ләһу уа нәшһәду әннә Мухаммад лә иләһә иллә Аллах уәхдәһу лә шәрикә ләһ уа нәшһәду әннә Мухаммадән гәбдуһу уа расуләһу иннә Аллаху уа мәләикәтиһи юсәллунә гәлә ән-нәби иә әюһәл ләзинә әмәнү саллу гәләйһи уа сәлләму тәслимән.

Аллаһуммә салли гәлә сәиидинә Мухаммад уа гәлә әли Мухаммад бигәдәд мән камә... Аллаһуммә салли гәлә сәиидинә Мухаммад уа гәлә әли Мухаммад бигәдәд мән самә уа сәжәдә салла уа саллим гәләйһи уа гәлә жәмиғул әнбиә уал мурсәлин уа гәлә мәләикәт әлмуқәррибин уа гәлә әһли тағәтикә әжмәғин мин әһлис сәмәуәт уа әһлил ардин уа әрхамнә уа әхшәрнә мәғәһум бирахматикә иә әрхамар рахимин. Аллаһуммә ирхам әлхуләфә әррашидин уал әмрә әлмәдиин әлләзинә қаду бил хақи уа кәнү юғдәлун. Аллаһуммә иғфир лилмуминин уал муминәт уал муслимин уал муслимәт әләхиә минһум уал әмуәт иннәкә мужиибуд дәғуәт уа мәнзиләл бәрәкәт уа рафиғуд дәрәжәт уа қаді әлхәжәт бирахматикә иә әрхамар рахимин. Аллаһуммә унсур мин нәсрәддин уахзл мин хәзл әддин гибәдаллах иннә Аллаху иәмур бил гәдл уал ихсан уа әтиә зил қурби уа иунһи гәнил фәхшә уал мункәр уа бәғи юғизукум ләғәлләкум тәзәккәрун азкуруллаһ әлғәли әлғәзим әлжәлил иәзкурукум уа әшкуруһу иәзидукум уа әстәғфирһу иәғфирләкум уа ли зикруллаһ тағала уа тәбарак гәлә уауәли уа әғәззә уа әжжәллә уа әһәммә уа әғзам уа әтим уа әкбар.

Мағынасы: Екінші уағыз. Саған тәуекел, саған дүға қыламыз және саған мақтау айтамыз. Әрбір істеріңді орындаймыз. Аллаһтың әр ісіне сүйсініп қарап, қиын жағдайда оған қайтамыз. Өзіміздің жаманшылығымыздан, жаман істерімізден саған сыйынамыз. Аллах кімді тура жолға салса, оны ешкім адастыра алмайды. Кімді адастырса, оны ешкім тура жолға сала алмайды. Аллаһтан басқа құдай жоқ екеніне және Мұхаммед (с.ғ.с.) Аллаһтың елшісі екеніне күллік етеміз. Расында Аллах Тағала және періштелер пайғамбарға салауат айтады. «Әй, иман келтіргендер! Оған салауат айтындар Әй, Аллах, Мұхаммедке, ұрпақтарына игілік ет, Ибраһимға, ұрпақтарына игілік еткенің сияқты. Шын мәнінде, Сен – аса мақтаулы

әрі жоғарысың. Әй Аллаһ! Мұхаммедке, ұрпақтарына береке бер, Ибраһимға, ұрпақтарына береке бергенің сияқты. Шын мәнінде, Сен – аса мақтаулы әрі жоғарысың. Ораза ұстаушылар мен сәжде қылушылардың санымен салауат және сәлем Мұхаммедке (с.ғ.с.) және барлық пайғамбарларға, елшілерге, періштелерге, аспанның бой ұсынушыларына болсын. Және жердің бой ұсынушыларына да болсын. Аллаһым, бізге рахымды бол және бізді ахиретте мұсылмандармен бірге жина. Аллаһым, әділ және хақ болған төрт қазы халифаға және маған сенің рахымыңмен рахым қыл. Аллаһым, мұсылман ерлерінің және мұсылман әйелдерінің өлісіне, тірісіне рахымды бол. Расында сен дұғаларға жауап қайтарушысың, берекет түсірушісің, дәрежені көтерушісің, қажеттерді орындаушысың. Расында, Аллаһ Тағала жаман істерден тыйып, әділ істерді және игілік жасауды бұйырады. Құдыретті, Ұлы Алланы еске алыңдар, Аллаһ сендерді еске алады, сендер Оны еске алғандарың үшін кешіреді. Жоғары, Ұлы, Құдыретті Аллаһ.

«фәқалу» «ғәлә аллаһ» «тәуәккәлнә» «мутәуәккил» «лә тәжғәлнә фитнәт» «әлқаумил залимин» «бирахматикә» «мин кәумил кәфирин»
Мағынасы: «Айтты». «Аллаһқа». «тәуекел қылдық» «біздің арамьзда бүлік болдырма». «залым қауымға». «сенің рахымыңмен». «кәпір қауымнан».

Мұса ғәлейһи сәләм «ин кунтум әмәнтум», «биллаһ» «ин кунтум муслимун».

Мағынасы: Егер сенген болсаңдар. «Аллаһқа». «Егер мұсылман болсаңдар».

خير الناس انفعهم للناس

«хайру әннаси әнфәғәһум линнаси».

Мағынасы: «Адамдардың жақсысы – адамдарға пайда, жақсылық істеуші».

الحسود لا يهود

«әлхусуду лә иәсуду».

Мағынасы: «Қызғаншақтық, ол – қорғаныс емес».

«العلم ثمرة والانب شجرة و ان لم تكن شجرة فكيف تكون ثمرة».

«әлғилму сәмәрәтун уал әдәбу шәжәрәтун уа ин ләм тәкун шәжәрәтун фә кәифә тәкууну сәмәрәтун».

Мағынасы: «Білім – жеміс, ал әдептілік, ол – ағаш, егерде ағаш болмаса, қалайша жеміс болғаны».

فعلیکم بالجماعة فان الله لا یجمع امتی الا على الهدی

«фә гәләйкум билжәмәғәт фә иннә Аллаһ лә иәжмәғ уммәти иллә гәлә әлһудә».

Мағынасы: «Сендерге топ тек Аллаһ үмметін дұрыс жолмен жүргізбей жинамайды».

«احب للناس ما تحب لنفسك» «әхиббә линнаси мә тухиббу линәфсикә».

Мағынасы: «Адамдарға өзің жақсы көрін сүйгеніңді».

بسم الله الرحمن الرحيم الحمد لله رب العالمين الرحمن الرحيم مالك يوم الدين اياك نعبد وياك نستعين اهدنا الصراط المستقيم صراط الذين انعمت عليهم غير المغضوب عليهم ولا الضالين

Бисмиләһи рахманир рахим «Әлхамду лилләһи раббил ғәламинә. Әр рахманир рахим. Мәлики йәумиддин. Иййәкә нәғбуду уа иййәкә нәстәғин. Индинәс сиротал мустақим. Сиротал ләзинә әнғамтә гәләйһим ғайрил мәғдуби гәләйһим уа ләддаллин». Иә шейх Мұхаммад садик.

Мағынасы: «Аса қамқор, ерекше мейірімді Алланың атымен бастаймын. Барлық мақтау бүкіл әлемнің Раббы Аллаға тән. Аса қамқор, ерекше мейірімді. Қиямет күнінің иесі. (Иә, Аллаһ!) Саған ғана құлшылық қыламыз, әрі Сенен ғана жәрдем тілейміз! Бізді тура жолға сала көр. Нығметке бөлендіргендеріңнің жолына! Ашуга ұшырағандардың және адасқандардың жолына емес!» Меккеде түскен, Фатиха сүресі, 7-аят.

تعريف الفعل ^٢ الاسم ما دل على معنى فاعبه ^٣ مقترون ^٤ با حكا ^٥ نبت ^٦ الثالث ^٧ ^٨ ^٩ ^{١٠} ^{١١} ^{١٢} ^{١٣} ^{١٤} ^{١٥} ^{١٦} ^{١٧} ^{١٨} ^{١٩} ^{٢٠} ^{٢١} ^{٢٢} ^{٢٣} ^{٢٤} ^{٢٥} ^{٢٦} ^{٢٧} ^{٢٨} ^{٢٩} ^{٣٠} ^{٣١} ^{٣٢} ^{٣٣} ^{٣٤} ^{٣٥} ^{٣٦} ^{٣٧} ^{٣٨} ^{٣٩} ^{٤٠} ^{٤١} ^{٤٢} ^{٤٣} ^{٤٤} ^{٤٥} ^{٤٦} ^{٤٧} ^{٤٨} ^{٤٩} ^{٥٠} ^{٥١} ^{٥٢} ^{٥٣} ^{٥٤} ^{٥٥} ^{٥٦} ^{٥٧} ^{٥٨} ^{٥٩} ^{٦٠} ^{٦١} ^{٦٢} ^{٦٣} ^{٦٤} ^{٦٥} ^{٦٦} ^{٦٧} ^{٦٨} ^{٦٩} ^{٧٠} ^{٧١} ^{٧٢} ^{٧٣} ^{٧٤} ^{٧٥} ^{٧٦} ^{٧٧} ^{٧٨} ^{٧٩} ^{٨٠} ^{٨١} ^{٨٢} ^{٨٣} ^{٨٤} ^{٨٥} ^{٨٦} ^{٨٧} ^{٨٨} ^{٨٩} ^{٩٠} ^{٩١} ^{٩٢} ^{٩٣} ^{٩٤} ^{٩٥} ^{٩٦} ^{٩٧} ^{٩٨} ^{٩٩} ^{١٠٠}

Кулла шэйн лэ юграфу иллэ би тэгриф.

Тэгрифу исм: исму мэ дэллэ гэлэ мэгэ фи нәфсиһи ғайр муктәрән би аһад әззмәнәт әссәләсәт.

Тэгрифу фиғл: әлфиғлу мэ дэллэ гэлэ мэгнә фи нәфсиһи муктәрән би аһад әззмәнәт әссәләсә.

Тэгрифу харф: әлхарфу мэ дэллэ гэлэ мэгнә фи ғайр. Райту зайдән фи харфи әддәр. Әй фи тәрф әддәр.

Кәлләмә садақа ғалейһи тағрифу садақа ғалейһи әлмуғраф.

Уа кәлләмә ләм юсадик гәләйһи әттағриф ләм юсадик гәләйһи әлмуғраф.

Мағынасы: Зат есім анықтамасы: Зат есім өзі жеке тұрып мағына бере алады. Зат есім шақтарға бөлінбейді.

Етістікке анықтама: Етістік жеке тұрып мағына береді. Үш шаққа бөлінеді.

Харф анықтамасы: Харф жеке тұрып мағына бермейді. Ол тек сөздермен қосылып, толық мағына бере алады. Мысалы: Зәйдті үйде көрдім.

Егер талданып жатқан сөйлем ережеге сәйкес болса, ереже дұрыс болып есептеледі.

Ал егер талданып жатқан сөйлем ережеге сәйкес болмаса, онда ол ереже дұрыс емес..

Ек, до, се, шар, панш, шаш, һәфт, һәшт, ноһ, деһ.

Бір, екі үш, төрт, бес, алты, жеті, сегіз, тоғыз, он.

Хадис шариф кітабынан (Мәшһүр жазбасы)

Әннә хазіретіміз Мұхаммед Мұстафа ғалейһис солату уас сәләмнан сұрады. Дін не деп. Жауап берді «әддин насихат»[487] – дейді. Бұл сөзге қарағанда қазақта дін жоқ. Дін ғылымын оқыған ішінде Хожа молда да жоқ. «وجنابك على هؤلاء شهيدا»

«уажнәбикә гәлә һәуләи шәһидән» аят кәрімнің тәуилне[488] қарағанда бұл сөздің мағынасын білемін дегендерің «әрә әитәл ләзи»[489] сүресінің тафсирін келін үйреніндер, сонда білесің. Одан басқа ауызбен айтып надандарда[түсіну жоқ].

Құдайдан үмітім зор, мұнан бұлай дінді қылар иншаллаһ[490] мүмин мұсылман пенделернің қатарына кіргізер. «туфни муслимән уа әлхикнә бис салихин»[491] Кеш, күндіз тілектемін.

مطلب خواص قراءته اسماء النبي عن علي ابن ابي طالب كرم الله وجهه انه قال سمعت النبي صلى الله تعالى عليه وسلم

Мәтлуб хәуәс қирәәт әсмә әннәби ғән гәлә ибну Әби Талиб кәрәм Аллаһ уажһуһу инәһу қалә самигту әннәби соллаллаһу тағала гәләйһи.

Мағынасы: Пайғамбардың есімдерін ерекшелеп оқыңдар. Әбу Талиб ұлы Әлиден (Аллаһ оның жүзін керемет қылсын). Расында ол айтты пайғамбардан естідім.

ما من عبد وَاُمَّةٍ يَكْتِيبُ صِفَتِي يَعْنِي
 اسْمًا فِي فَقْرٍ اِلَى اِخْرَاقِ مَا يَضَعُهَا
 فِي بَيْتِهِ لَمْ يَقْرَبْ ذَاكَ الْبَيْتَ بِرَاءً
 وَلَا دُبَّاءً وَلَا مَرْضًى وَلَا عِلَّةً وَلَا
 عَيْنَ حَاسِدٍ وَلَا سِحْرًا وَلَا حَرْقًا
 وَلَا اِحْتِمًا وَلَا لَيْسَ فَقْرًا وَلَا سِحْرًا
 وَلَا عِلْمًا وَلَا تَرْبًا مَا دَامَتِ اسْمَاءُ
 فِي ذَاكَ الْبَيْتِ وَالْمَنْزِلِ وَمَوْجِدَةً
 وَسَمِعَهَا كَذَلِكَ مَطْلَبُ الْاَنْبِيَاءِ
 الْبَيْتِ بِعَيْنِ عَمَّةٍ
 مُحَمَّدٌ عَيْبِي اسْمِي يَعْقُوبُ يَحْيَى
 اَلَيْسَ اشْرَفَ الْبَهْلَاءِ وَاَزْكَى النَّبِيَّاتِ

Мә мин гәбд уа әммәтин иәктуб сифәти иәғни әсмәи фә қараә
 илә әхирһә сүммә иәдәғәһә фи бәит ләм иәкрәб зәлик әлбәит бәлә...
 уа ләубә уа лә мард уа лә ғилләт уа лә...ин хасид уа лә сихр уа лә хәрк
 уа лә һәдм уа лә иәмсә фәқарә уал исм уа лә гәммә уа лә кәрәб мә

дәмәт әсмәи фи зәлик әлбәит уал мәнзил уа мән қараәһә уа сәмғәһә кәзәлик мутләб әләнбиәу әлмубәшшир биһим хәмсат: Мухаммад, Гиса, Исхак, Иәғқуб, Яхиә гәләйһим әшрәф әссалат уа әзки әттәхиәт.

Мағынасы: Егер менің құлым 99 есімімді үйінде жазып оқыса, сосын іліп қойса, үйге еш қандай бәле, ауру, апат, көз, сиқыр, өрт, құлау, кедейлік, қайғы, жабырқау жоламайды. Егер ол қағаздағы есімдерім үйдің, бөлменің ішінде қала берсе, осының бәрі бұл үйге жоламайды. Және өсы есімдерді оқыған адам бес пайғамбармен қуандырылады. Олар: Мұхаммед, Иса, Исхак, Яқұб, Яхия (оларға Аллаһтың берекеті және сәлемі болсын).

Әсмәу сәиидинә уа мәуләнә Мухаммад соллаллаһу тағала гәләйһи уас сәләм миәтән уа уахид бисмиллаһир рахманир рахим. Аллаһуммә солла уа сәлләм уа бәрик гәлә мин исми сәиидинә Мухаммад Ахмад хамд махмуд дәхид уахид мәх хәшир фәқиб таһа иәсин таһир мутаһһир таиб сәиид расул нәби расул рахмат қатим жәмиғ муктәғ лимукфи расул әлмәләхим расулур рахмат кәмил әклил мүдәссир музәммил ғабдуллаһ хабибуллаһ сафиуллаһ нәжиуллаһ кәлимуллаһ хәтимул әнбиә хәтимул расул мәхи мәбәх (мәнж) мәзукр насир мәнсур нәби әр-рахмат нәби әт-тәубә харису ғәликум мәғлум шәһир шәһид шәһиид мәшһуд бәшир мубәшшәр нәзир мунзир нурун сирәх (сирәж) мисбах һудә мәһди мунир дәғин.

Мағынасы: «Біздің мырзамыз Мұхаммедтің екі жүз бір есімі. Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһ атымен бастаймын: «мақтаулы, мақталған, мақталынатын, жалғыз, онынышы, орынбасар, таза, тазалаушы, қадірлі, мырза, елші, пайғамбар, рахым елшісі, сенілген адам, жинаушы, қантөгуші, рахат иесі, кемел, ораушы, Аллаһтың құлы, Аллаһтың жүрегi, Аллаһтың досы, Аллаһтың ең жақын досы, Аллаһтың сөзі, пайғамбарлардың мөрі, елшілердің мөрі, жоюшы, құтқарушы, насихаттаушы, көмектесуші, жеңуші, рахмет пайғамбары, тәубе пайғамбары, қадірлейтін, атақты, азапталушы, куәгер, ұмытылмас, жеңілдетуші, қуандырушы, ескертуші, нұр, шырақ, тура жол, сыйға тартылған, жарық, тура жолға шақырушы».

٤٥
مدعو مجيب بحباب حفي عضو ولي
فق قويا امين نامون كرم مكرم
لكل من يتبعه بسين مؤمل وقبول
ذوق قوة ذوق حمة ذومكانة ذوعز
ذو فضل مطاع مطيع قدم صدق
رحمة بشري فوث غيث غياث
نوعه الله بعدية به عروة ذوق الرضا
عراط مستقيم ذكر الله سبحانه عز وجل
الشيخ الثاقب مصطفى بحبي منتقى
(من) مختار اجير جبار ابو القاسم
ابو الطاهر ابو الطيب ابو ابراهيم
شفيق شفيق صالح صالح
صادق صادق صادق سيد المرسلين

...мужиб мәжәиб хәфи ғәфуу уәли хақ қауи әмин мәмун кәрим мәкрум... мәтин мубин мумил уасуул зу кууат зу хурмәт зу мәкәнәт зу ғәззә зу фәдлу мутағ мәтиғ қадәм садик рахмат башри ғәус ғәис ғиәс ниғмәтуллаһ һидәиәтуллаһ ғәрут... сирот... сирот мустақим зикруллаһ сәифуллаһ хизбуллаһ әннәжим әссәкиб Мустафа махаббати мунтәқи умми мухтар әжир жәббәр әбул Қасим әбу Таһир әбу Таийб әбу Ибраһим мушфиғ шәфиғ салих муслих муһин садик мусаддиқ сидқ сәидул мурсалин.

Мағынасы: Шақырылған, жауап беруші, жақсы білуші, кешіруші, жақын, хақ, күшті, сенімді, берік, жомарт, қадірлі, орнықты, ақиқат, күш иесі, қуат иесі, абзалдықтың иесі, бойсұнушы, тіл алушы құл, шыншыл, адамзат рахметі, көмек көрсетуші, жаңбыр беруші, құтқарылу, Аллаһтың сыйы, тура жол, Аллаһтың еске алуы, Аллаһтың қылышы, Аллаһ партиясы, жарық жұлдыз, сынаушы, таңдалған, құл, құдыретті, Қасымның әкесі, Тайыптің әкесі, Таһирдің әкесі, Ибраһим әкесі, қорғаушы, қорғаушы, ізгі, шыншыл, дінге лайықты, пайғамбарлардың мырзасы.

امام المتقين تائب الغر المحجلين خليل الرحمن
 بر مبر وجيه نفيح ناصح وتيسر متوكل
 كقول شفيق بغير لسته مقدس
 روح القدس روح الحق روح الحق
 كما مكتوب بالغ مبلغ شاف
 واصل موصول سابق سابق
 عاهد مراد مقدم عزيز ما فضل
 مفضل فلاح مفضل مفضل رحمة
 مفضل اجتهاد علم الايمان علم اليقين
 دليل الخيرات مصحح الحسانات
 مقبل العشرات مغفور عن الزلات
 صاحب الشفاعة صاحب المقام

Имәмәл муттәкин қәид әлғәррә әлмухжәлин хәлилу рахман бир мубирр уәжиһ насиих насих уәкил мутәуәкил кәфил шәгик муқим әссунәт муқәддис рухул қудс (қуддус) рухул хақ рухул қаст кәфи муқтәф бәлиғ мубәлиғ шәфи уәсил мәусул сәбиқ сәиқ һәди муһтәди муқтәдим ғазиз фадил муфаддил фәтих мифәттәх муфтәх рахмат мифтәхул жәннат ғәлимул иман ғәлимул иәкин дәлилул хәирәт мусәхихул хәсәнәт муқил әлғәсәрәт суфух гән зәләәт сахибу шәфәғәт сахибул мәқам.

Мағынасы: Тақуалардың имамы, басшы, сүйікті, рахымды, қадырменді, атақты адам, насихаттаушы, аманат жүктелген, кепілдеуші, қайғыға ортақтасатын, тұрушы, қасиетті сүннет, қасиетті рух, хақ рух, әділ рух, жақын болушы, жеткізуші, шипа беруші, қосушы, байланыстырушы, бұдан бұрынғы, басшы, тура жолмен жүруші, құдыретті, лайықты, сүйікті, ашушы, бастаушы, рахмет кілті, жәннәттың кілті, иманды толық білуші, сенімді білім, жақсылықтың дәлелі, қателерді түзетуші, қателерді айтушы және кешіруші, шапағаттың иесі, жоғарғы орынның мәртебесі.

صاحب القدم مخصوص بالعز
 مخصوص بالمجد مخصوص بالشرف
 صاحب الوسيلة صاحب السبي
 صاحب الفضيلة صاحب الأزار
 صاحب الحجّة صاحب السلطان
 صاحب الرداء صاحب البرقة
 رفيعة صاحب النامع
 صاحب المغفرة صاحب اللواء
 صاحب المعراج صاحب العقيب
 صاحب البراق صاحب الخاتم
 صاحب العلالة صاحب الرحمان
 صاحب البيان فصيح لسان

Сахибул қадам махсус билғәззи махсус билмәжид махсус бишәрф сахибул уасиләт сахибус сәйф сахибул фәдиләт сахибул хажат сахибус султан сахибуд дәрәжәт сахибәр рафиғәт сахибут тәж сахибул мәғфирә сахибул ләуә сахибул миғрәж сахибул қадиб сахибул бурәк сахибул хәтим сахибул ғәләмәт сахибул бурһән сахибул бәиән фәсихул лисән.

Мағынасы: Мәңгіліктің иесі, құдіретпен ерекшеленген, атақтылықпен ерекшеленген, амалдардың иесі, қылыштың иесі, абыройдың

иесі, күштің иесі, дәлелдің (құран) иесі, үстемдіктің иесі, биік дәреженің иесі, тәждің иесі, кешірімнің иесі, миграждың иесі, Ақса мешітінің бір бұрышы, мөрдің иесі, белгінің иесі, құранның иесі, баянның иесі, шешен.

مطهر اجنان رؤف رحيم اذن خير
 صحيح الاسلام سيد الكونين
 عين النعم عين العزة عدالمه
 سعاد الخلق فطيب الالام
 علم الهدى كاشف الكربة
 رافع الرتب عز العرب
 صايب الفرج صدى الله تعالى عليه
 وعلى الله
 اللهم يا رب جاه نبيك المصطفى ورسوله
 المرضي اظهر قلوبنا من من وصفنا بعدنا
 عنك بعدك ومحبتك وامننا على
 السنة واجماعتها والشرق الى لقاءك

Муттәһһир жәнән, рәуфур рахим, әзән хәйр, сахикул исләм, сәиидул кәунән, ғәнун нағим, ғәинул ғәр сәғәдуллаһ, сәғәдәл хәлқ, хатибул әмәм, ғәлимул һудә, кәшфул кәрб, рәфиғәррәтиб ғәззул ғәрб, сахибул фәрәхи соллаллаһу тағала ғәләйһи уа ғәлә әлиһи.

Аллаһуммә иә, Рабби бижәнибикә әл-Мустафа уа расулуқә әлмуртәди тәһһәрә қулубунә мин кулли уасф юбәғиднә гән мәшә-һәдәтикә уа махаббәтикә уа уммәтинә гәлә әс-суннәт уал жәмәғәт уаш шәуқ илә лиқаикә.

Мағынасы: Жүректерді тазартушы, мейірімді, дұрыс діннің иесі, жаратылыстың мырзасы, нығмет көзі, уағызшы, тура жолдың ілімін білуші, қайғы – қасыретті білдіруші, арабтардың ұлысы, жұбатушы, Аллаһтың оған және оның үй ішіне мейірімі және рахымы болсын. Аллаһым пайғамбарымызды, елшіңді, Аллаһым, бізді сенің жүзіңді көргізбейтін, сенің махабатыңнан алыстататын амалдарға жолатпа.

يا ذاالجلال و الاكرام و صلى الله تعالى على سيدنا مولينا محمد و على اله و صحبه و
سلم تسليما

Иә, зәл жәләли уал икрәм уа соллаллаһу тағала гәлә сәиидинә уа мәуләнә Мухаммад уа гәлә әлиһи уа сахбиһи уа сәлләм тәслимән.

Мағынасы: Құрмет пен Ұлылықтың иесі, мырзамыз Мұхаммедке, үй ішіне, сахабаларына Аллаһ Тағаланың сәлемі және берекеті болсын.

Дін туралы (бөгде жазу)

Бисмиллаһир рахмани рахим. Егер бір кісі суәл[492] қылса. Әууәл мә уәжиб[493]... деп. Яғни әууәлән уәжиб болған шәй[494] не нәрсе деп. Жауаб: ол мә уәжиб мағрифәт[495] Аллаһ Тағала. Яғни әууәлән уәжиб болған шәй Аллаһ Тағаланы танымақ дүр. Суәл қылса. Әхир мә уәжиб шешіт деп. Яғни сәниән[496] уәжиб болған шәй не нәрсе деп. Жауаб: әхир мә уәжиб? Тәфдилу умур илә аллаһ тағала.[497]. Яғни сәниән уәжиб болған шәй Аллаһ Тағалаға барша істі тапсырмақтықта дүр. «Ағузу» сыйынамын «билләһ» ол, Аллаһ Тағалаға, «мин шайтан» шайтанның шәррiнден[498] сипаты бұ дүр кем. Ол шайтанның әрражим мәржум[499] болғышы, ол шайтан. Яғни Аллаһ Тағаланың дергеһiнден сүрiлгiш, Аллаһ Тағаланың рахметiнден жырақ болғыш ол шайтан.

Егер бір кісі бәхс[500] қылса мүдғәр ағузунi, бисмиллаһға не үшiн муқаддәм[501] қылды деп. Жауаб: екi уажһ[502] үшiн муқаддам

кылды. Бір уажһ сол аят кәрим[503] дәлел кылад дүр ағузуні бисмиллаға мукаддәм кылуға аят кәкрим үшбу дүр:

فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ

«фә изә каратә әлқурән фәстәғиз билләһ минәш шәйтанир ражим» яғни әр қашан Құран оқырға ирадәһ[504] кылсаң сыйын Аллах Тағалаға шайтанның шәррiнден. Соңге (соған) бисмиллаһи рахманир рахим Құраннан аят. Қауләһу тағала[505]:

إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«иннәһу мин суләимән уа иннәһу бисмиллаһи рахманир рахим». Біз ағузуні бисмиллаға мукаддәм қылмақ тиіслі болды, соңге (соған) аят кәрим дәлел кылад дүр. Құрандан болған шәйні ағузу бірле бастамақтың тиісті болуына екiншi уажһ сол ағузуде дәфғ мәдрәт бар, яғни зарарны жибермегi бар. Бисмиллаһ жәлб мунфәғәт бар, яғни пайданы тартмақ бар. Ол зарарны жибермейiнше пайданы тартып болмайды дүр. Соның үшiн мудғәр ағузуні бисмиллаға мукаддәм кылған дүр. Бисмиллаһтағы баян ис... үшiн иә, мусәхәбәт үшiн бисмиллаһи раханир рахимнiң мағнаи шарифы бисмиллаһ Аллах Тағаланың есiм шарифi бiрле жәрдем iстегенiм халде күнә жәйса Аллах Тағаланың есiм шарифна мусахиб[506] болған халдегiнi бастаймын. Бү iстi Аллах Тағаланың есiмiнден гәйр[507] есiм бiрлен дегiл сипаты бұ дүр. Кiм ол, Аллах Тағаланың «әр-рахман»[508] дүниедә әнғам[509], әхсан[510] қылғыш ол, Аллах Тағала барша махлұқаттарға және сипаты бұ дүр. Кiм ол Аллах Тағаланың «әр-рахим»[511] ахиретте (әкиретте) әнғам, әхсан қылғыш ол, Аллах Тағала мүминдерге, жок дүр кәпiрлерге.

Егер бiр кiсi бәхс кылса «бисмиллаһтан» бастамақ мағынасы нешек (неге) мәфһум... десе. Жауаб: мукаддар болған ибтидәдан мағлум тақдирде[512] бисмиллаһ ибтидә[513] дүр. Және бәхс кылса ибтиданы не үшiн тақдир қылынған десе. Жауаб: «Бисмиллаһ» жәр мәжрур қағида[514] сол әр бiр жәр мәжрур... бiр-бiрiне мутәғәлләк[515]. Ол мутәғәлләк фиғл[516] жа... фиғл болардағы. Бiр кiсi бәхс кылса мутәғәлләк мутәғәлләктан мукаддәм болмақ тиiстi не үшiн мутәғәлләкнә тәхир қылынған десе. Жауаб: бұ орында мутәғәлләқты тәхир қылынған хасарнi әфәде қылсын үшiн соң қағида бар. Тәхир[517] мә хақ әттакдим юфид[518] әлхасарның иәкә нәғбуд[519] де мәфғулнi фиғлге мукаддәм[520] етiлген фибәдәтнi

Аллаһ Тағалаға хасарни әфәде қылу үшін. Егер бір кісі бәхс етсе исмді ләфзат[521] Аллаһқа не үшін муқаддәм қылынған десе. Жауаб: «исм» мудаф ләфзат «Аллаһ» мудаф иләһи, соң мудаф иләһиғе муқаддәм соң (сол) үшін исмді муқаддәм қылынған. Және бір кісі бәхс қылса ләфзат «Аллаһты» «рахманға» не үшін муқаддәм қылынған десе. Жауаб: ләфзат «Аллаһ» затқа, «исм» рахман сипатқа.

«Исм» яғни Аллаһ есімі лизат иәжтәмиғ лижәмиғ әсифәт әлкәмәләт[522] зат сипатқа муқаддәм, соның үшін затның есімді сияпттың есіміне муқаддәм[523] етілген. Және бір кісі бәхс етсе «рахманды» не үшін «рахимге» муқаддәм етілген десе. Жауаб: «рахман» хасса әлләфз ғәммәл мәғнә[524]. Яғни рахман деп Аллаһ Тағалаға әтләк[525] етілсе, ғәйр (басқа) кісіге әтләк етілмей мағынасы ғәммә дүр. Яғни барша мақлұктарға ризық бергіш деген мағынада. Әммә рахим ғәммәл ләфз хасса мағына, яғни рахим деп Аллаһ Тағаладан ғәйірге де әтләк етілсе мағынасы хасса дүр. Яғни мүминдерге ғана әнғәм, әхсан қылғыш деген мағынада. Хасса әлләфз, ғәммә әлмағнә муқаддәм дүр, ғәммәл ләфз, хассал мағнаға соңы (сол) үшін рахманді рахимге муқаддәм етілген. Және бір кісі бәхс етсе мусәнниф не үшін бисмиллаһир рахманир рахим деу бисми рахманир рахим деп ғана айтпады, ләфзат Аллаһны келтіруден басқа. Жауаб: Егер бисми рахманир рахим деп ғана, ләфзат Аллаһны кетіруден басқа етсе мубтәдә уаһм[526] қылар еді. Аллаһ Тағаланың рахмет сипаты ғана бар екен, қаһар сипаты жоқ екен деп қауіпсіз мәжрур жәр болар еді мубтәдәдан. Сол уаһмні бермек үшін һәм бәинә әлхәуф уар рижә болу үшін мусәннифн «бисмиллаһир рахманир рахим» деді.

Және бір кісі бәхс етсе ләфзат Аллаһты келтіруден Аллаһ Тағаланың... сипаты барлығы нешеге бөлінеді деп. Жауаб: «Аллаһ» – деген ләфз «иләһә» иә, иләһәдан муштақ иләһ[527] қад мағынасында. Біз Аллаһ деген ләфзді келтіру иле Аллаһ Тағаланың қад сипаты біліне дүр. Және бір кісі бәхс қылса мусәнниф р... не үшін «Биллаһи рахманир рахим» – деп бастамады? Исмді келтіруден басқа. Жауаб: егер исмді келтіруден басқа «биллаһи рахманир рахим» деп ғана бастаса, ант айту бірлен кітап бастамақ арасында фәрқ[528] болмас еді. Және бір кісі бәхс қылса (етсе) мусәнниф... не үшін әррахман ләфзді келтірді? «Бисмиллаһир рахим» деп ғана қылса еді. Жауаб: «рахман» Аллаһ Тағаланың дүниедегі әнғам, әхсаннән ғибарат. Егер

рахман ләфзін келтірмесе мубтәдә уаһм қылар еді. Аллах Тағаланың дүниеде рахметі жоқ екен деп, сол уаһм жіберу үшін рахман ләфзді келтірді. Және бір кісі бәхс қылса мусәнниф не үшін рахим ләфзді келтірді? «Бисмиллаһи рахман» деп ғана айтса еді десе. Жауап: «Эррахим» Аллах Тағаланың ахиреттегі (ақирет) әнғәм ихсанінде ғибарат. Егер рахим ләфзді келтірмесе мутәдә... айтар еді. Аллах Тағаланың ахиретте рахметі жоқ екен деп мубтәдәдан сол уаһмні жіберу үшін «Бисмиллаһир рахманир рахим» деп айтты.

Және бір кісі бәхс қылса мусәнниф не үшін кітапті «Бисмиллаһир рахманир рахим» деп бастады десе? Жауап үш уәжһ үшін. Бисмиллаһир рахманир рахим деп бастады, уәжһ әууәл кәләм мәжидке иктидә[529] үшін. Кітапке кәләм Аллахның әууәлінде бисмиллаһир рахманир рахим уақиғ[530] болды. Екінші уәжһ хадис шарифке имтисәл[531] үшін. Хадис шариф үшбу дүр.

«قال النبي عليه الصلة والسلام كل امرؤى بال لم يبدأ بسم الله فهو ابترؤا قطع»

Қалә әннәби ғәләйһис солату уас сәләм «куллу әмр зу бәл ләм иәбдә бисмиллаһ фә һууә ибтәру қатғ».

Мағынасы: Пайғамбарымыз айтты: (Аллаһтың оған сәлемі және берекеті болсын): «Кімде-кім «бисмиллаһ» Аллаһтың атынсыз бір істі бастаса, ол іс берекесіз болады.

Үшінші уәжһ... салихинге иттибәғ[532] үшін. Яғни өткен имамдарға... үшін бисмиллаһир рахманир рахим бірле бастады... өткен имамдар кітаптардан бисмиллаһир рахманир рахим бастағандар. Егер бір кісі бәхс қылса бисмиллаһ бірлен ибтидә хусусында хадис бар... хамд бірле ибтидә хусусында һәм хадис шариф бар.

قال النبي عليه الصلة والسلام كل امرؤى بال لم يبدأ بالحمد لله فهو ابترؤا قطع

Қалә нәби ғәләйһис солат уас сәләм «куллу әмр зә бәл ләм иәбдә би әлхәмду лиллаһ фә һууә ибтиру қатғ».

Мағынасы: «Пайғамбарымыз айтты: (Аллаһтың оған сәлемі және берекеті болсын): «Кімде-кім «әлхәмду лилләһ», Аллаһқа мадақ айтпай бір істі бастаса, ол іс берекесіз болады».

Біз хадисәин арасында тәғәрид уақиғ иле дүр. Соң бисмиллаһнн әууәл қылсақ хамд бірле ибтидәға мәнәфи болад дүр. Хамднн әууәл қылсақ бисмиллаһ бірле ибтидәға мәнәфи болад дүр. Жауап: Бір емес ибтидә екі түрлі; ибтидә тәктуб[533] бар, ибтидә тәлфәз[534] бар мусәнниф... егерше хамд бірле ибтидә тәктуб қылмаса да ибтидә

Уал ақләф һуа әлләзи ләм юхтән уа ған ибн ғаббас радиаллаһу ғанһу лә юқбәлу шәһадәтиһи уа иннәмә юқбәлу ғиндәнә изә тәрәкә би ғузри ау хауф әлһәләк фә иннәһу изә тәрәкә ғаләл ағрад ған суннәтиһи ау ли истихфәфи әддин лә юқбәлу шәһадәтиһи лиәннәһу ләм иәбқә ғадәлән фи ди лә таләқә әннусус мин ғайри қайд

Мағынасы: Ақләф деген сөздің мағынасы, ол – сүндеттелмеген дегенді білдіреді. Ибн Ғаббастан (Аллаһ одан разы болсын): Құдайға қарсы куәлік өлімнен қорықса немесе сүннет және дін жағдайы қиын болып кетеді деген кезде қабыл болмайды. Өйткені ол дінде әділ болып қалады. Егер күмән болған жағдайда талақ қабыл болмайды.

Сегізінші дерек

Асығыстық шайтан ісі. Бес орында асығу дұрыс: Мейман (мейман) келсе тағам даярлауға. Өлікті көмуге. Қызды күйеуге беруге. Борыштан құтылуға. Күнәһден тәубе қылуға.

Атбасар уезінде Әліке, Байдалы, Аққошқар сайдалы елінде жүруші еді. Хасен молда деуші еді. Түбі тегім қара ауыл, ішінде біраз үй. Үйсін бәріміз сол үйсіндерденмін деуші еді. Әр қашан мәжлістес болғанда шырағым Мәшһүр жан хикметті маған сөйле, менен басқаға сөйлеме деуші еді. Біз ол күнде хикмет деген сөздің немене екенінде білмейміз. Сөйтсек би тәміз емес тәміз бар жан екен. Ол күнде қырыққа жетпеген күніміз хикмет дегенді не екенін жетпіске жеткенде аңлап отырмыз. ... Өлім болжалсыз, келім болжалсыз деген, келгеніне кісі сасып қаларлық жанның қонаққа келе қалуы. Бұл заманда мұндай жан таусылды, құрыды.

Діни уағыз

1911-ші жылынан 2-ші ноябрде баян ауыл жәрменкесінде алды Дүйсен Тоғай ұлы 25 теңге. Ендігі... 25 теңгемді өзіме қайтып береді. Пайдасына бес арба шөп алдым, егерде бір атас теңгесіне жарты теңгеден өсім береді. Он екі теңге жарым беремін Бейімбет Кәрнай ұлына үшбу аталмыш ақшаны бермеклігімнің раслығына мен Ақбет тау. ... Сағи Дүйсен Тоғай ұлы хат білмеген үшін.

Орманнан бір шал қайтты отын алып (өлеңі)

Орманнан бір шал қайтты отын алып, Бүксендеп көтералмай өліп-талып. Отынын жерге қойып біразырақ қисайып жатты, Байғұс ойға қалып... лы әрі кәрі әрі жар, асырау оңай емес үйлі жанды... нарға қайратым жоқ. Бермеді күн көрерлік Құдай малды. Қылғаның жаратқасы неме, бір шалға үйлі жанды қаратқаның... ақшаны қайдан тауып. Хажетім бәрін сайғып жаратпадың... ерте өлін жатыр, Келмейді маған ажал қайда кеткен... жал шалға жетіп келді. Шақырдың шалым неге мені деді... шықты шошып кетін. Шал байғұс сасқанынан бұлай дейді... хош келдің сен, әрі аш, әрі кәрі қуатым кем... жанымды көтере алмас. Жаббар деп арқалатып шақырып ем. Жығылып мен жасы жеткен, жеңген қартық.

Иә, жүрген жоқшылықтың зарын. Сау жер жоқ денесінде ауыр-маған. Өлгеннен көреді арт... Кейбіреу көтере алмай жүрсе тонын, келмеген сағаттары тілейді өлім. Болады надандықтан зор күнәһар. Есіңе ал бір Аллаһтың болды... Бұл сөзді мысал қылдым халайыққа. Өзіңді жанған отқа өзің жықпа. Ақыры қанша айтқанмен ажал бар-ау, Алдыңнан жау көрсенде қашып бұқпа. Шал сорлы кейігеннен айтқан сөзі. Таралар шаршағанға дүние жүзі. «Жаяудің шаңы шықбас» деген мақал. Нашардың білінбейді басқан ізі.

Дін тағылымы (бірінші әңгіме)

Никәхнің[535] дұрысылмінің (дұрыстығының) шарты бес дүр: Әуел – уәли хадир[536] болмақ. Екінші – шәһид хадир[537] болмақ. Үшінші – қыз жігіт риза болмақ дүр. Төртінші – ижәб[538]. Бесінші – қабул никәх[539].

Алты түрлі ләфз[540] бірлен байланар: Әуелі ләфз никәх[541] бірле. Екінші тәзәууиж ләфзі[542] бірлен, яғни мен өзімді сенге жағатланд ердім деу бірлен, екінші айтар мен сені жағатландым демек дүр. Үшінші мүліклендірмек ләфз бірле. Төртінші бәиғ[543] ләфз бірле, яғни саттым демек. Бесінші һәиб[544] ләфз иле, яғни һәиб қылдым демек. Алтыншы... садақ[545] қылдым демек.

... төрт ләфз... никәх байланбас: Әууәл ғәриәт[546] ләфзі. Екінші ижәрәт ләфзі. Үшінші ибәхәт[547] ләфзі. Төртінші халал ләфзі. Және де екі ләфз бірлен никәх байланбас; әууәл уәсиәт ләфзі бірлен.

Екінші қар... ләфзі бірлен. Мәғлум[548] алсаң әиәтуһумә... бар екі муәннәснің[549] екі тараптан... қылып қарағанда харам болатұрғаны болса бір никәхға... дұрса түгіл әммә бір тарапында дұрыста болып, бір тарапындан дұрыста болмай тұрған болса мұнда бір никәхға жәйш дұрыста дүр. Мәселен тоқал қатын бірлен бәйбіше қатынның қызы... асыл үш жәһиттан бұлар өзінің анасы, атасының анасы, анасының анасынан ғәлитә харам үш жәһиттан болар өзінің қызы қызының, ұлының қызынан... бинт ғәммә[550], бинт ғәммәт[551], бинт хәллә[552], бинт хәлләт[553].

Бинт ғәммә дегеніміз әкесі бірлен бір туысқан ер қарындасының қызы халал болар. Бинт ғәммәт дегеніміз әкесі бірлен бір туған қыз қарындасының қызы халал болар. Бинт хәллә дегеніміз шешесі бірлен бір туған ер қарындасының қызы халал болар. Бинт хәлләт дегеніміз шешесі бірлен бір туған қыз қарындасының қызы халал болар.

Айтарлар тифл[554] деп бес жасқа шейін (дейін). Сағир[555] деп он бестен кейінді айтарлар. Ғуләм[556] деп тоғыздан он беске шейін айтарлар. Жәнин[557] деп іште жатқанды айтарлар.

Қалә әннәби ғәләйһис сәләм «бәлиғә әссәби ғәшәрә синин лә иәжүз ән иәнәм мәғә әммуһә әу ухтуһу әу мәғә имрәәт әжнәбиәт фәтә».

Мағынасы: Пайғамбарымыз айтты: Егер бала он жасқа толса, оған анасымен, қарындасымен, бөтен әйел адаммен және бөтен қызбен ұйықтауға болмайды.

Уа зәужәт[558] аслдағы әкесінің тоқал қатыны харам уа фәрғ дахид (фәрғдағыде) фәрғс харам, яғни баласының қатыны харам. Үшбу сегіз суретнің күллісі харам болады нәсиб[559] жүзінен, һәзиһи ридәғ[560]. Үшбу айтылмышның сегіз суретнің күллісі харам болады сүт ему жүзінен. Ридәғның әуелгі суреті мәселен менім шешемнің шешесін басқа... баланы алу харам болады, яғни қыз бала... Екінші суреті мәсәлән (мәселен) қатынның не бір басқа қыз бала еміп еді сол қызды алу дұрыс емес. Үшінші суреті мәсәлән әкесінің шешесін, шешесінің шешесін басқа қыз емді сол қызды алу дұрыс емес. Төртінші сурет мәсәлән қатынның басқа басқа бір ханны емді сол емізгіш хатынды алу дұрыс емес. Бесінші суреті уаты қылған хатынды басқа бір қыз емді сол қызды алу дұрыс емес. Алтыншы суреті мәсәлән әкесінің тоқал қытыны бар еді һәм және бәйбіше қатыны бар сол бәйбіше қатынды бір басқа ер бала келіп

емді, сол әкесінің тоқал қатынын алу дұрыс емес. Жетінші суреті мәселен әкесінің қатынын бір ер бала емді сол баланың қатынын әкесінің алуы дұрыс емес.

Хожа Хафиз

يخرج في آخر الزمان اقوام يجتلبون الدنيا بالدين يعني يأخذونها فيلبسون لباس جلود
الضان السنتم احلى من السكر و قلوبهم قلوب الذئاب يقول الله تعالى ابي تغثرون ام على
تحتبرون في اي يزاتي ما حلعت لابعان على اولئك فتنة تدع الحكيم فيها حيرانا

Мәғнәи ишараты. Иәхружу фи әхируз заман әқуәм иәжтәлибун әддуниә биддин яғни иәхузунәһә фә иәлбәсунә либәс жулуд әдән әлсуннәтиһим әһли мин әссәкр уа қулубиһим қулуб әззиәб иәқулу Аллаһу Тағала: «әби тәғтәрун уммә гәлә тәхтәбирун фәби әй, бизәти мә хәлғәт ләбиғин гәлә уләикә фитнәт тәдәғ әлжәким фиһә хәирәнә».

Мағынасы: «Ақирет күнінде бір қауым пайда болады. Олар дүниеге дінді таратады. Қойдың терісінен жасалған киімдер киеді. Тілдері қанттан да тәтті болады. Жүректері қасқырлардың жүректері».

Хадис шарифы сырынша иә, Рабби, сен сариф әлғикаб[561] бір ғәни[562] мутлақсың бола жәллә хәтәм әддуниә дәлқ бұшларың һәләк әлмүскәлун хадисі сырынша шірік... улән риаларның тағлатларың разы болмассын. «әғәззәнә аллаһ мин руиә»[563].

Дін үйіріп, дүние сатып алғандардың, дүниесінің опасы жоқтығын ғәламға әзһәр[564] үшін заманда фитнә уа фәсәд[565] болмақ екен.

Мәснуи шариф

فاذا تمت له هذه الاشياء كلها هان عليه اربع الامل والمال والولد والوطن وابتلنى بربع...
ماتة الاعداء و ملامت الاصدقاء وطعن الجهلاء و حسد العلماء فاذا صير على هذه المحن
اكرمه الله عز وجل في الدنيا بربع بعز القناعة وبهيبة النفس و بلذة العلم وبحياة الابد واثابه
الله تعالى في الآخرة بربع بالفاعاة لمن اراد من اخوانه وبظل العرش يوم لا ظل الاظله ويقى
من اراد من حوض نبيه صلى تعالى عليه و سلم و بمجاورة النبيين في اعلى عليين في الجنة

Фә изә тәммәт ләһу һәзиһи әшиә кулләһә һән гәләйһи әрбәғә әләһл уал мәл уал уәләд уал уәтән уа ибтилә биәрбәғә... мәтәт әләғдә уа мәләмәт әләсдикә уа тәғн әлжүһәлә уа хәсәд әлғүләмә фәизә сәбәрә гәлә һәзиһил мәхн әкрәмәАллаһу ғәззә уа жәллә фид дуня биәрбәғә биғәззәл кәнәғәт уа биһәибәт әннәфс уа биләзәт әлғилм бишәфәғәт

лимән әрәдә мин ихуәнәһу уа би зәллә әлғәрш иәум лә зәллә лиәзәлләһ уа юқи мән әрәдә мин худ нәби солләлләһу Тағала ғәлейһи уас сәләм уа би мужәуәрәт әннәбиинә фи әғлә ғәлиинә фил жәннат.

Мағынасы: Егер осы төрт нәрсе бітіп қалса, оған төрт нәрсе болады олар: жан-ұя, мал, бала, отан. Жаулары жоқ болады, достары көбеиеді, надандар азайып, ғалымдар көп болады. Осының бәріне сабырлық қылса, Аллаһ оның жүзін керемет қылады және осы дүниеде ұлылықты, қанағаттықты, ілімнің ләззәтін, шапағатты нәсіп етеді. Ақырет күнінде ғарштың көлеңкесі шыжып тұрған күннен жауып тұрады. Және жәннатта пайғамбарлардың қасында болады.

اللهم اخرجنا بدخول الشهر الصفر و ائتملنا بالخير وال

Үш мәртебе «Аллаһуммә әхрижнә бидуһул әшшәһр әссәфәри уа әхтәмләнә билхәйр уа...

Мағынасы: Аллаһым, екінші ай кірген кезде, бізді ол – айдан қайырлықпен шығар.

Намаз хұптан соңындан үтірнің өнгеден төрт рақағат[566]. Әуелгі рақағатқа фәтихадан[567] кейін он бір қулиә, екіншіде он бір қул һуә Аллах[568], үшіншіде бір фалақ[569], төртіншіде он бір... нас[570]. Намаздан соң кәлимәт әттәмхид[571] жетпіс жолы, салауат[572] жетпіс жолы, «иәкә нәғбуду уа иәкә нәстәғин»[573] жетпіс жолы. Оқу ол кеше... болса бір қылма тәхир[574] уақыты да сен әй пақыр... мұсылман оқыса үшбу намаз рахмет еткей. Хәлик пенде нәуәз жарлықар ол пендені өзгені һәм. Дәфғ етер келген баланы... жумләһ мәкруһәттен болғай аман. Бұ сағирден тасғир айға ше (йін) көрмегі дүр, дәпләден зәррәһше жаңа ай көрген көтерсін екі қол бұ дұғаны оқысын үш жолы уа ли раббикә аллах[575].

Әй, бір адраун бір Ахмад атты мәрд. Әр бірі әһл махаббат әһлі дүр. Әр бір ісі аптаб дін еді. Пешуәй әһл әин еді. Айтайын сенге мубарак аттарын. Қыл дұға[576] да жат (қа) айтып ғәззәтларын[577]. Бірі оның Ахмад мурсал[578] ерер. Ол бірісі Ахмад ханбал[579] ерер. Бірісі дүр Ахмад хайр әнсәж[580] Бірі арқам ерді ол. Бірі Ахмад хузурісі несіт. Бірісі Ахмад руи (рәуи) әй, жігіт. Бірі оның Ахмад мұхтар дүр. Ахмад жәми[581] аларға жар дүр. Бірісі дүр аты хош Ахмад кәбир[582]. Ол айырар аптадылар дастакир. Бірі Ахмад сағири[583] атар бейуаһ бешараның елген тұтар. Сүре[584] дүр Құран ішінде муғтабир[585]. Оқығыл он бір кәрт әй...

Айтайын атын Тэбарак[586] дұрыста. Егер оқыр болсаң мубарак дұрыста. Соң Тэбарак сүресінен әй, ұлы. Оқы бұ тасбихты жетпіс жолы. Сұлтан дәләм би гәм кәнд. Сұлтан дәм хәрәм кәнд. Сұлтан бидән хал мен. Сұлтан бір дар дегір мен. Шәһәр сенбі күн мубарак бұ хатым. Кім кетірсе шәкің қыл дарб шәтім. Әр не болса мақсатың хасил[587] болар. Не тілесен мақсатың... болар. Патшалық ол кісі қылса талап худуры болды бұ іскер. Әр кісі болса парызында қылса талап. Егер әу кабирға сыйынсын әй, ... Әр кісінің гәйб[588] болса естір. Хожа Ахмадке сыйынсын әй, жігіт. Әр кісі мәлик зәрәғәт[589] ойласын. Иә, гәмәрәт иә тижәрәт ойласын. Біл сиғари емес даман ың (заманаң). Истиғәнәт[590] істесең бақғайсың. Малы кетсе иә кісінің қашса құл. Иә, бұлар үшін дұға ашса құл. Даманың Ахмад хайір әнсәж. Кеткен қашқанға ол қылғай ғиләж. Әр кісі қылса таләб ғылым шәриф[591]. Ол не қылса ең әй мард зариф. Ол руииә рухына[592] шат ойласын. Біл дұға хайрді жат (қа) ойласын.

Жүз кетірсін Ахмад жәмиғ ол жәмиғ ол дүр жыласын жәмиғ ол.

Кімге болса талаб дүниәуиден арқам ол пендеге болғай раһман. Оқысын бұ сүрені он бір жолы және бұ тасбихны он бір жолы. Әлбетте ыхлас бірлен оқысын. Ол ғазиздер рухына бағыштасын. Он бір Ахмадні дедім мәтәхид. Әр бірі бір іске болды мустәғид[593]. Әр мәһми дүр бір Ахмад дамині. Үшбу ерлер... ойләр хамыны. Егерше ләтиф көп дүр қаһар һәм бар. Басың һәм көкке жетсе қылсын. Қаһар дәһр иле өліп. Тоты ғараб һәмсін. Тотылық дәғуи ғараб ойлар ғарабат бұнда дүр. Яғни тоты мәслиннің басына нәһу сат бақытсызлық түсіп.

Бір заман қарғаға мәжілістес болып тұр. Бұ халге біраз заман өткенсоң манағы қарға озін, мен тоты деп дағуа қылар емес. Мұнан ғариблік қайда. Одан Аллаһ сақтасын... Мәжлістес бола қалсаң сенге ифтиралар баһтынлар болмас ма? Ол біз қылған істердің баршасын қылды деп айтпас па? Ұрлық қарлық екеуін бірдей қылған жәннат бад хал қайдан болмақ. *تغوذ بالله من شرور انفسنا و من سيئات اعمالنا*

Нәғузу билләһи мин шурур әнфусинә уа ми сәииәт әғмәлиә.

Мағынасы: Өзіміздің жаманшылығымыздан және жаман амалдарымыздан саған сыйынамыз.

Құдай құтқарғанына шүкір әлхамду лилләһ[594] шүкір мың қайтала шүкір. Қателер нәпсі арзылары адамды ғақылға үйрет ләкин ол сабақтар көп уақытта ыңғайсыз болар. Бәғдісі бек қымбатқа түсер.

Бір сапар жолдан алған олжамыз үшбу мінәжәт иә, Аллаһ бойға жұқтыра көр. Ғылым әлиәкин, ғәин әлиәкин[595] болды. Иә, Аллаһ, хақ әлиәкинлардан қыла көр. Иләһи[596] пәруәрдигер мәғшук[597] мин мәуләнә[598] Жәләлуддин Әрруминің мәснәуи[599] шариғы болғай еді. Иләһи пәруәрдигер алдыңғы мәсрәғнің заманында қыла көр. Мәзиәт фәдиләт[600] мағынасында.

Емдік кеңестер

Қара сиырдың жас тезегін топырақпен тұзбен араластырып, илеп, ортасына қазан қылып, ішіне желдің неше түрлі дәрісін салып, жеті, тоғыз, он бір жапырақ, құйрық май салып, оттың астына көпім, бу шықпастай, леп шықпастай қылып, сыртқы қабаты күйген соң, алып бір жерін тесіп астынан бөлесін мәжәһрәб[601] дәрі.

Құлағы жел ұстағанға. Нанды илеп ортасын қуыс қылып, ішіне қара бұрыш салып, мұны да отқа пісіріп, сыртының бір қабаты күйіңкіреген соң алып, бұрыш салған жерін тесіп, құлағына төсесе құлақ саңраулығы ашылады.

Бас ағрықына[ауруына] махсус[602] алынған дұғаны тәхм тақымына бітіп жерге қоймастан брезент қалта[ға] салы[п], жоғары асып қойсын. Қашан тақым құрып біткенде бас ағырық түгенгей қайтып тұтмайтын болғай.

Егер жас уақытында ғәйрі[603] бір адам ол тақымны қолына ұстаса басы ағырлық болғай. Тәхмні қашан жуып, пәк қылса, қолында ұстап құртқай, жерге қоймағай, қашан жоғары асқанша. Мәжрибәттардан өз қолымнан жасап берген жанларым бас аурудан құтыла[ды].

Тоғызыншы мартта бірнеше балықтарды тұтып, бір тоста суға салып, шәһил ясин[604] оқып суға дем берсе, дәурен сал болған заман балықтары һәммәсі бірден арқасын төсеп, бетінні жоғары қылғайлар. Мұнан мағұлм болар елдің дуаланмағы бәғдә[605] азан, ол балықтарды судан шығарып, суға миск зағфран ғәуд ғәнбар салып саутларға салып қойса сол елде болған әр ауруға шипа болар.

Хәуәһ бамдат[606] уақыты болсын, хәуәһ тулуғ шәмс[607] болсын, хәуәһ қиям[608], хәуәһ намаз ғаср[609], хәуәһ намаз хуфтан[610], хәуәһ ғуруб шәмс[611] уақыты болсын, мунтәзәр болсын. Ескі жыл шығып жаңа жыл кірген уақытын білу үшін істелетұғын іс.

Зәрних арысы әһәк күлгей тәхминн сәфид[612] баршасын су илен мәмзуж[613] қылып, егер тахымның ... рын ішіне салып он минут койып кайтып алсаң жүні сыдырылса болғаны. Болмаса және де зәрнихдан салынады. Егер он минуттан азда сыйдырса күл-косы керек. Әннурәт деп осыны айтады. Түгін кетіргенден кейін тез жуғыл, егер тез жумаса жара қылады.

Дін тағылымы (бесінші әңгіме)

— 56 —

يا مفسر القلوب عرف قلبى انما قد
 يا محلب القلوب شيت قلبى على دينك
 يا محلب القلوب شيت قلبى على دينك
 يا محلب القلوب شيت قلبى على دينك

16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

Жәбәл илә кубис, жәбәл хәррә, жәбәл сур, жәбәл бәтәхә, жәбәл ғәрәфәт[614]. Әннә хазретміздің алдына жиылып келіп бізді жалғандағы қорлықтан, ақиретте тозаққа отын болудан құтқарып алалатын болайық сен қабыл көрсең Құдай қабыл дейді. Орын орнымызда тұрамыз сен аламын десең қолыңа келеміз, басқа аламын десе үстіне құлан өлтіреміз. Хазірет Жәбірәйіл сен керек қылсаң осы таулардың айтқаны рас дегенде, әннә хазіретміздің берген жауабы.

«Иә, Жәбірәйіл иннә дуниа дәр мән лә дәр ләһу уа мән лә мәл ләһу қад иәжмәғәһә мән лә ғәкл ләһу».

Қалә ләһу Жәбірәйіл ғәләиһис сәләм: «сәббәтикә аллаһ иә, Мухаммад би қаул сәбит» уа фи һәзиһил хәдис бурһән шәф уа бәиән кәнә ғәлә фәдл әлфәқир әссабир ғәлә әлғәни әшшәқир кәмә ижтәмәғәт ғәләһи әссадәт әссәниәт уат таифәт әссуфиәт уа илә һәзәл мәқам ишәр мән қалә мин әрбаб әлкәмәл һәммәт әррижәл тәһдәм әлжибәл.

Мағынасы: Иә, Жәбірәйіл, бұл дүние – үйі және малы жоқтарға үй. Бұл жерде ақылдары жоқтар ғана жиналған.

Жәбірәйіл айтты: «иә, Мұхаммед, Аллаһ Тағала сені тұрақты сөзбен бекітті». Бұл хадисте нақырлардың абзалдығы жайлы айтылады. Өйткені ол – сабырлы және шүкір етуші. Бұл сипаттардың бәрі айбынды сопыларда да бар. Нақты шешім тауларды жарады.

Керек қылмады, мұрнын көтерді. *علو الهمّة من الايمان*
«ғулу әлһәммәт минәл иман» таудан да асырды.

Мағынасы: «Дәреженің жоғары болуы – иманнан».

راجعت من الروع بمعنى الخوف العوي جمع عود كالعود كناية بمعنى الكسر اجفلت حتى روجت
 غفرا جمع غافل آرسلا ر فافل ويقانين قري و ا توت ر قوب فيه فنانا عيليا كذا في صحت
 عازال بمعنى دام جازا يلقاهم من اللقاة معترك بمعنى المعركة وحمل الجرب حتى حكو وحكروا علي بن
 بالقنا اصحابا بلبر قصابك كافر للرجم كافر لربك جسدك قصبا بفتح القاف لعم جاجا سرحون ثم رفا حيا ولا افي قاندا
 ات حاي بولدي ذالروض بفتح عين خضب او حديد يقطع لقصاب اللحم ويعلق عليه
 ريرك امير الصل منه يميل اليه ويرغب فيه اشلاء اشفاات
 عقتا جمع عقت - جمع شكله بمعنى العاشق
 وهو نوع من سباع الخيول يصاد في الهند
 والرجم بفتح الجيم جمع رجمته
 وهو نوع من الفيل الذي يقع بين ابيه
 وفي بعض الاوقات يرثع الدجاجة

والدين في اللغة بمعنى العادة بدليل قول الفراء وين الرجل مادته وجمعي الساب كقولهم اتوا ناسدين القيم
 اجالني المستقيم
 وفي العرف وضع النهي سائقا لذي العقول باختيار مع المحيد الى ما هو خير لها بذات
 ثم ان الدين يقع على التقديرين معا كونه عبادة عما يعتقد سوا كان عقاد باطل
 قرع بفتح القاف وسكون الراء بمعنى السيد والمراد بل قرع صحابة رسول الله
 قرع بالجر صفة بعد صفة لفيها والقرع بفتح القاف ويسمى الراء بمعنى شديدا
 الى السلام

Рәғәт мин әрруғ би мәғнә әттәхуиф әлғәдә жәмғ ғәду кәл әғдә.
 Кәнбәтин (кинәиәтин би мәғнә әләсад әжғәләт би мәғнә әләһрәб.
 Ғуфлән би мәғнә ғәфил, арыстан ғәфилдық пен кәуидан қорқып саих
 қылған секілді болды. әй, әһрибәт мәзәлә бимәғнә дәмә мәжәзән
 юлкәһум мин әлликә муғтәрик бимәғнә әлмәғрәкәт уа мәхәл әлхәрб
 хәтгә хәку уа хәку мин хәки бимәғнә шәбәһу уа қағидәт әттәшбиһ
 нуксән бил кәнә асхаблар қисаб кәпірлер ғәм.

Мағынасы: Күту, құтқару «рағ» сөзінен шығады. Яғни, жаудан сақтау. Жаудың көпше түрі «ағда». Лақап ат, яғни біреуді арыстан деп атау. Арыстан сөзін қашуға өзгерту. Ғуфлан, яғни, Зейінсіз. Мәзәлә, яғни жалғасу деген мағынада. Юлқанһум, яғни, кездесу деген мағынада. Муғтарик, яғни, соғысу деген мағынада немесе соғысатын жер дейді. Хақу, яғни бір нәрсеге ұқсату деген мағынада.

Кәпірлернің жасәді кәсәбдің ләхм шаншатұғын темір ағашдағы какталған еттей болды.

Уал уадм бифәтәхәтәин хәшәб әу хадид юктәғ әлкісәб әлләхм уа юғликуһу ғәлейһ уа иәтрук мәғдә әлкулли мин юмил иләһи уа иәргәб фиһи. Ишлә шәләт жәмғ шәлу бимәғнә әлғәду мәшәләт бимәғнә иртәфәғәт, осы науғ мин сибәғ әттаир юсәд юсәд биһи, уар рахм бифәтәхәтәин жәмғ рахмат. Уа һууә нәуғ мин әттаир әлләзи иәкәғ ғәлә әлмәтииәт уа фи бәғдәл әукәтюрфәғ әддәжәжәт.

Мағынасы: Уадам, яғни, ағаш немесе темір деген мағына береді. Қасабшы етті кесіп оны іледі де тастайды. Иш ауруы етті көп жеуден болады. Ишлә-шәләт көпше түрі шәлу мағынасы дене мүшесі. Мәшәләт, яғни, көтерілу. Ол аңдардың бір түрі. Құс аулауға және онымен аң аулауға шығады. Рахмның көпше түрі рахамат. Мағынасы көшіген. Ол – құстардың бір түрі. Ол құстар өліктерді жейді. Кейбір кезде үй тауықтарын да жейді.

Уад дин фил луғәт бимәғнә әлғәдәт бидәлил қаул әлфәрәд дин әррижәл ғәдәт бимәғнә әлхисәб. Кәқауләһу Тағала «зәликәд дин әлқиәм әи әлхисәб әлмустикам».

Мағынасы: «Діннің тілдік мағынасы: діни адамдардың мықты дәлелдері. Ғадат, яғни есеп, қисаб. Аллаһ Тағаланың сөзіндегі: бұл дін- нұсқаулар діні. Яғни, тура есеп».

Уа фил ғурф уадаға нәһи сәик ли нәуәил әлғукул биихтиәриһим әлмаһмуд илә мә һууә хайрләһум биззәт суммә иннәд дину икәғ ғәлә әлһақ уал бәтил жәмиғән ликәунуһу ғибәрәт ғәммән иәғтәкид сәуә кәнә хәккән уа бәтилән қармә би фәтхә әлқаф уа сукун әррә бимәғнә әссәид, уал мурад қаримә сахабат расуләлләһ солләлләһу ғәлейһис сәләм, қирмә бил жәр сифәт бәғдә сифәт лидәйф. уал қарим би фәтхә әлқаф уа кәсрә әррә бимәғнә шәдид әлиштиһә иләл ләхм.

Мағынасы: «Ғурыпта келе жатқан адамның ниетіне сәйкес, олардың қалауы бойынша қайтармау үшін затына сәйкес және одан

жақсырақ нәрсе қою керек. Расында дін жақсылықты және жаман нәрсені ажыратады. Қарам сөзінің мағынасы – мырза. Немесе сахабалар дегенді білдіреді. Ал қирам қонақтарға байланысты сипатты білдіреді. Қарим, яғни етті өте жақсы көретін сипатты айтады.

Уал мурад бил әшһәр әлхарам әрбәғәт әшһәр уа һиә зулқағдат, зулхижжәт, уал мухәррәм, уа рәжжәб. Араб жұртында соғыс харам болған кесімді айлар.

Дін тағылымы (алтыншы әңгіме)

Құдай сөзі Құран, екінші баршаның әууәліне[615] жақын орында. Кауләһу Тағала: *قُلْ مَنْ يَمْلِكُ مِنَ الْخَيْفِ وَالْجُوعِ وَنَقْصِ مِنَ الْأَمْوَالِ وَالْإِنْفُسِ وَالتَّمْرِاتِ*

«уа ли нәблунәкум би шәйин мин әлхәуф уал жәуғ уа нәқус мин әләмуәл уал әнфәс уас сәмәрәт».

Мағынасы: «Сендерді қорқыныштан, аштықтан, байлықтың, жемістердің және иманның кем болып қалмауынан айттым ба».

Бұ аят кәрімнің[616] мәғнәи (мағына) шарифы айтты Құдай пенделеріне сенеміз сіздерні әй, пенделерім бұлар болмаса қане нәрсемен сыйынатұғын нәрселеріміздің бірі қорқыныш, бірі аштық, бірі малға кемдік беруімен, бірі басына кемдік беруімен, бірі жемісіне кемдік беруімен. Жемістен мұрат бала. Бала адамның көңіл жемісі. Ата-ана ағаш, бала сол ағаштан өрбіп-өнген, өсіп шыққан жеміс. Бір адамның баласы болса, ол бала өзі сағир[617] уа сағир балалық қылығынан үзіп шығпаған жас бала болса. Құдай Тәбарак уа Тағала періштелерге айтады екен сендер фулән[618] пендемнің жүрегінің жемісін жұлып алдыңдарма деп.

Шейх Сағди қарар дүр кәф аз деген нәкир уа м... сабыр дүр дәл ғашық не әб дүр фақир Зәһид қолында ақша барда қарар етеміз ғашық көңілдегі сабыр илек ішіндегі суы һәм патшалардан бір патша шарап ішін қызулығы ниһәиәтіне[619] жеткіш бұ бәитні[620] оқыды... Үш жалаңаш жерге ләқмасы жоқ, киерге лайғысы жоқ, анадай күште жатқан бір дәруиш бұ бәитні оқыды. Әй, аң иқбал тудүр ғәлам нисат. Кірімге ғамт нисат ғәм мә һәм нисат. Бұ хикаяның ахирі басқа жерде жазылған тарақ кифәзлы мәжмуғ.

Марз бум

Марз ард[621] зәмин қазақша жерді айтқан. Бум мемлекет диәр қазақша өлке. Мәшима – төл жатағы, жатырдың ішінде. Қазақ оны баланың жолдасы дейді. Шиғат қазақша «шалық шалып кетті ме?» – дейді. Шахна дабит дабти мәмурлері бәләһ... милетлер Тымтырақ күстіріш көзге түсірерлік қылған. Уабдәб[622] саутсыз бытырлатып, шатырлатқан тантан езген жанышқан бұрқан талқан қылған. Ғәрбәдәһ ғұғар уа маназға уа ғашарат[623] мәжілісінде аркадашларына кішейіп (күншемейіб) низәғ уа фәзәғ[624] бітместлік етпек. Жәур[625] жартылдылар биһә дүр. Жігіт улән рустахиз қиямет құшырмақ. Болғанда адам ба... уақиғ[626] болған зүр ауырлық.

Сәнур сәрхәд жеркірені шек аражер. Фәртут шок иә шамс қожа. бәһут мутаһир[627] матһуш уа сыр сам олан шағбада хаққа баз керек сағат уа сыр ғуттала көстүрд кәрі диюн хаққа базлық хаққа баз. Рио хле мәкір ал хадаға шайтанлық... шан көк жүзінде хаман оғырысы уа хажырлік жолы дінлан баяд юлге ағлә дур байна иле назар олында қада хад уа лә хайс иле задін ғибарат едүгі мағжары нисуаниһи махсус[628] бір науғ[629] бәш оршы саман жасмын денлін ағашқа шешкерлі баяд уа бағйт хошбу олур. Сир уа қод бой уа қаматы салуы кебі өзі уа тұғыры жамалу олан...

Тәғашә ахшам емегіне емек салуай жалу кошыге боқышларыне исраилге[630] бәріде ташұк уа таразық олынды. Көр құлан, көр қабір, мазар, көр қара, көр дау жүйрік. Кәруу уа піріңе ескі заман жандары усул үзірі дұшман атрафы таласып, кәеһужум уа кәе фирар[631] сыртында (суретінде) болмақ. Қазақша қаныш дұрыс. Фәрузан хиядар уа шағла дүр олан заяландаршы фудулі ғайс уа мағынасыз лайық болмаған әғмәлі иштиғал едін. Бош бұғаз ахмак кісіні уа озығасындан (отығасындан) хариж исі билә лузум тәшбіш едіші олан уа хақсыз оларлық фиғылы ихраж олынан еш пікір мажрух[632] жаралы олан дәл пікір қалбы[633] хатыр мажрух уа мутаассир олан фәләк сабах едінлығы фәжә биік уа уасиғ олан қонақ.

Пір уа майы алшық табиғатты діні олан пір сынх үш мил жеті мың беш жүз зирағ тулында[634] олан мәсәфә[635] бір бат бір науғ[636] жалға қазақша қобыз арғынан көп кісі ортаға алып, уа тұрып, тартатұғын мұз екі ниет астахыр қиямет қылмақ. Кешке

қасыр шынжырсыз от жүрді, жүр дүрінде олан жанарың көк майысы
уа лә жүрдіріңкі олан. Шабдыз ат аб парсы уа қара жағыз олан.

Жұмбақ және оның шешуі

Бір сандақ, оның ішінде бір сандық, оның ішінде бір гауһар.
Біреуі ол үйде бір қапас, ол қапаста бір құс. Бұларды қалб[637],
рух[638], сир[639].

Ихфә[640], хәфә[641], ..., сир, рух, қалб. Бұл дәрежеде нәфсі
натиқ уа ләтифә инсаниә уа хақиқат инсан[642] делінер. Бұ дәрежеде
әсмәу (исм) иле тәсмиһи алынар. Егер бір дәреже дағы... уа нәфсі
әммәрәһ[643] тәсмиһ алынар. Егер нәфсі әммәрәһ ахләк... дан
құтылып, ахләк хамидіге[644] аяқ басса жисмні[645] қуаттардан
басып қуат руханиға айланса нәфсі натиқ болады. Қалб деп айтуға
сонда жарайды. Хош бұ қалблықтан жоғары басса рух аталады.
Сиррән мұнан жоғары басса сир аталады. Мұнан жоғары басса сир
әссир аталады. Мұнан жоғары басса хәфә аталады. Мұнан жоғары
ихфә аталады.

Ғәлам нәфс[646] ғақилдар ғаламы. Ғәлам башариәт[647] пасықтар
ғаламы. Ғәламу сабғият[648] мунафиқтар[649] ғаламы. Ғәламул
кулуб[650] ғабидлар ғаламы. Ғәламул аруах[651] ғашықтар ғаламы.
Ғәламул әсрәр[652] ғариф ғаламы. Ғәламул., рахым мәдүр. Ғәлам
кәун фәсәд[653] көк[тің] асты жердің үсті. Ғәлам барзах[654], өлікпен
тіріктің аралығында бір ғалам. Өлім мен тіріктің арал[лығына]
жүретұғын ғалам.

Хәмсә науаиде

Хәмсә науаиде[655] әй, сапсаң демекте ел тілелей. Елге тіл
сенден олды... жоқ... ем етсең оны оқ еткін дүр. Бар қылғың дүр, жоқ
еткін дүр. Фадам ергенін илемек маужуд[656] болса мажуд қылмағың
нәбуд. Не үшін ергенін кісі білмес. Кісі әрнеге хақ ісі білмес. Ғақылға
кәршебі себеп көрініп. Иә, сабан бозмағы ғажай көрініп, лек шын
раст ғақыл кісі ермес. Ісің бір дәлелі бес ермес. Бұ іс болмақ қабул

жердең. Ғақылы болған білерге хад жоқ. Ғақылның әр іс тәбәһі болып. Ендегім хикмет иләһі болып. Шын көріп ғақыл рай мухталиф. Көзіне көр етіп қада ылғи. Көр білмес жарық екенді қу жас. Күндіз ұшмақ ғариб ерер хафәс. Хикмет дінге күндіз ұшқай бум. Үшу шайдан ғәми ерер мағлум[657]. Бум зәләмні олды...iii. Көр етер әні меһр нұр әні. Сен, сен ол меһрби ғадил уа бәдл. Кір сенге матлуғ олды сабах эзәл. Шоң ол сабах нұрың еті зуһур. Иле тере шам жәбһ нұр. Пірні кім ғәдмдә ерді нәһән. Хәуәһ ел жиһан хәуәһ жиһан.

Құдай Тәбарак уа Тағаланың бір хикметі дегенінен басқа сөзді қою керек. Жарқанат, үкі, байғыз, жапалақ күндіз ұшпайд. Не үшін күннің аса жарық болған нұры, оларды соқыр қылды? Құдай нұры күннен жүз есе, мың есе жарық. Қанша білдік, жетілдік деседе не хикметпен қылып тұрғанын білуге біздің ақылымыздың соқырлығы. Хәмсә науаиде мер Ғали шер Низамуд дин сөйлегені шаһнам. Рум рус уа илә Фәилқус перезентсіз еді. Аң аулап үйіне қайтып келе жатып, бір бұзылып уа жаран болып қалған үйді көріп, жолдан бұрылып келіп тамаша қылса, қатын өліп жатыр. Өзі өліп жатқан қатыннан шырылдап бір еркек бала туып жатыр. Мұны көрген соң Фәилқус меһр махаббаты балаға түсіп, баланы құндақтап орап алып, қойына салып. Қасындағы жігіт желеңіне қатынды көмдіріп, баланы асырап алып, бала қылып. Осы балас Ескендір Зул Қарнайын болады. Атасы кім екені білгісіз. Фәилқус өлген соң соның орнында отырып жоғарылай бастайды.

Хикмет үшбунлер дүр. Сөздің барып тұрған асылы шыны дүние тірлігінді ата-бабадан көрдегілерін дәкул. Бұ дүниеде тіршілігінді ата-бабадан көргенінді қыламын деме. Бек заманыңның тіледеклеріне муафиқ[658] ет. Заманың қалай болса бөрігінді солай ки. Заманына қарай амалы, заманыңдағы жұрт соқыр болса бір көзінді қысып жүр демеімін. Заманыңды танып оның бұйрықтарына бой ұсынсаң, ол сенге жәрдем етер. Егер оны тануға...масаң, ол сені езіп һиләк етер. Бұ дүние жайлаған жеріне оны жайлар шаяны у. Жан сактаймын дегенге мұнан қашып жүріп жан... дедім, ешкімнің құлағына кірмеді. Сөздің асылы оразы... жоқ, ... Құдай деген жан озар.

Түрлі деректер

1. Мәут Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

2. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

3. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

4. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

5. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

6. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

7. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

8. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

9. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

10. Мәүт Шайтан ғәлейһи ләгин барзах мәләкут ләхд Мункәр
Нәкир қабр ғазаб қабр тур қабр нығмет Исрафил зор махшар
дәфтәр әғмәл мизән таразы сират жәһәннам зәбә нәмәләр ғазаб

элим, худ кәусәр, жәннат әглә, хур ғәламән, әнһәр әрбәғә, уа нағим хәлд, уа ликә мәулә уәһһәм, руиә, уакиғ, дәрун син, тәдбир уа ихтиәр, хақдин ғәфләт, нәпсі наданлығы, худур дәл, мағрифәт нәфс, ғәшк иләһи, хәлқ инсан, хәс муштәрик, ... ғақл нәзәрі, қууат мутәғәккәр (мутәғәккәр) сижн (сәжн) тәбиғәт, әхләк зәмин ... қалб ғәриф, әхләк хәмидәһ, әб ғилм уашир ғилм уа ғәссә ридә уа хәмәр ғәшк, әксәр... уәхдәт уа хәлуәт... фәқир хақиқи алып фәнә фи Аллах болмақ. Сәдрәт әлмунтәһи. Шәжәрәт тәубә. Уа тәубә зуббән. Ләух мәхфуз. Қәләм әглә. Курси уәсиғ. Ғәрш ғәзим. Сирру инсан кәмил. Шиғр рәс нисуән, әғдәбден мәзун, қууат., қууат хиәл, жамиғ думәғ, сирру инсан кәмил.

Мағынасы: Өлім, шайтан лағынет, барзақ әлемі, періштелер, мола, Мүңкәр, Нәкир – екі періште, қабір, қабір азабы, тур қабір, нығмет, Исафил періште, ақирет күнінде жиналатын жер, амал дәптері, таразы, көпір., тозақ, қатты азаб, кәусәр бұлағы, жәннат, бостандық әлемі, төрт теңіз, Аллһпен кездесу.

Түс, көрініс, уақиға, жәнге салу және таңдау, шын дін, немқұрайлық, нәпсіні тану, құдайды сүю, адам жаратылысы, хас муштәрик, ақылдың көруі, ойлаушы күш, түрме, табиғат, мақаралық мінез, көмекші жүрек, жақсы мінез, ілімнің әкесі, аса таяқ, ризашылық, хәмәр ғәшк, көп... жалғыздық және тәттілік, пақыр, хақ, Аллахқа сенін өлу, ағаш тәубесі, сақтайтын тәубе, лаух махфуз, ұлы сөздер, кең күрсі, ұлы ғарш, адам сырлары толық, күш, қиял күш, барлық, адам сырлары толық.

Курси уасиғ да онда улан жерде көкте болған мәләикә хәуәс уа куләбтен. Бір адамның бойына қалай сыйады Құдайдың шеберлікпен сыйдырып жасаған. Дүниеде үш мағлум болған, төртінші болып бұлардай жан шықпаған. Мағлумул әууәл Аристо ғылым хикметні қарнынан қақ жарып шығарған. Онансоң оны күшейткен муғалим сәни әл-Фәрәби. Онансоң жұртқа нұсқа қылып өз алдына бір ғылым екенін танытқан шейх әбу Ғәли Синә.

Қорқыныш төр түрлі

Хәуф[659], хушуғ[660], хәшиәтуллаһ[661], тақдир[662].

Хәуф дейді бір нығмет еріскен де басы аман, малы түгел бола калғанда мұның арты, алды қандай болады деп, хәуф қатер сонда керек. Не жерде кім жүзленсе кем мұрад шашып отқа сында оқын әніғде.

Хушуғ намазда керек *و الذين هم في صلواتهم خاشعون*

«уал ләзинә һум фи соләтиһим хәшиғун»[663]

Хәшиәт күнәһдан керек *انما يخشى الله من عباده العلماء*

«иннәмә иәхш Аллаһу мин ғибәдәһул ғәләмә»[664].

Тақдир нығметтің зәуәлі тақдирде болуынан көңілде болуы керек. Оның дуасы «*ذلك تقدير العزيز العليم*»

«зәликә тәқдирул ғәзизул ғәлим»[665].

Құдай Тәбарак уа Тағала «*و لنبلونكم بشيء من الخوف*» «уа ли нәблунәкум би шәйин мин әлхәуф»[666] деді.

Енді хәуфсіз қатерсіз кім аман отырмақ. «*و نبلوكم بالخير و الشر*» «уа нәблукум бил хәйр уаш шәр»[667] делінген. Аллаһ не берсе хайірға берсін, шәр үшін берген болмасын. «*الخير ما اختاره الله*» «әл хәйру мә ихтәрәһуллаһ»[668].

Тышқандар елінде әр құрсаққа алты шар баладан, алты мәртебе бала кетіретерлер. Әммә қыр тышқандары, сегізден онан да көп келтіретерлер. Тышқандарның балалары төрт айдан соң өздері де балалай бастай. Егер дүниеде мысық болмаса, тышқандар көптігімен адамды да састыра еді. Тышқандар балаларын емізін тәрбие қылар. Тышқандардың ауызның үстінгі тарапында бек ұзын екі тісі тура өткір болар. Егер тышқандар көзіне көрінгенді кемірмегенде, ол тістері бармақтанда ұзын болар еді.

Шық иле қырау

Шық көктен түспейді, жер астынан шығады. Жер астынан түнде шыққан бу, таң алдында һәуә тізегіне салқынданып кеткенге жоғары ұшып кете алмай, салқын иле қоюланып жерге жабысады дүр. Егер де һауа[ауа] бек салқындап кетсе, ол шық аппақ қар халіне келе[ді], мұны қырау дейлер.

Әлмуһрә себеп куррә тай. Әлбұлбұл мазар дастан сандуғаш.
Әлхисан көп кез айғыр. Әлкүркі келің торға. Өррәмкәт мадиан
байтал. Әлбаһр дария, әһһәр өзен. Әлхәсию әхтә аләш. Әлғәдир көл.

Сегіз тау сегіз тауды өңгеріпті.
Жібек жүн шөп қамысқа теңгеріпті.
Қойысына қауғасы балтаға сап.
Екі пұт екі қадақ тең келіпті.

Тауға тау соқтығысып қалғанында.
Айырылып ғақл естен сенделінті.

Тәңірі тәбарак уа тағала құлдарының ризықын уағда[669] қылды
уәдемен болды

و في السماء رزقكم و ما توعدون و ما من دابة في الارض الا على الله رزقها و كايين من
دابة لا يحمل رزقها الله يرزقها

«уа фис сәмә рәзәкәкум уа мә туғәдун уа мә мин дәбәт фил ард
иллә ғәлә Аллаһ рәзәкәһә уа кәин мин дәббәт лә иәхмил ризкәһә
Аллаһ юрзикуһә».

*Мағынасы: Сендерді аспандағы иризықетеді. Жердегі кішкентай
жәндікке дейін Аллаһ иризық береді. Олар өз иризықтарын тасы-
майды, расында Аллаһ Тағала ризық беруші.*

Бұ көңіл не үшін қарар қылмас? Жауаб Құдай Тәбарак уа Тағала
құлдарына бес нәрсе иле сенермін деді. Бірі қорқыныш көңілнің би
қарарлығы бұ сынамақ себебінден дүр. Қауләһу Тағала:

و لنبلونكم بشيء من الخوف و الجوع و نقص من الاموال و الانفس و الثمرات

«уа ли нәблунәкум би шәйин мин әлхәуф уал жәуғ уа нәкуссу
минәл әмуәл уал әһфәс уас сәмәрәт».

*Мағынасы: Сендерді қорқыныштан, аштықтан, байлықтың,
жәмістердің және иманның кем болып қалмауынан айттым ба.*

Олай болса пенде мумин[670] басына не хал уақиғ болса Аллаһ
Тәбарак уа Тағаланың бір сынамақ болған ирадасы[671] деп білін,
сабыр қылуға тырысуы керек. Бил уафәкға сабыр еткен инсан диәнәт
мәлкиде дүр мәрд майдан.

Жұмбақтар

Мәшһүр Юсуф Көпеевтің жиырма екі жасында айтқан жұмбақтары.

Мүйізден өзі,
Күмістен көзі.
Ұзын бойлы,
Шайтан ойлы.

Ағаштан қазығы,
Мың кісінің азығы.

Мылтық дейін десем,
Атканы жоқ.
Домбыра дейін десем,
Тартқаны жоқ.

Арба дейін десем,
Салдырағаны жоқ.

Қоңырау дейін десем,
Сылдырағаны жоқ.
Ойламаған жерден келді,
Көрінбеген нәрсенің хабарын берді.
Алыстан әңгір-сәңгір,
Қасына барсаң қатты темір.

Ашып көрсең аппақ қана,
Татып көрсең тәттік қана.

Адамда жоқ жалғыз-ақ барды
Сенде болса қайтейін менде барды.
Он сегіз мың әлемде жоқ не нәрсе?
Жумлә хәлқ де барлығы аңланады.

Шамға барған үшеуін сонда кордік.
Румға барған сандалып көп сандалды
Аузы дәл бір қарыс,
Тірідей кісіні жұтты көрдік оны.

Сүйектері бақша-бақша,
Терісін сыдырып алса
Аузы қара надамет,
Іші қызыл қиямет.

Сулап салсаң құр шығар,
Сақла ондан сәләмат.

Бисмиллаһир рахманир рахим

«عَلَّمَ الْقُرْآنَ خَلَقَ الْإِنْسَانَ عَلَّمَهُ الْبَيَانَ»

«ғәлләмәл куран хәләкәл инсән ғәлләмәһул бәиән».

Мағынасы. «Аса қамқор ерекше мейірімді Алланың атымен бастаймын. Құранды үйретті. Адамзатты жаратты. Оған сөйлеуді үйретті». Меккеде тұскен. Рахман сүресі. Аят – 2, 3, 4.

Түрлі деректер

Аллаһ Тағала ризалығы үшін бір нәзар етіңіз деп, хазірет Әли радиаллаһу ғәнһу[672] үш күн ораза тұтпақты сәбтен егер мың... қылдылар. Хазірет Фәтима[673] уа һәм хазірет Әлиге ерділер... Аллаһ Тағала шифәхәзінсінден сәбтен егер мың сахт... ләзим[674] қылдықларын... өздеріне азық болмағаннан ауыз ашпақ үшін, хазірет Әли Шәмун жебірден үш... арпа алып, біреуін үн қылып... екпек қылды. Ауыз ашайын деп жатқанда бір қайыршы келді, «шәиән Аллаһ»[675] деп тұрды, оң ихсан[676] алды. Екінші күні бір жетім келді, оң ихсан алды. Үшінші күні бір жесір келіп оң ихсан алып. Бұ үш күнде содан басқа нәрсе татпадылар. Хақ Тағала сипаттарын мақтап бұ ниетні ендірді. Тафсир... ғән Ғабдуллаһ уа калә расул ғәләйһи сәләм: «лә иәржиғ әхәд фи һәббәт иллә әлуәлидән уәләдәһ»[677].

Мағынасы: Бір әйел күнді баласымен сатып алады. Сосын біреуін босатты. Босатылғаны біраздан соң үйленеді. Әкесіне күнді сыйлайды. Одан төрт бала туылады. Олардың бәрі бір құрсақтан туылған.

Хадис шариф: «әлмумин мәрәт әлмумин».

Мағынасы: «Мұсылман мұсылманның айнасы».

Сурәт әлмәсилә иннәр рәжул ибн уал имрәт (уа лә мәрәт) бинт фә зәуж зәлик әррәжул бинт тилкәл мәрәт фә уәләдә бәинәһумә ибн суммә зәуәжә ибн зәлик әррәжул тилкәл мәрәт фә уәләдә бәинәһумә ибн әхрә әйдән... зәликәр рәжул ибнәин уа ли ибнәһә ибн фәқалә ибнәһу әлләзи уәләдә мин бинтәһә... ибн... әлләзи уәләдә минһә.

Мағынасы: Мәселә: расында ер адам, оның баласы және әйелмен қызы. Ер адам жаңағы әйелге үйленді. Оларда бала туылады. Сосын ол ер адамның баласы әйелге үйленеді. Олардан басқа бала туылады. Әкесінде екі бала, баласында бір бала. Қызынан... ала айтты: ... одан туылған бала.

و يجعلون الله ما يكرهون

«уа иәжғәлунә аллаһ мә иәкрәһун»[678] аяты дұрыслерге берген нәрсенің осымен алатұғын күнді сөйлеген. Расулуллаһ[679] бұйырды тән дүр сатлар жәһәнде мубтәләлар жисм сатлар. Сәби балаларның ата-анасыз ұжмаққа кірмейтұғындығы. Сәби балалар ата-анасына хәус көпiрдiн суы таси беретұғындығы.

«قال الله تعالى و... الى الله لهم البشري» Қалә Аллаһу Тағала «уа... илә аллаһ ләһум әлбәшәр»[680]. Бір кісінің малын иә мансабын иә елікні көрiн менде болса деу қызықпақ он хасадтан гәирi фәрсы да рәшк әтләк етерлер. тәбтил[681] ыхылас иле Аллаһ[қа] жасамақ. Уа рәттилнәһ тәртилән[682]. Тәртил[683] иһсәт яғни кісі оқымақ дерлер бұйырды, ... яғни ақырынлық иле оқымақ.

«ل لا» Лә, лә дей муқабилiнде[684].

«ل لا» Лә, лә нәфи муәккид[685].

«ل لا» Лә, лә мәғруф[686]...

Расулдың тоғыз қатыны бар едi. Тоғызы тоғыз... де жар едi. Сәудә радиаллаһуге бұ бинтiнi хазiрет Ғайша радиаллаһу гәнһә берiп едi. София, Жәуерия, Умму Сәләм, Зәинәб бинт... бұл төртеуi нақ болғандар.

Мәғнә ғәлим[687] мәғнә қалә тiлiнде болғанның бәри садри мәғнәуде болуға керек. Қалә, қалә деп қаләһ жаздадым. Шәмс Тибризи

болмас бе иман өле жаздадым деп мәснәуи[688] мәғнәуи аталған Мәуләнә Жәләләд дин Руми айтқа: Ғылым халың болмаса ғылым қалыңден не суд (сот). Зікір қалбін[689] болмаса зікір зубәніңден не суд деп. Шәһ Мәшрәб айтқан: мағнаның керектігі әр нәрсенің бір сұлтаны бар. Мәселен дененің сұлтаны көңіл. Сондай-ақ «фәзкуруни әзкурукум»[690] иле әмір бұйырдығой суретте.

Зікірдің сұлтаны «لا اله الا الله» «лә иләһә иллә аллаһ»[691] Сонан мұны зікір сұлтан дейді. Бұл «лә иләһә иллә аллаһ» бір қорған. Ол қорғанға кіріп бекінгенді жау алалмайды. Сонда бұл қорғанға қорғалып кіруші жан оның жауы «нағузу биллаһ мин шәрри зәлик»[692] иманын түріп жіберген шайтан ғәлейһи ләғин. «әғузу биллаһи минаш шәйтанир ражим»[693]. Бұл «лә иләһә иллә аллаһ» қорған болғанда құр тәлфәз[694] мен қорған бола алмайды. Мағынасымен қорған болады. Сен бұл қорғанға қорғалып кірген жерің жоқ, далада қанғып жүрсін. Неге десең тілің айтады «лә иләһә иллә Аллаһ» дейді, ділінде (жүрегінде) оның мағынасы не екен дiнiмен жұмысың жоқ. «Лә» дедің, «иләһ» дедің еш максуд дедің, «иллә Аллаһ» дедің... зат пәк дедің. Оның мағынасымен жұмысың болғаны мал-жан, бала-шаға, қатын-қалаш деп өліп барасың.

Біреуге әке, біреуден хәуф[695], біреуден рижәдасын. Зәһирде[696] қылып тұрған жұмысыңнан білініп тұр. Мағынасымен жұмысың жоқтығы бұл көрместе жаның ол қорғанға кіре алмайды да. «Лә иләһә иллә Аллаһ» болып сені біле алмады. Бұл қорғанға қорғанғандар бұл сұлтанға ужудінің шәһәрін түгел білгенден. Аллаһ... бәқи һәус деді де қойды. Өзге түгіл өзінде керек қылмайды.

Қауләһу Тағала «иннәл мәлик изә удхулу қариә тәфсәдуһә уа жәғәлу әғиззәтән әһләһә изәләт уа кәзәликә иәффәғәлун»[697] Бұл аяттың мәфһүмінде[698] болған сұлтаннан мурад сұлтан «лә иләһә иллә Аллаһ». Ол уәлидерге оның хүкімі әууәлин уа әхириннің[699] жұмләсіне шәмил уа әзл әзалдан... мәхкум[700] алар. Не үшін десең Құдай Тәбарак уа Тағала барша жаратылмыс хәлқи тәбиғат зуләмәтінде ғәдл иле хәлиқ етіп, Олар күн нұрынан фәдлил пір тосалмас дүр. Ол нұрдан бәһірменде улән дүние уа әхиретнің сағатына уа дәреженің кемеліне жетпес дүр. Әр не болса сонда болған дүр... кім-кімге болсын.

Шейх Сағди т.с.

Бұ дүниеге келместен бұрын ғалимул әруэхда жүргенлігі қағбатуллаһ да мутәуәр болғаны. Дүниеге келді кәфірдеріне келді. Т... қызын ғашық болғаны, дүниеге ғашық болғаны. Сонан соң ол дүние надандық арағын ішкізді, Аллаһ Тәбарак уа Тағалаға алыста бермегім дегені. Әруэхтарның «қалу бәлә... уәғдәһу» есінен тандырды. Мұның беліне зиннә (зәннәр) байлатқаны дүниеге әбден махаббат қойып соңына түсуге белін төрт орап байлап әлләзи кәләмаллаһни[701] отқа өртегені. Құран кітап сөзін тұтпайтұғын қылды. Пұтқа сәжде қылдырғаны қатын пірсат қылып, қатынға шокындырды. Кеш ақш... де от жакканы қатын ризалығын қыламын деп түні бойы алас ұрып, жанын от жағып шығады. Доңыз баққаны онан туған баланы баққаны. Ол он беске жеткенше қолға ұстаған қобызың. Ол он бестен асқан соң тіл алмас доңызың дей-дей.

Сонан соң мұның бойында болған көзге көрінбейтұғын ғалим мағынадан келген көңілдің жұмысы, жанның жұмысы, ғаклдың жұмысы, сырдың жұмысы бәрі мұны тастап тарқасып кетті. Адамның қара қан бойында жиырма сегіз хәуәснің қуаты болмақшы, мұнда бірде хәсиіәт[702] қалмады. Надандық мастығы мен дүниеге ғашық... истилә[703] қылған соң дәғф мустәуәлі болып дәнемеге жарамайтұғын мәжнүн болды да қалды.

Әннә хазіретміз Мұхаммад Мұстафа ғалейһис солат уас сәләм үмметім деп, үмметім хор (қор) болмасын деп. Бір ілтипат назарларын салып шәфиғ[704] бола қалса, мұның бәріне қол сілікп басын алып шығатұғын болса. Қаншама ғашық болып қуғанда мойнын бұрмаған жүзі қара дүние артынан өзі қуып әуре болады.

Қиссадан хисса[705] әй, Құдайға жүзленгіш егер Құдайға жүзленсең шын жүзлен. Ит жаманы анда да жоқ, данда да жоқ дегені. Итті ертпейді. Кісілікке жарамай ит есебінде қалған жаманды айтады. Құдайға жүзленсең ынта көңіліңді Құдайға беріп шейх саған тарса қызына ғашық болғанда қалайша күйге түсті. Сен һәм Құдай Тағалаға ғашықтардан боламын десең төрт шарт бар. Соған көнсең ғашықтық дағуасын қыл. Әйтпесе ғашик Құдай ойыншық емес. Ғашик хәқиқи мәжәз[706]. Ермес дум сырны тұтпа ол бәзі ермес. Құдай сенің құрдасың емес. Құдіретке көніңіз, Құдай менен

ойнама. Төрт шарттың бірі өзің өлдім деп жаназаның төрт тәкбірін өзіңе-өзің түсіре. Бірі малдан кеш, бірі жәннән кеш, бірі ұят ардан кеш, бірі Аллах... уа бәки һәуәс[707]. Екі дүниеде бір Құдайдан дәнемені керек қылмақ.

Өзіңді жок, Құдайды бар біл. Өзіңді ғәжиз[708] Құдайды... Өзіңді надан, Құдайды ғалым біл. Өзіңді-өзің... Құдайдың Құдайлық хикметіне қарағанда күн көзін көре алмаған жарқанат, үкі, байғыз, жапалақ қандай болса мен һәм солармын деп ойла. Ол төртеуін қылған соң екі жермен бірі түн сиқырлары, түн Құдайға жылмамақты ғадат[709] қыл. Бірі күндіз нәпсінді бак. Нәпсіден жаман доңыз қайда бар дейсін.

Зухәл[710], муштәри[711], миррихун[712], шәмсун[713], зуһәрә-тун[714], ғутәриду[715], кәмәрун[716] сәбғә әбә[717].

Ғәнәсир әрбәғә[718], уммәһәт әрбәғә[719], мәуәлид сәләсә[720], жумәдәт[721], нәбәтәт[722]. Алты атадан, төрт анадан үш бала туады. Талак бауыр, өт, жүрек, бүйрек, күрсак, өкпе, зерде, қан, қақырық, кара-құрым, бұлардан туған мәуәлид сәләсә қан, жан, ғақл.

Мәснәуи кітабынан

Тазин уа Осман хандан суд, ғақл уа рух уа деді сенден суд. Тек кәмәл шоқтан зәмин уа Осман хандан алсын. Ғақл рух деді жүз дағф ол қадір зияда алсын. Шәрх Шәмсиддин Тибризи хазіреттерінің бір хәлні алсын. Нақл бұйырыңызге пенден басқа зәмин уа Осман масрур уа шадан. Бұ хикайа (хикая) истимәғ[723] етіске әһлі арабның қуи мәғнәуиләры қат ендірі қат маздад уа парадан алсын. Әулие Иләһке[724] мәсәғ алдығы қадір әхуәлні естімектегі мухсанәт[725] бұ бәит шәриф[726] иле дахи фәһм уа исбәт[727] алынар. «тәнзил әррахмат зикр әссалихән»[728].

Мәснәуи шариф

و ان ليس الانسان ما سعى هو من باب العدل فاما من باب الفضل فجانز ان يزيده الله
ما يشاء من فضله و كرمه

«уа ин ләисә әлинсан иллә мә сәғә һууә мин бәб әлғәдл фә мә мин бәб әлфәдл фәжәиз ән иәзидәһу Аллах мә иәшә мин фәдләһу уа кәрәмәһу».

Мағынасы: Әлбетте, адам баласы ұмтылған нәрсесіне жетеді. Ол әділеттік бөлімінен саналады. Ал жақсылықтың бөлімінен өзінің қалауы бойынша жақсылығын, құрметін көбейтуге рұқсат етіледі.

Ай, күн мезгіліндегі өзгерістер

26-шы апрель бірінші ноябірге келеді. 27-ші апрель екінші ноябірге келеді. 28-ші апрель үшінші ноябірге келеді. Егер бұл хисаб дұрыс болса 3-ші ноябірде сұрапыл боран соғады, мал ықтырады. 28-ші апрелде бесіннен кейін катты дауыл соғып, қара топырақты боратып, кигіз үйлерді аспанға ұшырып Баян ауылдағы шатыр, тақтай есігі қақпа, ағ..нің шарбақтарын тау қарағайның үштен бірідей қирап құлады. Бір түн, түні бойы жұрт сур кергіш һәд-һәд шақырар. Егер ел жақсы болса он күн бұрын шақырар. Оның алты жаңсығ... ағры ашылар. Он беске хәфәр әлиәс камшы сілтер күні болар жиырма жаңсығ үркер батар, одан соң жер суға хасат болар. 26-шы апрель бірінші ноябірге келеді. 26-шы апрелде үркер жерге түседі. Үркер жерге түссе жер суға...ды. Майның бірінде 31-ші бір сағат 21 минут күн ұзайды дүр.

Бесінші ноябірге бірінші ноябрь келеді. Июлдің он жетісінде асад кірер, біріден 31-ші бір сағат 45 минут күн қысқарады дүр. 26 сында шілде шығар. Бірінші июлде 16 сағат күн, 8 сағат түн. 27-ші июнь бірінші январға келеді. 5-ші январға бірінші июль келеді. Асад 31 күн болар, асад болды жаз қаңтары кірер. Қаңтар демегіміз жаз ортасы болар. Әммә[729] асаднің жиырмасыға жаз шілдесі одан соң шығар. Асад арсытан хайуан уа бір уждан саратан иле сенбіл бейнеде уақиғ[730] болып, бесінші... хәрәкәт сәнәуи силә шәмәк мәзкур... тамызге тоғызында уақиғ болар. Мутәхбәт тамыз марттан иғтибар[731] иле шуһур[732] румиден сегізінші болып хазирән иле авуста... уақиғ улән шәһір. 18-ші июлде 15 сағат күн, 9 сағат түн.

Суғләб 31күн болар. Он бесіге күз тоқсанының басы болар. Қырғый келер, құп ел болар. Үр... онда ұшар анасынан айырылар. Жаз тоқсаны онда төғінер. Августің тоғызында шәмс... дәхил болып әурақ уақыт тәмәм болар. Августің онында суғләб кірер, біріден 31-ші бір сағат 16 минут күн қысқарады. 28-ші июль бірінші февральға бірінші августа келеді. 30-шы октыбрьде қарымсақ жер астына кірер.

14-ші октябрьде кескен ағаштар шірімегі, 28-ші ... деген күн болар һәммә құстар қыстамақ кетер. Октябрнің бірінде 31-ші 2 сағат 15 минут күн қысқарад дүр.

Мизан 30 күн болар. Мизан енді ерсе күн бірле түн онда теңелер. Он беске қазан кіргей, мизан... күн қысқарар түн ұзарар. Бұдан ондай білісер жузәде тоғыслар. Мизан бірлен жузә арасы сегіз ай болар, бұдан сегіз ай көтерер. Мизан таразыға оңласын тартылар уа фәләк[733]... сугләб бір жыл ғәрәб бір... уақиғ бүржің есімдерге жетінші бәрж алып... духулі[734] елу тоғызына тәсәдәф[735] етер. Ноябрьдің әууәлі[736] жаңбырлы болар. 6-сы күн суытар шоқ иле 8-ші күні теңізлер қайнай, 27-сінде қыс шіллісі кірер. 11-ші күн үркер бірлен ай қосылар. Ноябрьнің 25-ші күнінде қыс тоқсанының басы үркернің батқан түні болар. Февралдің 22-сінде қыс тоқсаны таусылар. Қара құйрық құйрығын тіклеп алып ойға, қырға шапқылайды.

Ғәкрәб 30 күн болар. Оның он бесіге қараш деген қазақ айтар онда берік қарияғар мұз тұтар. Егер ел жақсы болса бес он соңғы барар. Ғәкрәб мәғлум[737] мудр хайуан құйрығы уасат силе баска хайуані соқтықта бек зияда ғазаб үйірер уа бәғдә... һиләк[738] етер. Уа фәләк буружда мизан бір жыл құс бір жібінде уақиғ... шәмәк мәзкур... духулі тәшрибін әууәлге тоғызына тәсәдәф етер. Уа сағат... алты да дақиқ... сағаттар күсірер улан пәрмақ мутәхәбәт.

اولئك الذين لم يذموا اي يذم الناس فان الذم مؤلم للقلب
 وتألم القلب بالذم ليس بحرام ولا الاثم بخاص فهو الشاها مباح
 لكونه جبليا كما ان الضرب يؤلم الجوارح بالطبع فاذا تألم القلب بالذم
 ربما يصيب ما نخاف من الخشوع والخضوع في العبادة لغوات عقله بسبب الغائب
 الناس شي عنه تألمه والترك اي ترك التألم كمال فان كمال الصدق
 في ان يترك الخشوع في الخلق فيستوي عنده ذامه وما دعه لعلمه
 ان الصانع هو الله تعالى وان العباد وكلهم عاجزون مقهورون
 تحت قدره وقضائه على القاري هذا الثاني طعنا طعنا

ذهب محبة الناس لان يعلم منه اي من حب الناس لم
 محبة تعالى رياء فمن احبه تعالى جعله محبوبا في قلوبهم اقول ان خلقهم
 ليعلموا ان الذين آمنوا وعملوا الصالحات سيجعل لهم الرحمن ودا
 و ليعلموا على الصلوة والسلام اذا ركبوا على احد منكم فقالوا له
 احب فلانا فاحبه فحبه حبه كل ثم ينادي في السماء فيقول ان الله تعالى خلقنا
 فاحبه فحبه اهل السماء ثم يودعهم في القبول في الارض الحديث
 رواه مسلم عن ابي هريرة على القاري

Эулиэу лэ иэтээллэм би лэзэм эй бизэм эй бизэм эннэс фэ иннэ
 элзэм муэллэм лилкалб уа тэлэм элкалб билэзэм лэйсэ бихарам уа лэ
 элинсэн биғаас фэ нууэ эттэлим мубах ликэуниһи жэбэлиэн кэмэ
 эннэ дарбу юлэм элжауарих би табғи фэ изэ тэлим элкалб би лэзэм

руббәмә ясиру (басиру) мәнигән мин хушуғи уа худуғи фи ғибадати
ли фәуәт ғақлиһи би сәбәби әлғадаб әннәши ғән тәлим уа тәрку әй
тәрку әттәлим кәмәл фә иннә әмәл ассидқа фи ән иәзулу ғәнһу руиәту
әлхалқ фә иәстәуи ғиндәһу зәмиһи уа мәдә... ли ғилмиһи әннә (ин)
ассар уа нәфиғ һуә Аллах Тағала уа әннә ғибәду кулләһум ғажизун
мақһурун тахта кадриһи уа қадаиһи. Ғаләл қари жилд әссәни

*Мағынасы: Әулие кісілер жамандаумен ауырады. 27 адамдардың
жамандығымен өйткені жамандау жүректі ауыртады. Жалпы
жүректің жамандықпен әсерлену харам емес, өйткені күнә жұмыс
істеген кісі ауырады жүрегі ақтай болады өйткені жаратылған сол
секілді ауру мүшені ауыртады. Егер жүрек әсерленсе, онда мүмкін
ол нағыз құлшылықтан тосуы мүмкін өйткені ақылы ашуланумен
кетеді, бұл ашу ауырдан кеміп шығады.*

فالأظهر ان يقال ان الملائكة مطاوع الجلال فلا تثنى منهم المعصية
 وما يقتضيه من العقوبة ولشياطين مطاوع الجلال فلا يتصور
 منهم الطاعة وما يترتب عليها من الرحمة فاراد الله سبحانه جميعا
 يكون لهم مرتبة الكمال ان يكون فيهم نصيب وحظ من الجلال والجلال
 وتوقع فيهم قابلية للطاعة والرحمة والمعصية والعقوبة ولما ورد
 لو لم تذبوا الجبال لذهب بقرم يذنبون فيستغفرون فيغفر لهم
 وفي قوله نبى عبادى انى انا العفور الرحيم وان عبد ابي هو لعننا
 اللهم ايماء الى ذلك وفي قوله غافر الذنب وقابل التوب
 شريك العقاب ذى لطول كذلك ثم من افراد هذا الاسم
 من يكون على شان بحيث مع انه خلق فيسدا عية العصيان جاهد
 نفسه واطاع ربه وقام بحق الامانة في ميدان البيان
 ومنهم من ترك الطاعة وضيع الامانة بالحياسة من غاية
 الطغيان فصار المؤمن الكامل من الانسان اعلى مرتبة من
 من ملائكة الرحمن والكافر منهم افضن منزلة من جنس الشيطان
 كما يشير اليه قوله تعالى ان المنافقين في الدرك الاسفل من النار
 فتعود بالمنة من دار البوار وبما قرنا فيها حرنا
 على القارى
 96 عدد الثمان

Фә лә зәһәрә ин иәкул әннә мәләикә мазәһир әлжимәл фә лә
 тәти минһум әлмағсиә уә мә иәқтадиһи мин ғуқубиһи уә шәиәтина
 мазәһир әлжәләл иәтәсаууару минһум әттағаттур уә мә иәтәрәттәбу
 ғәләйһә мин раһмәти фә арада Аллах субханәһу жамиғән иәқуну

ләһум мәтәбәту әлкәмәл биән иәкун фиһим насибу уа хаззу мин әлжәмәл уалжәләл уа тақағу фиһим қабәлиә литағати уа рахмати уа мағсиату уал ғуқубати уа лизә уарадә ләу ләм тәзнәбу лижә Аллаһ би қаум иәзнибуна фә иәстәғфируна фә иәғфиру ләһум уа фи қаулиһи нәби ғибади инни әнә ғафурур рахим уа әннә ғазаби һууәл ғаза әл... иәм әлмиә илә зәлик уа фи қаулиһи ғафир әззәнб уа қабилу әттәубә шадид әлғиқабу зи әттул. Кәзәликә суммә мин ифради һәзәл инсан мән иәкуну ғалә әшшән би хайсу маға әннәһу халәқа фиһи дәғиәту әлғиссиән жәһид нафсәһу уа итағ раббаһу уа камә би хаққи әл әмәнә фи мәйдан әттибиән уа минһум мән тәрәкә әттағатә уа дәйғә әмәнә билхианату мин ғәиәти әттағиан фә сара әлмумин әлкәмил минәл инсан ағлә мәртәбә мин мәләика әррахман. Уал кәфиру минһум ахфәда (ахфәса) мәнзиләтә мин жинси шайтан кәмә юширу Аллаһ қаулуһу Тағала әлмунафиқин фи дәрки әләсфәли миннәри фә тәғузу билләһи мин дәри әлбәуәр уа бимә қарара нәдиман харарна. Ғәләл қари 96 жилду сәни.

Мағынасы: Расында періштелер әдемі көріністе болады. Оларда Аллаһқа қарсы шығу сипаттары жоқ. Періштелерге жаза жоқ. Шайтандар – ұлылықтың көрінісі, олар бағыну, бойсұну сипатымен сипатталмайды. Және олардан рахмет ағылып жатқан жоқ. Аллаһ Тағала оларда биік мәртебе болғанын қалайды. Оларда сұлулықта, ұлылықта несібе болғандай. Адамдар мойын ұсынуға рахметке, бағынбаушылыққа, жазалануға бейім. Аллаһ Тағала айтады: олар күнә жасайды да, кешірім сұрайды. Аллаһ оларды кешіреді. Аллаһ Тағала құдси хадисте айтты: «Құлдарым! Расында мен кешірушімін. Бірақ та менің азабым, ауыр азап». Аллаһ Тағала айтады: «күнәларды кешіруші, тәубені қабыл етуші, қатты азаптаушы». Адам әрдайым жаман істерді істеуде, өйткені оның ішінде бағынбаушылыққа шақырушы бар. Адамдардың арасында өз нәпсісін тыюшылар, құдайға мойын ұсынушылар, аманатқа қиянат жасамайтындар бар. Және олардан Аллаһқа мойын ұсынбайтындар, аманатқа қиянат жасайтындар да бар. Сол себептен иман келтірген адам басқа адамдардан мәртебесі өте жоғары. Кәпірлер – шайтанның мәртебесінен төмен. Осыған дәлел Аллаһтың сөзі: «расында, екі жүзділер – оттың ең төменінде». Бұл тозақтан Аллаһқа сыйынамыз».

رواه ابن ابي عمير وله من حديث انس من حديث ابن سلام قال النبي صلى الله عليه وسلم
 في حديث طويل في آخره وصف عظم العرش ان الملائكة قالت يا ربنا
 جعل خلقك خلقا اعظم من العرش قال نعم العجل قالوا وما يدع من قدره
 قال صبرها لا يحاط بعلمك جعل لكم بعد الرسل قالوا لا قال تعالى فانى رس
 قلت للعقل اصنافا شتى بعد الرسل فمن الناس من اعطى حثية ومن الناس
 من اعطى مثين ومنهم من اعطى الثلث ومنهم الاربع ومنهم من اعطى
 فرقا ومنهم من اعطى ركعا ومنهم من اعطى اكثر من ذلك
 ورواه الحكيم الترمذي في نوادره مختصرا ولهذا النسخة الناس
 الى بلية لا يفرحون بالتفهم الا بعد تعب طويل في التعليم والى ذلك نفهم
 بالكرم والارادة متباغرة فاجبة الى العبارة والى كامل ينجب
 من نفس حقايق الامور ووقايفها بدون التعليم كما ذكرنا من
 ولو لم تسم نار نور وذلك مثل الانبياء عليه السلام وبعضهم
 اتباعهم من الاولياء الكرام ويعبر عن الاول بالوجه وعن الثاني بالالهام
 فقال عليه السلام ان الاممى يصيب حقه اكثر من نجر العاجر على القارى
 وانما يرتفع العباد في الدرجة لانهم على قدر عقولهم ١٢

Рауһу ибну мажбар уа ләһу мин хадис әннәс мин хади ибн сәләм
 сәйл нәби ғаһу фи хадис тауил фи ахириһи уасафә ғазм әлғарш уа
 иннәл мәләикә қаләт иә раббәнә һәл халәктә халқан ағзам мин ғарш
 қалә нағам әлғаклу қалу уа мә бәләғә мин қадриһи қалә һәйһәт лә
 юхату би ғилмиһи һәл ләкум ғилмә би ғадади әррәмл қалу лә. Қалә
 тағала фә инни халәкту әлғаклә аснафән шаттә кәғәдәди әррәмл

фәмин нәс мән ағта хашиәти уа мин нәс мән ағта хашиәти уа минһум мән ағта әссәләсә уа минһум арбаға уа минһум мән ағта фирқан уа минһум мән ағта уасқан уа минһум мән ағта әксәр мин зәлик.

Уа рауаһу әлһаким әттирмизи фи науадириһи фәхтасара ау... инқасама нәс илә бәлид лә иәфһәм би тәфһим иллә бәғда тағби тауил фи тағлими уа илә зәкәи әлфәһм би рамзи уал ишарати мин ғайри хажати илә ғибарати уа илә кәмил иәнбағасу мин нәфсиһи хақайк әлумур уа ғифә иәкһәбидуна әттәғлим иәкәду зәйтүһә юхи уа ләу ләм тусәммүһу нәран нур уа зәлик мислу әнбиә ғәлейһи соләту уа сәләм уа бағд әтбәғиһим мин әулиә уал кирам уа юғаббиру ғән әууәл билуахи уа ғән... бил илһәм фәқалә ғәлейһи сәләм иннәл аһмакә юсибу бихамақати әксәр мин фужур әлфәжир уа иннәмә иәртәфиғу әлғибәд ғадан фи дәрәжәти зәлфи мин раббиһим ғалә қадри ғуқулилиһим.

Мағынасы: Ибн Мажбар Аннастан және ибну Сәләмнан риуаят етті. Пайгамбарымыз ұзын хадистің соңында ғаршты сипаттайды. Періштелер Аллаһ тағаладан сұрайды: Иә, Раббымыз! Ғарыштан ұлы нәрсе жараттың ба? Аллаһ тағала айтты: «Иә, ол – ақыл». Періштелер сұрады: «Оның шамасынан не келеді?» Аллаһ айтты: «Көп нәрсе, біліммен меңгере алмайсың. Сендер құмырсқалардың санын білесіңдер ме?» Олар айтты: «Жоқ». Аллаһ тағала айтты: «Расында мен ақылды құмырсқалар сияқты көп етіп жараттым». Адамдарды қайсысы әрекетке себеп болса және адамдардың қайсысы сенімдігін білдірсе бұлардан үшеу, төртеу берілгендер бар. Және бұлардан өз сенімдерін және бұданда көп бергендер бар. Хаким Тирмизи «Науадир мухтасар»-ында адамдардың жетілмегені бар. Көп үйренгеннен кейін түсінеді. Ал ақылдылардың ишаратпен, рәміздермен еш сөзсіз түсіне береді. Кәміл болған өзінен істерді тірілтеді. Отты нұр құшақтай алмайды. Бұл пайгамбарлар және оларға ерген кейбір әулиелер мен құрметті адамдар сияқты. Біріншісін уахи арқылы білдіреді. Ал екіншісі түс арқылы білдіреді. Пайгамбарымыз айтты: ақымақтың несібесі – ақымақтық. Күнә жасаушының күнәларынан да көп. Расында құлдардың дәрежесі Аллаһ алдында ақылдарының арқасында биік дәрежеде болады.

وللشرفي وابن ماجه من حديث ابن عمر
 المؤمن الذي يحاط الناس بصبره على ارض خبير
 على ارضهم والموانسة اي وفوات الاستياس والانس بالناس
 في المصاحبة والمجالسة كالانس بلا فية ارباب التقوى من الاولياء
 وبمواظبة اهل البيت من العلماء وإنما سمى الانس بالانس لموافقة
 نوع من الانس لاسيما والمؤمنون اخوة وسنهم زيادة الفقه لقوله
 والوف بين قلوبهم وانفقت ما في الارض بيعة انما الظن بين قلوبهم
 ولكن ليه الف بينهم او لقوله عليه السلام المؤمن بالحق ولا خير فيه الا بالحق
 ولا يتولى
 لا يتقص الكامل من كماله ما جبر من نفع الاعياله

سؤال موسى بن جابر اجبت عنى السنة الناس فقال موسى عندى علم
 فكيف افعلك ذلك واوحى اليه سبحانه الى منزير ان لم تطب نفعاً
 بان اجعلك على كافي فواء الما فنعين لم الكتاب عندى من السور
 بعد في الحديث النبوي اذ هم والله هي تقولوا مجبور وقد قالوا في حق
 اسفل الخلق مجبوراً وساحر وسحر وكفان وساعر ومغر ورأى

Уа литирмизи уа ибну мәжә мин хадис ибну ғумар әлмумин әлләзи юхаләту әннәс уа иасбиру ғалә әзәһим хайру мин... лә юхаләту әннәс уа лә иасбиру ғалә әзәһим. Уал муанасату әй уа фәуәт истинас уал инас биннәс фи мусахабати мәжәлисәтиһи кәл инсә би мәләмәти әрбәб әттәкуа мин әулиә уа бимузабати асхаб әлфәтәуә мин әлғуләмә уа иннәмә сәммә әлинсән билинсә ләммә фиһи науғ мин әл инс лә юсәммә уал муминун ихуа уа бәйнәһум зиәдәту әлфиттә ли қаулиһи

Тағала уа әллиф бәйнә қаулиһим ләу әнфәктә мә фил арди бәйгән мә әлләфтә бәйнә кулубиһим уа ләкин Аллаһу әлләфә бәйнәһум уа ли қаулиһи ғалейһи соләту уа сәләм әлмумин иәлифу уа лә хайра фи мән иәлиф уа лә юләф.

Лә иәнқусу әлкәмил мин кәмәлиһи мәжир мән нәфәға илә ғиәлиһи уа қалә муса иә рабб ахбас ғәнни әссунәтә нәс фәкалә муса һәзә шәйун санағаһу ли нәфси фә кәйфә әфғаләһу ләкә уа ауха Аллаһу субханаһу илә ғазир ин ләм тәтиббу нәфсән биәннә әжғәлукә ғаләкән фи әфуәһи әлмадғин ләм әктубукә ғинди мин әлматур дағин уа фи әлхадис әннәби узкуру Аллаһа хатта иәқулу махбун (махбар) уа қад қалу фи хаққи ағқал әлхалқ махбун уа сахир уа сахур уа кәззәб шәғир уа мағрур.

Мағынасы: Тирмизи, ибн Мәжжә ибн Ғұмар хадисінен: мұсылман, ол адамдармен қарым-қатынас жасайды және олардың қыйындықтарына шыдайды. Ал, олармен аралсапай және қыйындықарына шыдамаан адам мұсылман емес. Бірақ та Аллаһ Тағала мұсылмандарды бір қылды. Пайғамбарымыз айтты: «Иман еткен мұсылман бір-бірін қосады. Қоспаған адам мұсылмандардан емес. Мақтаулы сипаттары бар адам өз сипаттарынан айырылып қалмайды. Өз жан-ұясына пайдасы тисе.

Мұса (ғ.с.) айтты: иә, Құдайым! Адамдардың сүннеттерін ұстануға нәсіп ет. Мұса тағы айтты: бұны менің пайдам үшін жасадың, қалай мен саған істеймін. Аллаһ Тағала оған аян етеді: тәубе қылмасаң, олардың сөздрін пайдасыз қылам. Пайғамбарымыздың хадисінде былай делінген: Сендерді жынды деп айтқанша зікір қылыңдар. Оларға жынды сиқыршылар, өтірікшісіңдер деп айтты.

والشفقة في التعليم
 اي ومن حق علم العاملة على المعلم بالنسبة الى المتعلم
 فورد انما لكم مثل الوالد لولد . ابوداود وروى في ابن ماجه وابن حبان
 من حديث ابي هريرة وقال تعالى النبي اولى بالمؤمنين من انفسهم
 وازواجه امرأتهم وفي قرادة كفاذة وحواب لهم بل هو افضل
 واكمل من الوالدين فان قصده انقاذهم من نار الاخرة وهو اصح
 من انقاذ الابوين ولدعي من نار الدنيا والملك صاحب حق المعلم العظيم
 من حق الوالدين فان الوالد سبب الوجود الحاضر والحياة الغائبة
 ولولا المعلم لاق ما حصل من جهة الاب الى الهلاك الدائم
 وانما المعلم هو المغيرة للحياة الاخرية الدائمة اعني معلم علوم الاخرة
 او علوم الدنيا على قصد الاخرة لاعلى قصد الدنيا واما المعلم على قصد الدنيا
 فهو هلاك واهلاك فهو ذاك ثم لما ان حق ابناء الواحد ان يتسبوا
 ويتعاونوا على المقاصد كلها فلهذا حق تلامذة الرجل الواحد التمسك
 والتواؤم ولا يكونوا الا كذلك ان كان مقصد الاخرة ولا يكون
 الا التمسك والتباغض ان كان مقصد الدنيا

Шәкату фи тағлим әй, уа мән хаққа ғилмә әлмүғәмәләту ғәлә
 әлмүғәллим би нисбәти илә мутәғәллим фә урада әнәлукум мислу
 әлуәләд уаләдә әбу Дауд уа насаи уа ибну мәжә уа ибну хаббан мин
 хадис Әбу һурайрата уа қалә тағала әннәби әууәл бил муминин мин
 әнфусиһим уа азуажиһи уммуһәтиһим уа фи қираати шаззәти һууә
 аббу ләһум бәл һууә афдалу уа әкмәл минәл уалидәйни фә иннәл
 уәләд сәбәбу әлужуд әлхадир уал хаиәт әлғәниә уа ләулә әлмүғаллим

ләсәкә мә хасалә мин жиһһәтил абби илә һәләки әддәйм уа иннәмә әлмуғаллим һууә әлмуфидату лилхәиәтил ахира уа... дәймәту әғнә муғаллим ғулум әләхира ау ғулум әддуниә ғәлә қасди әләхирату лиәғлә қасд дуния уа әммә әттәғлиму ғәлә қасди әддуниә фәһууә һәләку уа әһләку нағузу биллаһ суммә кәмә әннә һаққа әбнә әлуахид ин иәтәхаббу уа иәтәғаууазу әғлә әләғлә әлмақасид кулләһә фәкәзә һаққу тәләмизату арражул әлуахид әттихабу уа тәуәду лә иәкуну иллә кәзәликә ин кәнә мақсадуһум әләхира уа лә иәкуну иллә әттаһасуд уа тибәғад ин кәнә мақсадуһум әддуниә.

Мағынасы: Үйренушіге қатысты мұғалімге қарым-қатынас ілімінің хаққысынан. Жетті: мен сендерге әке сияқтымын. (Әбу Дауд және Мәжжә ұлы Насай және Жәнән ұлы Әбу Хурайра сөзінен жеткен). Аллаһ Тағала айтты: Пайғамбар өздерінен болған мұсылмандармен және олардың жұптары – олардың аналары. Қираатта оқуда ол оларға әке, бірақ та ол – әке-шешеден де абзал.. Оның мақсаты – оларды ақирет отынан сақтау. Оның мақсаты әке-шешенің дүние отынан сақтау мақсатынан маңызды. Сондықтан мұғалімнің хаққысы әке-шешенің хаққысынан абзал болды. Әке – болашақтың және бай өмірдің бар болудың себепкері және егер де дің еру бағыты әр дайым әке себебімен болса, мұғалім ол ақирет өмірінде пайда береді. Мұғалім ақирет іліміне және дүние іліміне бай, ақирет мақсаты үшін. Дүние үшін үйрену онда берекеті жоқ. Аллаһқа содан сыйынамыз. Балалардың хаққысынан ата-аналарының әр тілектерін орындап, оларды сүю және көмектесу. Сол сияқты оқушылардың хаққысынан. Егер мақсаттары ақирет болса, онда оларда көре алмаушылық және бір-бірін жек көру болмау керек. Егер мақсаттары осы дүние болса.

فإن العلماء وابتداء الآخرة مسافرون إلى الله سبحانه وتعالى
 وسلكون إليه والطريق هو الدنيا وسنونها وشهورها
 منازل الطريق والتوافق في الطريق بين المسافرين إلى الله
 سبب التواد والتحاب فكيف سفر إلى الفردوس الأعلى
 والتوافق في طريقه الأعلى ولا حيق في سعادة الآخرة فلذا
 لا يكون بين ابتداء الآخرة تنازع ولا سعة في سعادات الدنيا
 فلذا لا تنكح عن ضيق التزام والعادون إلى طلب الرضا
 بالعلماء خارجون عن موجب قوله تعالى إنما المؤمنون أخوة
 وداخلكم في مقتضى قوله سبحانه الاضداد يومئذ بعضهم لبعض
 عدو الا المتقين ومعزلون عن منصب قوله عليه السلام
 لا يؤمن احدكم حتى يحب الاخيه ما يحب لنفسه
 ١٣
 على القارى

Фә иннәл ғүләмә уа әбнәул ахира мусәфирунә илләлләһи субханаһу уа тағала уа сәликуна иләһиһи уа тарику һууә әддуни уа сәнәуатуһә уа шуһуриһә мәнәзил әттариқ уа тауафиқ фи тариқ бәинә мусәфирин илә әлмасар сәбәбу әттәуәд уа тихаб фә кәифә әссиғру (әлфирру) илә әлфирдаус әләглә уа тауафиқ фи тариқиһил әглә уа лә даиқ фи сағадати әләхира фәлизә лә иәкуну бәинә әнбиә әләхира таназуғи уа лә сиғат фи сағадати әддуниә фә лизә әттәнәфуки гән даиқ әттәзахум уал ғадилун илә таләби риасәту билғулум харижун гән муажәби қаулуһу тағала иннәмәл муминуна ихуа уа дахилуна фи

муктада каулиһу субханаһу иллә халә иәума изин бағдуһум ли бағд гаду уал муттакин уа муғазулун ғән мунасиб каулуһу ғәләиһи сәләм лә юмину ахадукум хәттә юхиббу ли ахиһи мә юхиббу ли нәфсиһи ғәләл қари.

Мағынасы: Расында ғалымдар мен ақирет балалары Аллаһқа қарай бет бұрушылар. Бұлардағы жол – ол дүние. Оның жылдары мен айлары тоқтайтын жерлері. Екі адамның арасында келісушілік – махаббаттың белгісі. Фирдауысқа және үлкен келісушілікке сапар қалай болады? Ақирет қуанышында еш қандай шек болмау керек. Сол себептен ақирет балаларында талас болмау керек. Және дүние байлығына жүгірмеу керек. Байлықты талап етуде ілім мен әділ болу. Парыздарды орындамаудан аулақ болады. Аллаһ Тағала айтты: «Расында, мұсылмандар бір-біріне бауыр. Аллаһ Тағаланың сөздерінің мағынасына кіреді. Сол күні адамдар бір-біріне жау болатын күн. Тек мұсылмандардан басқасы. Пайғамбарымыздың сөзі: «Мұсылман толық мұсылман болмайды, тіпті өзі жақсы көрген нәрсені басқа бауыры үшін жақсы көрмейінше.

واختلاف في الاخذ بالخواطر

والتحقيق التعيين فان اول ما يرد على قلب الخاطر كما هو فطرته مشرورة
 امرأة وانها واد نظره في الطريق بحيث لا تنفت اليها ليرها ها هي حديث نفس
 والثاني هيجان النفس في الغيبة الى النظر وسو حركة لشهوة التي في الطبع
 وهذا يتولد من الخاطر الاول ويسمى ميل الطبع والثالث حكم القلب
 بان هذا ينبغي ان ينظر اليها فان الطبع اذا مال لم تنبعث اليه والنية
 ما لم تنفع الصوارف فانه قد يمنعها جيد او خوف من سهو تنح
 عن الالتفات وعدم هذه الصوارف ربما يكون مما هو على حال
 من جهة العقل ويسمى هذا اعتقادا وهو يتبع الخواطر والميل
 والرابع تضييع العزم وضمم النية وقيل الارادة ميل الباطن
 نحو المطلوب والقصدا قرره في القلب على النهج المرغوب
 والعزم بحيث لا يمكن زواله والجزم بحيث يوجب العمل في ماله
 فاذا عرفت هذا فالتحقيق عند العمل التدقيق وارباب بالتوفيق
 عدمه اى عدم الاخذ بمعنى المواخذة فيما لا اختيار له كحديث النفس
 بما يخاطر بها ولا يذهب بسرعة زوالها وميل الصبح اى الجلب الذي
 لا اختيار له كما جسد في الميل اليه وانت عرفت ان حديث النفس وميل الطبع

Уа ихтиләф фи ахзи бил хауатир хакик әттафсилу фә иннә әууәл
 мә иәрудду ғәләл қалб әлхатар кәмә ләу хатарат мәсәлән сурату
 мәррәт уа иннәһә уара заһриһи фи тарик би хайсу илтәфәт иләһә ли
 иәраһә уа юсәммә хадис ли нәфс. әссәни һәйжән әннәфсу фи руғбати
 илә назри уа һууә харакәт әшшәһәуә әлләти фи тәбғи.. һәзә иәтәуәлләд

мин хатар әууәл уа юсәммә милу әттәбғи уа сәлис хукму қалб би әннә һәзә иәнбағи ән иәнзура иләйһә фәиннә әттәбғи изә мәлә ләм тәнбағису әлһиммату уа ниәту мә ләм тәндәфиғу (тәнфәғу) әссауариф фә иннәһу қад иәмнағуһу хәиә ау хауф миналлаһи тағала гән илтифәт уа ғадами һәзиһи әссауариф руббама иәкуну би тәәмули уа һууә ғалә кулли хал мин жиһһәти әлғакыл уа юсәммә һәзә игтиқаду уа һууә тәбәға (сабға) әлхауатир уал мәйл уа рабиғ тасмим әлғазм уа жазм әнниәту уа қилә әлирадату мәйл әлбатин нахуи әлматлуб уа қасду қарариһи фи қалб ғалә нәһжи әлмарғуб уа ғазму бихайсу лә юмкину зәуәлиһи уал жәзми бихайсу южибу әлғамал фи мәлиһи».

Мағынасы: Ойдың бойда болуында пікір-талас болды. Расында жүрекке бірінші келетін, ол – ой. Мысалы: әйелдің даусы. Жолда келе жатқанда ол әйел артында болса. Оны көру үшін артына қарайсың. Бұл жайытты нәпсі уақиғасы деп атайды. Екінші: «Һәйжән әннәфс» (шәһәуатты нәпсі) ол шәһәуатты қоздыру үшін қызға қарауды айтады. Бұл жайыттар жаман ойдан пайда болады. Оны нәпсінің табиғи бейімділігі деп атайды. Үшінші: «хукму қалб» (жүректің қалауы) ол міндетті түрде қарау керек ол әйелге... Расында Алладан ұялу және қорқу бұл қыз жаққа бұрылуды тыяды. Мүмкін сол уақытта ақылмен ойлап қарастыруы болады. Ол жағдайды сенім деп атайды. Ол ойға және мәйлге ереді. Төртінші: өз қалауында және ниетінде шешімге келу. Ирада (қалау) ол – ішкі қалау. Яғни, жүректегі мақсат, талаптары және бекітуі.

Пайғамбар тағылымы

.....
Бірін Ғали, екеуін Ғұсман алды.
Біреуі бір орынды жерге барып,
Жалғыз-ақ Фатимадан мирас қалды.
Жеткенде қырық жасқа Құран[739] еніп,
Хақ пайғамбар[740] екенін хақ ғәлам білді.
Жәбрейіл[741] пайғамбарлық алып келіп,
Икра Бисмиллаһ[742] аяты ендірілді.
Әуелі Хадиша[743] анамыз икран[744] қылды,
Онан соң хазіреті Әли[745] дінге кірді.
Одан соң Әбу Бәкір[746] ислам тауып,
Осы дін соларменен көтерілді.
Онан соң Зәйд ибн Хәрс[747] дінге кірді.
Сонан соң мәрте-мәрте келе берді.
Пайғамбарлық келгеннен былай қарай,
Тағыда Әбу Жәһил[748] күндеп жүрді.
Халықты пайғамбарға иландырмай,
Айнытып Жәһил ләғнет бұза берді.
Тағыда Жәһил ләғин дұшман,
Бір сапар әжгіт ере берді.
Әбу Бәкір, Омар мен Әли жолдас,
Соңынан ертіп алып.,
Мұсылман күннен-күнге көтерілін,
Шарапатын Расул[749] көзі көрді.
Сол уақытта жолдас үш жүз кісі,
Баршасы пайғамбар деп сене берді.
Бір күні Жәбрейіл келді жетіп,
Пайғамбар Әминаның (үмуһіннің)[750] үйінде еді,
Келіпті уахи[751] жалғыз Хақтан,
Қонаққа өз қасыма келсін депті.
Достым бұған мінсін деп жіберіпті,
Бір Парақ алып келді ол ұжмақтан.
Екеуі сол мезгілде жөнеліпті,

Қашпа Тәңірің берген бақтан.
Көз ашып жүргенінше Құдіске[752] барып,
Мұхаммад нәфіл намаз[753] оқып шықты.
Жақсының көкке шыққан ізіменен,
Ғаршыға қарсы қарай Барак аттан[754].
Жеті қат көктен өтіп ғарш барып,
Сарайын сегіз ұжмақ[755] аралатқан.
Сегіз ұжмақ ішінде хор қыздарын,
Хақ Расул тамашаға көп қараған.
Барыпты оннан өтіп...
Аппақ (апақ) деген орында Хақты тапқан.
Тоғыз мың тоқсан ауыз сөз сөйлесіп,
Ішінде барша нахтидің барып қайтқан.
Қайтіп келсе жылуы басылған жоқ,
Жылуы төсегінің түнде жатқан.
Құманның тамшысы басылмайды,
Шүмектен құйғандағы тамып аққан.
Есіктің күршегі сылдырлап тұр,
Манағы шығарында ашып жапқан.
Бір сағат деп айтуға келмейді өзі,
Айтсам да бір минут деп күнә табман.
Таң намазын оқырда жиылыпты,
Халыққа миғраждың[756] жәйін айтқан.
Сол жиылған халайықтың ортасында,
Тұр екен Әбу Жәһил тәңірі атқан,
Кейі нанып, кейбірі күмән көріп,
Ешбірі сөйлемеді жамағаттан.
Үндемей көп жамағат[757] отырғанда,
Сөйлейді Әбу Жәһил анажақтан,
Иә, Мұхаммад, сөйлейсің несін депті,
Нанар деп отырмысың мені депті.
Жеті көктен ары өттім дерсің,
Келеме бұл сөзің жөні депті.
Тағыда басқа жерде сөз қып сөйлеп,
Екінші айтамысың мұны депті.
Бұл сөзбен бірталайы бұзылады,

Жамағат қойыңыз бұны депті.
Оянбай бір сағатта ұшып барып,
Көрдім деп отырмысын аспан, көкті.
Ол өзі бір жәдігөй сиқыршы деп,
Онан да өтірігі асып кетті.
Жәһилге қарсы қарап хақ пайғамбар,
Уаллаһи[758] бұл сөзім рас депті.
Қоймаймын деп айтуын қараңдар деп,
Ақырып Әбу Жәһил айғайлапты.
Бұл қалайша пайғамбар болады деп,
Ішінен жұрттың барып күмән етті.
Бір сиқыр істесін деп біліп,
Бір сиқыр мунафиқ[759]... кетті.
Иә, Аллаһ өзің нандыр осыған деп,
Ішінен пайғамбарым қайғы жепті.
Пайғамбар үйге таман келе жатса,
Алдынан Әбу Бәкір қарсы кепті.
Жәһилде жақын екен сол арада,
Пайғамбар миграждан сөз сойлепті.
Хақ Расул мигражды айтқан сайын,
Иә, Расул Аллаһ тақсыр депті.
Достына мұның бәрі хажет емес,
Нанбаған осы сөзге кәпір депті.
Иланбаған халықтың көңілін басып,
Сол жерде Әбу Бәкір тамаша айтты.
Әбу Бәкір Сыдықтың сөзін естіп,
Қайғырып Әбу Жәһил есі кетті.
Сөйледі Әбу Бәкір дәлел бірлан,
Білмеңіз өтірік деп мұны деген.
Сол жерде көп халайық жиылып,
Манағы жол қойың бәрі қайта келген.
Тамсанып мысал сөзді кітап айтар,
Халыққа Әбу Бәкір жауап берген.
Жәбірейіл бір күндерде сыр қылып,
Көктен жерге жетпіс мың періштемен[760] келіп
қайтар.

Жәбрейіл пайғамбарың досты болып,
Хажетім бір апармақ оны деген.
Жәннаты қараңыздар өзлер туған айға,
Не қылса хажет емес бір Құдайға.
Жер мен көк жүзі алпыс ұлық дүр,
Кетеді көз ашқанша алды қайда.
Көз ашып жұмғанша мың жылдык,
Жүреді сыр қылып алыс жолды.
Пайғамбар шариғаттың нұры болса,
Ғажаб па бұ жүрмегі әнбиәға[761].
Субхәнәл ләзи[762] – деген аят.
Құранның қараңыздар аятынан.
Таныман ыдырыс мухси көк... шықты.
Ғажабы бір бармаққа Расулға,
Азар дін дәрежесі артығырақ.
Жарқырап нұрын шашқан бұ ғәламға,
... дүние кезер көз ашқанша.
Жер мен көк екі арасы әлде қанша,
Ойласаңыз Расул онан қалай.
Ғажабы Жәбрейіл алып барса,
Жын, пері көкке шығып дүние кезген.
Бұл дәлел осылайша миға салса,
Адам өлсе тәнінен жаны шығар.
Ғарышка бір минутта барып тұрар,
Құрмет үшін жаратқан бұ ғәламды.
Ғажабы барып қайтса ол...,
Көзіңнің ішіндегі қарашығы.
Жырақтағы жер менен көкті көрер,
Пайғамбар бұ жәһәнның нұры болса.
Бұған кім не көрді деп күмән қылар,
Шайқы ерегін самнақ бір әулие.
Бір сағатта мың жылдық жолға жүрер,
Таң намазын сүннәтін[763] үйінде оқып.
Парызын Кағбада[764] тамам қылар,
Күн шықанша жүз жиырмашылық жерге жүріп.
Орнына күн шыққанда қайтып барар,

Олардан да бұл Расул артығырақ.
Мумин[765] құл тамаша қылып,
Осылай Әбу Бәкір тамаша қылды.
Ойланбай Әбу Жәһил жүре берді,
Көңлі айтқанына қайта орнығып.
Бірталай мұнафиктар дінге кірді,
Миғраждың мұғжизасын[766] көргізсе де.
Қастықпен Жәһил ләғнет аңдып жүрер,
Сүплейін пайғамбарың шеге жатын.
Пәлелін білгенімше айту затын,
Пайғамбар бұл мағына дәлел қылған.
Айтайын сол тақсырының шарапатын,
Неше түрлі көрмей көрседағы.
Қоймаған Әбу Жәһил иланбайтын,
Нұсқадан тәржімалап қасир[767] қылдым.
М... ақбар дейтін дарында деген жерде кәпірлерге,
Бір күні көрсетіпті мұғжизатын.
Бір мың бес жүзге...

... деген жерде..,

Отырды бір маслихат кеп құрысып.
...пайғамбарды сөз қылдырар,
Мұны ол соған айтып қарай қойып.
Сол жерге Әбу Талибты[768] алдырдылар,
Жәһил айтты бір сөз бар Әбу Талиб.
Мұхаммад бұзып отыр елді барып,
Бұрынғы атамыздың дінін бұзды.
Егер ол мәжнүн болса қараталық,
Иә, болмаса діннен егер қайтса.
Тоқтатсын бар қалаған қазына алып,
Оны егер ел бұзғызбай жүргізсең.
Өзіңнің айтқаныңша бұл бір өлік,
Егер бұған көнбесе рұқсат бер.
Жабылып өзін бір күні өлтірелік.
Шақырып Әбу Талибты келгеннен соң,
Осылай сөзін айтты барша халық.
Ол саған осы күні бала боп тұр,

Бұ сөзді тағайындап айтса барып.
Талиб айтты дұрыс па мына сөзің,
Айтпаймын оны қой деп менің өзім.
Не десе де жауабын өзі берер,
Шақыртып ал олай болса оның өзін.
Біздердей көңілдегі сөзіңді айтып,
Естін кел өз аузынан айтатын сөзің.
Шақырды Мұхаммадты хабар салып,
Шақырған жиын жерге келді алып.
Пайғамбар бөгелместен келді жетіп,
Бұларда айтар сөзін тұр өйланып.
Бәрінде білгенше жанап жоғары өрлеп,
Отырды ең жоғарғы төрге барып.
Еш біреуін көзге іліп қарамады,
Қорықпасын ісі бәрінен білді аңғарып.
Бұл неге сәлем беріп сөз қатпады деп,
Сөйлейді Әбу Жәһил тұра қалып.
Жиылған осы араға бір мың кісі,
Меккенің[769] өңкей ұлысы.
Қарттарға сәлем беріп қарамайды,
Бар еді тәкәпарлық қылған ісі.
Мен-мендік пайғамбарға болама екен,
Ұқсар ма пайғамбарға бұл жұмысы.
Хақ Расул ортасына келгенен соң,
Сөйледі бағанағы... жасын.
Пайғамбар айтты... алмаймын,
Сендердің айтқаныңды қылалмаймын.
... сәлем берме деген,
Бір Тәңірін ұлықтай біле алман.
Бұйрығын бір Тәңірдің еткізбекке,
Сол үшін қой дегенге тіл алмаймын.
Бұл Құран – жаратушы Хақтың сөзі,
Жасырып оны ешкімнен қоялмаймын.
Қайтпаймын өлсемдағы бұл жолымнан,
Танмаймын өлгенімше мен мұныменен.
Сендердің табынғаның Құдай емес,

Пұт, бұрқан[770] жасайсыңдар қолдарыңнан.
Өлгенде шіріп етің, орның тозақ,
Қорқындар жаратушы Құдайыңнан.
Құдай бір, Құран шын, пайғамбар хақ,
Аллаһтың – мен елшісі ойла бірақ.
Ішінде от пен жылан, шаяндар бар,
Орны жуһутларның[771] жеті тозақ.
Жолына дін исламның көнген жанға,
Бар дейді мәңгі бақи[772] сегіз ұрмақ.
Құдай бір, Құран шын білемісің,
Тамуққа[773] отқа салып қылар ғазаб[774].
Махшарда барша жанды тірілтеді,
Апарар ғарыштағы бәрін жинап.
Сол жерде Тәңірім өзі кади[775] болып,
Тексерер барша жаннан сауал сұрап.
Өз денең өзіңе куә болып,
Тіл мен көз баршасына болады айғақ.
Жаратқан барша жанды Жаббар Құдай[776],
Мақшарда[777] күллі жанға кади болмақ.
Сендердің табынғаның тас пен ағаш,
Жасатып аласыңдар қолменен-ақ.
Мизан[778] менен таразы құрылады,
Күнә, сауап – баршасын өлшеуге алмақ.
Егер де күнә жағы ауыр келсе,
Апарып жәһәннамға оны салмақ.
Үстінде жәһәннамның қыл көпір бар,
Еңкейсе, қылдан нәзік, мұздан тайғақ.
Періште күрзі менен ұрып соғып,
Еріксіз, ықтиярсыз онда айдап.
Жығылып мүшрик жуһуд кетер сонда,
Үстінде тозақ оты тұрған қайнап.
Түбінің тереңдігі мың жылдық жол,
Сонда жанып жатады соры қайнап.
Он сегіз мың ғаламды кім жаратты,
Қарашы миға салып оны ойлап.
Ойлашы сені, мені кім жаратты,

Жарык жұлдыз, ай мен күн жаратты.
Бұ ғаламды жаратты Аллах,
Бір өзінен басқаны жұп жаратты.
Мен Пайғамбар, Құран шын, Құдай жалғыз.
Жолында дін исламның көніп айтты.
Өз жаныңа өздерің қылма қастық,
Әмірім менің айтқан жөн деп айтты.
Сол жерде Жәһил ләғнет түрегелді,
Бұ сөзге қарсы қарап жауап берді.
Пайғамбар болсаң, бізге белгі көрсет,
Бастасаң тура жолға тамам елді.
Бұрында пайғамбар болып еді,
Оларға Таурат[779], Инжил[780] келіп еді.
Ол Мұса пайғамбардың[781] кереметін,
Бани Исраил[782] қауымы да көріп еді.
Ферғауын Мұсаменен қарсыласып,
Дарияға ғарқ[783] батып өліп еді.
Осындай кереметін көргеннен соң,
Көп қауым айтқанына көніп еді.
Ол тиісті көрсеткен мұғжизасын,
Соныменен пайғамбар деп сеніп еді.
Пайғамбар айтты сонда, не сұрайсың,
Тағы да айтқан сөзден бұзыларсың.
Жаратқан жалғыз Аллах берер өзі,
Құдіретін бір Аллах аңғарарсың.
Бар еді даран тауда бір үлкен тас,
Сол тастан там бойы боп шықсын ағаш.
Бұтағы жапырақты болсын өзі,
Басына жеміс шықсын оған жанас.
Сол ағаш айтқанымдай өсіп шықса,
Қылмалық сонан кейін саған талас.
Ол ағаш босқа өспес қатты болсын,
Жемісі басқалардан тәтті болсын.
Ауруларға шипа болсын,
Көзсіздер көзді, тілсіздер тілді болсын.
Осындай кереметті анық көрсет,

Халықтың саған рас көңілі сенсін.
Бұл Мұхаммад хақ пайғамбар бөлсе өзі,
Жамағат кереметін анық көрсін.
Не айтсақ сонымызды істеп төз,
Мұның да айтқанына жұрты көнді.
Егер мұны қылмасаң бәрі жалған,
Халықты бекер бұзбай жәйға жүрсін. 132 б.
Жарайды деп осыған қылды уағда[784],
Тілесем Жаббар аян берер деп.
Аллаһдан төмен қарап қажет тілеп,
Тілек тілеп пайғамбар біраз отырды.
Бір сағат пәкір қылып отырғанда,
Жәбрейіл сол арада жетіп келді.
Иә, Мұхаммад, қайғырма мұның үшін,
Бір Аллаһ тілегіңді берді дейді.
Аллаһдан (Аллаһтан) уахи[785] алып келдім дейді,
Қажетің бәрі даяр болады дейді.
Адамды жаратпастан екі мың бұрын,
Ішіне осы тастың ендітім дейді.
Осы айтылған ағашың даяр тұр,
Міне кізлеп сол уақытта тұрдым депті.
... қ будағы періштелер жазған екен,
Осындай сұрамағын біліп елдің депті.
Не қылсаң да ықтияр бір өзінде,
Жеті қат көк, жеті қат жердің депті.
Ол Расул қолын жайып дұға қылды,
«Бисмиллаһ»[786] – деп ол тасты сипап еді.
Аллаһның (Аллаһтың) әмірімен тас жарылып,
Ішінен ағаш өсіп шыға келді.
Жапырағы көкпеңбек жеміс шығып,
Сол жерде айтқанындай бәрі көрді.
Жемісін жеген ауру шипа тауып,
Көзсіздер көзді, тілсіздер тілді болды.
Иә, Мұхаммад, Құдайың тілеуіңді алса,
Ішіне осы тастың қайта енгіз депті.
Ішінен хақ пайғамбар тілей берді,

Тастан шыққан ағашты қайта ендірді.
Көк болмаса, жердегі бәрі сиқыр,
Біздерге көктен мұғжиза көрсет дейді.
Шаһарға күні батып түні болсын,
Орныннан ай айналып, қайта толсын.
Ай туып, қараңғы жұлдыз шығып,
Тағыда әрберіден соң күндіз болсын.
Көкте сиқыр жүрмейді деген сөз бар,
Осындай мұғжизанды халық көрсін.
Хақ Расул көкке қарап дұға қылды,
Күн батып жұлдыз шығып түні болды.

.....
Батқан күн, күн шығыстан қайта туды.

Бір емес барша... аяр болып,
Күллі жұрт көкке қарап ғажап болды.

Жәһил айтты бір іске көңіл сенсін,

Бұл айды қолыменен екі бөлсін.

Бірісі көк жүзінде тұрып қалып,

Бірісі көктен келіп қойнына енсін.

Қайтадан он төртінен жарық болып,

Дәл көктің ортасына барып тұрсын.

Билігін көк пен жердің Тәңірім берді,

Сонда ай отызынан бітіп еді.

Он төртінен туғызды айтқанындай,

Айдың отыз күні біткені жұртқа мағлум[787] еді.

Толған ай ортасынан хақ жарылып,

Хақ Расул қолын көкке сілтеп еді.

Жартысы көк жүзінде тұрып қалып,

Жартысы көктен келіп қойнына енді.

Қойнына еніп қайта шықты – дағы,

Көтеріліп көкке қарап жүре берді.

Қосылды барып сонда жартысына,

Күллі жұрт тамаша етіп бәрі көрді.

«Лә иләһә иллә аллаһ мухаммад Расулаллаһ»[788] – деп,

... жан жағына өзі келді.

Сикыры Мұхаммадтың көкке ұшты деп,
Айғайлап Жәһил ләғнет жүре берді.
Бір патша Мәлик Жабып деген,
Сол жерде иман айтып дінге кірді.
Жолаушы қасындағы бір жүз кісі,
Мұхаммад хақ, пайғамбар шын деп білді.
Дүние төрт бұрышына ат шаптырып,
Жәһил ләғнет білдірмей құр ұялып тамам елден.
Бұл мұғжиза жер жүзіне болған екен,
Көп яһуд кәлімә[789] айтып дінге кірді.
Хақ пайхамбар жер жүзіне білінген соң,
Ислам діні осынан һәм көтерілді.
Аз елде иман иесі болмаған соң,
Айтқанын Жәһил ләғнет көріп жүрді.
Мұсылман көтерілді бұрынғыдан,
Дүниеге кірген кәпірлер ұнамаған.
Хақ пайғамбар екенін білсе -дағы,
Жәһил ләғнет айтқаны бар болмаған.
Бар досты пайғамбар көбейген соң,
Ит Жәһил өлтіруге ой ойлаған.
Орынсыз пайғамбарды ренжітіп,
Бұрын да талай жерде қастық қылған.
Он үш жыл набуаттан бұрынырақ,
Меккеден көшпекке әмір болған.
Жәбрейіл пайғамбарға келді жетіп,
Тез көшіп Мәдинеге[790] жөнел деген.
Әбу Бәкір Сыдықты қасына алып,
Бір түнде сапар қылып жолға жүрген.
Екеуі таң атқанша тынбай жүріп,
Жасырынып таңға жақын ғарға[791] кірген.
Аузына бір көгершін ұя салып,
Өрмекші пердесін токи салған.
Ішінде бұ ғарының үш күн жатсын,
Бәкір ұлы Ғабдулла келіп жүрген.
Хабарын халайыққа естіртіп,
Алып кеп екеуіне тамақ берген.

Үш күннен соң шығып ғардан,
Тоқталмай Мәдинеге тез жөнелген.
Кез болып жол үстінде пайғамбарға,
Ғамар[792] деген сахаба[793] жолдас болған.
Меккеден екі күндік жер еді,
... деген орынға келіп қонған.
Богелмей онан кейін суыт жүріп,
Қаба деген ауылға жетін келген.
... ұлы Омарға болды қонақ,
Дүйсенбі күні келіп үш күн қонған.
Жұма күні ол арадан сапар қылып,
Бани салим орында намаз қылған.
Мәдина жамағаты сол уақытта,
Хақ пайхамбар келуінен хабар білген.
Көп халайық құрметтеп қарсы шығып,
Алдынан желмаялар алып келген.
Үстіне желмаяның тақты құрып,
Құрметтеп пайғамбарды алып жүрген.
Пайғамбарды мен қонақ қыламын деп,
Бәріде сахабаның үміттенген.
... қоя бер деп,
Жәбрейіл сол арада жетіп келген.
Бұ түйе қайда шөксе сонда тоқта,
Ешкімді ренжітпе бүгін деген.
Сонда жамағатқа хақ пайғамбар,
Түйе шөккен жеріне түсем деген.
Келіпті Мәдина қақпасына,
Тазалап көшелерін құрмет етті.
Қызығып түйе бұған шөкпек деп,
Әркімдер жем қойыпты жол басына.
Қақпаның ешбіріне тоқтамастан,
Масжид харам[794] орнына барып түсті.
Бір шөгіп бұл арада демін алып,
... жердегі мубаракке барып жатты.
Бір шөгіп орнынан және тұрып,
Аюб Ансар[795] үйіне жетіп кепті.

Алланың досты үйіме келді ғой деп,
Аюб Ансар мың қайтара құлдық етті.
Аюбтың екі көзі жоқ атасы бар,
Сол бейшара қол қусырып зарлық етті.
Жасынан екі көзі ғайып болған,
Бір шипа болар ма екен бұған депті.
Мубәрәк ақ жүзіңізді бір кордім деп,
Ол ұстап пайғамбардың қолын үпті.
Пайғамбар «Бисмиллаһ» – деп сипап еді,
Ол пақырға дүние жарық болыпты.
Оны көріп көп халық дінге кірді,
Жазылып екі көзі нұрға толды.
Иншаллаһ[796] арманым жоқ мен көрдім деп,
Аллаға соны айтып шүкір қылды.
Мекке Мәдинеде Расул тұрды,
Естіп күллі ғалам атын білді.
Аллаһдан уахн алып пайғамбарға,
Бір күні Жәбрейіл жетіп келді.
Құдайың сәлем айтты сансыз көп,
Соғысқа, иә Расул, бар енді депті.
Бадарның ғазасына[797] барыңыз деп,
Аллаһдан алып келіп хабар берді.
Енді соғыспаққа болады рұқсат,
Иншаллаһ көтерерсің дінді депті.
Ақыры шаттық насрат[798] болар сезем,
Өзіңе қаратасың елді депті.
Аллаһ бұйрық қылған соң тұрсын нағып.
... сахабалар енді.
Бадарның соғысына бармақ болып,
Отыз үш мың сахаба атқа мінді.
Ол жақтан Әбу Жәһил... тартып,
Екі мыңдай әскерін жиып кепті.
Сол жерде екі жақта көп жиналды,
Даяр боп соғыспаққа хабар салды.
Бәдір[799] деген бір жалғыз құдық еді,
Жәһилдер келіп соны қармап алды.

Біз енді суды қайдан ішеміз деп,
Сол күні сахабалар қайғыланды.
Намазға Хақ пайғамбар тұрған шақта,
Су тілеп достысынан қол көтерді.
Ғажайып сонда көктен бұлт шығып,
Үстіне көп әскердің құйды...
Баршасы намаз оқып таһарат алып,
Су ішіп сахабалар мейірі қанды.
Сап түзеп екі әскер майдан құрды,
Даурасбай бір-біріне қарап тұрды.
... кба шайба уали баслыға екен,
Шығар деп жекпе-жекке қарап тұрды.
Бұ жақта Әли, Хамза[800], Убайда[801],
Олар да ілгерірек жақын жүрді.
Ол жақтан ер Убайда қарсы шықты,
Ит кәпір балуан еді аса мықты.
Ол жақтан ат ойнатып шыққаннан соң,
Бұл жақтан батыр Хамза қалқан тұтты.
... найза көтеріп жетіп келді,
Ол ер Хамзаға найза сұқты.
Найзасын көкіректен салған шақта,
Бірақ қағып батыр Хамза сындырыпты.
Қайта айналып шоқпармен ұрған,
Батыр Хамза ұрып жықты.
Жіп тағып мойнына асты сүйретіп,
Алдына пайғамбардың алып кепті.
Меккеде жүрген шақта бір күндерде,
Жүзіне пайғамбардың түкіріпті.
Ішінен Расулымның қалмайды екен,
Құдайға мың мәртебе шүкір қыпты.
Иә, Аллах, бергеніңе сабыр қылдық,
Н... уафи[802] қылар уақыт жетті.
... сонда қарап хақ пайғамбар,
Иә, Әли, бұл малғұнды өлтір депті.
... тұрушы еді пайғамбарға,
.....

Бар еді арт жағымда жас балалар,
Мен өлсем солар жетім қалар депті.
Жетімдік өз басыңнан кешіп еді,
Рахым қылмас ба оған депті.
Иә... жәһәннамның көсеуісінен,
Ол отты жандыруға уақытың жетті.
Ол сенің ұл, қыз, қатының,
Жәһәннам оты азырақ болар депті.
Ол Әли дүл-дүлінен түсе қалып,
Сол жерде бас кесіп өлтіріпті.
... боздайғып бетін жыртып,
Бұйрығын пайғамбардың орнына келтіріпті.
Ол зұлым – Аллаһның шын дұшпаны.
Жаны тура жәһәннамға барып кірді.
Ашумен Әбу Жәһил қарсы шапқан,
Ғамари деген барыпты біздің жақтан.
Мағазбан қамар деп айтады екен,
Батыр еді талайды түбтей атқан.
Балуандығы ғаламға мәшһур[803] еді,
Күрескен де талайды домалатқан.
Жәһилге батыр Омар барды жетіп,
Екі жақ қарап тұрды тамаша етіп.
Үстінде текеуері көкке қарап,
Ит Жәһил жетіп келді жер күңіренгіп.
Жүгіртіп келген қарсы бетіменен,
Омарды ұрып кетті өтіп.
Басында болат қалқан, белде шоқпар,
Омарда қатты ұмтылды екпіндетіп.
Шоқпармен батыр Омар бұда салды,
Тигізбей Әбу Жәһил қағып қалды.
Қимылын ер Омардың көрген жандар,
Көрмедік деп айтады мұндай...
Бірін-бірі ұрады кезекпенен,
Сонда да бірі күштеп жығалмады.
.....
Қайсарып батыр Омар бір болмады.

Найза, қылыш, шокпарға болмаған соң,
Жәһилдің жағасынан ұстай алды.
Екеуі айдаһардай алысыпты,
Сол жерде көрген жандар таң қалды.
Пәре-пәре болыпты үсті басы,
Қарап тұрған адамдар...
Екеуі жағаласып тұрған кезде,
... жетіп барды.
Шокпармен екі қолдап ұрып еді,
Есі ауып Жәһил аттан құлап қалды.
Омардың інісі еді бірге туған,
Шыдамай ағасына шокпар ұрған.
Убайда, батыр Хамза, хазірет Әли,
Жібермей көп мушрикті[804] қайта қуған.
Муғазбен Омар мен ирғафәр,
Екеулеп ит Жәһилді байлап алған.
Жін тағып мойнына итше сүйреп,
Алдына пайғамбардың алып келген.
Екеуі иттей сүйреп алып кепті,
Пайғамбар басын кесіп өлтір депті.
Сол жерде хазіретті Әли келді жетіп,
Тіліңді кәлимаға[805] келтір депті.
Тіліңді кәлимаға келтірмесең,
Басыңнан бұ дәуренің өтер депті.
Жәһил айтты мен қорқып тіл алмаймын,
Ләт манақдан басқаны білалмаймын.
Өлтірсең өлтіре бер мейлің білсін,
Сендермен ел болып мен жүралмаймын.
Сонда да Әлименен ерегесті,
Кәпірлер жаннан қорқып қайғы жесті.
... нан өлем деп арман қылып,
Дінге кірмей өліп жаннан кешті.
Жарлық қып хақ пайғамбар бұйырған соң,
Сол жерде ибн Масғуд[806] бас кесті.
Төрт батыр Хамзаменен аттан түсіп,
Бөлектеп мүшелерін кескілепті.

Сол жерде екі әскер қарсы шапты,
Бұл жақтан мұсылмандар қойды атты.
Убайда, Әли, Хамза батыр, Ғаббас[807], хазірет
Омар[808],
Бес жүзді бір сағатта қырып сапты.
Үш жүз он сахаба келіп еді,
Шаһид[809] боп он сахаба қаза тапты.
Өтірік қосқаным жоқ мұны мақтап,
... мұсылманды Құдай сақтап.
Убайда, хазірет Әли, батыр Омар, Хамза, Ғаббас,
Қуыпты кәпірлерді екі жақтап.
.....
... қылалмай кәпірлер қырғын тауып.
Бес жүз он, бес кісі өлді,
Қалғаны дінге кірді есін танып.
Сонан кейін Мекке халқы бағыт берді,
Күндерде... тамам елді.
Аллаһдан анық хабар болғаннан соң,
Хақ Расул патша боп таққа мінді.
Көп жұртты мұсылманға көндірмекке,
Жиырма жеті мәртебе ұрыс қыпты.
Тағыда ұрысқалы Әли барды,
Бет қойып барған жердің бәрін алды.
Көп жұртты күшімен қырып еді,
Тамам жұрт... дінге салды.
Иман нәсіп болмағаны – дін дұшпаны,
Мұсылман болмай Жәһил өліп қалды.
Осындай риуаят[810] бар пайғамбардан,
Құтқарар мұсылманды тәмуғ нардан[811].
Өз бетіммен бұ сөзді жазғаным жоқ,
Көріп жаздым... ақбардан.
Исламға жиырма үш жыл жарық болып,
Алпыс үш жасында дүние салған.
Онан соң төрт... жар патша болып,
Кейінгі үмметіне мирас[812] қалған.
Он үш жыл Мекке халқын дінге салып,

Онан соң Мәдинеде он жыл тұрған.
«Әл ияум әкмәлту»[813] деген аят,
Бақиға бұ фәнидан[814] сапар қылған.
Хақ Расул қандай еді,
Сөйлесе жарық болған... еді.
Исламға нұр шәкілі нұрын шашқан,
Бір атқан мұсылманға таңдай еді.
Бірінен-бірі тәтті айтқан сөзі,
Ләззат, шекер, балдай еді.
Ол Расул дүниедегі нұрлы жүзді,
Сөйлесе өзі әдепті шырын сөзі.
Өзі... сымбатты, ұзын бойлы,
Ат жақты, қиылған қас, қой көзді.
Расулың көлеңкесі болмас еді,
Үстіне бүркесен тонбас еді.
... іші-тысы бәрі жарық,
Пақыр мен мискиндерге[815] жолдас еді.
Ол Расул шариф сөзді, нұр сипатлы,
Сөйлесе бек мүләйім балдан тәтті.
Бір Алладан басқадан қорықпаған,
Өзі жомарт ғәдл, мархаметті.
Аманатқа қиянат қылмағаннан,
Қойыпты жаһудтар Әмин атты.
Сабырлы, тәуекелшіл, меһірбанды,
Әр жерде қысылғанға шапағатты.
Неше мың кәпірлерден қашпаушы еді,
Не қиын іс болсада саспаушы еді.
Жаудан қорқып еш бетін қайырмаған,
Бір қадам кейін аяқ баспаушы еді.
Ғұмырында бір ихтиләм[816] болған емес,
Үстінде қылшық түзелік тұрған емес.
Ішінде пұт бұрканның осы дағы,
Көзін салып, бір мойнын бұрған емес.
Ұйықтаса, оң жағымен жатар еді,
Ұжмақтың тағамынан татыр еді.
Білінбес жұмсақ жерге басқан ізі,

Ғұмырында тамар... жүрер еді.
Ғұмырында ешбір қатты бір күлмеген,
Жымыып тісіменен күлер еді.
Ояу шақта батылмен қандай білсе,
Ұйықтағанда һәм сондай білер еді.
Анық көзбен қараса бір қарауда,
Мағриб пен машриқны[817] көрер еді.
Басын бір ақ бұлт сая болып,
Қайда өзімен бірге жүрер еді.
Ғұмырында көзі дұшпан карамаған,
Анықтап мойнын бұрып қарар еді.
Не қажет десе өз құлдарға,
Қайта ауру болса көңілін сұрап келер еді.
Бір нәрсе қараңғыда түсе қалса,
Жүзінің сәулесімен көрер еді.

.....
Намазға таң сахардан тұрушы еді.
Бір жерде мәжіліс қып көп отырса,
Орнында жұпар иісі қалушы еді.
Ғұмырында еш нәрсе қорламады,
Адамға жауыздық еш қылмады.
Арада тамашалар толып жатыр,
Қаһарланса ешбір жанды тыңдамады.
Жауырында пайғамбарлық мөр бар еді,
Ішінде аят жазған сөз бар еді.
Ішінде қалын топтың отырғанда,
Бір қараса бойы бек болар еді.
Түкірген түкірігі жерге түссе,
Қатық берсе шипа болар еді.
Егер де су қажет бола қалса,
Бармақтан тарам-тарам су ағызар еді.
Ғұмырында ешбір жалған сөйлемеген,
Адамды бір-бірінен кем көрмеген.
Та.....
Бар дейді бір әулие Мансур деген.
Азғана шып-шып терлеуші еді,

Шыққан терде жұпардын ісі қалған.
 Пақырлық дәрежесін қылар еді,
 Шат болып мақтануды еш білмеген.
 Ісі болса бір Аллаһдан білер еді,
 Башмағын аяғына жамап киер еді.
 Сөйлесе әдеппен сөйлеп,
 Ғұмырында ешбір қатты сөйлемеді.
 Жүгініп отырады тізе бүгін,
 Адамды ғайбат қылмас ешбір сөгіп.
 Егерде бір нәрсеге көп қуанса,
 Жымыып күлер еді көзіп жұмып.
 Сөз айтып шала сөйлеп қойған емес,
 Баяндап бітіреді тамам қылып.
 Азғана пайғамбарды ауызға алдық.
 Тағы бірлен қадірі хал... салдық.
 Бұ жамығны ахбар мен...
 Тәржәма оқып көріп қабарландық.
 Тағыда пайғамбарның хикаяты,
 Кеткен соң еске түсіп жазып алдық.
 Көрсеткен көп халыққа муғжизаны,
 Хак Расул.....
 Патша боп тұрғанында хак Расул,
 Бар екен бір сахаба Жаббар[818] атты.

Дін тағылымы (бірінігі нұсқа)

Қауләһу Тағала *و لا تحسبن الذين*

«уа лә тәхсәбәннә әлләзинә»

Мағынасы: «Өлі деп ойлама» Меккеде түскен. Әли – гимран сүресі. 169-аят. ойламаңдар сол адамдарды шын ниетпен құтылу фи сәбиллillah[819] өлтірілінді Құдай жолында.

«әмуәтән» оларды өлік деп ойламаңдар «бәл әхиәун гиндә раббиним».

بل احياء عند ربهم

Мағынасы: «Әрине, Олар тірі» Меккеде түскен. Әли – гимран сүресі. 169аяттың жалғасы.

Бәки олар тірілер дүр өзін жаратқан Құдайының қасында, жақын маңында «иәрзиқун» рызықланурлар бейіште... бірлен фәрихн[820] шаттықта масайрап жүрушілер. *بما ءاتهم الله*

«би мә әтиәһумуллаһ».

Мағынасы: «Алланың кеңшілігімен өздеріне берген нәрселеріне мәз мейрам болады». Меккеде түскен. Әли – гимран сүресі. 170-аят.

Құдайдың өздеріне әрне берген сый-сыйапаты мен «мин фәдли-һи[821]» Аллах Тәбарак уа Тағала өз фәдлі уа кәрәмі мен олардан Құдай ырза болды. Сол Құдайдың өздерінен ырза болғандығымен Олар тойулы. Камарадин хазіреттен естіген сөз. Құдай Тәбарак уа Тағаланың жаратуы көктің астында, жердің үстінде баз бір адам болады, оның шарапаты өз басына жеке тисе аспанға ұшып кетер еді. Баз бір адам болады, оның кесапаты кесірі өз басына жеке тисе жер жұтып жіберер еді. Алдыңғы жанның шарапаты мұны жерге жұтқызбайды. Мұның кесапаты оны көкке жібермейді. Міне Құдайдың шеберлігі бұ дүниенің ісін бірін-біріне байлаулы қылып жаратқан. Солай болғандығы үшін жалған дүниенің жүзінде шарапатты жан бар деп білу керек.

Дін тарихы (бірінші нұсқа)

Әбу Зар радиаллаһу ғәнһу[822] маллар мұсылмандардың муш-тарик хақтары алып бұны жиып асрарға ешкімнің хақы жоқ дей сөйлемекте әууәлдығындан Шам уәлисі Мағауия ибн әбу Суфиян[823] ражасны көре Мәдинеге сұралды. Хазірет Ғұсман Мәдинеге келдігінде байларның мал жимақтары тиіссіз іс едігні хазірет Ғұсманға сөйледі. Бұң қарсы хазірет Ғұсман мал жиып тұрмағандық әлбетте жақсы дүр. Ләкин ибн зәһидлік тұғырысында адамларға тәклиф етмей шәкім демес дүр. Әбу Зар ойла... ибн мәдинеде тұрмаймындей Рабиз есімді орынға һижрат[824] уахлақтан ғазләт етмес дүр. Хазірет Мағауия «әлмәл мәлаллаһ» – деген. Хазірет Әбу Зар «әлмәл мәл әлмуслим»[825] – деген.

Әбу Зар радиаллаһу ғәнһунің хазірет Ғұсман радиаллаһу ғәнһуға берген жауабы. Мустахиқ[826] орындарға әнфәқ[827] етмес, байлардан риза дегіл... әгләм қыл деген. Хазірет Ғұсман хұзырында Кағб әләхбар парыздарны әда қылғансоң мұсылман адам өзінің боришны тамам етмес улә дүр, сондан артық иле тәклиф[828] етерге

имкән жоқ дегенде. Әбу Зар қолында улән кекрі таяғы иле Кәғбның басына қондырып қанатмас. Уа әй, Яһуд баласы тек тұр сенің бұнда қатысың болмасын демес дүр. Хазірет Әбу Зар иесі мәликні аңқар (иңқар) етмес ләкин[829] малдарны фуқараға әнфәқ етмек уәжиб[830] дүр. Үшбу нақтда Әбу Зар мәзһабі иштәрәкиун кейін басқадан айырылер байларға әнфәқ уәжиб болмағындан иесі хукумәт күші иле фәқирлерге таратмақ ләзим[831] болмас. Халас Әбу Зар «уал ләзинә иәкнәзун әззәһәб»

Мағынасы: «Алтынды қазынада сақтайтындар».

Атындан оз мүліктерінде улән байлықтарды орындарына пақырларға сарф[832] етерге тиісті дей, аңламас уа сөйлемес атың зәһир әлбетте Әбу Зар дегенше дүр. Бұрынғы уақытта иштәрәкиун мәзһабі әууәлдан бар бір мәзһаб болған. Бұл күнде оның орнына комунистер орнады.

Дін тарихы (екінші нұсқа)

Бұрынғының сөзі бар ғой: «Айтпа сырың достыңа, сабан тығар пұстыңа» деген. Өзі имам Сираж Әддин Әссәкаки атанған соң сөзі өнері мұнанда коп шығар. Сакрат хақимнің ойынан алынғандығы үшін бір әңгімесін жаза салдық.

Ислам ғәламінде Юсуф Сәкәкидей мәғруф бір ғалим бар. Әбу иәғқуб Юсуф сираж әддин ибн Әбу Бәкір ибн Мухаммад мәуләнә Юсуф Сәкәки... ұзын құлақтан естімен осы кісінің зияраты құлжа... бұл күнде басқа бәин аталас керек. Бүтін бүтінлері күш уа қууат көңілдері от, көзлерін нұрулән әй жастар не үшін бүтін һәм мәтларынды қағазларда жазылмас уа басылмас нәрселерні оқырға ғана ғажайыпларны корерге уа оларны оқырға рағбат етмейсіз. Ғылым тахсил[833] қылу үшін саяхат қылмақ. Құран кәрімден басқа кітаптарның әрбіріні оқуданда берекетлірақ дүр. Мағриф кәсіп етмек жолында бір сен саяхат қылмақ. Қалам уа дәптерлер һәмде кітап уа қағазлар ортасына кіріп жиырмасына микдары отырмақтан пайдалырақ дүр.

Хаж фарыз болмақта да бір себеп, шаһарларны көріп қабила-ларны[834] зиярат[835] қылып зиһн уа басиратны[836] артырмақ дүр. Аллаһ Тағаланың үшбу кең дүниесінде жүрінте хақикат кәсіп етпес адамдарға шын мағынасы иле ғалим дей алмас. Шарттарыны жеріне кетіріп етілген саяхаттары себебінден үмметтернің ғадатлары әхләк

уа саясатлары ғайыплары уа кәмәләтлары иле асна боларға мүмкін. Саналар иле кітаптар уа мәтбуғат мутәлиғ қылыпты. Тахсил етерге муафиқ[837] болмас пайдаларны игтибар[838] иле жүруші сиэх азғана заманда тахсил етуге тәжриб қылмас дүр.

Шейх Сағди

Әдәб уа хикмет ұстазы фәсахат уа балағат патшасы улән бұ затның есімі Муслих Әддин оліп атасы Ғабдуллаһ есімінде еді. Иран мемлекетінде, Шираз шаһарында 589-1193 тарихында дүниеге келмес дүр. Атабкен парсыдан Сағид ибн зәңгі заманында дүниеге келгеніден бұң несбет иле атасы тарапындан Сағди дей мухлис қойылмас уа соның иле шаһрат болма дүр.

Иран шағирларының[839] биіктеріпден уа ғасранда улән сопыларның хақимларындан[840] улән бұ зат ислам ғаламында мәшһур ғалимдардан уа ихтирам[841] иле зікір етмекте улан шейхлардан дүр. Шағир (шиғр) хусусында фердәуси иле өнерден басқа Иран мемлекетінде назирі бұрылмас уа насирде де әмсәлі болмас дүр. Хош табиғатлы, хош сұхбатлы ғайат зерек уа хатерлі тәклифсіз[842] уа мутауадиғ жеңіл рухты бір зат өліп ләтиф[843] сөйлерге жаратар уа әдебі... сол себептен әр уақыт биік заттар мәжілісінде отыр еді. 656 тарихында жазмас улән... шейх Саһәб Әддин саһурді иле Ғабдул Қадир хазіреттерінен тәсәууф[844] ғылымы тахсил етмесде... лық уақыты хисабға кірмедігі халде ғұмырының 30 сәнәснә тахсилде, 30 сәнәснә ғәскәрлік саяхатта, 30 сәнәснә[845] ғазләтте уа гибадатта[845]... он төрт дафғ[846] хаж сапарына уа Мәдинеде Расул әкрәм мәсжидне[847] зиәрат етмес дүр. Ғұмырының көбірек қисмы Ғирақ уа Шамда кешті. Жиһәд[848] уа саяхат қасды иле Мысыр уа Рум, Хурасан уа һинд... әһһәр[849] уа Кәшгар уаләиәтларны қыдырды.

Ғылым-дін тарихы

Бұл зат шарифнің бір саяхаты. Өзі ішуден, жеуден, ұйықтаудан қалып, рухани қуат пен жаһан кезіп жүргенде жүрісінде адам бармаған жерге барыпты, адам көрмеген ғажайыптарын көріпті. Бір таулы-тасты жерде бір шаһарға барса, шаһар өте биік, о шеті мен

бұ шеті көз жеткісіз іші қыбырлаған жанмен толық. Қимылдаған жанның көп әрекеті ағаштан бұт-бұрхан жасаумен шұғылданған, онан басқа кәсін жоқ және ол шаһарда адам жейтұғын тамақтан бір түйір дәнеме жоқ, қайран асыр қалып бір түн түнепті, ешкіммен тіл қатыспапты.

Ертең таң атысымен бұл шаһарға көптігімен жер дүние жүзін толтырып, тозаң шаңмен күннің көзін тұтылдырып бір көп керуен келінті. Артқан, тартқан – ауызды адамның жейтін қорегі. Түгел көліктері түйе, шаһар халқы мәз-мәйрәм болысып, қуанып бұл керуеннің барлық жүгін көтерін шаһар халқы алыпты да, бұл шаһардың ұшы қиыры жоқ ағаштан жасаған бұт-бұрқанын керуен алып апық-сапық кездің арасында жұмысын бітірін, керуен қайта бастапты.

Бұл кісі ойлапты: мынаны апарып шоқынатұғын кәпірдің жұрты нендей көп жұрт екен. Жан-жанымыз біреуден алысқанда күллі дүниедегі жәннан да артылып қалар еді деп, тамаша қылып көру үшін, керуенмен бірге шығыпты. Керуен шаһардан былай шығып бір қонарлық жерге түсіп, жүктерін түсіріп, түйелерін оттату үшін қоя беріп, барлық жүкті бір араға үйіп, от жағып өртеп жіберіпті де, түйелерін жинап алып бос тізіп, бір-біріне тіркеп алып жөнеле беріпті.

Бұл шейх Сағди таң-тамаша қайран қалып керуеннің біреуін шап беріп ұстай алғанда, «сен кімсің өзін», – депті. Бұл кісі мен адамзатпын депті. «Өздерің кімсің» деп бұл кісі сұрағанда, «біз періште боламыз», – депті. «Бұл істеп жүргендерің не», – деп мәнжайын сұрапты. Сонда ол періште айтыпты, «өзін бүгін қайдан шықтың», – депті. Сендер жүк алып шыққан шаһардан шықтым депті. Өл шаһардың не жан екендігін білдің бе депті. Жоқ дәнненесін білгем жоқ, құр көргенім болмаса деген соң. Ендеше Олар кәпір пері жері еді. Құдай сөзі Құранды оқымадың. *وما خلقت الجن و الانس الا ليعبدون* «уа мә хәләқту әл жиннә уал-инсә иллә ли иғбүдун».

Мағынасы: «Жын мен адамзатты өзіме құлшылық қылулары үшін ғана жараттым». Меккеде түскен. Зәрат сүресі. 56-аят.

Құдай Тәбарак уа Тағала айтты ғой мен жынды, инсанды[850] жаратбадым мәкгер, құлшылық қылу үшін жараттым деп. Осы екі түрліден бөлек құлшылыққа арнап жаратқан жоқ. Сонда бұл жындардың мүмин мұсылман болған жын деп аталады, кәпір болған шайтан деп аталады.

Құдай Тәбарак уа Тағала жаратқан мақұлықатының рыздығын өзі рыздық бермекші емес, мехнатпен тауып жеуге бұйырылған. Рахат үшін жаратқан еш нәрсе жоқ, жаратылғанның бәрін мехнат үшін жаратқан. Қарасаң Құдайдың жіберілген дүние толған періште, әр қайсысы бір істі міне біздер осы кәпір перілерге рыздық жеткізіп тұру үшін жаратқан жоқ, осы ағаштан жонған бұт бұрқандымызды керек қылып алушы жұрт бар деп қыбырлаған жан өмір бойы ағаштан бұт-бұрқан жасап ниеттенін жатыр.

Біз бұларға рыздықты қайдан алып келеміз, дүниенің шетіне түгел жүріп зекетсіздің малынан бір екісін аламыз. Өтірік айтып, жұртты жеп, сауда қылған саудагерлердің саудасының бір-екісін аламыз. Жалған сөйлеп, жан қинап, өз бетімен байымақшы болып жүрген қулардың кір кәсібінің бір-екісін аламыз. Кісіге бермей, тығып қойын тамақ көбейтем деген қатын қулардың ішдің ішіне жасырған құрт майының бір-екісін аламыз. Бір кедей ат сұраса, бізде мінерлік қалған жоқ дейтұғын, қарызға ақша сұраса, бар бола тұрып, бұйырмасын дейтұғын бай, қулардың малының бір-екісін аламыз. Соның бәрін жинастырып артынып тартынып перілерге береміз.

Міне, Құдайдың жіберілген қара көзіңмен көрдің нан бұған, жердің үстінде, көктің астында қыбырлаған адамзат не нәрсені молайтса да, Құдай молайтады. Азайтса, Құдай азайтады мен жұмысы жоқ, өз бетімен қолмен жасап алмақшы болып, олар бейнетте жатыр. Осы ағашты жонбасақ, аштан олін қалармыз деп бұлар бейнетте жатыр. Ішпейміз, жемейміз, жазған жазығымыз жоқ-ақ шығар дейміз. Екі ортада біреудегін ап келіп біреуге беріп, мұның еңбекпен қылған жұмысын текке өртеп жіберіп біз бейнетте жүрміз.

Адамзаттікі күнәға шомылғы болсын, бұлардікі кәпірлік болсын, біздікін не деп ойласын. Міне Құдай Тәбарак уа Тағала ешкімді рахат үшін жаратпағанын мұнан ойлап білу керек дегенде, бұл шейх Сағди хазіретіміз арманда болған екен. Дүние кезбектің мұндай артықшылығы бар екен. Адам көрмегенді көріп, адам сезбегенді сезеді екен. Әй, бәрекелді, жастықтағы шарифат, тариқат[851] жолында откізген ғұмырым далаға кеткен бір ғұмыр екен! – деп. Хош мұны кітаптан көрдік, бұрынғылар кітаптан корген емес, біреуден естіген емес, өз табиғатының білуімен айтқан сөзі. Міне

бұған дәлме-дәл сап ете түсті. Сурат әлхәшәрде «уал ләзинә жәу мин бәғдуһум» – деп табиғин[852] табғ табиғинларны айтқан.

Мағынасы: «Олардың араларынан келгендер».

Мұнан мәғлум болды төрт жерде сахабаларды қандай досты тұтса табиғин табғ табиғинларны һәм сондай досты көру керек. Олай болса... бала соғысын оқығанда ауызға ие болуы керек, не қылса тақдир иләһи[853]. Олардың не қылып, на қойғандығында не ақың бар.

Намазбен құрбан шалу мәні туралы

و لا تعط الحكمة لغير أهلها

«уа лә туғтул хикматы лиғаири әһлиһә» – демеппе еді.

Мағынасы: «Өз үйіңнен бөтендерге хикметтеріңді берме».

Хикметіне әһлі болмағанларға хор қылма дегені қайда. Жап ағызынды жапың деді. «و انهم ليسدونهم عن سبيل ويحبون انهم مهتدون»

«уа иннәһум ли иәсдунаһум ғән сәбили уа юхибунә иннаһум муһтадун»

Мағынасы: Олар Аллаһ жолынан тайдыру үшін мұсылмандарды айнытады және олардың тура жолда жүргендерін жақсы көреді.

Ол ләғин шайтандар Құдай жолына жібермеске әбден ерікті болғандар. Өзін біреу билеп үйірін қамап алғанын білмей жәһилдер уа ғафилләр[854] түзу жолда жүрген өзіміз ғой бізден басқанын бәрі де адасуда ғой» – деп ойлайды. Міне жігіттер жандалмен шын көңілмен біз сөйлейік.

Сіздерде жан құлағыңызды салып, шын ықыласыңызбен ұғып алыңыздар. Құдайға қылған құлшылықты танып қылыңыздар. Намаз оқымақ Аллаһқа (Аллаһқа) ғард[855] айтпақ, имам сайламақ. Өз аузымен жеткізе алмасбыз деп біреуді дүбірнай қылып переводчик қылмақ. Пендемен қожасының арасына молда деген жүйрік тілмаш. Ол переводчик не кылып, не айтып тұрғанын өзі білмей тұрса халықтың сөзін қалай жеткізе алады. Білсе имам болуы керек, білмесе имамлығы дұрыс та болмайды. Кім-кімге болсын намазды білуі керек.

Намаз деген сөздің мағынасы не? Ол өзі не орынға тұратұғын жұмыс. Молдалардан сұрасақ намаз араб тілінде «صلاة» «салатун»[856]

дейді. «صلوة» Салауат луғатта дуға. «иә тәхрику саләуин»[857] – дейді. Екі жеңді қозғалтпақ дейді. Дұға болғанда қыблаға қарап қол жайып отыра берсек онымен де болса керек. Иә, болмаса, екі жеңді дамылсыз қозғай берсек, мұныменде болса керек. Жоқ бұл екеуімен намаз болмайды. Намаз не менен намаз болады? Тіл өз қызметін орнына келтіріп, сәнә уа тасбих қирааттарды айтып. Он екі мүше басқа жұмысқа бұрылмай фәрз, уажиб, сүннәт, мустахабті орнына келтіріп. Көңіл о да қарап, бос тұрмай Құдай Тәбарак уа Тағаланың Ұлы зор патша екендігін. Өзінің оған пенде екендігін, бұл тұрмысы сол Құдайға ғард айтуы үшін тұрғандығын وهو معكم اينما كنتم

«уа һууә мәғәкум әйнәмә кунтум».

Мағынасы: «Ол Алла Тағала бізбен бірге қайда болсақ та». Меккеде түскен. Хыжыр сүресі. 4-аят.

«و نحن اقرب اليه من حبل الوريد».

«уа нәхну әкрәб иләһи мин хәбл әлуәрид».

Мағынасы: «Біз оған күре тамырынан жақынбыз». Меккеде түскен. Қаф сүресі. 16-аят.

Осы аятқа түсіндірме: «Аллаһ Тағала барлық адамзатты жалғыз өзі ғана жаратқанын хабарлайды. Адамдармен не болып жатқаны Аллаһқа мәлім. Олардың не ойлап, бір-бірінен не жасырып жүргенін де біледі. Ойткені Аллаһ адамдарға күре тамырынан жақын. Сондықтан адам әрдайым Аллаһ көріп тұр деп күнә істерден аулақ жүру керек. Сол кезде ғана адам құдайдан ұялып, Аллаһ тыйым салған жаман істер жасамайды».

يحبهم و يحبونه

«юхибуһум уаюхибунәһум».

Мағынасы: «Алла оларды жақсы көреді және Олар да Аллаһты жақсы көреді». Мединеде түскен. Мәида сүресі. 54-аят.

«فانكروني انكركم».

«фәзкуруни әзкурукум».

Мағынасы: «Мені еске алыңдар, мен де сендерді еске аламын». Мединеде түскен. Бақара сүресі. 152-аят.

«انه علم بذات الصدور».

«иннәһу ғәлиму би зәти судур».

Мағынасы: «Расында Ол, көкіректегілерді толық білуші». Меккеде түскен. Һұд сүресі. 5-аят.

Осыларды муләхәзә[858] қылып, жадынан шығармай ойлап тұрса. Намаз сонда намаз болады. «ان الله يامر بالعدل و الاحسان».

«иннә аллаһу иәмуру бил ғадл уа ихсан».

*Мағынасы: «Расында Аллаһ әділетті, игілікті бұйырады»
Меккеде түскен. Нахыл сүресі. 90-аят.*

Аллаһ Тәбарак уа Тағала ғәдл менен ихсан менен әмір қылғандығы бұл аят кәрімнен мағлум[859] болып тұр. Ихсан не нәрсе? *الاحسان ان تعبد الله كأنك تراه فانہ یراک*

Әл ихсан иннә тәғбудуллаһ кәиннәк тәрәһ фә инләм тәкун тәрәһ фә иннәһу иәрәк.

Мағынасы: Жақсылық ол Аллаһқа құлшылық жасағанда, сен оны көріп тұрғандай етіп құлшылық жаса. Егер көрмесең, Ол (Аллаһ) сені көріп тұрғандай етіп құлшылық жаса.

Ихсан сол ғибадат қылмағың Аллаһ Тәбарак уа Тағалаға. Көз алдында көрініп тұрған патшаға иіліп тағзым қылған секілді, сен көрмесең де Аллаһ Тәбарак уа Тағала сені хәдир уа нәзир көріп тұрады дүр. Олай болса, сен һәм көріп тұрған іспетті аса қорқынышпен қай жерімнен мені табады дегендей қылқылдап, қымсынып құлдығынды орнына келтір. Сол намазда тұрғанда Құдай Тәбарак уа Тағаланың күдіретін мен де көріп тұрмын. Мені күдірет те көріп тұр деп ойыңда болуы керек. Көңілінде бұл қиял болмаса, намазың Құдайға қылған құлшылық емес. Қарғаның екі қарап, бір шоқығаны сықылды нәрсе. Хадис шариф «*لا صلاة الا بحضور القلب*».

«лә саләт иллә би худурил қалб» – дейді.

Мағынасы: «Шын жүрекпен оқылмаған намаз, намаз болмайды, алдау бөлады» дейді.

Намаз намаз болмайды, мәкр болады қалбнің хушуғ уа худуғ худурымен[860] дейді. Біреудің есігі ашық қалса, ішінде адамзат жоқ болса. Ол үйге ит қалай кіремін десе, кіруге ерікті. Көңіл деген – үй сықылды нәрсе. Оның ішіне кіретұғын иесі жаратқышы[жаратушысы] Құдай уа һәм Құдайдың фикр, зикрі[861]. Құдайдың фикр, зикрі болмаған көңілге шайтан ғәлейһил ләғин[862] қалай кіремін десе кіруге ерікті. Шайтан ұялаған көңілдің иесі болған кісінің, намазды оқығаны не, оқымағаны не. Сол үшін құлақ қағып намазға кірісе бастаса, қайда[ғы] бір ұмытқан нәрсесі есіне түседі. Көңіл өз жұмысымен алданып тұрса, бөтен жаққа бұрылуға қолы тиіп, мұршасы келе алмайды. Намазда тұрғанда көңілдің жұмысы төменде айтылған сөздер болуы керек. Намазда құлақ қағып «Аллаһу акбар» демегің. Әй, бір Құдай сенің жолыңда, міне,

мен өзiмдi құрбан қылдым дегенiң. Мал бауыздағанда: «Бисмиллаһи аллаһу акбар»[863] бұйырылды.

Намазға кiрiскенде: «Бисмиллаһи мен аллаһу акбар» бұйырылды. Бауыздалған малдың жаны жалған дүниемен амандасқандай. Намаз оқушы, олар қашан намаздан босағанша жалған дүниемен амандасты. Солай болған үшiн шәһар жар кәрәмнiң бiрден соңғы афдал хазiрет Ғумар радиаллаһу ғәнһу намазда тұрғанда өзiн бiреу қылышпен шапса да қол сермемедi. Не үшiн? Өзiн өлген кiсi есебiнде көрiп тұрғандықтан. Хазiрет Әли кәрәмаллаһу уажһуһум һәм сол хиялда болып, намазын бұзбады. Болмаса бiр құлды солар қолымен қойып қалса, жайратпай ма. Хазiретiмiз Мұхаммад Мұстафа ғәлейһи сәләмнiң «*موتوا قبل ان تموتوا*».

«мәуту қаблә ән тәмуту» – дегенi.

«Өлмес бұрын өлiнiз» дегенi. Ажалдан бұрын өлiп қал дегенi емес. Намазға кiрiскенде өзiңдi өлiк есебiнде қылып тұр дегенi.

Құрбан[864] мағынасы: Аллаһ Тағалаға жақындық қылуы. Сол үшiн ғайд[865] күндерiнде шалынған мал құрбан атанды. Намаз һәм құрбан не үшiн десеңiз. Мұны һәм Құдайға жақындықты кәсiп үшiн қылып тұрған жұмысы.

Тәкбир тәхримнiң[866] мағынасы: Сол әууәлғы тәкбир намаз оқығышны (оқушының) сөзден, фиғлдан мәниғ[867] ойлағанлығы үшiн. Дунәуи уа нәфсәни[868] фиғлдарнi намаз оқушыға харам қылғандығы үшiн тәкбир тахрим делiнген. Бұл бәғисден әннә хазiретмiз саллаллаһу тағала ғәлейһи уас сәләм:

«*التحرمة الاولى خير من الدنيا وما فيها*».

«әттәхримәт әлулә хәйр мин әддуниә уа мә фиһә»[869] – бұйырды. Болмаса «мә сәуә»нi[870] нәфи[871] қылмаған, көңiлiн бұл ниетке байламағандардың тәхримсi бұл мәртебеде емес. Мал бауыздаушы «Бисмиллаһ аллаһу әкбар» деуменен малды өлтiрген сықылды. Намаз оқығыш[оқыушы] һәм бұл тәкбир тәхримнiң Аллаһу акбар менен нәпсiсiн өлтiрдi. Пенде мүминнiң жаны Ибраһим Халиуллаһ[872] дәрежесiн тауып. Өзiнiң ойлап орнын тауып тұрған денесiн, хазрет Исмағил[873] iспеттi қылып. Аяқ-қолын жiнсiз байлап құрбандыққа шалды. Дене жанның бұл тарик құрбан қылуы менен шәһуәттардан[874], харистардан құтылып мәрдәрлықтан халас болды. «Бисмиллаһи рахмани рахим» – деп һәм тәкбир тахримнiң

«Аллаһу акбар» такбирін орнына келтірумен халал бауыздалған малдай болды. Мұнан мәғлум болды намаз оқымаған адам арам өлген мал есебінде екендігі. Намаз оқып, намаздың шарт шариғатын орынға келтірушінің орындаған сүйкімділігі, құрбандық шалынған малдың етінің сүйкімділігі секілді болған.

Қол қусырып, қыблаға қарап Құдайға жылап тұрғанның қиямет күнінде Құдай Тәбарак уа Тағаланың хузурында тұрған күнім ғой деп. Ойлап тұру керек хисаб... мінәжәт айта келгенім осы ғой деп ойлауы керек. Бұл күнде мұнайып мүләймағаныңмен, ол күнде мұнайып мүләйіп Құдай алдында тұруың айдан жарық, күннен руш. Қиямет күнінде Құдай алдында қандай тұрсаң, намазда да сондай тұр.

يوم يدعوكم فتستجيبون بحمده

«иумә иэдғукум фәтәстажибунә би хамдиһи».

Мағынасы: «Сендерді шақырған күні, оны дәріптей қабылдап».

Меккеде түскен. Исра сүресі. 52-аят.

Қиямет күні болғанда امنابه و صدقنا

«әмәннә биһи уа садақнә».

Мағынасы: «Оған сендік және шындықты айттық».

Құдай Тәбарак уа Тағала فاذا هم جميع لدينا محضرون

«фә изә һум жәмиғун ләдәинә мухдәрун»[875] жарлығы орнына келтірілгенде. Жатқан орнынан ұшып түрегеліп топырақтан басын сілкілеп سبحانك اللهم و بحمدك

«Субханәкә аллаһуммә уа бихамдикә»[876] – деп айта түрегелмек. Ахирет (ақирет) күніне инанып Құдай алдын көру есідертінде хадир тұрғандар. Солай болатұғындығы үшін намазда құлақ қағысымен айтушыға бұйырылған. Әркім намазда құлақ қаққанда таңла махшарда Құдай алдында айтуы ниетінде дап даяр тұрсын. Сонда тілің Құран қирағат[877] оқып, денең намаздан басқаға бұрылмай тұрғанда көңліңмен Құдайдың алдында тұрмын деп. Құдай Тәбарак уа Тағала маған мына сөздерді айтып тұр-ау деген пікірде болуың керек «قوله تعالى ولقد جنّمونا فرادى كما خلقناكم اول مرة»

«қаулиһи тағалә уа ләқад житумунә фирәди кәмә халәқнәкум әууәл мәррат».

Мағынасы: «Расында, алғаш рет жаратқанымыздай бізге жалғыз-жалғыз келдіңдер». Меккеде түскен. Әнғам сүресі. 94-аят.

Құдай Тәбарак уа Тағала сол күнде: «Әй, пенделерім, дүниеде саған сондай кеңшілік бердім. Маған сен не келтірдің», – деп. Фулән[878] жасқа жеткенше бір күн ғұмырыңды не қызметте өткіздің? Фулән демалыс бердім, ол демалысты не қызметпен тауыстың? Ғақыл бердім, қандай орынға жұмсадың? Ғылым бердім, оның күшімен не жұмыс қылдың? Мал бердім, оны қалай аударып, төңкердің? Гауһар тастай көз бердім, саңғырлап тұрған құлақ бердім. Қалай жұмсасаң, икеміне көнетұғын қол бердім. Қолыңды ойлаған жеріңе жеткізуге тіл бердім. Ойлаған жеріңе баруына аяқ бердім.

Өзімде бар болған сипаттардың әрқайсысынан саған бердім. Хаиәт[879], ғылым, құдірет һәм басар[880], сәмиғ[881], ирада[882], кәләм[883], тәкуин[884] дүр. Дүниені бір базар қылып, осынша сумамен жіберген маған не базарлық алып келдің? Бірі шот, бірі күрек орнында қол-аяқ беріп егін салындар деп жібердім. Қандай жерге егін салдындар? Қанша еңбек алдындар деген уақытта не жауап айтамыз деп ойлауың күштісінен иіліп тізе басса керек. Бұл тізе басып рукуғ[885] қылмақтың артықшылығы сол – жетінс екі милләт[886] бар бізбен жетііс үш. Соның бәрі Құдайға құлшылық қылады, әркім өзінің ұстаған дінімен. Біз Құдайға қол қусырсақ, оларда һәм бар Құдайға қол қусыратын құлшылық. Біз жерге бас қойсақ, оларда да бар бас қойып құлшылық қылатұғын. Жалғыз-ақ жоқта біздің дін мубиннан басқа діндерде тізе басып иіліп тұратұғын жоқ. Соның үшін Құдай Тәбарак уа Тағала *واركعوا مع الراكعين*

«уарқағу мәғәр ракиғин».

Мағынасы: «Рукуғ етушілермен бірге болындар (рукуғ етіңдер)».
Бақара сүресі. Мединеде түскен. 43-аят.

Бұ иілмектің мәнісі міне Құдайым не жүгің болса үйіп қоя бер, тостым арқамды. Сенің құлдығыңда арқам соқпақ, басым омақ болсын деп иілгенге келеді екен. Жалғанда дүниені қаптаған пәлеге кедергі болуға жарайтын, үш түрлі жұмыстың бірі рукуғ екен. Құдай Тәбарак уа Тағала өзі айтқан екен. Хадис құдси[887]:

«لولا العباد ركع و لو لا البصی رضع و لو لا البهائم رتع لصبت البلاء صبًا»

«ләу лә әлғибәд рәкәғун уа ләу лә әлбәси рәдәғун уа ләу лә әлбиһәим рәтәғун ләсуббәт ғәләикум әлбәлә суббун».

Мағынасы: «Құлоар рукуғ жасап жатса да, сәби емишек еміп жатса да, малдар бағылып жатса да, сендерді сынаймын».

Егер рукуғда тұрған пенделерім болмағанда, хайуандардың аузы шөп жеп оттамағанда, аузы емшекте тұрған сәбилер болмағанда, пәлені сау еткізін құйып жіберер едім деген екен. Рукуғының қасиеті бек зор екен. Хайр мақсудымызға келейік. Пенде мүмин тізе басып рукуғда тұрғанда, Аллаһ Тағаладан «Көтер басыңды пенделерім» деген жарлық барлығынан имам хабардар болып. *سمع الله لمن حمده*
«сәмиғ аллаһу лимән хамидә».

Мағынасы: «Аллаһ Тағала Өзіне мақтау-мадақ айтушыны естиді».

Яғни Аллаһ Тағала құлының мадақтауларын қабыл алар демегі. Басты жоғары көтереді екен намаз оқушылар, немесе имамға ұйып намаз оқушы жамағат *ربنا لك الحمد*

«раббанә ләкәл хамд» дейді екен.

Мағынасы: Иә, Раббым саған сансыз мақтау-мадақтар болсын.

Әй, біздің пәруардігеріміз «ғәлә кулли хәл хамд» сенің үшін дүр деп түрегелер екен. Аллаһ Тағаланың сұртағаттап уа мағнән ләтиф[888] бисәуәбні еш кімнің тақты уа құдретті болмағынан қылған ісі хәм уа ғәмәлні тәмәм болғандықтан ғитәб[889] уа хисабтан құтылып. Аллаһ Тағаланың рахмет уа рәфәтіне қарап болу әмиді илен құлшылық уа тәубашіліктің барып тұрған ғайаті сәждеге барып бас қояды екен. Екі сәжде[890] бір мағнада тәкрару тәкид[891] үшін Хақ тағала басың көтер пендем болсан. Әр түгінге үшін сұрайтұғын сұрауым бар дегеннен, пенде мүмин басты көтерсе де Құдай Тәбарак уа Тағаланың жарлық жүгінің ауырлығынан тұруға шамасы болмағаннан жүк түсіп шарт жүгініп отырып «әттахияту лилләһи уас-саләту уа тайбату»[892] дер екен. Сол уақытта Аллаһ Тағала не келтірдің, не түрлі қылмысың бар деп сұрайды екен.

Тән тереңде татлиғ[893] жан жараттым, биһәим қылмадым. Инсан жараттым, һәмис ойладым, тәрбиенді нәғу қылдың, першан ниетінді сені салдым мұсылмандық жеріне. Қане шүкір еткенің мыңның біріне. Тәмәм ағзаларыңды сәләм еттім. Әриғ затым білерге ғалым еттім. Соғар дем әб нығметтен тісінді қане айғыл менге қылған ісіңді. Дегенде пенде мүмин не айтарын білмей сасқанынан оң жағына жалт қарап «әссәләму ғәләйкум уа рахматуллаһ» деп. Әсхәбул иәмин[894]

аталмыш әнбиә[895], ғәзәм әулиә[896] кәрәмнің руханиәтларындан жәрдем талаб қылып. Хал тілі илен әй булиәм муләмәтта қалған күнә уа пәлекет балшығымен аяғы бұлғанған ғәси уа күнәгер русы ғарқ[897] күнә дүр. Мендегі дестігер уа шафиғ бөлекөріңіздер деп оң жағына даусын шығарып, оң қарап бас сәлем беретұғынның себебі сол екен. Ол қорқынышты күнде әнбиәлардан жауап бұләйша қайтады екен. Әй, ғәфил бейшаралар, қалай жалынсаң жалынатұғын күнің жалған. *فويل للمصلين الذين*

«фәуәлил мусәллинә әлләзинә»[898].

Б... өкініш не зор хасрет сондайын намаз оқығышлар:

الذين هم عن صلوٰتهم ساهون

«әлләзинә һум ғән сәләтиһим сәһун»[899] Таңла махшар күн бар, бізді алдына шақырушы Құдай бар. Бізді тергеп тексеретұғын мизан[900] таразы Құдай қәди бар деп нанғандықпен емес. Ол айтылғанның бәрін жоққа санап мунафиқтықпен құр намаз оқыған болғансыйды. Оңашада иә оқиды, иә оқымайды. Кісі көзінше сызылып созылып, түрін бұзып, көзін сүзіп намазшыл екен. Сопы екен, Құдайдан қорқынышы бар екен десін деп оқиды. «الذين هم يراون»

«әлләзинә һум юраун»[901]... намаз оқығышлар не қылса... қылды. Жұрт мақтап..сын деп қылған қылық бәрі... «و يملعون الماعون» «уа иәмнәғунәл мәғун»[902]. Зекеттерін мәсрәфни Құдайдың бер деген орнына бермейді.

Ғәуәмил әлмиәт

عوامل المائة
بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله رب العالمين والصلاة والسلام على رسوله محمد وآله وصحبه
وبعد فان العوامل في النحو على ما لا يخفى على المتبحر في اللغة
العلمية هو ما ذكره في كتابي في النحو في اللغة العربية على ما لا يخفى
وعلى تقسيم الرقيم في لغته ومعنوية فاللغوية منها تقسم
الى سامية وقبائلية فالسامية منها احد وثلاثون
عامدة والقبائلية ثمانون فكل واحد من هذه الاعلام بصورة

Бисмиллаһир рахманир рахим әлхәмду лилләһи раббил ғәламин
уа солату уа сәләм ғәлә расулиһи муһаммад уа әлиһи уа сахбиһи
ажмағин. Уа бағд фә иннәл ғәуамилу фи наһу ғәлә мә әлләфәһу әш-
шейхул имам Ғабдул Каһир ибну Ғабдурахман Әлжурәни раһматул-
лаһи тағала ғәләйһи. Миәту ғамил, уа һиә танқасиму илә қисмәйни;

ләфзия уа мағнауия. Фә ләфзия минһә танқасиму илә қисмәйни; симағиәт уа қиәсиәт. Фә симағиәтә минһә аһад уа тисғунә ғамәлән уал қиәсиәту» Тәммәт тәмәм болды. «Уаллаһул әғләму бисәуәб.

Мағынасы: Жүз демеулік шылауды меңгеру. Аса қамқор, ерекше мейірімді Аллаһтың атымен бастаймын. Бүкіл әлемнің Раббысына мақтау лайық және елшісі Мұхаммед (ғ.с.) ға, үй-ішіне және сахабаларына Аллаһтың сәлемі болсын. Араб ережелеріндегі синтаксис (наһу) туралы шейх Ғабдул Қаһир ибну Ғабдурахман Әлжуржәни (Аллаһ одан разы болсын) кітап шығарды. Жүз кішкентай бөлшек, ол екіге бөлінеді. Біріншісі ауызша, екіншісі мағыналық. Ауызшаның өзі екіге бөлінеді: симағиә (зеректік есту), екіншісі қиясия (қисынды), одан симағиә төқсан бір бөлшек бар. Бітті. Аллаһ жақсы білуші.

Яғни оны қылсаң сауабты, қылмасаң күнәлі болмайсың деген мағына иле дүр. Ғақил[903] уа бәлиғ[904] болған адамдардың фиғили[905] сегіз дүр:

1. фәрд.
2. уәжиб.
3. сүннәт.
4. мустахаб[906]
5. мубах[907]
6. харам
7. мәкруһ[908]
8. муфсид.[909]

Әр ғақил уа балиғ олан қалға үшбу жоғарыда зікір алынған шәиларны[910] білушілік ләзим[911] дүр... ер болсын керек қатын болсын парыз біліп, ғамал қылмақ парыз дүр. Уәжибні біліп ғамал қылу уәжиб. Сүннетті біліп, ғамал қылу сүннет. Мустахабті біліп, ғамал қылу мустахаб. Харамді біліп тыйылмақ парыз болар. Мәкруһ таһримні[912] біліп тыйылмақ уәжиб болар. Мәкруһ тәнзиһні[913] біліп тыйылмақ мустахаб болар. Бұ сегіз шәи шарх шарапта бар деп, иғтиқад[914] қылмақ парыз болар.

Әммә инанмаған адам кәпір болар. Фарыз ол дүр Хақ тағаланың бұйырмағы шүбәсіз дәлел иле болынар. Мәселен Құран аяты иле иә, хадис[915] иле парызды тәрқ[916] қылған жәһәннам ғазабына[917] лайық болар. Әммә ишанмаған (иланбаған) кәпір болар. Мысалы, білуші бес уақыт намаз оқыса, рамазан оразасын тұтушы, байға зекет

беру һәм хажылык кылу, жүніпликтен ғұсыл[918] кылмақ, уәжиб ол дүр Аллах Тағала бұйырмас дүр. Ләкин дәлелі шүбәлі болар уәжибті тәрк кылмақ иле кісі ғазабқа мустахиқ[919] болар. Ләкин әнкәрә[920] қылған кісі кәпір болмас. Мысалы, үтір намазы, көбі пітір садака, көбі құрбан шалу. Сүннет ол дүр пайғамбармен Мұхаммед Мұстафа (с.ғ.с.) ғұмырында көп мәртебе қылып, аз уақытта қойған болар. Сүннетті тәрк еткен от иле ғазабқа мустахиқ болмас, ләкин ғитәбқа[921] лайық болар. Мысалы, намаздарының сүннеттері жамағат намазын оқу мустахаб, ол дүр пайғамбарымыз Мұстафа (с.ғ.с.) ғұмырында бір кәріһ (рет) иәки екі кәруһ қылған болар. Иә бұ істе сауаб бар деп еткен болар. Мысалы, нәфіл[922] намаздары оқу, иә нәфіл садака беру мубах, ол дүр ол істі кылуда сауаб болмас, һәм қоюда күнә болмас. Мысалы ау аулау, ат шабтыру. Харам ол дүр ондан Хақ Табарак уа Тағала харам тыйған болар. Тыймағы шүбәсіз дәлел иле болынар. Оны істеген кісі жәһәннам ғазобына мустахиқ болар. Әммә харам түгел деп ишанмаған (сенбеген) кісі кәпір болар. Мысалы кісі өлтірмек, зина[923] кылмақ, хамир[924] ішпек, ұрләмақ. Мәкруһ тахрими ол дүр ондан Хақ Тағала тыйған болар, ләкин дәлел шүбәлі болар. Оны қылған кісі от иле ғазабқа мустахиқ болар. Мысалы намазда тәғдил... қою һәм екі ғайд[925] намазының тәкбірлерні[926] қою. Мәкруһ тәнзихи ол дүр оны қойған кісі сауабты болар. Әммә қылған кісі күнәлі болмас. Ләкин махшар[927] күнде шәлтеге мустахиқ болар. Мысалы намаз ішінде сәжде орнындан басқа орынға қарау. Муфсид ол дүр ол ғамалды қылу иле намаз болсын керек, ораза болсын керек, таһарат болсын керек. Басқа бір ғибадат болсын фәсад[928] болар. Яғни бұзылар әлхамду[929] сад әлуәһһәб екі жүз он бес мәселе фикһ кідәні ден қырық бірі дебежесінде мәзкур дүр.

Әғләм әннә мәзһәб әшшәфиғи рахмат мәхуз мин Ғали радиаллаһу ғәнһу. Уа мазһаб әлханафи мин Ғұмар радиаллаһу ғәнһу. Уа мәзһәбу ахмад ханбали мин Ғусман радиаллаһу ғәнһу. Уа мәзһәбу мәлики мин Әбу Бәкир радиаллаһу ғәнһу. Уа қад жәә жәмиғ әлмәзһәб мин нәби ғәләйһи салату уа сәләм шәрәит әлхусус.

Мағынасы: Расында Шәфиғи мазһабы Әлиден алынған. Әбу Ханифа мазһабы Ғұмардан алынған. Ахмад Ханбал мазһабы Ғұсманнан алынған. Мәлики мазһабы Әбу Бәкірден және барлық мазһаб пайғамбардан әлде қашан ерекше шартпен келді.

Бір мын әр күн «иә, жәмил»[930] есімін жиырма кәрәһ (рет) оқыса әр кімнің көзіне махбуб[931] көрінер дағы. «Иә, уәдуд»[932] есімін жиырма кәрәһ оқыса халалі илән араларында махаббат болмас махаббат күннен-күн[ге] зияда[933] болғай. Егер «иә, қауиу»[934] есімін жүз кәрәһ (рет) оқыса дұшпандары һәләк[935] болар. Егер «иә, рахим»[936] есімін жүз кәрәһ оқыса дұшпандары дос болғай. «Иә, қуддус»[937] есімін жүз кәрәһ оқыса дұшпандары әнуәғ марад[938] илән мубтәлә[939] болар. «Иә, қанһар»[940] есімін жүз кәрәһ оқыса дұшпандары мақһуур[941] болар. «Иә, қабид»[942] есімін жүз кәрәһ оқыса дұшпандары қор болар. «Иә, бәриу»[943] есімін «иә, мусәууир»[944] есімін жүз кәрәһ оқыса дұшпандары дос болар. «Иә, мүһәймин»[945] есімін оқыса дұшпандарына және ға... «Иә, мумин»[946] есімін, «иә жәббәр»[947] есімді оқыса әр мұраты хәсил болғай бизнилләһи тағала[948].

иллэ һууэ уал мөләикәтуһу уа улу әлғалиму қаймән билқаст лә иләһә иллә һууэ әлғазиз әлһаким. Иннә динә ғиндаллаһил исләм»[951].

Мағынасы: «Аллаһтан басқа тәңір жоқ. Әр нәрсені білуші. Расында Аллаһтың алдындағы дін, ол – ислам.

Мұның соңында уарад оқыр, урада үшбу дүр: «Аллаһуммә ғәнни ғәлә тиләуәти зикрикә уа шукрикә уа хусни ғибәдәтикә Лә тәжғәл минәл кафилин ғән зикрикә иә мәуләнә субханәкә иә мағбуд субханаллаһ субхана мән тәләффәлә бәрзәк әлғибәәд фәрдән фәрдән уа лә янсә аһад әбәдән қаймән әлһамду лилләһи әлһамду лилләһил ләзи һәдәнә лилиман уа фәддғәлә динәнә ғәлә сәирил әдиән ассалату уас сәләму ғәлә сафуати әнбия Аллаһу акбар, Аллаһу акбар би ғадади хасанат уа фәдаили әби бәкри уа ғұмара уа ғусмәнә уа ғалия әлһадар афдалу әззикрә лә иләһә иллә аллаһ муһаммад расулаллаһ лә иләһә иллә аллаһ сахибул уахид әнәттә әл фәрду әннәтә лә бидәяту әләзәлията әлқудсия ләисә ләһу дидду уа лә шубһә уа лә шәрикә ләһу. Ләһул мулку уа ләһул хамду биядиһил хайра уал әмру зулжғәләли уал жамали уал камали уа һууә ғәлә кулли шәиин қадир яумә лә янфәғу мәәл уа лә бунун иллә мән әтәә Аллаһу би қалби сәләм бәғдәһу иләһи әмин».

Мағынасы: «Аллаһым құран оқумен, шүкірлік қылумен, ғибадатпен мені байыт. Сені еске алумен бізді құр қылма. Иә, Аллаһқа барлық мақтау, барлық құлшылық саған. Бізді тура жолға салған Аллаһқа мақтау. Ислам днін басқа діндерден абзал қылған Аллаһқа мақтау. Жақсылықтармен Аллаһ ұлы және құрметті халифалар: Әбу Бәкір, Ғұмар, Ғұсман және Әли. Аллаһтан басқа тәңір жоқ және Мұхаммед Аллаһтың құлы және елшісі. Бүкіл жақсылық тек Аллаһтан ғана. Ұлылықтың иесі, барлық нәрсені білуші. Балалар мен байлықтың пайда бермейтін күннің иесі. Әмин». деп дұға қылар.

Аллаһуммә тақаббәл миннә соләтәнә уа сиямәнә уа қиямәнә уа кирәәтәнә уа рукуғәнә уа сужудәнә уа куғудәнә уа тасбиһинә уа тәһлилинә тәхәшәғнә уа тадарағнә Аллаһуммә таммим тақсиринә уа тақаббал тәмәмәнә уастәжиб дұғәнә уа ағфир әһяинә уархам мәутәнә иә мәуләнә. Аллаһуммә аһфизна иә фәйад мин жамиғ әлбәләя уал амрад. Аллаһуммә тақаббал миннә һазиһи солатәл фәрд мәғә суннәти мәғә жамиғ нұқсанәтиһә бифәдликә уа карамикә уа лә тадриб биһә ужуһәнә иә иләһ әлғәләмин уа иә хайран әннасирин

тауафнә муслимин уа әлхикнә биссалихин уа соллаллаһу ғәлә хайри халқиһи мухаммад уа әлиһи уа асхабиһи ажмағин уалхамду садри билғәламин бирахматикә иә әрхамар рахимин.

Мағынасы: Аллаһым, біздің намаздарымызды, оразаларымызды, құлшылықтарымызды, оқуларымызды, рукуғтарымызды, сәжделерімізді, отыруларымызды, тасбихтарымызды қабыл ет. Тірілерімізді кешіріп, өлілерімізге рахым ет. Дұғаларымызды қабыл ет. Аллаһым бізді пәлелерден сақтай көр. Аллаһым біздің намазды, намаздың сүннетін қабыл ет. Барлық қателіктерімізді кешір. Қиямет күнінде қаза болған намаздармен бетімізге ұрма. Барлық әлемнің иесі, тура жолдағылармен кездесуге нәсіп ет. Жаратылыстардың қайырлысына Мұхаммедке (с.ғ.с.) және оның барлық сахабаларына рахымыңды жсаудыр.

Мұның соңында... оқыр. Құран оқығаннан соң дұға қылар. Дұға үшбу «иләһи сауаб хатым кәләм би рух сәйдинәл әнәм... ияту афдалу саләту уа сәлләм уа би аруах муқаддәс азуаж мутаһһарат уа би аруах муқаддас жамиғил әнбия әлқияу уа шуһәдә уа салиха уал ғибәд уазуһад уа би аруах жамиғ әлмуминун уал муминат».

Мағынасы: Иләһи әмин. Осы оқылған хатым Құранның сауабын пайгамбарымызға жаза гөр. Және барлық пайгамбарларға, Аллаһ жолында қайтыс болған, салихалы, тақуа құлдар және де барлық мұсылман ерлерге, мұсылман әйелдерге оқылған хатым құранның сауабын жаз.

биддуган... әлфәтиха Аллаһуммә әнфәкнә бил құран әлғазим бәррик ләнә би әйәти уа зикрил хаким уа тақаббал миннә иннәкә әнтә самигул ғәлим уа тәб ғәләйнә иннәкә әнтә тууәбур рахим уа ағфир ләна иннакә әнтәл ғафуурур рахим уа әһдәнә иләл хаққи уа илә сират әлмустақим уа киннә азабул жахим Аллаһуммә архамнә билқурән Аллаһуммә ижғал ләнә әлқұрәнә фид дин уад дуния қарибән уа фи қабри мунса уа фи қиямати шафигән уа ғәлә сират нуран ау фи жәннати рафигән уа мин нәри сәтрән уа хижәбән уа иләл хайрат кулләһә дәлил уа әммә мә би рахматикә иә архамар рахимин Аллаһуммә соллаллаһу ғәлә мухаммад уа ғәлә әлиһи уа асхабиһи әжмәғин.

Мағынасы: Мұсылмандардың дұғаларын қабыл ет. Тірі және өлілердің дұғаларын қабыл ет. Дәрежені, қажеттерді орындаушы. Балаларымызға, аталарымызға, әжелерімізге, жақын туыс-тарымызға және сүйіктілерімізге ырызық беруші. Қасиетті Құранмен напақат ет. Құран аяттарымен берекет ет. Біздің дұғаларымызды қабыл ет, иә естуші, білуші. Кешіруші, біздің күнәларымызды кешіре көр. Бізді тура жолға сала гөр. Тозақ азабынан сақтай көр. Құранды ақыретте және қабірде, қияметте шапағатшы қыла көр. Сират көпірінде жарық болсын, тозақ отынан перде болсын.

Бір заман Мұса ғәләйһи сәләм барды бәйт мұқаддасда болған. Тауға Мұса ғәләйһи сәләм ол тауда корді, содан қаумы ғибадат қылар. Аллаһ Тағала Мұса ғәләйһи сәләм сұрады біздер кім деп. Олар жауаб берді. Біздер Мұхаммед үмметі деп етміш мұнда ғибадат қыламыздар деп. Мұса ғәләйһи сәләм шадалында Құдай Тәбарак уа Тағала Мұса ғәләйһи сәләм... қылды. Әй, Мұса Мұхамедке һәм оның үмметі сондай күн бердім, ол күнде екі ракағат намаз қылулар. Сол екі ракағат намаз бұ кісілернің жетпіс жыл ғибадатларындан артығырақ дүр. Мұса ғәләйһи сәләм сұрады: «Ол нендей күн, иә, Рабби, біздерге білдірсең еді», – деп. Қалә Аллаһ: «иәумә жумғати»[952]. Мұса ғәләйһи сәләм бұ күннің өзіне арыз қылды. Құдай айтты: «иәуму сәбт ләк уа иәуму ахад ли ғиса, уа иснәйн лилхалил ибраһим уа сәлис ли зәкәрия уа арбиға ли яхия, уалхамис лиәдәмә, уал жумғати ли мухаммад ғәләйһи сәләм уа умматиһи. Фә тәғәжжәбә муса ғәләйһи сәләм мин фәдли һәзиһил уммә».

Мағынасы: Сенбі күн саған. Жексенбі күн Исаға. Дүйсенбі күн халил Ибраһимге. Сейсенбі күн Закарияға. Сәрсенбі күн Яхияға. Бей-

сенбі күн Адамға. Жұма күн Мұхаммедке және оның үмметіне. Сол уақытта Мұса, Мұхаммед пайғамбардың үмметіне таң қалды.

Пайғамбар ғаләйһи сәләм... Жәбірәйіл ғаләйһи сәләм бір күн Құдай тарапынан бір көзгі көтерді иә қаты нұрлы расулаллаһ сұрау бұ нәрсе деп Жәбрәйіл ғаләйһи сәләм айтты. Бұ жұма күні өзіңе үмметіңе де. Расулаллаһ сұрады көзгінің ортасында нұктаны нәрсе деп, Жәбрәйіл жауап берді. Бұ нұқта 23 сағат дүр деді. Арасында бір сағат сондан сағат дүр. Не хажет нәрселер бір адамның һәм күнә қылса күнәсін сұраған нәрселерін жарылқан қабыл болса тұрған сағат дүр деді. Бүгін сәйдул әиәм жұма күн байрам айтып, намаз оқимыз себебі үшбу дүр. Жұмадан жұмаға үммет Мұхаммед күнә қылса, бұ күнде Құдайдан сұраса ғафу[953] қылса дүр. Суәлі[б]олса сұ...

۱. بئىلىنىڭ بارە جاس كۈندۈندە كۈلگەندە بولسۇن باقىدۇ بولسۇن باقىدۇ بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۲. كۈننى كۈرۈشكەن باقىدۇ بولسۇن خىت قىزىق سالىق باقىدۇ بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۳. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۴. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۵. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۶. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۷. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۸. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۹. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۱۰. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن

۱. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۲. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۳. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۴. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۵. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۶. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۷. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۸. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۹. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن
 ۱۰. بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن بولسۇن

Есіңде бар ма жас күнің? Көкірегің толық басың бос. Қайғысыз, ойсыз мас күнің еді. Көрсен бар дос махаббат, қызық мал мен бақ. Көрнуші еді досқа ортақ, үміті жақын күнігі... Боларма сондай қызық шақ. Құдай-ау, кайда сол жылдар? Ақырын-ақырын шегініп, алыстап кетті құрғырлар. Жалынасын, жоктайсын. Сағынасын жоқты сен. Махаббат кетті, дос кетті жете алмай тоқтайсың. Көзіме

жас бір жылдын. Шыдап бір сабыр кылайын. Жаралы болған жүрекке. Дәру жамал салайын. Сахарға карасақ, жайлады қойдай қалайын. Би хамына қарасқам қасқырдай жеуге лайық. Көңілсізді көз көріп, айтпай қайтып шыдайық. Жауға жағадан алқамдар. Күбірі етектен тақымдар. Ақылдасып бірлік қылып. Бұ ғанда ләж қылдық. Балаларды оқытып, көңіліне өнер тоқытып. Тәуекелге тапсырып.

Дастан

Иә зинарны[ды] бағаласа,
Иә ол күлі көтерсе,
Харамны[ды] халал білсе,
Аллаһ дескіл би-дауам.

Пайғамбар былай дейді,
Кәпір дүр аналар дейді.
Тамұғлық[954] олар дейді.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иә бір ғалимні[ді] сөксе,
Иә ұстазын корласа,
Иә мумин[955] ағзын сөксе.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иә исилебе кісі иә масжидке[956],
Нәрсе салса,
Иә Құранны[ды] таптаса.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Бұ істерні қоймаған.
Тәуба ражуғ[957] қылмаған.
Кәпір, малғұндар жаман.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Қатынлары харам дүр.
Бауызлағаны мүрдар дүр.
Ғамалдары даиғ[958] дүр.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Имансызды дос тұтма[па].
Оған сен жақсылық етме[пе].
Ондан жақсылық күтме[пе].
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иманды жақсы білмеген,
Хақ бұйрығын тұтпаған,
Ол дүр рахмет болмаған[кешірілмеген],
Алла дескіл би-дауам.

Иманды білген кісі.
Түзу дүр барша ісі.
Қабыл дүр ізгі ісі,
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иман білген кісіге.
Рахмет иағар[жауар] басына.
Періштелер келер қасына.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иманды білгенді дос тұт.
Оған сен жақсылық ет.
Алланың рахметін күт.
Алл дескіл би-дауам.

Иман-Алланы бір білмек.
Ислам дінін хақ білмек.
Пайғамбарны[ды] раст білмек.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Имансызға үйірме[берме] сәлем.
Қошмағыл жақсы кәләм[959].
Ол дүр адами шайтан.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Әууәл иманды білің.
Бес уақыт намаз қылың.
Рамазанда ораза тұтың.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Малың болса зекет[960] берің.
Күшің жетсе қажы қылың.
Бұларды парыз білің.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Намазсыз, дінсіз өтер.
Ау, ол қабірде не етер?
Жәһәннам[961] түбіне кетер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ерте намазын қойған,
Біл, безер ондан иман.
Не болғай әндан иман.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Үйле[бесін]намазын қойған.
Барша пайғамбар безер.
Қиямет күн болар хор.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Екінді намазын қойған,
Біл, безер ондан Құран.
Жолдасы болар шайтан.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Бір кемісе ақшам[намаз] қойар.
Барша періште безер.
Баршасы ләғынет дерлер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иашиғ[құтпан] намазын қойған.
Болар Тәнірге дұшпан.
Болар ләғынет жаман.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Намазсыздың түк қанын.
Иттерге берің әмісін.
Көрмегіл оның жүзін.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Намазсыз сырқау болса.
Халы өлімге жетсе.
Халын сұрай сен барма.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Намазсызды сөкмегіл.
Өлер болса жумағыл.
Әңгә[оган] кәфін сармағыл[орама].
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иттер жесін тәніні.
Ұрыс[ұры] алсын малыны.
Жәһәннамаға жансын.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Намазды кемдір[кемітіп] қойған,
Адам дегіл[емес], ол шайтан.
Ит, доңыздан ол жаман.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Әркім болса иманды,
Дос тұтар Тәңірі оны.
Ұжмақта ахри орны.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Намаз оқыған ұшар.
Кәусар[962] шарабын ішер.
Ұжмақта қорлар қосар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Дүниені сіз қуарсыз.
Көп малдарды жиярсыз.
Бәрін қойып кетерсіз.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Дүние қуған мехнатте.
Һәм машаққат зақметте.
Түрлі-түрлі ғазабта.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Бұ дүниені сүймеңіз.
Ғәпілет ішре[ішінде] қалмаңыз.
Намазыңызды қоймаңыз.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Өлім хасте келер.
Оғланларның[адамдарның] жамиғ[963] өлер.
Қардашларың[туыстарың] көр акелер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ажал келе өлерсің сен.
Бұ дүниеден кетерсің.
Не қылғанын көрерсің.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Қардашларың жыласар,
Қатындарың еңіресер.
Оғланларың шуласар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ешбірі жәрдем қылмас.
Ажалдан алып қалмас.
Ешкімнен дәрмен болмас.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Не дегілі болса малың.
Дахи түрліге туарың.
Кетерсің қойып бәрін.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ақыр заман жақын болды.
Дүниеге фитнә[964] толды.
Көп ғалымдар залым болды.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Көп ғалымдар тамуғ болды.
Көп мүминдер залым болды.
Көп сопы[965] шайтан болды.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Жемек дүр химматлары.
Қатын дүр қыблалары.
Дарһамдүр һәм дінлері.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Барына қанағат жоқ.
Азына һәм сабыр жоқ.
Көбіне һәм шүкір жоқ.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ғалымдардың жаманы.
Шайтан дүр оның жағы.
Жәһәннам дүр мекені.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ғалым тура айтпаса.
Өзі ғылымын тұтмаса.
Кісі көңілін сақласа.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ғалым дегіл[емес] шайтан дүр.
Надандардан жаман дүр.
Біл хайуандан азғын дүр.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Шайтанның досты ол.
Аллаһның дұшпаны ол.
Тамуғқа жол басшы ол.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Қиямет күн болғанда.
Тамуғқа бастар онда.
Жолаушылары артында.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Жолдастары айтар иә, ғалим.
Сен аздырдың иә, залим.
Тура айтпадың, ғалым.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Хақ айтар иә, зәлимдар.
Жуықмайды біз ғалымдар.
Демейме біз аңлар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Заман ақыр болды.
Қиямет жақын келді.
Шығар Дәжжәл[966] һәм Мәһди[967].
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иәжуж уа Мәжуж[968] шығар.
Дүниеге жумла толар.
Барша нәрсені жияр.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Исрафил сүрін[969] үрлер.
Һайбатындан бір көк татрар.
Барша жандыдар өлер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Тірік кісі еш қалмас.
Тебренер нәрсе болмас.
Бәрі өлмей қалмас.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Көктен бұлт шығар.
Шәһәдәт тек... жығар.
Жер жүзі теңіз толар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Жаратылған ағзалар.
Топырақ болған сүйеклер.
Әууәлгі тегі боларлар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Керегісі суға батсын.
Керегісі отқа жансын.
Керегісі балық жұтсын.
Алла дескіл би-дауам.

Әуелгіде өлгендер.
Шірін топырақ болғандар.
Баршасы тірі боларлар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Исрафил сүрін үргей.
Жан бірле жер, көк толғай.
Барша жан тәнге кіргей.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Адамилар жерден шыққан.
Қабір үстінде отырғай.
Жетпіс жыл қайран болғай.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Көк қыбырлағай, тек болғай.
Жұлдыздар жерге түскей.
Тағлар ауаға ұшқай.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Не қадір жылдар көшкей.
Жеті қат көк жарылғай.
Періштелер жерге түскей.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Жеті қат жер астындан.
Шығар жәннәт ондан.
Ауа толар түтінден.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Қара тағ тік ұшқынлар.
Тамуғ ішіден шешерлар.
Имансыздарға түсерлер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

...аждаһа шығар.
Намазсызларны жұтар.
Тамуғ ішіне қояр.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иманды жақсы білгендер.
Бес намазны[ды] қылғандар.
Ұжмаққа барар олар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Харамнан сақтанғандар.
Алла бұйрығын тұтқандар.
Ұжмаққа кетер олар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Тамуғ ішіне кіргенлер.
Ұлық, жылан, шаянлар.
Ғазаб қыларлар олар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Тәнінің тысы жанғай.
Ішінен жас ет өскей.
Жаны әр кез шықмағай.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ұжмақ әһлі қартаймас.
Дахи еш қаста болмас.
Ұжмаққа кірген өлмес.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Хиллә тонлар киерлер.
Пырақларға мінерлер.
Хор қызларын құшарлар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Топырақтары зағпыран.
Таслары інжу-маржан.
Нығметтері алуан-алуан.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Пиардан болар тағлар[тақтар].
Сүттен болар хашмалар.
Түрлі-түрлі жемістер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Түрлі-түрлі шараптар,
Алтын-күміс табақлар.
Келтірумен санарлар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Түрлі мәжіліс қыларлар.
Әнуағ симағ[970] ойларлар.
Дәйім ғәшрат қыларлар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Әй, мүминдер ғафил[971] болмаң.
Бұ дүниеге алданмаң,
Ахиретте хор болмаң.
Дүниенің пікірін қойғыл.
Ұжмақда орын алғыл.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Әй, мүминдер ғапилсіз.
Өлімні[ді] еш аңмазсыз.
Дүниеден кетерсіз.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Малың дайым санарсың.
Күнәнді білмессің.
Ғұмырың ұзын санарсың.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Дүниенің жоқ опасы.
Рахатының жоқ бәқисы.
Һәм түгеніміз жағасы.
Алла дескіл би-дауам.

Ажал келер өлерсің.
Ахиретке барарсың.
Әр не қылалсың, көрерсің.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ләхад[972] ініне қоярлар.
Топырақ бірлан көмерлер.

Қырық адым кетселер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Шыққан жан тэнге кіргей.
Өзін қабірде көргей.
Әһ деп жығлағай.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ғақылны жамиғ қылғай.
Не көрермін деп тұрғай.
Екі періште келгей.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Тәңірің кім дүр дерлер.
Дінің не дүр дерлер.
Пайғамбарың кім дерлер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Әркім жауабын бергей.
Ұжмақта орнын көргей.
Қабір іші нұр толғай.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Періштелер келерлер.
Алып алтын табақлар.
Іші толы жемістер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Кім атасы болар.
Кім анасы болар.
Кім ұғланы болар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Қош келдің мұнда дерлер.
Қайғы жоқ сенге дерлер.
Біздағы бірге дерлер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Оны көріп сенгей.
Жаны рахатта болғай.

Дүниені ол ұмытқай.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Біраз өлтірсе дерлер.
Біздағы пірге дерлер.
Қиямет кеш дерлер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Жауабын үйіре алмаған.
Иманына жақсы білмеген.
Ізгілікті қимаған.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Көзі бірлан өзелер.
Кәпір малғун сен дерлер.
Тамуғлық сен, сен дерлер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Оны ләхад һәм қысар.
Қабырғалары шығар.
Жыландар келіп толар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Тамуғта орнын көргей,
Не қыласың білмегей.
Ішетік һәм бақырғай.
Аллаһ дескін би-дауам.

Бұ дүниеге қонақпы.
Ғамал үшін келіппіз.
Қияметке барармыз.
Аллаһ дескін би-дауам.

Ешбір кісі өлмей қалмаз[с].
Және тірілмей қалмаз[с].
Еш бірісі құтылмаз[с].
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ғұмырымыз күн-күн өтер.
Азығымыз күн-күн бітер.

Ажал жағамызды тұтар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ғазірейіл[973] жанын алар.
Уәрислар[974] малын алар.
Сенге обалы қалар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

... қылған.

Дүниені қуып жүргенінде,
Қане ғамал қылғаның.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Өлместік болып жүрдік.
Жақсы ғамал қылмадың.
Тәубанды һәм қылмадың.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Өткен ғұмырың еш қайтпас.
Малың еш пайда қылмас.
Өлгеннен соң тәуба болмас.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Ғұмырың өтті жоқ қасил[975].
Неше жүрер сен ғафил.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Шариғатты мұхкам тұт.
Күнәлардан тәуба ет,
Тура жолға тура кет.
Аллаһ дескіл би дауам.

Шариғатты мухкәм[976] тұт.
Күнәлардан тәуба ет.
Түзу жолға түзу кет.
Аллаһ дескіл би дауам.

Шариғатты тұтпаған,
Күнәдан тәуба етпеген.
Орны тамуғ дүр жаман,
Аллаһ дескіл би-дауам.

Әркім шариғатты тұтар,
Күнәдан тәуба етер.
Ұжмаққа тура кетер.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Шариғатты тұтқандар,
Ұжмаққа кірер олар.
Мәңгі рахатта болар.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Иләһи пәруәрдігер,
Асан сенге м... лер.
Сен... мискиндер[977].
Аллаһ дескіл би-дауам.

Бір мискин пенделерін.
Ғаси уа шәр пенделерні.
Жарылқағып жағны.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Шариғатты шабыт қыл.
Тауфик[978] бирле жолдас қыл.
Иман илен бақи[979] қыл.
Аллаһ дескіл би-дауам.

Мақсудым сен, сен бенге[маған]
Матлубым[980] ризаң бенге.
Муштақым дидарыңа
Аллаһ дескіл би-дауам.

Жақын бір мен ораза тұтса Рамазан шариф[981] айда уа фитр[982] садақасын үйірмес ол менің оразасы жер иле көк арасында муғлиқ[983] болар дейді және айтты пайғамбар ғалейһи сәлләм «мән әғтә садақатәһу әлфитр кәнә ләһу ғәшәрә хәмәл». Яғни барымен берсе фитр садақасын болар менге он түрлі пайда. Әууәл азат болар тамуғтан. Екінші, пәк болар барша күнәлардан, анадан жаңа тумас тек. Үшінші, қабыл болар тұтқан оразасы Аллаһ Тағала хұзырында. Төртінші, уажиб[984] болар әуел менге ұжмақ бейіші қабыл қылар,

Аллаһ Тағала әуел менің үшбу ел ішінде қылған ізгі ғамалдарымды. Алтыншы, қабыл шапағат қылар пайғамбар ғалейһи сәләм қиямет[985] күні. Жетінші, өтер әуел мин сират[986] көпірінден жалтырағыш ж... тек. Сегізінші, қабыл алмас тұтқан оразасы. Тоғызыншы, ағыр (ауыр) келер мінезінде ізгі ғамалдары. Оныншы, жояр Аллаһ Тағала әуел менің есімімді жазмыш дәптерінден, жазар оның есімін ізгілер дәптеріне. Біз ондағы болса аз нәрсеге сарандық қылып фитр садақаларыңызды бермей. Аллаһ Тағала хазіретінден бұ қадір рахмет уа суаубтардан махрум[987] қалмақсыздар. Өкініштер бұ... оның малны қызғанып сарандық қылып өздерні бұрыс дін боламызлар уа аз... санап надандық бірле өздеріне көп зиян қылғандарды білместер. Малдарынан зекет дегенлерінден...

686 (5)

طريقه انفسه في سنة قانون واصول
 في الالف والست بالسنه الاجتناب عن البدعة الرقابال عن البدع من ملكة المحصور
 انفسه المذكور في الاقسام بحيث لا يخرج ولا يدخل بنفسه مع الفقهاء عن ابيه الكرم
 واتفق باخاف النبي صلى الله عليه وسلم كما في جامع الاصول

لما قيل لابي عبد الله عليه السلام ما شئت الارض الى ربها سبحانه ونقل
 وقالت بقيت لا امشي على شي الى يوم القيامة فادخل اليه على اليها
 اني سأجعل من هذه الامة رجالا مثل الانبياء فلو بهم على قلوب الانبياء
 عليهم الصلوة والسلام قال لبعض الصالحين كم مع قال اي الجعفر عليه السلام
 ثلثمائة وهم الاولياء وسبعون وهم النجباء واربعون وهم اوتاد الارض
 وعشرة وهم الحكماء وسبعة وهم العرفاء وثلاثة وهم المخارون
 وواحد وهو العفوث فاذا ماتت العفوث اخيرت من الثلثة واحد
 فيعمل في مرتبة واخيرت من السبعة واحد فيعمل في ثلثة واخيرت من العشرة
 واحد فيعمل في السبعة ومن الاربعين الى العشرة ومن السبعين الى
 الاربعين ومن الثلثائة الى السبعين واخيرت من الدنيا واحد
 اني مثلثائة يعني من اهل الدنيا كذا الى يوم يفتخ في الصور
 روض اليا حين وجهه عليه السلام الى اذ الارب
 بين صانين واثباته بين حان ١٢

Тарикат нақшабандинің қанун уа усулі. Тасхих әтәмәссукә би суннәт әлижтинәбу ғәнил бидғат әликбәлу ғәлә аллаһ тахсилу милкәт әлхудуру мәғә аллаһ... әззикр хифзул әнфәс би хайсу лә иәхруж уа лә иәдхул нәфсу мәғә аллаһ әлғафләт ғәниллаһил кәрим уа хулук би әхләки нәби соллаллаһу ғәләйһи уа сәләм кәмә фи жәмиғил усул.

Ләммә кубидә нәби соллаллаһу ғәләйһи уас сәләм шәккәт әләрд илә раббихә субханаһу уа тағала фә қаләт бәкиәт лә иәмши ғәлә нәби илә иәумил қиямәт. Фә әухә аллаһу тағала иләйһә инни сәжғәлу мин һәзиһил уммәти рижәлән мислу әнбиә кулубуһум ғәлә кулуби әнбия ғәләйһим әссоләту уа сәлләм. Қалә бағду салихин кәм һум? Қалә әй Хидыр ғәләйһи сәләм сәләсә миәт уа һум әулиә уа сабғуна уа һум нужабә уа арбәгун уа һум әүтәдул ард уа ғашарат уа һум нуқабә уа сабғат уа һум ғурафә уа сәләсәтә уа һум әлмухтарун уа уахид уа һуу әлғаусу. Фә изә мәтә әлғаусу ихтар мин сәләсә уахид фәжғәл фи мәртәбәт уа ихтәрә мин сабғати уахид фәжғал фи сәләсәт уа ихтәрә минәл ғашарат уахид фәдам илә сабғати. Уа минәл арбағин илә ғашарат уа минәс сәбғин илә арбағин уа мин сәләсә миәт илә сабғин. Уа ихтәрә мин дуниә уахид илә сәләсә миәт. Яғни мин әһли дуниә кәзә илә иәуму юнфиһу фи сури.

Мағынасы: Нақшабандиннің тариқат (жолы) заңдары. Сүннетпен ұстанудағы сенімімізді түзетейік. Дінге жаңа нәрсені еңгізуден аулақ жүрейік. Аллаһ Тағаланың керек нәрсесін алатынына сену. Өз жандарының немқұрайлығынан жәннатқа кірмейді. Пайғамбарымыздың ахлағына сай болу керек, барлық заңдарда сияқты. Пайғамбарымыздың жанын алған кезде, жер Аллаға шағымданды. Аллаһ Тағала жерге айтты. Расында мен бұл үмметтен пайғамбар сияқты адамдарды жараттым. Олардың жүректері пайғамбарлардың жүректері сияқты. Кейбір ғалымдар айтты: қанша олар? Хызыр ғәләйһи сәләм айтты: үш жүзі Олар әулиелер, жетпісі – озат, қырқы – жердің тіректері, он – басқарушылар председателдер, жетеуі – білімділер, үшеуі – таңдалғандар, біреуі – комек. Егер көмек өлсе, үшеуінің біреуін таңда. Және дәреже жаса. Жетеуінің біреуін таңдап, үшеуіне жаса (үшке бөл). Оның біреуін таңдап жетіге қос. Қырықты онға қос. Жетпісті қырыққа қос. Үш жүзді жетпіске. Дүниеден біреуді таңдап үш жүзге. Яғни дүние иелерінен «сүр үрленетін күні».

Баян ауылда истиқамат[988] қылып тұрған Қамаруддин хазіреттен естіген сөз: Құдай Тәбарак уа Тағаланың жаратуының көктің астында жердің үстінде біз бір адам болады. Оның шарапаты өз басына жетсе аспанға ұшып кетер еді. Баз бір адам болады, оның кесапаты жері жеке өз басына жетсе жер жұтып жіберер еді. Алдыңғы жанның шарапаты мұны жерге жұтқызбайды. Мұның

Шейх Ғабдул Уаһһаб шахзани хазіреттері деміс дүр. Әл-әдәб әссәбиғ әннә хәил хиәл шейх бәйнә ғайнуһу уа һууә ғиндаһум мин әһәмми әдәб... әһ әғләм иә ахи әннә... ахадунә қалбуһу шейх хай ау мәит иәнфәғунә... зәликә шейх фи ғилм... лиәннә рабатана хақиқат иннәмә һууә лиистинәд илә Аллаһ лә лизәтиһи әһ.

Иннә руханияту шейх ғайру мутәжәзә бимаудуғи дунә маудуғ фәфи әй мәудуғ иәкун әлмәрид тафәрруқиһи руханияту шейх уа ин кәнәт тәфәруқи шахсиятуһә. Уа бағд иннәмә иәтәғәлләқу билмәрид. Уа изә тәзәккәрә әлмарид әшшәйх бикалбиһи қарибә иләйһи фә иәтәғәлләқу қалбуһу биһи фәстәфәдә минһу фә изә әхтәжә әлмарид илә шейх иәхилу уақиғат иәстахдируһу қалбәһу. Уа иәсәләһу ғәммә иәшә уахдаху лә би лисән заһир бәл би лисән әлқалб фә иәлһәмуһу рух шейх. Мәғнә әлуақиғат ғәкиб әссуәл уа иннәмә иәтәяссәру ләһу зәликә би уасиәта рабту қалбуһу би шейх. Уа мин һәзәл уажһи иәфсаһу ләһу лисән әлқалб уа яфтаһу ләһу тарик әлқалб илә Аллаһи тағала фә иәжғаләһу мухаддисән әй муләһһимән минһу» Уа молда Кәрәм хан төрәнің қол ұстасып хош айтысқанда сөйлеп берген насихаты.

Мағынасы: Шейх Ғабдул Уаһһаб шахзани хазіреттері деміс. Жетінші әдеп – ол көзімен шейхты (ұстазды) елестеу. Бұл – әдептердің ең маңыздысы. Бауырым, біл, шейх өлі немесе тірі болса, ол бізге пайдасы тиеді. Және де бұл шейхпен біздің байланысымыз хақ және шын жүректен болу керек. Өйткені ол кісі – біздің ұстазымыз.

Егер де шейхты шын жүректен еске алса, сен оған жақын боласың және бұл кісіден пайда аласың. Егер мұқтаж болсаң, шейхты келуін талап етесің. Одан өз қалағаныңды сұрайсың. Тілмен емес жүректің тілімен сұрайсың. Шейхтың рухы шабыттандырады. Осы жол жүректің тілін және жүрекке жол ашып береді.

Ғылым-білім ұқпаушыларға сын

Сонан соң ол қайда барса онда барсын. Ғылым-білім үйренейін және ... танийын, дін танийын деген ниетінде тіпті жоқ қой...ның көжесі мол, қай ишанның наны мол. Тегін тамақ қайдан табылады. Қай қалада шәкірт халқына ақша, пұл көп түсті мақсаты-мұраты осы болмен күнін өткізеді екен. Өз басына қайсы ғылым пайдалы, нені білсе көзі ашылатұғынымен жұмысы жоқ. Надан неге құмар? Надан

өзіне залалдыға құмар. Сонда оның және харис болып... тұғын оқуы nahy[989] сарф[990] мантик[991] болады екен.

Әкесі қазақ, шешесі қазақ. Қазақ тілін өзі және білмейді. Өзінің білмейтұғындығын тағы білмейді. Жәһил мураккәб[992] болып жүріп сарт тілін, араб тілін білемін деп әуре болады екен де. Ит жаманы аңда да жоқ, даңда да жоқ. Екі ортада бос қалады екен. Ал енді мұның бар тілегені өз басына пайда бермеген соң бұл жылан болады. Жылан сықылдыға у болады. Тақыр жыр сықылдыға ащы сор болады. Тас сықылдыға қына болады. Садаф сықылды оған өзін тосушы қайда. Өзін тосқанмен бір тамшысына қанағат қылушы қайда. Жылан сықылдыға у болғандыға мынау мен Бұхар Ташкентті кездім. Үш жүздің баласы қазақты араладым. Қой жылы жалған дүниенің жүзіне келдім. Бес қойды қолдан санап өткіздім. Бай баласы барып мешіт, медреседе сарғайып жатып молла болып шыққанын көргем жоқ, естігенімде де жоқ. Ғылым іздеп қашқанда ноғайдан салдаттықтан қашқан... екен. Қазақ болсын, ноғай болсын, сарт болсын өзінің туған шешесі өліп, өгей ананың қолында қалған жетім бала қашады екен. Ата безер, ана безер, ұйқышы жалқау кешерлер, әкесінің тұр малға бар. Пәлен қыл, түген қыл дегенінен тынышы кеткендер қашады екен.

Бұл садафның бір тамшыға қанағат қылатұғын бәрі емес мыңнан бірі. Көбі аузын аңкитып тамған үстіне тама берсе екен деп, аша береді. Сонан соң ол тамшылардан меруерт болады. Меруерттің бір данасы рахмет жаңбырының бір-бір тамшысымен Хұданың (Құдайдың) шеберлігі әр не жерінде дегені ме? Біздің сайын далаға қанша жауғанмен бір меруерт бола ма? Атаның салыбындан ананың рахымына барған бір тамшы судан қанша жан дүниеге келін жатыр, кетіп жатыр. Есебін бір Құдірет өзі біледі. Онан басқа кім біледі. Хазіретіміз Мұхаммед Мұстафа ғалейһи солату уас салам һәм бір тамшы судан күһр пәк болып шықпады ма?

Ғылым һәм рахмет жаңбыры қанша жан оқып жатыр. Қанша жан күләғын тосып тыңдап отыр. Соның ішінде ағаш сықылдыға жапырақ болады. Жеткен сықылдыға күл болады. Сахра сықылдыға лә ләһу[993] уа қызғалдақ болады. Ара сықылдыға бал болады. Жылан... қап қара. Егер сенің жүрегіңнің қаралығынан қазақтың жүрегінің қаралығындай болса онда сен, аузы Алла Тағаланың өзінің құдірет аузы болған әулиелерінің аузында әңгіме болып

жүрмес едің. Бұл жүрегіңнің кара болғандық сырын айт дегенде лә ләһу жыләп қоя береді дейді. Уалиалланың суәлі [994] лә ләһунің жауабы лә ләһу ... Сонда лә ләһу айтты дейді. Не қылайын тақдир иләһиға[995] қылар шарам бар ма? Бау-бақшада райханмен қатар тұрсам. Көрген заман есіңнен айырылып итше ұлыр едің. Кім-кім болсын сахрада болды халы осыдағы. Осы «лә ләһу» екен дігімді танығән кісіні көрсеткеніне шүкір. Құдайдың осы бергені де болады. Енді разымын жасаған жасыма, сүрген дәурен[іме].

Март числосының тоғызында күн хәмәл б...на енеді. Сол күн наурыз болады. Бірінші хәмәл деп саналады, сол хәмәлнің он бірі отіп, қалған он тоғыз күнінің ішінде жауған жанбыр иәки қар ап нисан деп аталады. Рахмет жаңбыры делінген соз. Қазақтан не сұрайсын осыны апласаң дейді. Алланың ап рахметін апласаң деп сөйлеп жүрген жұрттың ішінде жарылып өлмей жүргендігің осыда. Өзіңнің жаман тоқым табиғатлығың заһир[996] үшін бір дәлел. Бұл ап рахмет аталғаны кок пен жер жұп бірі байы, бірі қатыны есепті. Бұл ап рахмет бала болатұғын суы. Онан соңғы қар болсын, жаңбыр болсын, шық суы болсын бала болмайтұғын су. Бала шағасына киім, тамақ есепті жіберген нәрселері. Бұл ап рахмет ағашқа жапырақ[берген].

Иәһудтар Ғузәир ғәлейһи сәләмді ибн Аллах[997] деді. Уа насрандар[998] Гиса ғәлейһис сәләмді ибн Аллах дей. Бағду[999] кәпірлер, жүзі қаралар періштелерді Құдайдың қызы деді. Аллах Табарак уа Тағала бұлардың айтқанының бәрінен пәк. Құдайда ұлда жоқ, қызда жоқ. Өзі ешкімнен тумады. Және ешкімді тудырмады. Тумақ тудырмақ Құдайда жоқ сипат. Ғайб[1000] уа шірік[1001] нұқсанаттан пәк уа мунәззәһ[1002] деп білеміз. Ол Аллах Тағаланың хош мақтануымызға бір себеп керек. Мақтауымыз біз Құдай Тағаланы есімізде болған жерлеріні, үстімізде болған көктерді жаратты. Ол жерде, ол көкте қанша махлуқаттарды жаратты. Және шеберлігі бұл емеспе коктен жауғән жаңбырдың бір тамшысынан...дың тасын жаратты.

Дүниеде Құдай жаратқан жансыз да уа... гауһар деген тастан асыл нәрсе жаралған жоқ. Сол дүр гауһар жердің тасы, иә таудың тасы емес жаңбырдың бір тамшысы. Құдыретімнің шеберлігін осыннан білесін! – деп қалай Құдайдың жаратуы?!

Мәснәуи шариф

1047

كتاب من مسند الامام ابو حنيفة
 او يمتن الامام ابو حنيفة
 فقالت امرأة يا رسول الله اؤتيتان قال اوئيتان
 قال اما و امرأة سفاها الخديتة اجنته كياتين
 وابتها ربا صعبه امرأة ماتت زوجها فحبت نفسها
 على بناتها حتى يسي بهم او يمتن
 من كل من السواك طرفه الى ذكوره
 فتمتع بها في فمها ولسانها بالانك
 و من راع اللانش
 و من بكى من خلية له فقله
 و من راع انش
 انشد الامام ابو حنيفة
 انصاف الرجل من نفسه
 و من اساة الاخ في الامار
 و ذكر الله
 126
 تبيين العقول
 عبد الله

Мән муслим иәкун ләһу сәләсә бәнәт юнфику ғәләйһиннә хәттә юбәннә биһиннә ау иәмүтнә иллә куннә ләһу хижәбән минәннәр.

Фә каләт имраәту: Иә, Расулуннаһ ау иснәтән. Қалә ау иснәтән. Қалә энә уа имраату сафгаа (шәфәгәә) әлхаддәйни бижәннати кәһәтәин уа ишәру би сабғияә имраат мәтәт заужиһә фә хәббәт нәфсәһә гәлә бәнәтиһә хәттә юбәннә биһиннә ау иәмутнә. Мин жамли мин суки тарфәтән илә уәләдәһу кәнә лимән хәмәлә садақат хәттә... фи фәһми уал иубдә бил инәс фә инналлаһ тағала иәрқал инәс уа мән рака билинсә кәнә кәмән бәкә мин хәшиәтуллаһи. Уа мән бәкә мин хәшиәтуллаһи ғәфәрә ләһу ләһу. уа мән фәрихәл инсә фәрих Аллаһу иәумул...

Әшәддәл әғмәл сәләсә. Инсаф әрражул мин нәфсиһи уа муәсәәт әләх фил мәли уа зикруллаһи. Тәнбиһ әлғафилин, жилду сәни.

Мағынасы: Мұсылманда үш қыз болу керек. Ол үшеуін өлгенге дейін асырау міндет. Бір күні бір немесе екі әйел пайғамбарымызға жолығып айтты: Мен және қара әйел екеуміз жәннатта болғанды қалаймыз, бұл екеуі сияқты, – деп, күйеуі қайтқан әйелге көрсетті. Ол әйел өзін балалары үшін арнап, оларды өскенге дейін күтті. Базардан баласына тасыған... садақа тасыған болды. Аллаһ тағала әйелдерге мейірімді қарайды, өйткені олар Аллаһтан шын қорқып жылайды. Кім Аллаһтан шын қорқып жыласа, Аллаһ оны кешіреді. Кім әйелді қуантса, Аллаһ оны бақытты қылады».

Сауабы көп үш амал бар. Ол: ер адам әділдікті талап етуі, жұбату. Аллаһты еске алуы, немқұрайшылардан сақтау.

ان رجلا اختصها الى رسول الله صلى الله عليه وسلم
فقال اعد لها يا رسول الله اقص بيتا كتب له تعالى
وقال آخرا وعوا فقترها اهل يا رسول الله اقص بيتا
كتب له واذن لي ان اكلم قال تكلم
قال ان ارضي كما عسفا على هذا الرجل يعني كما ارجع
فرضي امراته ما خردني ان على النبي الرحيم
فاقتضيت منها ما دنته شاة وجارية لي

ثم سألت اهل العلم ما خردني ان على النبي جلد مائة وتغريب عا
وانما الرجوع على امراته
524

فقال رسول الله صلى الله عليه وسلم اما الذي نفى بيده
الاقتضيت بيتا كتب له تعالى
اما غنما وجارية فردد عليك
واما الذي على النبي جلد مائة وتغريب عا
فامر النبي الانسلي ان ياتي المرادة

Әннә ражуләини ахтасамә илә расуләлләһ соллаллаһу гәләйһи
уас сәләм фә қалә ахадәһумә: иә, расулаллаһ иқди бинә би китәбуллаһ
тағала фә қалә ахир уа һуу әфкәһумә әжәл иә расулаллаһ иқди бинә
би китәбуллаһ уа әзин ли ән әтәкәлләмә қалә тәкәлләм.

Қалә әннә ибни кәнә гәсифә гәлә һәзә ражул яғни кәнә әхирән
ғиндәһу фәзәнә би әмрәтиһи фә әхбәруни әннә гәлә ибни арахм
фә әфтәдият минһу миәтә шәт уа жәрияту ли суммә сәәләт әһләл
ғилми фә әхбируни әннә гәлә ибни жилд миәтә уа тағрибу гәм уа

иннәмә ражму ғәлә имрәт фә қалә расулаллаһ соллаллаһу ғәләйһи уас сәләмәммә уал ләзи нәфәсә би иәдиһи лә қадәиәннә бәинәкумә би китәбиллаһ тағала.

Әммә ғәнәмәк уа жәриәтик фәрду ғәләйк уа әммәл ләзи ғәлә ибник фә жилду миәәт уа тағриб ғәм фә әмәрә инсә әләсләмә ән иәтиә әлмәрәт.

Мағынасы: Пайғамбарымызға екі ер адам жолықты. Біреуі айтты: Иә, пайғамбар, бізге Аллаһтың кітабымен үкім жаса. Екіншісі біріншінің әңгімесін бөліп, Иә, пайғамбар, маған айтуға рұқсат ет, – деп сұрады. Пайғамбарымыз: «Сөйле», – деді. Менің балам бұл кісідә жұмыс жасайды. Бұл соның әйелімен зина жасады. Енді баламның жазасы (фиद्याсы) 100 қой бола ма? Сосын ғылым иелерінен сұрады: менің баламның жазасы 100 қой және адамдардың жек көріністісі бола ма, әлде әйел ғана жазасын тарта ма? Сонда пайғамбарымыз айтты: ...балаңа жүз дүре және халықтың жек көрінісіне ие болады. Ал адамдарға әйелді әкелуге әмір етті.

Қосымша түсіндірме

Ескерту: Тік жақшаға алынған сөздер түпнұсқада не өшіп, не түсіп қалған сөздер. Көлбеу жақша ішіндегілері сөздің екінші, үшінші түрде жазылуын көрсетеді. Оқылмаған немесе аударуға келмейтін, анық көрінбейтін тұстарына көп нүкте қойылды.

1. Хадис шариф – қасиетті, құрметті пайғамбарымыздың сөздері.
2. хадис қудси – қасиетті хадис. Яғни пайғамбарымыз Аллаһтың сөзін ауызша жеткізген.
3. мубарак – қасиетті, құрметті.
4. талфәзлары – сөздер.
5. ишарат – іс қимылмен көрсету.
6. ғәйрі – басқа.
7. мустахиктар – лайықтар.
8. ғәфу – кешірім.
9. малғун – ләғанат етілген шайтан.
10. мустахиктармен – лайық болғандармен.
11. сахә – жомарт.
12. Қағида – ереже.
13. ғамал – іс.
14. Иғтикад – сенім.
15. Әдәб – ақындар.
16. хикмет – даналық.
17. фәсәхат уа бәләғат – шешендік.
18. шағирларының – ақындарның.
19. хаким – дана.
20. сахифларның – иелерінің.
21. мәшһур ғүләмә – атақты ақындар.
22. мухтәрәм мәшәйхларндан – құрметті ғалымдар.
23. шейх – ғалым кісі.
24. мухаррам – күнтүзбенің 1-ші айы.
25. саффәр – күнтүзбенің 2-ші айы.
26. рабиғул әууәл – күнтүзбенің 3-ші айы.
27. рабиғулс сәни – күнтүзбенің 4-ші айы.
28. жумәдил әууәл – күнтүзбенің 5-ші айы.

29. жумәдис сәни – күнтүзбенің 6-шы айы.
30. ражжаб – күнтүзбенің 7-ші айы.
31. шағбан – күнтүзбенің 8-ші айы.
32. рамадан – күнтүзбенің 9-шы айы.
33. шәууәл – күнтүзбенің 10-шы айы.
34. зилкәғдат – күнтүзбенің 11-ші айы.
35. зилхижжа – күнтүзбенің 12-ші айы.
36. Бухари шарифте – қасиетті Бұхара жерінде.
37. Иншә аллаһ – Аллаһ қаласа.
38. мутабир – алтын кені.
39. Ләқаб – лақап ат.
40. ишан сахиб – халық арасында сауат ашу, ғибадат айту қызметін атқарып жүрген діни сауатты адамға берілетін діни атақ. Ишан қазы, имам тәрізді лауазым болып саналмайды. Дәстүрлі қазақ қоғамында, әдетте, Ишанның дәріс беретін белгілі бір ауылдары болған. Ишанның міндеті – өзінің қарамағындағы ауыл тұрғындарының діни сауатын ашу, шамасы келгенше діни ғұрыптарды атқару. Еңбек ақысы ретінде ауыл тұрғындары Ишанды мал, азық-түлік және ақшамен қамтамасыз ететін болған. Әрине, Ишан болу молдалардың дүниеге деген мұқтаждығынан туған іс емес. Ишандықтың негізін Алла Тағаланың разылығы үшін халыққа дінді, ақиқатты үйрету мақсатындағы адал ниет кұрайды. Ишан болу атадан балаға өтетін мұрагерлік іс десе де болады. Себебі, әкесі дүниеден өткен жағдайда оның қарамағындағы ауыл тұрғындарының діни мұқтажын өтеу баласының міндеті болып есептелген. Қазақ арасындағы атақты Ишандардың көпшілігі өз міндеттеріне дәстүр жалғастығы ретінде қараған. Дүниеден өткен Ишанның ұл баласы болмаған жағдайда ауыл тұрғындары діни сауаты бар, халықтың сенімін ақтайтын басқа бір кісімен Ишан болу мәселесін келіскен. Қазіргі уақытта Ишандық қызметін ауыл имамдары атқарады.
41. мақлуқты – жаратылған.
42. муслит – бағындыру.
43. залимнің һиләкне – залымның өлуіне.
44. Ахмад ибн Ханбал – ханбали мазһабын құрушысы. 780 жылы Бағдатта дүниеге келді. 855 жылы сол жерде қайтыс болады.

Бала кезінен бастап ғылыммен шұғылданған. Әсіресе ғықыһта көзге түскен. Қазірге кезде Сауд Арабиясында және Кувейтте көп жайылған. Сирия, Ирак, Басра шығанағында да осы мазһабтағылар бар.

45. мутләқан харам – нақты харам.
46. Имам Шафиғи – шафиғи мазһабын құрушысы. Толық есімі Идрисұлы Мұхаммед. 767 жылы Ғаззада туған, 820 жылы Египетте қайтыс болған. Кішкентайынан ғықыһ ғылымын үйренген. Қазіргі заманда Египет, Индонезия және Аденде ең көп жайылған. Иран мен Пакистанда да сол мазһабтағылар бар.
47. имам Мәлик – толық есімі Әнесұлы Малик. 767 жылы Мединеде туып, 795 жылы сол жерде қайтыс болған. Хадис және ғықыһ білімдерін үйреніп, әр екеуінде жетік игерген. Қазіргі заманда солтүстік Африкада, Египетте, Кувейтте, Суданда және Ливияда ең көп жайылған. Ирак және Бахрейінде де осы мазһабтағылар бар.
48. имам Ағзам рахматуллаһ ғалейһи – Имам Ағзам һижраның 80 (699) жылында Ирактың Куфа қаласында дүниеге келген. Толық аты-жөні Нұғман ибн Сәбит. Ұлты-парсы. Ғасырының ұлы ғалымы болғандықтан оны «Имам Ағзам», «ең үлкен имам» деп, құрметтеген. Ел арасында Абу Ханифа деп те аталған.
49. аят кәрімде – Құран кәрім сүре, аяттан тұрады. Екі тыныс белгісі арасын бір аят дейді.
50. ләфзәт Аллаһ – Аллаһ сөзі. Бүкіл әлемді жаратушы, ризықтандырушы, өз қалауымен күллі жаратылысты игеруші тәңір. Мұсылман елінің сыйынатын және барлық құлшылығын тек соған ғана арнайтын Құдай. Ұғымы: «құлшылық қылуға лайық зат». Түрікше: «Тәңір», парсыша: «Хюда», қазақша: «Құдай» немесе «Алла», немісше: «Готт», ағылшынша: «Год», арабша: «Раб», «Иләһ» және «Аллаһ».

Араб елдері жаһилет яғни қараңғылық дәуірінде Аллаһты «Аллаһ» деп атап, пұттарды «Иләһ» деп, Аллаһқа даттарымызды жалғастырады деген сеніммен соларға сыйынып, Аллаһқа ортақ қосатын еді. Ал, Мұхаммедке (с.а.с.) Ислам дінін тарату мақсатымен қасиетті Құранның 96 – Ғалақ сүресінің 1-3 аяттары ең алғаш түскен аяттар болатын:»[Икраа' бисми раббикал ләзии халәқа. Халәқал –

инсаана мин "аләк. Икраа' уә раббукәл әкраам. Мағынасы: «Оқы! Сондай жаратқан Раббыңның атымен оқы! Ол Адам баласын ұйыған қаннан жаратқан! Оқы! Ол Раббың аса ардақты». Бүкіл әлемнің хақ жаратушысы, жер мен көкті бар еткен және қаласа оларды жоқ ете алатын асқан күштің иесі жалғыз ғана Аллаһқа құлшылық етілсін деп келген. Аллаһтың өзіне тән сипаттары бар.

51. мәхл ижәбәт – жауап орны.

52. Ысхақ – пайғамбар есімі.

53. Сара анамыз – ысқақ пайғамбардың әйелі.

54. Халилуллаһ – Алланың сүйікті құлы.

55. тамуғлық – тозақ.

56. жәннат – діни түсініктегі адам жанының о дүниеде мәңгілік рақатта болатын орны. Жәннат – ислам дінінде адал мұсылмандардың о дүниедегі мәңгілік мекені ретінде суреттеледі. Алла Тағала қасиетті Құран Кәрімдегі «Зүмәр» сүресінің 72, 73-аяттарында былай деген. «Раббыларына қарсы келуден сақсыңдар, топ-топ жәннатқа жолданады. Сондай-ақ, олар оған барғанда оның есіктері ашылады. Оларға оның сақшылары: «Сендерге сәлем. Қош келдіңдер, жәннатқа мәңгі қалатын түрде кіріңдер» – дейді». Ислам хадистерінде жәннаттың сегіз түрі аталады:

1. Дарул жалал (ақ маржанмен безендірілген);

2. Дарус салам (қызыл тастардан тұратын);

3. Жәннатул – мағуа (жасыл асыл тастардан жасалынған);

4. Жәннатул – култ (сары маржан тастардан жасалынған);

5. Жәннатул нағим (ақ күмістен жасалған);

6. Дарул қарар (қызғылт алтыннан жасалынған);

7. Жәннатул фердаус (күміс, алтын, асыл маржан тастардан жасалынған);

8. Ғадын (ақ асыл тастан тұратын).

Жәннат – бау-бақша мағынасындағы сөз. Ислам сенімі бойынша; ахиретте мұминдер тұратын немесе бұ дүниеде жасаған жақсылықтарының, ізгі істерінің сыйлығы ретінде берілетін мәңгілік орын. Дүниеде күнә жасаған мұминдердің күнәсін Аллаһ Тағала кешірсе, тозақта жазасын тартқаннан кейін жәннатқа кіреді. Күнәсіз, тақуа мұминдер тұп-тура жәннатқа кіреді және мәңгілік

сый сияпатқа бөленеді. Жәннаттағы ең маңызды оқиға мұминдердің Аллаһ дидарын көрулері. Бұл ант дәлелдермен бекітілген және бұған сену әр мұсылманға парыз.

57. әннә – не? немене?

58. Иәжуж уа Мәжужлер – Яжуж Мәжуж қияметтің алдында шығып, жер бетін қан сасытып, қырғын салатын халық. Құран кәрімдегі «Әнбия» сүресінің 96-аяты мен «Кәһф» сүресінің 94-98-аяттарын қараңыз.

59. хазіретіміз – хадратун ишан. Түбір тұлғасы қазақша – әзірет. 1) тарихи ағзам, ұлы мәртебелі, мырза, ханум, бәйбіше деп патшалардың, хандардың, әмірлердің, сұлтандардың, пайғамбарлардың, пірлердің атына, титулына қосылып айтылып, солай жазылатын құрметті атақ (әзірет Әлі-Мұхаммедтен кейінгі төртінші халифаның теңеуі); 2) әулие, жырықтық (Әзірет Сұлтан Ахмет Яссауидің теңеуі); 3) қатынасу, қатысу, ішінде болу. Ғазірет, Қазірет, Қазырет, Хазрет, Хазірет, Хәзрәт, Хәзрет т.б. варианттары бар.

60. Мұхаммад Мұстафа ғалейһис солату уас сәләмнің – Піл жылындағы наурыз айының он екінші күніне қараған дүйсенбі таңертеңі, таң жарығы жерге түсе, әлем ерекше нұрға шомды. Бүтін әлем ұзақтан бері сағына күткен көктердің шапағатынан жаратылған, қасиетті Мұхаммед Мұстафа дүниеге келді. Бұл кеш бөлекше кеш болды, күллі дүние күткен бұл кеште әлем оқиғасы елес берді. Яһудилер, христиандар, каһіндер, Хатемй Енбианың (соңғы пайғамбардың) дүниеге келгенін хабарлады.

61. миғраж – Аллаһ Тағала миғраж мұғжизасы жайлы Ысра сүресінің ең басқы аятында былай бұйырған: «құлын (Мұхаммед (ғ.с.) ды) бір түні өзіне белгілі мерзімді көрсету үшін месжід харамнан біз айналасын мұбарак қылған масжід Аксаға апарған Аллаһ Тағала әртүрлі кемшіліктен пәк. Шексіз Ол естуші, көруші». Және хазірет Пайғамбарымыз Мұхаммед (ғ.с.): «Түн қату туралы құрайштар мені өтірікші дегенде (қағбаның жанындағы) «Хажар» деген орында тұрдым. Аллаһ Тағала Бәйтул Мұқаддасты көз алдыма келтірді. Соған қарап оларға, оның белгілерін айтып бердім» деп бұйырған.

62. қасас тағиин – әңгіме, аңыз.

63. Хәуәһ гәмд – жасыру, жабу.
64. муәххәзәһ – алынған.
65. харам – шарифат бойынша кесімді түрде тыйым салынған нәрсе не іс. Харам ету – тыйым салу.
66. халал – шарифат бойынша рұқсат етілген нәрсе не іс.
67. нажасат – лас нәрселер.
68. зекет – Ислам діні тіректерінің бірі. Ол нисабқа (белгілі бір мөлшерге) жететін дүние-мүлкі бар әрбір мұсылманға парыз болып табылады. Зекет ақшадан, алтын-күмістен, тауардан, бидай, арпа, құрмадан т.б. беріледі. Құранда зекеттен алынған дүние-мүлік кедей-кепшіктерге, міскін, бейшараларға, зекет жинаушыларға, Исламға көңіл бұрушыларға (оларды Исламға тарту немесе имандарын орнықтыру үшін), құлдарды азат етуге, алған қарызын өтеуге мүмкіндігі жоқ адамдарға, Аллаһ жолындағыларға және қаржысы таусылған жолаушыларға берілуі тиіс екені айтылған «Тәуба» сүресінің, 60-аятынан қараңыз.
69. Әннә – не? Немене?
70. хадис шариф – қасиетті, құрметті пайғамбарымыздың сөздері.
71. садф – жағымсыз, жаман.
72. хадарат – хазірет.
73. рух ғәламин – жан әлемі.
74. ғәдл – әділдік.
75. Әууәл – бірінші.
76. иғтиқадтында – сенімінде.
77. әфрат – тыс мөлшерден қабылдау.
78. тағритқа – аз колдану.
79. тәшрик – серік қосу.
80. Иғтиқадның – сенім.
81. таухид – жалғыз Аллаһ Тағалаға ғана ғибадат қылу және оған серік қоспау. Ширк көп құдайшылық – дегеніміз, жаратылысқа ғибадат қылу (мысалы: періштелерге, жындарға, аулиелерге, пұттарға, ағаштарға, тұмарларға, жұлдыздарға, отқа және солар сияқты Аллаһтан басқа заттарға ғибадат қылу. Таухид барлық пайғамбарлардың жәннатқа шақыру уағызының басы, жұмаққа апаратын жалдағы бірінші кезеңі және Аллаһқа бет бұрған құлдың бірінші ісі.

82. хәдс – белгілі бір істің болуы.
83. мухәддисі – хадис ілімін зерттеуші.
84. фиғлдан – іс әрекеттен.
85. Бағд – кейбір.
86. Тағдирда – тағдыр.
87. мунасиб – лайық.
88. уа лилғабд – құлдар үшін.
89. әфғәл ихтиәриәт – таңдаулы істер.
90. Әммә – қатысты.
91. уажиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уазипалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжінтің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындалса, сауап алады. Орындамаса, ақиретте азап бар.
92. тағатқа сәуәб – мойын ұсынғанға сауаб.
93. мағсиәтқа – бағынбаушылық.
94. ғазаб – азап.
95. фәдлі – абзалдығы.
96. халиқ – жаратушы.
97. ирәдә – қалау.
98. тәхқиқ – орындау.
99. халқи – табиғи.
100. фиғлні қабихға – жағымсыз істер.
101. насбат – несібе.
102. қасад – мақсат.
103. муқаддам – ұсынылған.
104. нәфл намазға – қосымша намаз.
105. парыз – міндетті түрде орындалатын амалдар.
106. рәһбәниәттан – монахтық өмір.
107. фил исләм – исламда.
108. насари – христиандар.
109. исраф – шектен тыс қолдану.
110. нәфсі һәуи – шолжаң мінезді.
111. Аят муташабиһ – құранның аяттары екіге бөлінеді мұхкамат және муташабиһәт деп. Муташабиһәт ауыспалы мағынада түсінетін аяттар. Мұхкамат тура мағынада түсінетін аяттар.

112. када уа қадіріне – тағдырға сену.
113. зинн – ой, ми.
114. хақиқатына – шындығына.
115. муһим – маңызды.
116. шужағат – күшті, қуатты.
117. ғәффәт – ізгі, рақымшыл.
118. шарифат – Исламның Құран мен сүннетте бекітілген заң-өкімдері.
119. хутба – уағыз.
120. «иннә аллаһу иәмур бил ғадл» – расында Аллаһ Тағала әділдікті әмір етеді.
121. «Уал ихсан» – ихсан. Құлшылық кылғанда, Аллаһты көріп тұрғандай құлшылық жасау. Егер көрмесен Аллаһ сені көріп тұр деп құлшылық жаса.
122. Тағатта ихсан – мойын ұсынуда ихсан қылуы
123. кәм – қанша.
124. кәиф – қалай.
125. сүннет – пайғамбарымыздың айтқан сөздерімен істеген амалдары.
126. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Пайғамбарымыз кейде жасап, кейде жасамаған.
127. Ғибадат – құлшылық. Аллаһ ұнатып, разы болатын сыртқы әрі ішкі амалдар мен сөздер.
128. ләзим – керек.
129. «уа итәи зил қурбә» – «Және де арсыздықтан, қарсылықтан әм дөрекерліктен тыяды». Меккеде түскен. Нахыл сүресі. 90-аят.
130. Әууәл – бірінші.
131. таухид – жалғыз Аллаһ Тағалаға ғана ғибадат қылу және Оған серік қоспау.
132. Пайғамбарлар – елшілер.
133. салауатны – Аллаһ тағаладан пайғамбарымызды (с.ғ.с.) періштелер арасында мақтауын сұрау.
134. мағлум – белгілі.
135. Адам ата, Хауа ананың – Адам ата бірінші пайғамбар. Хауа ана – алғашқы әйел ана.
136. нәһи – тыйым салу.

137. фәхшә – жаман нәрселер.
138. мункәр – періште есімі.
139. фиғлдар – іс-әрекеттер.
140. бәғи – бұзықтық, азғындық.
141. хәдден тәжәуәзә – заңды бұзу, тыйым салған істі істеуі.
142. тәжәббәрә – тәкаппарлық, қатыгездік, рақымсыз.
143. дағуасына – шақыруына.
144. иәғзукум уағз – сендерге уағыздайды.
145. хайрні – жақсыны.
146. шәррні – жамандықты.
147. хатибтар – уағыздаушылар.
148. жұмада хұтбаның.
149. мәмур – әмірлерді орындаушы.
150. хиәл – қиял.
151. сурат – сурет.
152. жисм – дене.
153. Жуһр – түр.
154. мәғәриқ – су тасқыны, бату.
155. Әммә – немесе.
156. уасат – орта.
157. тәхтінде – астында.
158. әхир – ақырғы.
159. фиғәл – іс-әрекеттер.
160. мутәуассит – орташа.
161. Дәжжәл – қиямет белгілерінің бірі ретінде хадистерде көп айтылған жалғаншы. Масих Дәжжәл деп те атайды. Яжуж Мәжуж қияметтің алдында шығып, жер бетін қан сасытып, қырғын салатын халық. Құран кәрімдегі «Әнбия» сүресінің 96-аяты мен «Кәһф» сүресінің 94-98-аяттарын қараңыз.
162. хикмет – даналық.
163. Ғиса рухуллаһ – пайғамбар есімі.
164. Ридағә ахинің ридағә ухт халал – емшектес ағасының емшектес қарындасына халал.
165. Тамсил – түсінік, ұғым.
166. Ридағә ахинің нисбә ухт халал – емшектес ағаға қарындасы халал.

167. Нисбә ахинің нисбә ухт халал – қарындасына катысты ағасы халал.
168. Нисбә ахнiң ридағә ухт халал – емшектес қарындасы ағасына халал.
169. әжнәби – бөтен адам.
170. Әммә бағдуһу – құрметті жамағат.
171. мукәлләф – кәмететке толған.
172. мағриб – батыс.
173. машриқ – шығыс.
174. мумин – иман келтірген.
175. Уа Аллаһу тағаладан – Алладан.
176. жәннат – бау-бақша, ұжмақ ақиретте мұсылмандарға берілетін мәңгілік бақыттылық әлемі.
177. жәһәнамдан – тозақ.
178. ғәлә – биік.
179. хаддиһи – мөлшер.
180. уа – және.
181. Парыз ғайн – әр адамның орындауы міндетті болған парыздар.
182. иман ижмәлінің – жалпы иман.
183. иман тафсилінің – дәл, жете, толық.
184. кәфи – жетеді.
185. Уа ләкин – бірақ.
186. мәхәллі – орын.
187. әлфәз – сөздер.
188. ғақил уа бәлиғ – ақыл есі дұрыс және балиғатқа жеткен.
189. муттасиф – сипатталған.
190. ижтинәб – жоламау, жақындамау.
191. Иғтиқад әһли сүннәт уәл жәмәғәтнің – құранмен сүннет сенімі.
192. сүннәт уәл жәмәғәт – құран мен сүннет ұстанушылар тобы.
Әһли сүннәт уәл жамағат мазһәбінің амал жөнінен төрт ағымы бар: Ханафи мазһәбі, Мәлики мазһәбі, Шафиғи мазһәбі, Ханбали мазһәбі.
193. муғтақид – сенуші.
194. мухалифәт – қарама-қайшылық.
195. мутабағат – артынан еру.
196. ахлақ хамида – мақтаулы мінез.

197. зәммим – жаман, жағымсыз.
198. хамд – мақтаулы.
199. маусуф – сипатталған.
200. зәммә – жаман.
201. ахлақ замим – жағымсыз мінез.
202. Парыз ғайн – әр адамның орындауы міндетті болған парыздар.
203. Ораза – Ислам діні тіректерінің бірі. Сөздік мағынасы – бір нәрседен алыстау. Шариғат терминінде ораза – ұстауға күші жеткен адамның ниет етін, екінші шапақтан бастап, күн батқанға дейін оразаны бұзатын нәрселерден сақтануы. Ораза белгілі бір уақыт ішіп-жеуден, нәпсі қалауларынан тыйыту. Мұның парызы – ішіп-жеу мен құмарлық сезімдерден сақтану. Оразаның парыз болуы оған құран мен сүннет дәлел. Құранда Аллаһ Тағала былай дейді: «Ей, иман еткендер! сендерге бұрынғыларға парыз етілгендей ораза парыз етілді» Бақара сүресі. Пайғамбарымыз (с.а.у.) былай дейді: «Ислам бес нәрседен тұрады: Аллаһтан басқа құдай жоқ екеніне, Мұхаммедт Аллаһтың құлы және елшісі екеніне куәлік ету, намаз оқу, зекет беру, рамазан оразасын ұстау, шамасы келгендерге қажылыққа бару.
204. Хажылық – Ислам діні тіректерінің бірі. Белгілі мезгілде Меккедегі Кағбаға барып, айналып, тауапқылу. Барлық күші жеткен мұсылмандарға қажыға бару парыз екендігі туралы Аллаһ Тағала Құран кәрімдегі Бақара сүресінің 196-шы аятында былай деді: «Хаж және умраны Аллаһ үшін толық орындандар». Бұл аят Пайғамбарымыз Мұхаммедке (с.ғ.с.) хижраның 6-шы жылында Мәдинада түскен. Осы күннен бастап қажылық ету күллі мұсылманға парыз болды. Сүйікті Пайғамбарымыздың (с.ғ.с.) хадисі бар: «Қажылық жасаған адам анасынан жаңа туғандай болады, барлық күнәсі кешіріледі».
205. Ғусыл – жуыну, шариғатта бүтін дененің арнайы түрде толық жуылуы.
206. Истинжә – қан, мәни, үлкен дәрет, кіші дәрет сияқты ластықтардан тазалану.
207. Таямум – сөздік мағынасы ниеттену. Шариғат тілінде таямум мағынасы дәрет алуға немесе ғұсыл құйынуға су табылмаған

жағдайда таза құммен, топырақпен т.с.с. жер кыртысымен тазалану. Онда таза құмға алақанды сүйкейді де шаңын қағып тастап, екі қолмен бетке және екі қолдың шынтаққа дейінгі аралығына мәсіх тартылады. Дәрет пен ғұсылды бұзатын жағдайлар таяммумді де бұзады.

208. Хақ Тағала жәмил – Аллаһ Тағал ұлы, әдемі.
209. тауфик – келісу тыныштық орнату, басу.
210. тахсил – табу, алу, сатып алу.
211. сәниән – екіншіден.
212. ихсан – ихсан. Құлшылық қылғанда, Алланы көріп тұрғандай құлшылық жасау. Егер көрмесен Аллаһ сені көріп тұр деп құлшылық жаса.
213. Мүмин биһи әлләти шәид – оны мақтайтын иман еткен адам болады.
214. әжмәғин шәриф – барлық құрметті.
215. әкрам – құрметті.
216. кулли – әрбір.
217. әкрам уа әфдал – құрметті және абзал.
218. истимағтан – естуден.
219. масрур – қуаныш.
220. хайрәл әдиәнда – діндердің хайырлысы.
221. ифтихар – мақтаныш, абырой.
222. дағуат – дінге шақыру.
223. хасадларны изһар – өз көреалмашылықтарын ашық көрсетеді.
224. мәнәғ – тйым салу.
225. мадах – мақтау.
226. әбә уа әждәдміз – келеріміз және аталарымыз.
227. юхи низам – сүйектерді тірілтеді.
228. Хақтан уахи – Аллаһтан аян келу.
229. Жәбрейіл – Аллаһтың дінін жер бетіне тарату үшін пайғамбарларға Аллаһтың үкімін, уаһиларын жеткізетін періште, Аллаһтың қалтқысыз қызметшісі. Жәбрейіл (ғ.с.) періштелер арасында пайғамбары аталған дәрежелі болған 4 періштенің бірі. Адамзаттың сұлтаны болған Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарға да ұлы жаратушы Аллаһтан өсиет жеткізген де осы Жәбрейіл (ғ.с.) періште еді.

230. Құран ғазим – Мұхаммад ғалейһис сәләмға түсірілген. Құран кәрім сүре, аяттан тұрады. Екі тыныс белгісі арасын бір аят дейді. әлі күнге дейін құранның бір әрпі өзгермеген. Дүние жүзінде барлық құран бірдей. Қиямет күніне дейін ол Аллаһтың қорғауында болып, мүлдем өзгермейді.

Қазіргі дін дұшпандары сияқты сол дәуірдің кәпір шайырларының пайғамбарымызға: (с.а.у.) «құранды өзін ойдан жазып жатырсың» деген жалаларына қарсы Аллаһ Тағала: «оларға былай деп айт: ант етейін, егер адамдар мен жындар мына құранның ұқсасын жасау үшін жиналып, тіпті бір-бірін қолдап, күштерін жинаса да оған ұқсас бір кітап жаза алмайды» (исра-88) – деп аят түсіріп, олардан құранға ұқсас бір кітап жазуларын талап етеді. Алайда араб ақын-шешендері құранға ұқсас бір кітап жазу қолдарынан келмегендіктен үн-түнсіз қала берді.

Аллаһ Тағала басқа бір аятта былай деп бар білетін өнерлерін көрсетуге шақырады.

«Егер құлымызға түсіргенімізге (түсірілген құранға) күмәндансаңдар, қанеки бір сүресіне ұқсас сүре жазып әкеліндер және Аллаһтан басқа сенетіндеріңнің барлығын шақырыңдар, егер айтқандарыңа рас болсаңдар. Бұны жасай алмасаңдар, ешқашан жасай алмайсыңдар да – отыны адамдар мен тастар болған тозақ отынан сақтаныңыздар» (Бақара сүресі 23, 24-аяттары.).

Әншейінде намысшыл келетін шайырлар бұл жолы тағы да Аллаһтың талабына дәрменсіз қалып, құранға ұқсас бір кітап емес, тіпті он сүре де емес жалғыз сүре жазу қолдарынан келмегендіктен құлаққа ұрған танадай үнсіз қалды. Иә күмән келтірген арабтардың оздерінен талап етілген құранға ұқсас бір кітапты, яки, он сүресін тіпті жалғыз сүресін жазу пайғамбарымыздың (с.а.у.) жаңа дініне тосқауыл болудың ең қысқа әр оңай жолы бола тұра, мал-жандарын қатерге соғатын соғыс жолын таңдауларының астарында құран сүрелерінің ұқсасын жаза алмауларында еді. Өйткені құран мағынасындағы тереңдігі мен тәсіліндегі ерекшелігі жағынан арабтардың не қара сөздеріне не өлең шумақтарына ұқсамайды. Он төрт ғасырдан бері құран сүрелеріне ұқсас бір сүрені күллі адам баласының жаза алмауы құранның Аллаһ Тағала тарапынан жіберілген хақ кітап екендігінің айқын дәлелі.

231. Расул кәрәм – Піл жылындағы наурыз айының он екінші күніне караған дүйсенбі таңертеңі, таң жарығы жерге түсе, әлем ерекше нұрға шомды. Бүтін әлем ұзақтан бері сағына күткен көктердің шапағатынан жаратылған, қасиетті Мұхаммед Мұстафа дүниеге келді. Бұл кеш бөлекше кеш болды, күллі дүние күткен бұл кеште әлем оқиғасы елес берді. Яһудилер, христиандар, каһіндер, Хатемй Енбианың (соңғы пайғамбардың) дүниеге келгенін хабарлады.
232. тасдиқ уа тағиф – сену.
233. иәһуди тәкзиб – еврейлердің өтірігі.
234. Әмір мағруф уа нәһи ғәнил мункар – жақсылықты бұйырып, жаманшылықтан тйыу.
235. Әммә сәләфинің – өткен заманның ғалымдары.
236. ғайрі – басқа.
237. ихсан уа әнғәм – нығмет, сыйлық.
238. сәбит – берік қылу.
239. миқдарны – өлшемі.
240. әууәләһу әфдал маужудәт уа ашраф махлуқат – жаратылыстың ең құрметті жаратылысы.
241. ирсәл – жібері.
242. инс уа жин – адам және жын.
243. жумлә – сөз, сөйлем.
244. жамиғ – барлық.
245. сәир – басқа.
246. сауабны ағта – жақсы амалы үшін беріледі.
247. рамазан шарифнің саумды – қасиетті рамазан айының оразасы.
248. Уа салату уитр – үтір намазы.
249. жумғай – жұма намазы. Жұма, бір жерге жиналу мағынасындағы арабша есімдік болып, аптаның 5-ші күніне берілген есім. Жамағатпен оқылған әрбір намазда жиналу болғанымен, жұма намазындағы жиналған халық ғана жамағаттар жиыны бола алады.
- Жұма намазы парыз. Сондай-ақ, жұма күні бесін намазы уақытында оқылатындықтан, бесін намазының орнына оқылған болып есептеледі. Жұма намазының парыз екенін қабылдамаған кісі діннен шығады.
- Құраннан дәлел: «Әй, иман келтіргендер! жұма күні намаз үшін шақырылғанда тезірек Алланы еске алуға асығыңдар. Сауданы тас-

таңдар. Бұл (хұтба, уағыз тыңдау және намаз оқу) білсеңдер сендер үшін өте пайдалы». (жұма сүресі, 9-аят).

Сүннеттен дәлел: сахи́х мүсі́лим жеткізген бір хадисте: «Ең хайырлы да пайдалы күн жұма күні. Адам (ғ.с.) сол күні жаратылды. Сол күні жәннатқа кіргізілді және сол күні шығарылды». (сахи́х мүсли́м, 4-том, 854 – хадис).

Ижмадан дәлел: қазіргі уақытқа дейін ислам ғалымдары жұма намазының парызы екенін қабылдап, әлемге білдірін келеді.

Жұма намазы, Меккеден Мәдинеге көшінде, хазірет пайғамбарымыз Мәдинеге жетпей, жол үстінде Аллаһ Тағаладан уахи түсін, парызы болған. Жұма намазы алғаш рет Салим бауфтың жұртындағы «рауна» деген сайда оқылған.

250. уа мәйт намазны – жаназа намазы.

251. қасар (қасир) – қысқа.

252. азан – намаздың уақыты кіргенін білдіреді. Ол исламның ұраны.

253. иқаматы – парызы намаз алдында оқылады.

254. жамағат – көпшілік. Хадис шарифте: «жамағат намазы жалғыз оқушының намазынан жиырма жеті дәреже артық» – делінген.

Парызы намаздарды имам және ұюшы болып, жамағатпен оқу сүннет. Жамағатпен оқыған намазда имам жетекші болады.

255. уасаф – сипаттау.

256. салат кусуфі – күн тұтылған кезде оқылатын намаз.

257. истиқаны – жаңбыр тілеу намазы.

258. сәждә тиләуәтні – Тиләуәт сәждесі: құранның сәжде аяттарынан біреуі оқылған кезде жасалады.

Тиләуәт сәждесін жасау уәжіп. Тиләуәт сәждесі құранда он төрт жерде бар. Бұл он төрт аяттың біреуі оқылса немесе естілген кезде тиләуәт сәждесін жасау керек.

Бұл аяттар; аграф, рағид, нахыл, исра, мәриям, хаж, фұрхан, нәміл, сәжде, саад, фуссилат, нәжім, иншихак, аләк сүрелерінде бар. Құранда бұл аяттар болған беттердің шетінде белгі бар.

Намаздан басқа уақытта, қолды көтермей тәкбір айтылып сәжде жасайды. Сәждеден соң үш рет тәсбих тартып, қайта тәкбір айтады да «ғұфранака раббанә уә иләйкәл-масир» – деп аяқтайды. Намаз үстінде болған жағдайда, өзінен (сәжде аятынан) кейін үш аяттан көп оқылатын болса, тәкбір айтылып тік тұру керек. Бұл әрекет сәжде

орнын толтырады. Демек, мұндай жағдайда жасалмайды. Тиләуәт сәждесін жасау уәжіп, сәждеде дұға оқу сүннет, тік тұру мүстахаб.

259. әммә сәләф мәди мәсжидлерден ғайр – сонау ескі мешіттерден басқа.

260. жәиз – рұқсат.

261. рубығы – төрттен бір бөлігі.

262. рубғ ғашар – онның төрттен бір бөлігі.

263. нәфир ғам – топ.

264. хасаны – жақсысы.

265. сауаб – дұрыс.

266. либасларына нәжәсәт – киімдеріне лас нәрсенің тиуі.

267. маудуғы – тақырыбы.

268. үзір – себеп.

269. сәтр – перде.

270. тәубе – түбе. Кешірім сұрау. Күнә жасамау.

271. қаим – тұрушы.

272. сәиият хасанат тәбдил – жаман істерді жақсымен ауыстыру.

273. ужудте – тіршілік.

274. фиғлы – істері.

275. кирамән кәтибинге – екі жазушы періште.

276. иәум жумға – жұма күн.

277. ғәриф (ғәрриф) – көмекші, мұғалім.

278. иәум фитр – ауыз ашар күні.

279. ләиләтул қадир – қадыр түні. Діни мағынасы: Қадір түнінде Аллаһтың еркіндік құдіреті бүкіл нәрсені қадірлейді. Сол себептен осылай аталған. Қадір түнінің қасиеттілігінің себебі, сол түнде пайғамбарымызға (с.ғ.у.) құран кәрім түсе бастаған. Қадір түні тарайған түн деп те аталған. Себебі, қадір түнінде муминдерді сәлемдеу үшін түскен періштелер жер бетін толтырады.

Дәл қадір түні, тура осындай болады деп білдірілмеген. Мұның себебі, онда терең сыр бар. Бірақ, хазірет пайғамбарымыздың хадисінде; қадір түні рамазан айының соңғы он күнінің бірінде болатындығы жайында айтылған. Осындай хадистерден ислам ғалымдары, рамазан айының 27 – түнінде болатынын жорамалдап айтқан.

Құран кәрімдегі «қадір сүресінде», қадір түні мың айдан да хайырлы және рухани азыққа толы екенін білдірген. Ол түннің нағыз

қай күнде болатыны білдірілмеген. Тек рамазан айының ішінде болатыны жайында осы қадір сүресінде айтылған. Бұл түннің белгілі болмауының сыры, Аллаһ Тағала адам баласының әрқашан күнәдан аулақ болып, сауапқа жақын болуын қалаған.

Қадір түні не істеу керек екені жайында пайғамбарымыз былай деген: «Кімде-кім, рамазан оразасының парыз болғанына сенін, сауабын үміт етіп ұстаса, өткен кіші күнәлары кешіріледі. Сол сияқты тағы біреу, қадір түнінің құдіреттілігіне сеніп, оны күтіп, кейін құлшылықпен өткізсе, оның да кіші күнәлары кешіріледі.» (тәжриди сарих. 6 – том, 313 – хадис).

280. бәрәт – Бәраттың сөздік мағынасы: қарыздан, науқастан, күнәдан, жазадан құтылу.

Діни мағынасы: күнәдан тазару. Аллаһтың кешіріміне бөлену.

Бәрат түні – шағбан айының 14-інен 15-іне ауған түн. Бұл түнде мұсылмандардың тілеген тәубалары қабыл болады. Барлық адамзаттың бір жылдық рыздығы, бай не кедей болатындығы және қашан өлетіндігі осы түнде періштелерге білдіріледі.

Бәрат түні қаза намазды оқу, Аллаһтан кешірім сұрау өте орынды.

«Әй, өздеріне зиян жасаған құлдарым! Аллаһтың рахметінен күдер үзбендер. Аллаһ біртұтас күнәны жарылқайды. Өйткені, ол өте жарылқаушы, төтенше мейрімді.» (зүмәр сүресі, 53-аят).

«Менен сұрандар. Маған келіңдер. Сұрағандарыңа жауап берейін.» (Мүмин сүресі, 60-аят).

281. әиизәм ғайд – мереке күндері.

282. жамиғсы – барлығы.

283. муқаддам духул жәннат – алдын ала жәннатқа кіреді.

284. Инкиад – еру.

285. мустақим – тура жол.

286. Раббәл ғәламин – барлық әлемдердің құдайы.

287. «Әммә ләзинә қалу раббәнә Аллаһу суммә истикаму» – Раббымыз Аллаһ деп айтқандар. Сосын шынайы болды.

288. ғәлам фәни – уақытша дүние.

289. заһир – анық.

290. батинда – ішінде.

291. масрур – құанышты.

292. табшир – куанту.
293. бәғдәһу мутаким – кейбіреулері Аллаһтан қорқады.
294. хасил – болу.
295. мушрик – Аллаһқа серік қосатын адам.
296. әһли сүннет уәл жәмәғәт – құран мен сүннет ұстанушылар тобы.
Әһли сүннет уәл жамағат мазһәбінің амал жөнінен төрт ағымы бар: Ханафи мазһәбі, Мәлики мазһәбі, Шафиғи мазһәбі, Ханбали мазһәбі.
297. фасиқ – пасық.
298. уә әһли бидғат фарқасындан – бүлік салушылардан.
299. ғақил – ақыл есі дұрыс.
300. балиғ – балиғатқа жеткен.
301. әуләд – балалар.
302. әһлина – үй ішіміз.
303. хидам – құл.
304. ғуләмә – ғалымдар.
305. һидаятны – тура жол.
306. кәфир – кәпір.
307. даләләт – адасу.
308. ғадат тариқы – ағымдар түрлері.
309. садир – алынған, шыққан.
310. әлғиәз биллаһ тағала тәждид иман – аллағы сйынып, иманды жаңарту.
311. лә иләһә иллә аллаһ – Алладан басқа құдай жоқ.
312. тәбәри – құрту.
313. тәрк – тастау.
314. қабул – қабыл ету.
315. тәснифәтында мәфсул – әңгімелерінде жеке.
316. әмәрәни Аллаһ биһи қибләтиһи уә мә нәһәнә ғәнһу интәһиәт ғәнһу – Алланың бұйырғанын орындадым, тыйғанынан тыйлдым.
317. ин шә Аллаһ тағала – Аллаһ қаласа.
318. луғатта – тілде.
319. бәғдәһу – одан кейін.
320. тараф – тарап.
321. мутағалләқ – ілінген.

322. шәйлар – нәрселер.
323. фарз – парыз.
324. иман тахқиқи – өз ісінің дұрыстығын дәлелдеп беру.
325. иман истидләли – дәлелденген иман.
326. иман тақлиди – яғни біреуге еріп иман етуді айтады.
327. ғайтта кәмил – толық
328. махлұқтарының – жаратылысына.
329. жәмиғ – барлық.
330. дағиф – әлсіз.
331. шуруғ – шарифат.
332. уасуас – азғыру.
333. хауф – қауіп.
334. Ләкин – бірақ.
335. мақбул – қабыл болатын.
336. иман ижмәли – жалпы.
337. иман тафсили – толық.
338. тақдир – тағдыр.
339. улуһиатта халқиатта – күдайда және жаратылыста.
340. мағбудиятта – құлшылықта.
341. субутиә – Аллаһ Тағаланың оған тән сипаттары. Субути сипаттары сегіз.
342. хаиәт – тірі болу. (Аллаһ тағала тірі және басқаларды тірілтуші).
343. ғилм – білу. (Аллаһ Тағала барша нәрсені, тіпті жүректегі құпия ниетті де біледі).
344. самиғ – есіту. (Аллаһ Тағала бәрін естиді).
345. ирада – көру. (Аллаһ Тағала қараңғы түнде қара тастың үстіндегі қара құмырсқаның жүргенін көріп, аяқ дыбысын естиді).
346. басир – қалау. (яғни Аллаһ Тағаланың қалаған нәрсесі міндетті түрде орындалады).
347. кәләм – сөйлеу. (Аллаһ Тағала әріп пен дыбысты кәкет етпей сөйлеу ерекшелігіне ие).
348. тәқуин – жоқтан барды жасау.
349. ужуд – бар болу. Аллаһтың жоқтығы ойланылмайды.
350. кидәм – Аллаһтың бар болуының басталуы болмаған. Бар болу әзәли.

351. Бәки – Аллаһ мәңгі. Бар болуының соңы жоқ. Оның барлығын еш нәрсе жоқ ете алмайды.
352. Уахданиә – Ол жалғыз. Серігі және ұқсасы жоқ.
353. мәхәлифәт лилхауадис – кейіннен жаратылғандарға ұқсамауы. Ол біздің ойлағандарымыздан мүлдем басқа.
354. қиәм бинәфс – бар боуы өзінен. Бар болу үшін басқа жаратушыға мұқтаж емес.
355. сәлби – жағымсыз, қайшы. Аллаһ тағаланың сәлбиә сипаттары. Ғибадатқа оған ғана тән зат жоқ бір Аллаһтан басқа. Көбеюдән, азаюдән, туудән, тудырудән, бала, әйәлден таза, пәк. Кем-кетік, жағымсыз сипаттардан таза. Барлық әлемді жоқтан бар еткен бір АллаһТағала.
356. мустаһак – лайық.
357. шәрикі – серігі.
358. назары – көрінісі.
359. мунәззәһ – пәк.
360. муқарраблары – жақындары.
361. афдалдары Жәбрәйіл – кереметтері Жәбрәйіл. Аллаһтың дінін жер бетіне тарату үшін пайғамбарларға Аллаһтың үкімін, уаһиларын жеткізетін періште, Аллаһтың қалтқысыз қызметшісі. Жәбрейіл (ғ.с.) періштелер арасында пайғамбары аталған дәрежелі болған 4 періштенің бірі. Адамзаттың сұлтаны болған Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбарға да ұлы жаратушы Аллаһтан өсиет жеткізген де осы Жәбрейіл (ғ.с.) періште еді.
362. Ғәзрәйіл – Аллаһтың әмірімен, ажалы келгендердің рухын алуға міндетті. Өлім періштесі деп те аталады.
363. Микәйіл – табиғат құбылыстарын басқаруға міндетті (жел соғу, жаңбыр, қар жауу сияқты).
364. Исрәфил – Исрафил (ғ.с.) ақыр заман келгенде сүр үрлейтін періште. Бұл періште қиямет күні Аллаһ Тағаланың бұйрығымен сырнайды алғаш үрлегеннен кейін Ұлы жаратушының қалаған кейбір жаратылыстарынан тыс көктегі және жердегі барлық жаратылыс пәнилікке бас иеді. Сосын екінші рет сырнайға үрлеген уақытта бәрі қайта тіріледі. Бұл періште періштелер арасында мәртебесі жоғары болған төрт періштенің бірі.
365. сахф – парак.

366. бақи – мәңгі.
367. уаллаһу әғләм – Аллаһ біледі.
368. Хайр – жақсылық.
369. шарр – жамандық.
370. тақдирдан – тағдыр.
371. қабір ғазабы – ақирет күніне дейін денедегі рух азапталады.
372. Мүнкәр уа Нәкир – діни ұғымда адам өлген соң қабірде сұрақ-жауап алатын екі періштенің аты. Исламдық түсінікте Аллаһқа шынайы сенім білдірген жаны таза, рухы биік мұсылмандарды саралап, дінсіздер мен күнәға батқандарды қабірде жазалайды. Бұл олардың жаһаннамда тартатын жазасының алды саналады. Құран кәрімде арнайы аталмағанымен, кей аяттар олардың есімдерімен байланыстырылады. Мысалы: «Періштелер, олардың беттеріне, арқаларына ұрып, жандарын алғанда қалай болар еді?!» (Мұхаммед сүресі 27-аят). Сондай-ақ Әнфәл сүресіндегі 50-52-аяттар да осымен мағыналас келеді.
373. суәл – сұрақ.
374. Әммә – қатысты.
375. бағды – кейбір.
376. ғазаб – азаб.
377. хараб – құрып кету.
378. қиямет – ақырғы заман.
379. тамуғ – тозақ.
380. Хадир маужудлар – қазір барлар.
381. сират – көйір.
382. мизан – таразы.
383. хисаб – есеп.
384. ниғәм – нығмет.
385. ғиқаб – жаза.
386. ғитаб – шіру, бұзылу.
387. сәбәб – себеп.
388. ғайб иман – көрінбейтін иман.
389. халал – шариғат бойынша рұқсат етілген нәрсе не іс.
390. иғтиқад – сенім.
391. харам – шариғат бойынша кесімді түрде тыйым салынған нәрсе не іс. Харам ету – тыйым салу.

392. дәймән – әрдайым.
393. уасуасдан – азғырудан.
394. сахаба – арабшадағы схб тубірінен туындаған көпше түрдегі есім сөз, жекеше түрі – сахаби. сахаба (етістігі) серік, жолдас, дос болу және сұхбаттасу деген мағынаны білдіреді. Мейлі аз, мейлі көп болсын сұхбаттасқан адамға осы есім беріледі.
- Терминдік мағынасына келсек, Аллаһ елшісін (с.а.у.) көрген, аз уақыт болса да оның сұхбатын тыңдап, иман келтірген және дүниеден иманды өткен сахабаға жатады.
395. махрум – мақрұм қалу.
396. һидаяты – тура жол.
397. бинәсі – құрылысы.
398. Әууәл – бірінші.
399. ағузу биллаһи – Аллаһқа сыйнамын.
400. дағиф – әлсіз.
401. ижабат – жауап қайтару.
402. шарифке махалиф – шарифатқа қайшы.
403. тағдил әркәннi – өзгертілетін тіректер.
404. хамыр – арақ.
405. хасад – көреалмаушылық.
406. ғайбат – біреудің артынан өсек айту.
407. зәуж ғәфифә – таза, адал мінезді әйел.
408. муртәд – діннен шыққан.
409. Бәгдәһу – бұдан кейін.
410. тәждид никах – некені жаңадан қию.
411. Фәфһәм – түсіндіру.
412. сәййдул истиғфәрнi – кешірім дұғаларының мырзасы.
413. мәғфур – кешірімді.
414. Мәсабих – нұр.
415. әстәғфируллаһ – Аллаһтан кешірім сұраймын.
416. инша Аллаһ – Аллаһ қаласа.
417. һум – олар.
418. һәзә дүғә – бұл дұға.
419. әжір – сауаб.
420. мақсуд тәкмил – толықтыру мақсаты.
421. хуккәм – басқарушы.

422. «المن اتى الله بقلب سليم» «иллә мән этә аллаһ биқалб сәлим» – Аллага тек таза жүрекпен келді.

423. Хиләфінше – айырмашылық, қарама-қайшылық.

424. тәмуғ – тозақ.

425. мин хәису лә иәхтәсибтен – есептелмейді.

426. жәиз – рұқсат.

427. шағир – ақын.

428. мәзәх – қалжын.

429. хазірет Ғиса рухаллаһ – Әл-ақса мешітінде ауаша жатқан Мариям күндегі әдетінше Аллаһқа мінәжат етіп отырған Бір күні аяқ астынан жүрегі дүрсілдеп кетті де, оған бұрын болып көрмеген қорқыныш тонді. Сол тұста оның алдында бір періште пайда бола қалған еді. Періште кәдімгі адам бейнесінде көрініп, оны тыныштандыруға тырысканымен Мариям қаша жөнелмек болды. Әрі өзін сақта деп Аллаһқа жалбарынды. Өйткені ары таза адал ару болған ол мұнан қауіптенін еді. Періште оның көңілін орнықтырып, қорқынышын серпілтті.

– Мен Раббидың елшісімің – деді оған періште, – мен саған елден ерек бір ұл беремің

Мариямның көңілін қайғы бұлты торлады. Ол бұл жұмбақтың байыбына бара алмады. Бірақ қысылыс пен күдік оның тіл-аузын күрмей алған жоқ.

– Тірі пенде менің маңымды басқан емес, – деді ол арадағы жым-жырттықты бұза, өжеттене сөйлеп, – мен намысына дақ түсіріп, кір келтірген әйел заты емесің Қайтіп балалы боламын?

– Бұл іс мынадай, – деді періште, – раббиымызға бұл оп-оңай іс. Біз мұны ел-жұртқа хикімет етпекшіміз. Мұның өзі Аллаһтың рақымы. Лаухыл-мақпұзда жазылған іс.

Осы сөздерді айтып болды да, періште ғайып болды. Мариям төбеден ұрғандай отырып қалды. Әлгіде естіген сөздерін есіне алып, қарадай қалтырады. Оған күйеуге шықпаған қыз екі қабат болып қалыпты деген елдің өсегіне каламын-ау деген ойдың келгені даусыз еді. Осыны ойлап тіпті де мазасызданды. Ел-жұрттың күмәнданатындығы, сенбейтіндігі оның жанына батты. Ол өзін өте оқшау қалғандай сезінді. Үрей мен мұң оның санасын мықтап шырмады. Оның жан дүниенің әбден билеп алды.

Арада бірнеше ай өтті. Осы барыста көңіл алғауы мен бұралқы ой оны қатты бунады. Тамаққа тәбет тартудан қалды. Уақытын жалғыз іш құсамен өткізді. Ешкімнің насихатын тыңдаған жоқ. Сұрқы кетіп, құты қашты.

Ой соқты болған қыз өз мекеніне – назаретке келді де, бір лашықта тұрды.

Бір күні Ғайса және оның үмбеттері бір бақшаға келіп, сонда түнемек болды. Ымырт үйіріле қуғыншылар сау етіп жетіп келіп, жасырынған жерлерінің, үстінен түсті. Сөйтін Ғайса және оның үмбеттері коршауда қалды. Өздерінің, тұтқын боларын байқаған үмбеттері пайғамбарларын тастай тым-тырақай зытып. Аллаһ Тағала Ғайсаны жауына қолды еткен жоқ. Ол дін жолын құлшына уағыздаушы болғандықтан Аллаһ оған медет берді. Ол жөнінен хикімет аңыз етті. Оның үстіне жауын жеңіп беруге, оны қауіптен құтылдыруға уәде етті. Осындай шешуші минутта Аллаһ Тағала уа Тағала өзінің, құдіретіп әйгіледі. Ғайсаға мейірімді қолын ұсынды. Қалын елді каратып қойып, Ғайсаны ғайып қып жіберді. Қуғыншылардың көзіне Ғайса бейнесіндегі баска біреуді елестетті. Олар соны Ғайса деп біліп, жағасынан алды. Үрейі ұшып қорыққаннан оның тілі күрмеліп, өзінің, жөнің айтуға да күйі келмей қалшылдап тұрып қалды. Натижеде тұтқын болды. Елеуреген олар істің, анық-қанығына көз жеткізуді ұмытты. Көріністік нәрсеге алданумен-ак тынды.

Олардың тұтқындағаны сатқындық жасап, жол көрсетіп келген Яхуза болатын. Аллаһ Тағала оның біреуге істегенін өзіне қайырып, азғындығы үшін оны естіп жазалады.

Олар Яхузаны бір алаңқайға айдап әкелді де, елдің у-шуы ішінде кіреске керіп өлтірді. Сонан соң олар Ғайсаны өлтірдік деп дақпырт жайды. Бірақ олар істің, нағыз сырын білмеді. Ғайсаны олар өлтіре алған жоқ. Оны Аллаһ Тағала өз дарһаина алып кетті. Аллаһ Тағала ғана нағыз құдіретті әрі парасатты.

430. элфэз кабих – жағымсыз сөздер.

431. фәтуэләр – үкімдер. Діни-құқықтық мәселе бойынша ғалым адам шығарған шешім.

432. муфти – діни шешім беретін адам.

433. бидғат – дінге ендірілген жаңалық, дін бұзарлық.

434. фидия – кұн, төлеу, төлеп алу.
435. Жәһил – надан.
436. Ижтиһад – талпыныс.
437. асхабунә – сахабаларымыз.
438. дафғ – ояту, оятып жіберу.
439. Мәғрифәт – білу, тану.
440. уа әбу Аюб Ансари – сахабаның есімі.
441. риуаясы – әңгімесі.
442. дағиф – әлсіз.
443. Рух инсаны ғәлим аруахта тақриб иләһ – адам рухы рухтар әлемінде құдайға жақындау.
444. ғәлим тәклиф – міндет.
445. тәхсил – табу, тауып алу.
446. тәкмил – жалғастыру.
447. Тағзиз – күдіреттеу.
448. Такбир – құлақ қағу. Немесе «Аллаһу әкбар» сөзін айту.
449. Тәғут – шайтан.
450. бәйнәл – арасында, аралық.
451. Тәхәбәс нәфс – нәпсіні ұстау.
452. бахил – сараң.
453. нағузу биллаһ – Аллаһқа сйынамыз.
454. Әлхасад уа лә иәсуд –
455. Дұға истисқа – жаңбыр тілеу дұғасы.
456. Кәтәбәһу – жазды оны.
457. сәнәт – жыл.
458. мин һижрәт әннәбәуи – пайғамбарымыздың көшуінен бастап.
459. Әлхамду лилләһи ғәлә уа ли ниғмәт – осы нығмет үшін Аллаһқа мадақ.
460. муқабил – қарсы келген.
461. ғайд құрбан – құрбан Айт сөзі – араб тілінде «ғид» деп аталады. Аллаһ Тағала айт күндері адамдарға әртүрлі жақсылықтар сыйлайды: Ораза айтындағы бір айлық тыйымнан кейін ішін-жеу, яғни тамақтану. Пітір Садақасын беру, Қажылықты парызын өтеу, Құрбан шалу, туған-туыспен досжарандармен араласып туыскандықты нығайту т.б.
462. иәумул суләсә әууәл – сейсенбі күні.

463. Қауләһу тағала – Аллаһ сөзі.

464. төрт халифа – Аллаһтың сүйікті елшісі (с.а.у.) раббысынан алған уахиларымен адамдық қасиеттерден жұрдай болған араб қоғамындағы адами құндылықтардың толығымен жоғалып кетуш тежеп, адамдардың өмірге деген көзқарастарында үлкен төңкеріс жасады. Ол ез қызметін толық орындап, артында бұл істі жалғастырар сахаба жамағатын тастап кетті. Ислам туын биікте желбірету жолындағы шайқаста қара бастың камын саналарынан өшірін, ислам жолында жанын пида етуден тайынбаған сахабалар Аллаһ пен расулының (с.а.у.) ризашылығын дүниенің кез тартып, көңіл байлар алдамшы салтанатынан әрқашан да жоғары қойды.

Алғашқы ислам мемлекетінде пайғамбарымыздан (с.а.у.) кейін билік басына келген төрт халифаның әділдікті орнату, адамдарды жоқшылық пен азғындықтан құтқару жолында көрсеткен мейірімділік пен жанашырлықтары, адамдарды бір-бірінен бөле-жармай бәріне тең қараулары арқылы адамзат тарихының абыройлы беттерінен қайталанбас басшылар ретінде орын алды.

Отыз жылдың бұл қысқа дәуір хулафур рашидин (аділетті, турашыл халифалар) дәуірі делінеді. Осы уақыт аралығында мемлекет басқару ісінде исламдық басқарудың ең тамаша үлгісі көрсетілді. Төрт халифа басшы болған кездерінде қарапайымдылық және кішіпейілділік сияқты қасиеттерімен ерекшеленді. Мысалы, хазіреті Әбу Бәкір халифа болмастан бұрын синх деген аймақтағы халықтың қойларын сауып, оларға жә рдемдесетін ол халифа болып тағайындалған кезде көрші аймақтағы бір күннің: «Әбу Бәкір бұдан кейін біздің қойларымызды саумайды» дегенін естіген Әбу Бәкір: «Өмірімен ант етейін, керісінше, мен бұдан кейін де қойларыңызды сауамың мой-ныма алған бұл жауапкершілік мінез-құлқым мен әдеттерімді өзгерте қоймас» деп жауап берген ол қой саууды мәдинаның орталығына көшкенге дейін алты ай бойы жалғастырған.

Хазіреті Омар (р.а.) да саудамен айналысатын ол мемлекет басшысы болып тағайындалғаннан кейін халықтың мұқтажы мен қажеттіліктерін қамтамасыз етумен шұғылданып жүргенде, саудамен айналысуға уақыты қалмағанды. Сахабалардың ұйғаруымен оған өзіне және отбасына жетерліктей ғана айлық бекітілді. Омар бұған қанағат етіп ризашылық көрсетті.

Хазіреті Осман (р.а.) қызметкерлерге айлық таратқан кезінде, өз мүлкінен жағдайы нашарларға қосымша қаражат бөлетін онсыз да хазіреті Осман (р.а.) жомарттығымен, садақа таратуымен және Аллаһ жолында дүние бағыштауымен атағы шыққан кісі еді.

Хазіреті Алидің де жағдайы осылардікіндей.

Халифалардың қара қылды қақ жарған турашылдығы исламдық тәрбиеден, Аллаһқадеген сүйіспеншілікпен қорқыныштан туындаған еді. Олар Аллаһ Тағаланың алдында өз жауапкершіліктерін терең сезініп, қандай да бір қате басқан қадамдары болса, қияметте оған жауап беретіндіктеріне сенетін. Олардың басқаруындағы халық та ислам тәрбиесінде болғандықтан, басшыларына қалтқысыз бағынды. Ал қаракөк аспаннан сәуле шашқан жұлдыздар шоғырындай боп тарихтың айқара бетіне өрнек салып, өшпес із қалдырған бірқауым үмбет пайда болды.

465. иәнсит – адамзат.

466. таһарат – тазалық.

467. «иннә әнзәлнәһу» – «Расында біз оны (Құранды) түсірдік».

468. Ғәлим әлхалқ – жаратылыс әлемі.

469. ғәлим әләмір – істер әлемі.

470. ғәлим әссура – суреттер әлемі.

471. ғәлим мәғнә – мағналар әлемі.

472. ғәлим әшшәһәдәт – күәгерлер әлемі.

473. ғәлим әлғәиб – ғәйб әлемі.

474. мәшғул – шұғыл.

475. ғәйрәһ – одан басқа.

476. Низәм – жүйе.

477. уәзн – салмақ.

478. дәймән – әрдайым.

479. ғәлә хабибукә хайр хәлқ Аллаһ кулләһум – жаратылыстың хайырлысы және сенің сүйікті құлың.

480. Иғтиқад – сенім.

481. ғазим шәй – керемет нәрсе.

482. кәмәл тәғзим – толық құрмет.

483. уа шәук – желание, страсть.

484. зәм сура – қосымша сүре.

485. Кул иә әюһәл кәфирун – «Әй кәпірлер!»

486. ихлас шариф – қасиетті ихлас сүресі.
487. «әддин насихат» – дін насихат.
488. Тәуилне – құрамы.
489. «әрә әитәл ләзи» – «көрдiң бе?»
490. иншә Аллах – Аллах қаласа.
491. «туфни муслимән уа әлхикнә бис салихин» – мұсылман боп өлуге және мұсылмандармен қос.
492. суәл – сұрақ.
493. Әууәл мә уәжиб – бірiншi не нәрсе уәжiп.
494. шәйун – зат, нәрсе.
495. мағрифәт – тану, білу. Білім.
496. сәниән – екiншiден.
497. Тәфдилу умур илә Аллах тағала – барлық істi ерекше ыхыласпен Аллах Тағалаға тапсыру.
498. шәррун – жамандық.
499. әрражим мәржум – қуылған.
500. бәхс – ізденіс.
501. мукаддәм – алдына қойылған, алдына келген.
502. уажһ – бет.
503. аят кәрим – Құран сүрелерінің белгiлi бiр бөлiгi. Екi тыныс белгiсi арасын бiр аят дейдi.
504. ирадәһ – қалау.
505. Қауләһу тағала – Аллах Тағаланың сөзi.
506. мусахиб – дос.
507. ғәйр – басқа.
508. «әр-рахман» – Ерекше мейiрiмдi, қайырымды, шапағатты.
509. әнғам – жаратылыс.
510. әхсан – жақсы.
511. «әр-рахим» – Қиямет күнiнде мейiрiм көлеңкесiне алушы, жарлықаушы.
512. тақдирде – тағдырда.
513. ибтидә – бастау.
514. жәр мәжрур қағида – «жәр мәжрур» ережесi.
515. мутәғәллик – қатысты, байланысты.
516. фиғл – етiстiк.
517. Тәхир – қалдыру, соңында.

518. эттакдим юфид – алдында келу пайдалы.
519. «иэкә нәғбуду» – саған ғана құлшылық қылмамыз.
520. Мәфғулді фиғлге муқаддам еркен – толықтауышты етістіктің алдында келтірген.
521. ләфзат – сөздер.
522. иәжтәмиғ лижәмиғ әссифәт әлкәмәләт – барша толық сипаттарды жинайды.
523. муқаддам – алдына қойылған, алдына келген.
524. «рахман» хасса ләфз ғәммәл мәғнә – «ерекше мейірімді» сөзі тек Алла тағалаға айтылған.
525. әтләк – бостандық, босату.
526. уаһм – дұрыс түсінбеушілік.
527. иләһ – Құдай, тәңір.
528. фәрк – айырмашылық.
529. Әууәл кәләм мәжидке иқтидәун – бірінші Аллаһтың сөзіне еру.
530. уақиғ – бір істің болуы.
531. хадис шарифке имтисәл – хадис шарифке бой ұсыну.
532. иттибәғ – еру.
533. ибтидә тәктуб – жазуды бастау.
534. ибтидә тәлфәз – сөздерді бастау.
535. Никәх – неке.
536. уәли хадир – туғанының болуы.
537. шәһид хадир – куәгердің болуы.
538. ижәб – жауап қайтару.
539. қабул никәх – некені қабыл ету.
540. ләфз – сөз.
541. ләфз никәх – неке сөзі.
542. тәзәууиж ләфзи – үйлену сөзі.
543. бәиғ – сату.
544. һәиб – бердім.
545. садақ – сыйладым.
546. ғәриәт – өсімсіз қарызға беру.
547. ибәхәт – бақыт, сәттілік.
548. Мәғлум – белгілі.
549. муәннәснің – әйел тегінің
550. бинт ғәммә – әкесімен бір туысқан бауыры.

551. бинт ғәммәт – әкесімен бір туысқан қарындасы.
552. бинт хәллә – анасымен бір туысқан бауыры.
553. бинт хәлләт – анасымен бір туысқан апасы.
554. тифл – сәби бала.
555. Сағир – кішкентай бала.
556. Ғуләм – боз бала, жігіт.
557. Жәнинун – құрсақтағы баланы айтады.
558. зәужәт – әйел.
559. нәсиб – туысқан, туған жақындары.
560. нәзиһи ридәғ – бұл сүтана.
561. сариғ әлғикаб – жазалаушы.
562. ғәни – бай, мұңсыз.
563. «әғәззәнә аллаһ мин руиә» – Аллаһ біздерді ойлаумен қуаттандырды.
564. әзһәр – белгілі.
565. фитнә уа фәсәд – бүлік және пасық.
566. ракағат – белгілі бір іс-қимылдар жиынтығы мен Құран аяттарын оқудан тұратын намаздың қайталанбалы кезеңі.
567. фәтиха – Құранның бірінші сүресі. «Ашушы» деген мағынаны білдіреді.
568. «қул һуә Аллаһ» – Құрандағы Ыхлас сүресінің бірінші аяты. Меккеде түскен сүре. Төрт аяттан тұрады.
569. фәләк – Құрандағы Фалақ сүресі. Меккеде түскен. Бес аяттан тұрады.
570. нас – Құрандағы Нас сүресі. Меккеде түскен. Алты аяттан тұрады.
571. кәлимәт әтгәмхид – мақтау сөздері.
572. салауат – Аллаһ Тағаладан пайғамбарымызға (с.ғ.с.) мақтауын сұрау. Дұға айту.
573. «ииәкә нәғбуду уа ииәкә нәстәғин» – Фатиха сүресінің бесінші аяты. «Иә, Аллаһ Саған ғана құлшылық қыламыз және Сенен ғана жәрдем тілейміз».
574. тәхир – кешігу.
575. уа ли раббикә аллаһ – Аллаһ үшін.
576. дұға – Аллаһтан жақсылыққа жеткізу мен жамандықтан құтқаруды өтінетін жалбарыну сөзі.

577. ғәззәтларын – жалғыздықтарын.
578. мурсал – жіберілген.
579. Ахмад ханбал – мұсылмандардың атакты төрт ғалымының бірі. Құрушысы Ханбалұлы Ахмед. Миладинің 780-ші жылы Бағдатта туылып, 855-ші жылы сол жерде қайтыс болған. Хадис және фикһ бала кезінен бастап ғылыммен шұғылданған. әсіресе фикһта көзге түскен. Қазіргі кезде Сауд Арабиясында және Кувейтте көп жайылған.
580. хайр – жақсылық, игілік.
581. мухтар – таңдалған.
582. кәбир – үлкен.
583. сағири – кішкентай.
584. Сүре – Құранның белгілі бір бөлігі. Құран 114 сүреден тұрады.
585. Муғтабар – сыйлы, құрметті.
586. Тәбарак – Аллаһтың ризашылығын алу.
587. хасил – болды.
588. ғәйб – жоқ болу.
589. зәрәғәт – жер өңімі.
590. Истиғәнәт – баю.
591. ғылым шәриф – құрметті ілімі.
592. руниә рухына – көруші жанына.
593. мустәғид – дайын болу.
594. Әлхамду лилләһ – Аллаһқа мақтау.
595. ғәии әлиәқин – ең шынайы ілім.
596. Иләһи – Құдай.
597. Мәғшук – жақсы көру.
598. мәулән – мырза.
599. мәснәуи – өлең.
600. Мәзиәт фәдиләт – ерекше әуестік.
601. Мәжәррәб – тексерілген.
602. махсус – сезіну.
603. ғәйрі – басқа.
604. ясин – Құран сүресі.
605. бәғдә – кейін.
606. бамдат – таң намазы.
607. тулуғ шәмс – күннің шығуы.

608. қиям – намаз кезінде тік тұрған қалыпта Құран аяттарын оқитын кезең.
609. ғаср – екінті намазы.
610. куфтан – соңғы намаз. Түнде оқылады.
611. ғуруб шәмс – күннің батуы.
612. Сәфид – жауып.
613. мәмзуж – араласқан.
614. Жәбәл илә кубис, жәбәл хирә, жәбәл сур, жәбәл бәтәхә, жәбәл ғәрәфәт. Жәбәл – тау. Кубис, хирә, сур, бәтәхә тау атаулары.
615. әууәліне – бірінші.
616. аят кәрімнің – құрметті аяттың.
617. сағир – кішкентай.
618. фулән – бір адам.
619. нифәиәтіне – соңына, аяғына.
620. бәитні – өлеңді.
621. ард – жер.
622. милет – қауым.
623. ғашарат – ондық.
624. низәғ уа фәзәғ – дауласу және қорқыныш.
625. Жәур – қыспақ.
626. уақиғ – бір істің болуы.
627. мутаһир – тазалаушы.
628. махсус – арнайы.
629. науғ – түр.
630. исраилге – тайпаның атауы.
631. фирар – қашу.
632. мажрух – жаралы.
633. қалб – жүрек.
634. зирағ тулында – шынтақ көлеміндей.
635. мәсәф – көлем.
636. науғ – түр.
637. қалб – жүрек.
638. рух – жан, рух.
639. сир – сыр.
640. Ихфә – жасыру.
641. хәфи – жасырушы.

642. нәфсі натиқ уа ләтифә инсаниә уа хақиқат инсан – нәпсі сөзінде және адамгершілік жұмсақтығында, адамның хақтығында.
643. нәфсі әммәрәһ – әмір етуші нәпсі.
644. ахләк хамидіге – мақтаулы мінез.
645. жисм – дене.
646. Ғәлам нәфс – нәпсі әлемі.
647. Ғәлам башариәт – адамдар әлемі.
648. Ғәламу сабғият – жеті аспан әлемі.
649. мунафиқ – жақсылықты дабыраға көрсетіп, жамандықты ішке бүгетін екіжүзділік. Бұл кейде сенім – нанымда, кейде тек іс-амалдарда көрініс табады. Ислам аясында шығарып жіберетін сенімдегі мұнафиқтық туралы айтсақ. Пайғамбарымыз Мұхаммед (с.ғ.с.) Меккеден Мадинаға қоныс аудармай тұрып және қоныс аударғаннан кейін де Бәдір шайқаста Аллаһ Тағала мұсылмандарға жеңіс сыйлап, оларды үстем етті және Мадинада тұратын кәпірлерді жерге қаратты. Сонда мадиналық кәпірлердің кейбірі үрейленіп әрі қулыққа басып, өмірлері мен мал-дүниелерін сақтап қалу мақсатында сырттай ислам қабылдаған сыңай танытты. Осылай олар мұсылмандардың арасында жүрді. Сырт көзге мұсылман сияқты көрінгенмен, ақиқатында олардың қатарында емес еді. Ал іс амал мұнафиқты Аллаһ елшісі (с.ғ.с.) бір хадисінде: «Мұнафиқтың белгісі үшеу: сөйлесе, өтірік айтады, уәде берсе, орындамайды, аманат етілсе, қиянат қылады», – деп түсіндірген.
650. Ғәламул қулуб – жүректер әлемі.
651. Ғәламул аруах – рухтар әлемі.
652. Ғәламул әсрәр – сырлар әлемі.
653. Ғәлам кәун фәсәд – пасықтық әлемі.
654. Ғәлам барзах – барзақ әлемі. Адам өлгеннен кейін Қиямет күніне дейін жалғасатын уақыт кезеңі.
655. Хәмсә науаиде – кітаптің атауы.
656. маужуд – бар.
657. мағлум – белгілі.
658. муафиқ – келісім.
659. Хәуф – қатер.
660. хушуг – үрей.

661. хәшиәтулләһ – Аллаһтан корку.
662. тақдир – тағдыр.
663. «الذین هم فی صلواتهم خاشعون» «уал ләзинә һум фи соләтиһим хәшиғун» – олар намаздарында қорқынышпен, Аллаға беріліп оқиды.
664. «انما يخشى الله من عباده العلماء» «иннәмә иәхшаллаһу мин ғибәдәһул ғәләмә» – «расында Алладан ғалымдар ғана корқады».
665. «зәликә тәқдирул ғәзизул ғәлим» – оның бағалауы білуші құдыретті.
666. «و لنبلونكم بشيء من الخوف» «уа ли нәблунәкум би шәйин мин әлхәуф» – Қорқынышпен аздап оларды сынармыз
667. «و نبلوكم با الخير و الشر» «уа нәблукум бил хәйр уаш шәр» – біздер оларды игілік, байлық және қиындықпен сынаймыз.
668. «әл хәйру мә ихтәрәһуллаһ» – жақсылық Аллатың таңдағаны.
669. уағда – уәде.
670. мумин – иман келтірген. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және пайғамбардың (с.ғ.с.) бұйрық тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ бола жүріп игі амал істейтін адамға қолданылады. Оның дәрежесі жай мұсылманнан биік.
671. ирадасы – калауы.
672. Али радиаллаһу ғәнһу – Негізгі аты – Али ибн Абу Талиб ибн Абул-Мутталиб ибн Хишам ибн Абди Манап ибн Құсайи ибн Киләб ибн Муррә ибн Кағб Луей әл-құрайши әл-хашими. Ол – хижрадан жиырма жыл бұрын дүниеге келген пайғамбарымыздың (с.а.у.) ағасы Абу Талибтің шаңырағындағы кенже ұл. Хазіреті Али төрт ұл мен тоғыз қыздың әкесі. Бұлардың арасындағы пайғамбарымыздың «олар – менің дүниеде иіскеп сүйген екі райханым» деген ұлдары хасан мен Хүсейін, қыздары Зейнеп пен Уммуғүлсім Аллаһ елшісінің (с.а.у.) қызы Фатима анамыздың құрсағынан шыққан.
- Мүминдердің әміршісі, жәннатпен сүйіншіленген он сахабаның бірі, *пайғамбарымыздың (с.а.у.) куйеу баласы, Аллаһтың арыстаны, ғылым қаласының қақпасы* ретінде танылған төртінші халифаның ғұмыры дастанға толы.
673. Фәтима – пайғамбарымыз Мұхаммад (с.ғ.с.) қызы.

674. ләзим – керек.
675. «шәиән Аллах» – Аллах затынан.
676. ихсан – Егер сен Аллахқа құлшылық жасағанда сен оны көріп тұрғандай етіп құлшылық жаса. Егер көрмесең, Ол (Аллаһ) сені көріп тұрғандай етіп құлшылық жаса
677. қалә Расул ғәлейһи сәләм: «лә иәржиғ әхәд фи һәббәт иллә әлуәлидән уәләдәһ» – Пайғамбарымыз айтқан: ешкім махаббатқо оарлмайды, тек ата-анасынын немесе біреуіпін ғана.
678. «уа иәжғәлуна аллах мә иәкрәһун» – Аллах сендер жек көргендеріпді жөнге салады.
679. Расулуллаһ – Аллах елшісі.
680. «قال الله تعالى و... الى الله لهم البشري» «уа... илә Аллах ләһум әлбәшәр» – Аллах Тағала айтқан: Тек Аллах қана оларға қуантады.
681. тәбтил – Аллахқа бой ұсыну.
682. Уа рәттилнәһ тәртилән – Құранды тәртіппен оқындар.
683. Тәртил – тәртіппен.
684. муқабил – қарсы келді.
685. нәфи муәккид – растауды мойындамау.
686. мәғруф – танымал, белгілі.
687. Мәғнә ғәлим – ғылымның мағынасы.
688. мәснуй – өлең.
689. қалб – жүрек.
690. «фәзкуруни әзкурукум» – мені еске алындар, мен де сендерді ұмытпаймын.
691. «лә иләһә иллә Аллах» – Аллаһтан басқа құдай жоқ.
692. «нағузу билләһ мин шәрри зәлик» – бұл жамандықтан Аллахқа сыйынамыз.
693. «әғузу билләһи минаш шайтанир ражим» – қуылған шайтаннан Аллахқа сыйынамын.
694. тәлфәз – сөз.
695. хәуф – қауіп.
696. Зәһирде – анығында.
697. Қауләһу Тағала «иннәл мәлик изә удхулу қариә тәфсәдуһә уа жәғәлу әғиззәтән әһләһә изәләт уа кәзәликә иәфғәлуң» – Егер патша қыстаққа келсе бұзақылыққа салынар туысқандарын алыстатып жәнәде әрекеттенеді.

698. мәфһүмінде – түсінігінде.
699. әууәлин уа әхириннің – алғашқы және соңғы.
700. мәхкум – берік.)
701. «әлләзи кәләмаллаһ» – Аллаһпен сөйлескен.
702. хәсиият – ерекшелік, өзгешелік.
703. истилә – меңгеру.
704. шәфиғ – шапағатшы.
705. қисса – әңгіме.
706. хәқиқи мәжәз – ауыспалы мағына.
707. уа бәқи һәуәс – мәңгі құмарлық.
708. ғәжиз – әлсіз.
709. ғадат – санау.
710. Зухәл – Сатурн.
711. Муштәри – Юпитер.
712. Миррихун – Марс.
713. Шәмсун – Күн.
714. Зухәрәтун – Венера.
715. Ғутәриду – Меркурий.
716. Қамарун – Ай.
717. сәбғә әбә – жеті ата.
718. Ғәнәсир әрбәғә – төрт жаратылыс.
719. уммәһәт әрбәғә – төрт анадан.
720. мәуәлид сәләсә – туылудың үш кезеңі.
721. жумәдәт – жәндіктер.
722. нәбәтәт – өсімдіктер.
723. истәмәғ – тыңдау.
724. Иләһке – Құдайға.
725. мухсанәт – жақсылықтар.
726. бәит шәриф – құрметті үй.
727. фәһм уа исбәт – түсіну және бекіту.
728. «тәнзил әррахмат зикр әссалихән» – Тақуаның Аллаһты еске алуымен рахметін жаудырар.
729. Әммә – әлде, не, немесе.
730. уақиғ – бір істің болуы.
731. иғтибар – құрмет, ізет.
732. шуһур – айлар.

733. фәләк – аспан.
734. духулі – кіруі.
735. тәсәдәф – тура келу, дәл келу.
736. әууәлі – бірінші.
737. мәғлум – белгілі.
738. һиләк – жоғалу, құру.
739. Құран – Мұхаммад ғәлейһис сәләмға түсірілген. Құран кәрім сүре, аяттан тұрады. Екі тыныс белгісі арасын бір аят дейді. әлі күнге дейін Құранның бір әрпі өзгермеген. Дүние жүзінде барлық құран бірдей. Қиямет күніне дейін ол Аллаһтың қорғауында болып, мүлдем өзгермейді.
740. пайғамбар – Пайғамбар (нәби) өзінен алдыңғы елшінің шарифатын жалғастырып, халықты ақиқатқа үндейтін Аллаһтың таңдаулы құлы.
741. Жәбрейіл – періште есімі.
742. Икра Бисмиллаһ – Аллаһ атымен оқы.
743. Хадиша – Хазіреті Хадиша – пайғамбарлар сұлтанының (с.а.у.) пәк, ар-намысы таза, адамгершілігі мол өмірлік жан серіктерінің алғашқысы еді.

Арабтардағы ең беделді тайпа Құрайыш тайпасы болса, ол сол тайпаның ең текті отбасыларының бірінің перзенті болатын. Әкесінің аты – Хуәйлид, анасының аты – Фатима. Хадиша анамыздың шежіресі әке жағынан пайғамбарымыздың бабасы Құсайға, шеше жағынан пайғамбарымыздың аталары Луәйге келіп тірелетін.

Құрайыш қыздарының ішінде көргендігі, көркемдігі, ибалылығы мен дәулеті жөнінен ерекшеленетін Хадиша жәһилия кезеңінің өзінде тахира, яғни «пәк арлы әйел» атағына ие болған.

Дәулетті Хадиша саудамен айналысып, жыл сайын Шамға керуен жөнелтетін. Мұхаммед Мұстафаның (с.а.у.) сенімді, тәрбиелі, ісіне адал жан екенін естіп білін, оған Шамға баратын сауда керуенін басқаруды ұсынды. Аманатқа қиянат жасамайтын Мұхаммед әмин (сенімді) (с.а.у.) бұл ұсынысты қабылдап, Шамға аттанып кетті. Керуен үш ай жол жүріп, соңында Шамға табан тіреді. Меккеден әкелінген заттар сатылып, қажетті тауарлар алынды. Осылайша, керуен қайтадан Меккеге аттанды. Бұл жолғы керуен бұрынғыларға карағанда екі есе көп пайда түсірген еді. Осы керуен сапарына

хазіреті Хадишаның қызметшісі Майсара да қатысты. Майсара жол бойы Мұхаммедтің (с.а.у.) жайдары мінезді, байсалды, шыншыл, еңбекқор әрі тындырымды жан екеніне куә болып, оралған бетте Хадиша анамызға оны аузынан суы құрып мақтап бітіре алмады. Осы әңгімеден кейін Хадишаның жүрегінің терінен адамзаттың ардақтысына (с.а.у.) деген сенім мен сүйіспеншілік орын алды. Көп ұзамай текті Хадиша оған тұрмысқа шығу жөніндегі ұсынысын жасады. Хазіреті Мұхаммед (с.а.у.) Әбу Тәлибке жағдайды баяндады. Әбу Тәлиб барып, Хуәйлидқызы Хадишаға құда түсті. Екі жақ келісін, Хадишаның үйінде той жасалды. Хазіреті Мұхаммед (с.а.у.) пен Хадиша анамыздың некесі қиылды. Бұл кезде пайғамбарымыз (с.а.у.) – 25 жаста, Хадиша анамыз (р.а.) 40 жаста болатын.

Олардың Қасым, Зейнеп, Рукия, Үммүгүлсім, Фатима және Абдуллаһ деген алты перзенті болды. Қасым мен Абдуллаһ кішкентай кезінде Меккеде қайтыс болды. Пайғамбарымыздың хазіреті Фатимадан басқа перзенттерінің бәрі Өзінен бұрын бақиға аттанды. Пайғамбарымыз дүние салған соң алты ай өткенде Фатима анамыз сүйікті әкесінің қасына кетті.

Бұл отбасы Меккедегі ең бақытты, ең үлгілі шаңырақ еді. Хадиша анамыз жұбайын әрдайым құрметтеп, отбасының пірі санайтын. Хазіреті Хадиша ислам шуағын жаю жолындағы ислам тағдырының пышақ үстіндегі алғашқы жылдарында бар мүлкін Аллаһ расулының жолында жұмсаудан аянбады. Қиын-қыстау күндерде оны шын ниетімен қолдап, көңіліне медеу болған бар байлығын ислам жолында жұмсап, мұсылмандарға демеу берген осы асыл жар – Хадиша кубра еді. Бар байлығын Аллаһ жолына сарп еткен мүминдердің анасы Хадиша кубра (р.а.) қайтыс болар кезде артында тігерге тұяқ қалмады. Осындай жанкештілігі үшін де ол Аллаһтың сәлеміне, пайғамбарымыздың мадағына ие болды. Бір күні Жәбрейіл періште келіп, пайғамбарымызға былай деді: «Аллаһ Хадишаға сәлем жолдайды. Жәннатта інжуден жасалған салтанатты сарайдың. Сол үшін әзірленгенін айтып, сүйіншіле. Ол жерде күйбең тіршілік жоқ, жан рахаты бар». Пайғамбарымыз (с.а.у.) Хадиша анамызға Аллаһтың сәлемін жеткізгенде, ол Аллаһтың сәлемін үлкен қуанышпен қабыл алып, өзінің де сәлемін жолдайды. Мүминдердің

анасы Хадиша кубра, пайғамбарымыз Меккеден Мәдинаға көшерден үш жыл бұрын 65 жасында дүние салды.

744. икrap – бекіту, берік қылу.

745. Әли – Негізгі аты – Әли ибн Әбу Талиб ибн Әбул-Мутталиб ибн Хишам ибн Абди Манап ибн Құсайи ибн Киләб ибн Муррә ибн Кағб Луей әл-құрайши әл-хашими. Ол – хижрадан жиырма жыл бұрын дүниеге келген пайғамбарымыздың (с.а.у.) ағасы Әбу Талибтің шаңырағындағы кенже ұл. Хазіреті Әли төрт ұл мен тоғыз қыздың әкесі. Бұлардың арасындағы пайғамбарымыздың «олар – менің дүниеде иіскеп сүйген екі райханым» деген ұлдары хасан мен Хусейін қыздары Зейнеп пен Уммгүлсім Аллаһ елшісінің (с.а.у.) қызы фатима анамыздың құрсағынан шыққан. Фатима анамыздың көзі тірісінде ол екінші рет үйленбеген.

Мүминдердің әміршісі, жәннатпен сүйіншіленген он сахабаның бірі, *пайғамбарымыздың (с.а.у.) күйеу баласы, Аллаһтың арыстаны, ғылым қаласының қақпасы* ретінде танылған төртінші халифаның ғұмыры дастанға толы. Оның шыншылдығы, батырлығы, расулаллаһқа (с.а.у.) жақындығы, тақуалығы және парасаттылығы кейінгі ұрпаққа өнеге. Бойындағы өшпес иманы мен мұқалмас жігері жағынан да сахабалардың арасында орны ерекше. Пайғамбар-ымыздың (с.а.у.) ғұмыр кешкен уақытындағы маңызды соғыстарға катысып, сайыпқыран батырлықтың үлгісін көрсетті. Пайғамбарымыз жанындай жақсы көрді. Ол (с.а.у.) дүние салғаннан кейін де хазіреті Әли бүкіл ғұмырын исламды жаю және сақтау жолында жұсап, кейінгі ұрпаққа қызыға қарап, тамсана тындар тарих қалдырды.

«Аллаһтың арыстаны» Али (р.а.) көп балалы отбасында дүниеге көзін ашты. Әкесі Әбу Талибтің олардың барлығын бірдей асырап-сақтауға жағдайы келмегендіктен ол пайғамбарымыздың (с.а.у.) бақытқа толы, нұрлы отбасында өсті.

Оның халифалығы төрт жыл тоғыз айға созылды. Хижра жыл санағының қыркыншы жылы, рамазан айының он жетісінде, жұманың таңында, таң намазын оқуға шыққан хазіретті Әлиді харижит Абдуррахман ибн Мулжәм ұлы қылышымен басынан жарақаттауының салдарынан алпыс үш жасында Әли де өтті дүниеден Ислам үмбеті арыстан жүректі, даналық дариясы Әлисіз қалды...

746. Әбу Бәкір – Хазіреті Әбу Бәкір пайғамбарымыздан (с.а.у.) бір-неше жас кіші. Оның әкесінің аты Осман болса да, Абу Кухафа деген атпен танымал еді. Анасының есімі бүкіл жақсылықтардың анасы дейтін мағынаға сыйятын Уммулхайр, жұбайының есімі – Умму Румман, одан бұрын Асма бинт Умейске үйленген еді. Әбу Бәкір үш қыз бен үш ұлдың әкесі болды.

Ислам дінінің пайғамбарымыздан (с.а.у.) кейінгі ең ардақты тұлғасы – Әбу Бәкір (р.а.). Ол ислам діні жолында жанын да, малын да пайда етуімен, туралық және шынайылығымен басқаларға жарқын үлгі болды. Бүкіл ғұмыры биязылық жомарттық, жанкештілік тәрізді адамдық асыл қасиет еркектеріне толы.

747. Зәйд ибн Хәрс – сахаба.

748. Әбу Жәһил – Аты Амр ибн Хишам. Құрайш оған Абухакім атын берген, мұсылмандар Абужаһил атаған. Исламның және Пайғамбарымыздың басты жауы. Мұсылмандар оның қолынан да, тілінен де көп қорлық көрді. Ғаммардын шешесін өлтірін, қолын қанға батырған. Бадыр соғысында өлген. Пайғамбарымыз Қағбада намаз оқып жатқанда Абужаһил түенің оқ қарнын үстіне тастаған.

749. Расул – елші.

750. Әмина – пайғамбарымыз Мұхаммад (с.ғ.с.) анасы.

751. уахи – аян. Аллаһ тарапынан жіберілген нұсқаудың түрліше жолмен пайғамбарға жеткізілуі.

752. Құдіске – көне Ақса мешіті. Ақса – Құдыстағы көне Сүлеймен ғибадатханасы орналасқан жерге салынған мешіттің аты. Мешіт Ақса «күнәлардан тазару» деген мағынаны беретін Бәйти мақдис сөзімен де аталған. Ақса мешітіне ең алыс мешіт мағынасындағы осы атау Меккедегі Мешіт Харамға жаяу жүріспен бір айлық қашықтықта орналасуына байланысты берілген. Хазіреті Пайғамбар (с.ғ.с.) миғраж түнінде «Пыраққа міндім, Бәйтул Муқаддиске бардым» деген. Құлшылық ниетімен зиярат етілген үш мешіттің бірі осы Ақса мешіті.

753. нәфіл намаз – қосымша намаз.

754. Барақ аттан – пайғамбарлар мінген қашырдан кішірек, есектен үлкендеу мініс көлігі.

755. ұжмақ – жәннат.

756. миғраж – Аллаһ Тағала миғраж мұғжизасы жайлы Ысра сүресінің ең басқы аятында былай бұйырған: «кұлың (Мұхаммед (ғ.с.) ды) бір түні өзіне белгілі мерзімді көрсету үшін месжід харамнан біз айналасын мүбарак қылған масжід Ақсаға апарған Аллаһ Тағала әртүрлі кемшіліктен пәк. Шексіз Ол естуші, көруші». Және хазірет Пайғамбарымыз Мұхаммед (ғ.с.): «Түн қату туралы құрайштар мені өтірікші дегенде (қағбаның жанындағы) «Хажар» деген орында тұрдым. Аллаһ Тағала Бәйтул Муқаддасты көз алдыма келтірді. Соған карап оларға, оның белгілерін айтып бердім» деп бұйырған.
757. жамағат – көпшілік.
758. Уаллаһи – ант ету сөздері. Яғни «Аллаһ атымен ант етем» деген сөз.
759. мунафик – екі жүзді. Сырт көзге мұсылман сияқты көрінгенмен, ақиқатында олардың қатарында емес еді. Ал іс амал мұнафиқты Аллаһ елшісі (с.ғ.с.) бір хадисінде: «Мұнафиқтың белгісі үшеу: сөйлесе, өтірік айтады, уәде берсе, орындамайды, аманат етілсе, қиянат қылады», – деп түсіндірген.
760. періште – Аллаһ тағала нұрдан жаратқан Оның бұйрықтарын бұлжытпай орындайтын саналы мақлұқ.
761. әнбиә – пайғамбарлар.
762. Субхәнәл ләзи – құдайға мақтау.
763. сүннәт – парыз бен уәжіптен бөлек Аллаһ елшісі (с.а.у.) жасаған, және жасаңдар деген, әрі жасалуына ризалығын білдірген іс-әрекеттер.
764. Қағбада – мұсылмандардың қасиетті қыбыласы болған Қағба, адамзат тарихында ең алғаш құлшылық орны болғанын Құранда: «Шындығында адам баласы үшін Меккеде алғаш салынған құлшылық орын, күдіксіз бүкіл әлемге мүбарак және тура жол көрсетуші үй (Қағба)» Әл Имран сүресі, 96-аят.
765. Мүмин – иман келтірген. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және пайғамбардың (с.ғ.с.) бұйрық тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ бола жүріп игі амал істейтін адамға қолданылады. Оның дәрежесі жай мұсылманнан биік.

766. мұғжиза – оны тек пайғамбарлар ғана жасайды. Аллаһ тағала пайғамбарларына берген, басқа адамдар қолдарынан келмейтін нәрсе, керемет. Ал әулиелерде керемет болады. Яғни кішкене сумен жүздеген әскердің шөлін қандыру. Оны кейбір пайғамбарлар жасады осыны мұғжиза дейді.
767. қасир – қысқа.
768. Әбу Талиб – пайғамбарымыз Мұхаммад (с.ғ.с.) кіші атасы.
769. Мекке – мұсылмандардың қасиетті қаласы. Онда Қағба бар, бас мешіт Масджид әл Харам орналасқан. Исламның негізін қалаушы Мұхаммед (с.а.с.) пайғамбардың отаны. Арабтардың ежелгі мәдени орталығы. Мұсылман аңыздары бойынша мұнда бірсыпыра уақыт Адам ата мен Хауа ана, Шис, Ибраһим, Исмаил пайғамбарлар тұрған.
770. Пұт, бұрқан – қолдан жасалған құдайлар.
771. жуһутләр – еврейлер.
772. бақи – мәңг.
773. Тамукка – тозақта.
774. ғазаб – азаб.
775. кади – қазы.
776. Жаббар Құдай – Ұлы құдай.
777. Мақшарда – қиямет қайымда жиналатын жер.
778. мизан – таразы.
779. Таурат – Мұса пайғамбарға түскен кітап.
780. Инжил – Исаға (а.с) түскен кітап. Інжіл «сүйінші, тағылым» деген мағыналарды білдіреді.
781. Мұса – Яхуди дінінің Пайғамбары.
782. Бани Израил – тайпаның аталуы.
783. ғарқ – бату.
784. уағда – уәде.
785. уахи – аян. Аллаһ тарапынан жіберілген нұсқаудың түрліше жолмен пайғамбарға жеткізілуі.
786. «Бисмиллаһ» – Аллаһ атымен бастаймын.
787. мағлум – белгілі.
788. «лә иләһә иллә аллаһ мухаммад расул аллаһ» – Алладан басқа тәңір жоқ, Мұхаммед Алланың құлы және елшісі.
789. яһуд кәлимә – еврей сөзі.

790. Мәдине – Мәдина ислам төңкерісінің орнығуы мен таралуының орталығы болды. Ислам шуағын тарату орталығы болған бұл қала Мәдина Мунаура (нұрлы қала) деп аталды.
791. ғарға – үңгірге.
792. Ғамар – Аллаһ елшісінің ислам шуағын жаһанға жаю жолындағы толассыз күресінде оған ең жақын болған сахабалардың бірі. Екінші халифа Омар ибн Хаттаб. Ол ислам тарихында белгілі піл оқиғасынан он үш жыл бұрын Меккеде дүниеге келген, Құрайыштың ади тайпасынан шыққан Омардың әкесінің аты Хаттаб ибн Нуфәйл, шешесі құрайыштың Махзұн тайпасынан шыққан Хантама бинт Хашим. «Менен кейін пайғамбар келер болса, ол Хаттабұлы Омар болар еді» (хадис).
793. сахаба – арабшадағы схб түбірінен туындаған көпше түрдегі есім сөз, жекеше түрі – сахаби. сахаба (етістігі) серік, жолдас, дос болу және сұхбаттасу деген мағынаны білдіреді. Мейлі аз, мейлі көп болсын сұхбаттасқан адамға осы есім беріледі.
- Терминдік мағынасына келсек, Аллаһ елшісін (с.а.у.) көрген, аз уақыт болса да оның сұхбатын тыңдап, иман келтірген және дүниеден иманды өткен сахабаға жатады.
794. Масжид харам – харам мешіті. Меккені айтады. Еш харамдық іс істелмейді. Оның ішінде ағаш, маса өлтіру харам боп есептеледі.
795. Аюб Ансар – Мединалық Пайғамбарымыздың серіктесі.
796. Иншаллаһ – Аллаһ қаласа.
797. Бадарның ғазасына – Бадар соғысы.
798. насрат – көмек.
799. Бәдір – Мәдинаның оңтүстік-батыс жағына қарай 150 км қашықтықта құдықтары бар жер.
800. Хамза – сахаба. Пайғамбардың немере ағасы.
801. Убайда – сахаба.
802. уафи – жақын, шынайы.
803. машһур – атақты.
804. мушрикті – Аллаһқа серік қосушылар.
805. кәлимаға – «лә иләһә иллаллаһ» деген сөз.
806. ибн Масғуд – Әбу Абдурахман Абдуллаһ ибн Масғуд алғаш иман еткендердің ішінде алтыншы болып мұсылмандықты

кабыл-даған бақытты жандардың бірі. Бала кезінде Әбу Жәнил, Уқба ибн Муайт сияқты азулы мүшріктердің қойларын бағатын.

Ғаламның рақым нұрымен (с.а.у.) танысқаннан кейін оның қасынан көлеңкесіндей екі елі айырылмай еріп жүретін еді. Суффа асхабынан болған Абдуллаһтың Аллаһ елшісіне жақындығы сондай, пайғамбарымыздың нұрлы шаңырағына қалаған кезінде еркін кіріп-шығатын. Оны көргендер әнли бәйттен (пайғамбарымыздың туысқаны) деп ойлайтын. Аллаһ елшісіне (с.а.у.) қызмет жасап, одан көп нәрсе үйренді.

Адамзаттың ардақтысы (с.а.у.) оны ибн Умми ‘Абд дейтін. Пайғамбарымыз ол жайлы: «кімде-кім құранды жаңа түсіп жатқан кезіндегідей оқығысы келсе, оны ибн Умми Абдтің қырағатымен оқысын» деп, құран оқудағы қасиетін жоғары бағалайтынын білдірген еді. Хазіреті Абдуллаһ қоңыр даусымен құранды мүшріктерге жария етуден қорықпайтын. Бар әлемге жалғыз өзі төтеп беретіндей иман күшіне ие болған Абдуллаһ Мекке мүшріктерінің алдына шығып дауыстап құран оқыды. Оның бұл қылығы намыстарын қытықтаған мүшріктер естерін жиып, оны соққыға жықты. Алайда олардың таяғын шыбын шаққан құрлы көрмеген ол, осы әрекетін қайталамақ болғанда қасындағы басқа сахабалар оның етегінен басып, жеңінен тартқылап, жібермей ұстап қалды.

Абдуллаһ ибн Масғуд пайғамбарымыздың үйінде тәрбиеленді. Аллаһ елшісі арқылы ақиқатқа көзі ашылып, оның қасиеттерін бойына сіңірген еді. Хазіреті Әбу Хузайфа оның жүріс-тұрысы, өмір сүруі, жол көрсетіп, адамдарға ақиқатты үйрету тұрғысынан және мінезі жағыннан Аллаһ расулына (с.а.у.) ең қатты ұқсайтын сахаба екенін айтады.

Хазіреті Абдуллаһ – құран ілімдері (улумуль-қуран) мен фикһ саласының аса білімдар ғалымы. Хазіретті Омар оны Куфаға мұғалім етіп жіберді. Куфалықтар одан хадис және фикһ саласы бойынша тәлім алды. Ол бір мәселенің шешімі бойынша нақты дәлел (құран аяты немесе хадис) *насс* болмаған жағдайда *рай* (ақылды қолдану арқылы дәлел келтіру) арқылы шешу жолын таңдаған. Міне, сондықтан Куфалықтар мен Басралықтар *рай фикһ*. мекебінің қағидаларын ұстанды. Әбу ханифа да осы мектепке қарайды. Хазіретті Омармен

Османның дәуірінде Куфада әкім болып, хижраның 32-ші жыл санауында Мадинада қайтыс болды.

807. Ғаббас – Пайғамбардын немере ағасы.

808. хазірет Омар – Аллаһ елшісінің ислам шуағын жананға жаю жолындағы толассыз күресінде оған ең жақын болған сахабалардың бірі – екінші халифа Омар ибн Хаттаб. Ол ислам тарихында белгілі піл оқиғасынан он үш жыл бұрын Меккеде дүниеге келген Құрайыштың ади тайпасынан шыққан Омардың әкесінің, аты – Хаттаб ибн Нуфәйл, шешесі – құрайыштың Махзун тайпасынан шыққан Хантама бинт Хашим.

Омар ибн Хаттабтың мұсылман болмастан бұрынғы өмірі жайлы толық мәлімет жоқ. Әйтсе де, бала кезінде әкесінің, малын бағып, кейіннен саудамен айналыскандығы мәлім. Ол Сирияға катынайтын сауда керуеніне қосылатын Қараңғылық дәуірінде Меккенің, белді адамдарының қатарында болып, Меккеліктердің елшілік міндетін атқаратын Соғыс шығар жағдайда қарсы жаққа Омар жіберіліп, оның берген мәліметі бойынша шешім қабылданатын Ру-тайпалар арасында туған келіспеушіліктің шешілуінде оның рөлі күшті болатын Сонымен қоса, ол оқу-сызуды, араб шежіресін білетін және сөзге шешендігімен де танылатын

Омар ибн Хаттаб мұсылман болмастан бұрын өзі өскен қоғамының әдеттері бойынша өмір сүріп, сол кезеңнің салтын берік ұстанатын Түйелермен күресіп, әркіммен бір ерегесетін қызба, ожет, батыр және өте қатыгездігімен танылып қалған Бірақ мұсылман болғаннан кейін оның бойындағы бұл қасиеттері иман нұрына шомып, мүлдем басқа түске өзгерді. Мұсылман болғаннан кейінгі қалған өмірі адамзатты таң қалдырарлық дастанға айналды.

Мекке қаласында дүниеге келген Омар ибн Хаттаб пайғамбарымызға уахи түскен кезде жиырма тоғыз жаста болатын Уахидің келе бастағанына алты жыл өтсе де, ол мүшріктердің қатарында жүрген еді. Яғни, өмірінің, отыз бес жылын Жәнилия қараңғылығында өткізсе, қалған отыз жылын мұсылман болып өткізді.

Әлемді пайғамбарлық шұғыласының бөлегеніне алты жыл толған шірк пен таухид арасындағы күрес күн өткен сайын күшейе түскен-ді. Мұсылмандардың қатары көбейген сайын мүшріктердің зұлымдықтары мен сұмдықтары қатерлі сипат ала бастаған еді. Олар

ардақты елшіні (с.а.у.) өлтіруге шешім қабылдады. Ал, бұл уақытта мұсылмандардың саны әлі қырыққа да жетпеген Аллаһ елшісі (с.а.у.) де мұсылмандар санының көбеюін Аллаһтан сұрап дұға ететін бір күні ол (с.а.у.) мүшріктердің арасында күшті, халық арасында беделді қос Омардың екеуінің, біреуі мұсылман болуы үшін:

«Аллаһым, исламды Омар ибн Хишам (абу жәнил) немесе Омар ибн Хаттабпен қуаттандыр!», – деп дұға етті.

Осылайша, бүкіл ғұмырын халқының игілігіне арнаған халифа өзінің ең жақсы көрген және соларға ұқсауға тырысып баққан екі жан досының жанына жерленді.

Хазіреті Омар бірнеше рет үйленін, балалы-шағалы болған балаларының ішінде төртеуі танымал болды. Олар: пайғамбарымыздың (с.а.у.) жұбайы, муминдердің анасы болған – хазіреті Хафса (р.а.), кеменгер, әрі хадис ғалымы Абдуллаһ ибн Омар, қаһармандығымен ислам жолында қызмет еткен Убайдуллаһ, парасатымен және тақуалығымен мәшһур – асым.

Әбу Бәкірден (р.а.) кейін халифа болып сайланған Омар Фарук мұсылмандарды он жыл басқарды. Оның кезінде ислам мемлекетінің жер олшемі 2 251 030 шаршы кмге жетті. Ислам мемлекетінің осылайша кеңеюіне жалпы сол кездегі мұсылмандардың дінді жаюдағы шын ықыластары мен құлшыныстары, шейіт болу, Аллаһтың ризашылығына бөлену құштарлықтары себеп болған еді. Хазіреті Омардың (р.а.) халифа ретінде ел басқару саясатында үлкен рөл атқарғандығы ақиқат. Ел басқару ісінде ол мынандай жаңалықтар енгізген болатын:

1. Мемлекетті басқару үшін кеңес мәжілісін құрды. Бұл мәжіліске халық арасында абыройға ие болған адамдарды шақырған хазіреті Осман, Али, Абдуррахман ибн Ауф, Муаз ибн Жәбәл, Зәйд ибн Сәбит, Убай ибн Қағб (р.а.) сияқты атақты сахабалар осы мәжілістің тұрақты мүшелері еді.

Мемлекетті әкімшіліктерге бөлді.

3. Мемлекеттік мекемелердегі қызметкерлер үшін жаңа жобалар жасады. Қызметкерлердің жалақысын көтерді. Әкімдерге халыққа ұнамайтын әрекеттерге бармаулары жайлы ант қабылдатты. Қызметкерлерден қызметке алынған кездерінен бастап мал-мүліктері жайлы мәлімет алынып, сол жылдардың ішінде мал-мүлкі тез

арада көбейетін болса, жауапқа тартылатындықтарын, әкімдердің жыл сайын қажылыққа келген кездерінде халықпен кездесулерін, егер бір қызметкердің үстінен арыз жазылса, істің, анық-қанығына көз жеткізу үшін үш адамнан тұратын комиссия құрылып, тексеру жүргізетінін мәлімдеді.

4. Экономика саласындағы жаңалықтары: соғысып алынған жерлерді мемлекеттікі деп жариялап, оны жергілікті халықтың қолында қалдырып, салықты азайтты. Бұл адамдардың салықты төлеуін арттырып, басқа жерлердің де алынуын тездетті.

Әділет жүйесін орнатуы;

6. Исламдық жазалау құқығын ретке келтірді. Ол алғашқы түрмелерді құрды;

7. Тұрақты және тәртіпті әскер құру ісін қолға алуы;

8. Мұсылман емес шет елдіктердің мұсылман мемлекеті аймағында сауда жасауларына рұқсат берді;

9. Ешкімі жоқ және қартайып, әлсізденген яһудилер мен христиандарға айлық тағайындады;

10. Жыл санауына хижраны негіз етіп алып, мұсылманша жыл санауды бастатты.

Мемлекеттің басты қызметінің бірі-білімді жаю екенін жақсы білген Омар алынған жер-жерде мектептер ашып, сол жерлерге құран және ислам дінінің негізгі заңдылықтары мен өмір салтын үйрету үшін мұғалімдер жіберді. Мұғалімдердің қызметтерін мінсіз атқаруы үшін жоғары мөлшерде жалақы тағайындады.

Әрине, хазіреті Омардың (р.а.) енгізген жаңалықтары мұнымен ғана шектеліп қалмаған, ол басқару ісін жақсы меңгерген, парасатты, көреген жетекші рухты еді. Жетекшінің бойынан табылатын бүкіл сипаттарға ие болатын соншалықты кең аймаққа ие болған мемлекетті басқарып тұрғанына қарамастан, өте қарапайым ғұмыр кешті. Мұншама байлық пен билік оны масайратпады. Туған-туысының қамын емес, халқының қажеттілігін қамтамасыз етуге малын да, жанын да аямады.

809. Шәһид – Аллаһ жолында қайтыс болған адам, шейіт. Шәһидтер пайғамбарлар мен шыншылдардан кейінгі дәрежені иемденеді.

810. риуаят – хадистердің жету жолы. Риуаят ету – жеткізу.

811. нардан – оттан.

812. мирас – мұра.
813. Әл ияум әкмәлту – бүгін сендерге аяқтадым.
814. Бақиға бұ фәнидан – бұл уақытша дүниеден мәңгілікке.
815. мискин – кедей, пақыр.
816. ихтиләм – әлсіреу.
817. Мағриб пен машрикны – батыс пен шығыс.
818. сахаба – пайғамбардың (с.ғ.с.) көз көрген және сол сенімде дүниеден өткен мұсылман адам. Пайғамбардың (с.ғ.с.) жанында жүрген ізбасарлары.
819. фи сәбиллллаһ – Аллаһ жолында.
820. фәрихин – қуанушылар.
821. «мин фәдлиһи» – оның «Аллаһ» рұқсатымен.
822. Әбу Зар радиаллаһу ғәнһу – Азан шақырып қойған аты – Жундуб ибн Жунәд болған Әбу Зәrr руының қызба әрі жаужүрек адамы еді. қараңғылық кезеңінде керуендердің жолын торумен аты шыққанды. Жол тору Ғифар руының ата кәсібі еді. Әбу Зәrrдің атын естігенде ұйқыдағы адамдар шошып оянатын болған.
- Әбу Зәrr күндердің бір күнінде күрт өзгеріні, жол тору кәсібін тастап, һанифтік дінін қабылдады. Ислам әлі пайда болмаған кездің өзінде Аллаһтың жолына түсті. Сонымен қатар, Әбу Зәrr жәһилияның дәуірлеген кезінде де пұтқа табынуды ерсі санап, жатса-тұрса ақиқатты іздеумен болған арабтың атақты шайыры еді.
- Болмысынан туралықты жақтайтын сахабалардың бірі еді. Заңсыздық пен әділетсіздікке жаны шыдамайтын. Өзінің ойының дұрыстығына көзі жетсе қарсы алдында халифа болса да, табан астында тартынбастан айтып салатын. Туралығы мен тым тақуалығын көпшілік түсіне бермейтін. Аллаһ елшісінің (с.а.у.) айтқанындай ол жалғыз өзі осы рәббәнә ауылында дүние салды. Артында әйелі мен қызы қалды. Әбу Зәrrдің ұлы өзінен бұрын қайтыс болған еді.
823. Мағауия ибн әбу Суфиян – Али халифадан кейінгі Халифа.
824. һижрат – қоныс аудару, көшу. Пайғамбар (с.ғ.с.) мен мұсылмандардың Ислам дінін сақтап қалу мақсатында Меккеден Мәдинаға қоныс аударуын көрсетеді. Пайғамбар (с.ғ.с.) қоныс аударған 622 жылдың 1 – мухаррамынан бастап мұсылмандардың өз жыл санағы енгізіліп, бұл һижра жыл санағы деп аталады.

825. «әлмәл мәл әлмуслим» – байлық мұсылмандардың байлығы.
826. Мустахиқ – лайық.
827. Әнфәк – ақша жұмсау.
828. тәклиф – мазалау.
829. ләкин – бірақ.
830. уәжиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уазипалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжіптің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындалса, сауап алады. Орындамаса, ақиретте азап бар.
831. ләзим – керек.
832. сарф – грамматиканың сөз формаларын зерттейтін бөлімі.
833. Ғылым тахсил – ғылым жеткізу.
834. қабилалар – тайпалар.
835. зиярат – бару, көру.
836. зиһн уа басиратны – ойлау және көру.
837. муафик – келісу.
838. иғтибар – сый-сияпат.
839. шағирлар – ақындар.
840. хақимлар – басқарушы, билеуші.
841. ихтирам – құрмет, ізет.
842. тәклифсіз – тапсырмасыз.
843. ләтиф – жұмсақ.
844. тәсәууф – сопылық.
845. Сәнә – жыл.
846. дафғ – рет.
847. Расул әкрәм мәсжидне – пайғамбарымыздың Мединедегі мешітінде.
848. Жиһад – сөзінің тілдік мағынасы – «күрес», қайраткерлік, «бар күш-жігерін жұмсау» дегенді білдіреді. Ал оның шарияттығы терминдік мағынасы Ибн Хажар әл-Асқалани: «Жиһад дегеніміз – кәпірлерге қарсы күреске күш-жігер жұмсау. Сондай-ақ бұл сөз өз нәпсісімен күресу, шайтанмен күресу, зұлымдықтармен күресу мағыналарында да қолданылады. Нәпсімен күресу, ол діп істеріне қатысты ілім үйрену мен алған ілімді амалға қолдану және бұл ілімді басқаларға жеткізуде

көрініс табады. Шайтанмен күресу болса, ол шайтан адам көңіліне салатын күмәнділарға және шайтан әдемі көрсеткен шакуаттар мен ләзаттарға қарсы тұрудан тұрады. Кәпірлермен күрес қолмен (яғни, соғыспен), қаржылай, тілмен не жүрекпен (яғни олардың әрекеттеріне қатысты ашық немесе құпия тілмен не жүрекпен көзқарасты білдіру арқылы) іске асады. Ал зұлымдылықтармен күрес алдымен қол (яғни күш, қуат), сосын тіл, сосын барып жүрек арқылы болады.» – деп түсіндіреді. Демек, жиһад тек қарулы соғыстан тұрмайды, оның ауқымы кең. Ал қарулы соғысқа келсек, ол шынайы ниет, түзу мақсатта ғана дұрыс боп табылады. Бұған қоса қарияларды, әйелдер мен балаларды және бейбіт дін қызметкерлерін өлтірмеу сияқты бірқатар тыйымдарды ұстану тиіс.

849. әнһәр – дариялар.

850. инсанды – адам баласын.

851. тариқат – Сопылықтың бір жолын таңдау керек. Яғни Аллаһты білген соң, сенген соң, шарифаттың үкімдерін орындаған соң, Аллаһтың мейірбанына жету үшін тариқат жолымен зікір істеп Аллаға жақындау керек.

852. табиғин – ерушілер.

853. тақдир иләһи – құдай тағдыры.

854. жәһилдер уа ғафилләр – надандар және ақылсыздар.

855. ғард – мақсат.

856. салатун – бұл сөздің араб тіліндегі тілдік мағынасы «дұға ету» немесе «жақсы дұға жасау». Бұған Аллаһ Тағала: «Оларға дұға ет. Өйткені, сенің дұғаң олар үшін бір тоқтау» Тәубе сүресі. 103-аят деген. Құран аяты дәлел бола алады. Ал, бұл сөздің ислам шарифатындағы мағынасы тәкбірмен басталып, сәлеммен аяқталатын, арнайы әрекеттер мен сөздерден тұратын құлшылыққа айтылады. Бес уақыт намаз оқу мұсылмандарға миғраж түнінде парыз болған. Жалпы, намаз өтеудің парыз болуы құран аятымен, пайғамбарымыздың, сүннеті және ижмамен бекітілген. Намаз балиғатқа толған, ақыл-есі дұрыс мұсылманға парыз. Әбу хурайра риуаят еткен хадисте Пайғамбарымыз: «Қиямет күні пенденің амалдарынан ең алдымен есепке тартылатыны – оның намазы. Егер оның намазы

дұрыс болса, онда оның құтылып, игілікке қол жеткізгені. Ал, егер намазы дұрыс болмаса, онда ол қасіретке ұшырап, қайғыға душар болғаны» – деген.

Сондықтан намаз мұсылмандар үшін өте маңызды бір ғибадат болып есептеледі. Бір күн, бір түн ішінде, яғни бір тәулікте бес уақыт намаз мұсылмандарға парыз.

857. «иә тәхрику саләуин» – намаз оқу әрекеті.

858. мүләхәзә – бақылау.

859. аят кәримнен мағлум – құран аяттарынан белгілі.

860. қалбнің хушуғ уа худуғ худурымен – жүрегінде қорқыныш, үрей болуымен.

861. фикр, зикрі – ойлау, еске алу.

862. шайтан ғалейһил ләғин – оттан жаратылған. Хактан ұзақтасқан, әмірге қарсы келген, азғырушы, Ібіліс деп те атайды.

863. «Бисмиллаһи Аллаһу акбар – мал сояр алдында осы сөздерді міндетті түрде айту қажет. Мағынасы: «Аллаһ атымен бастаймын. Аллаһ ұлы».

864. Құрбан – Аллаһқа жақындау мақсатында мал сою үрдісі.

865. ғайд – мереке.

866. Тәкбир тәхримнің – намаз алдында құлақ қағып «Аллаһу акбар» деп намаз бастау.

867. фиғлдан мәниғ – істерінде кедергі.

868. Дунәуи уа нәфсәни – дүниәуи және рухани.

869. «әттәхримәт әлулә хәйр мин әддуниә уа мә фиһә» – Қысқа жолд дүниемен ондағысынан жақсы.

870. «мә сәуә» – тек қана.

871. нәфи – тыйым салу.

872. Ибраһим Халиуллаһ – Ибраһим, Ыбыраим, Авраам – Құран Кәрімде аты аталған пайғамбар. Ең көп тараған есімі – Халилуллаһ («Алланың досы»), оны «Имам», «Сыдық Ханиф» деп те атайды. Құран Кәрімде Ибраһимнің өмірі мен қызметі туралы бірнеше рет егжей – тегжейлі баяндалған. Ол жастайынан-ақ өзінің тайпаластары мен әкесі Азар табынған пұтқа сенудің мәнсіздігін түсінеді. Ибраһим әуелі Күнге, Айға, Жұлдыздарға сенеді, сонан соң бір Аллаһқа деген сезімі оянады. Ибраһим өзінің сезімін әкесіне және халқына түсіндіре алмайды;

сонан соң қасиетті орындарға кіріп, бірнеше пұтты зақымдайды да, келгендерге мұны ең басты пұт жасады дейді. Олардың өз сөзіне сенімсіздігін пұтка сенімдерінің жалғандығынан деп түсіндіреді, бірақ Ибраһимнің уағызын олар түсінбейді. Ибраһимді патшаларына алып барады, ол Ибраһимді өртеп жіберуге бұйырады. Алайда Аллаһ өзінің пайғамбарын, оған сенген Лұтпен бірге құтқарып қалып, Палестинаға апарып қоныстандырады. Бірде Ибраһимге Лұт орныққан қаланың опасыз тұрғындарын жазалауға бара жатқан періштелер келеді. Олар Ибраһимге өзінің және әйелінің қартайғанына қарамастан ұлды болатынын хабарлайды. Ибраһим өзінің ұлы Исмаилмен бірге Меккедегі әл-Қағбаны салады. Ибраһим Аллаһтан өзінің өлігіе жан бітіретін қасиетін көрсетуді сұрайды. Оған төрт құстың қалдығын төрт тауға апарып қою тапсырылады. Аллаһ Тағала шақырғанда әлгі төрт құсқа жан бітіп, ұшып келеді. Аллаһ Тағала Ибраһимді әр кез жебеп-желеп отырады, оның ұрпақтары арасынан бірнеше пайғамбар шыққан. Құран Кәрімнен кейін шыққан аңыздарда Ибраһимнің көп саяхаттағандығы, Мысырда да болғандығы, сонда перғауын оның әйелі Сараны тартып алмақ болғанда, Аллаһтың құтқарып қалғандығы айтылады. Ибраһимді Арабиямен байланыстырған аңыздар да көп тараған. Негізгі арқауы – оның арабтар мен еврейлердің атасы екендігі. Сара оның күні Хаджарды (Ажарды) баласы Исмаилмен (Ысмайылмен) бірге қуып жіберген соң, Ибраһим оларды Меккеге әкеліп қоныстандырады. Өзі де жиі келіп тұрады. Бір келген сапарында ол Исмаилмен бірге тасқын қиратқан әл-Қағбаны қалпына келтіреді. Меккенің жанында Ибраһим өзінің ұлын құрбандыққа шалмақ болады. Бірақ Құран Кәрімде ұлының аты аталмайды, аңыздарда Исмаил делінеді. Аллаһ Ибраһимнің ниетіне риза болып, ұлының орнына құрбандыққа шалуға көктен тоқты түсіреді. Содан бері Аллаһ жолына құрбандыққа қой шалу дәстүрі орныққан. Құранда баяндалатын бұл оқиғалар («Ибраһим» сүресінің 41-аяты; Саффат сүресінің 41-аяты) Тауратта да кездеседі (Бет: 1-12, 22; 2-12). Құран Кәрімдегінің Таураттағы Авраамнан айырмашылығы ол ұлын құрбандыққа шалу туралы Аллаһтың бұйрығын түсінде көреді. Сондай-ақ,

Тауратта ұлының аты айтылады, Құранда тұспалданады. Сонымен қатар, Құдайдың бұйрығын алған Авраам ұлы Исаакты оған ескертпестен құрбандыққа шалуға ниеттенсе, Құрандағы Ибраһим әуелі күдік келтіреді, алайда баласы Аллаһтың бұйрығын ойланбастан орындау қажеттігін айтады. Барлық құрбандыққа шалу үрдісі Тауратта толық баяндалса, Құран Кәрімде оған аса назар аударылмаған. Ислам дінінде Қағбаға тәжім ету ғана емес, қажылықтың барлық рәсімі Ибраһим есімімен байланысты. Мысалы, Хаджардың сәбиі Исмаилға су іздеп асафа мен әл-Маруа төбелері арасын кезуі, Зәмзәм суын табуы, Ибраһимнің әл-Каланы қайта қалпына келтіруі, шайтанмен айқасы, құрбандыққа ұлының орнына тоқты союы т.б.

Аңыз бойынша, Ибраһим зираты Палестинадағы әл-Халилде делінеді. Қабірдің маңайы мұсылмандар ерекше құрмет тұтатын «киелі орын» болып саналады.

873. Исмағил – пайғамбар есімі.

874. шәһуәт – өте құштарлық.

875. «фә изә һум жәмиғун ләдәйнә мухдәрун» – олар бәріде тобымен біздерге оралады.

876. «Субханака Аллаһуммә уа бихамдикә» – сана дұғасы деп аталады. Оны құлақ қаққаннан кейін оқиды.

877. Құран қирағат – құран оқу.

878. Фулән – бір адам.

879. Хаиәт – тірі болу.

880. басар – көру.

881. сәмиғ – есту.

882. ирада – қалау.

883. кәләм – сөйлеу.

884. тәқуин – жоқтан бар ету.

885. руқуғ – иілу. Намаздың негізгі тіректерінен болған руқуғ қолдары тізеге қойып, төмен қарай иілу. Намаздарда руқуғ жасау да бір руқуғ болып саналатын парыз. Құран оқығаннан кейін иіліп руқуғқа барады. Руқуғта бас және арқаны тік ұстап, қолды тізеге дейін апарды. Сондықтан тік тұрып намаз оқыған адамның руқуғ үшін тек қана басын иіюі жеткілікті емес, арқасын да иіп, басы мен арқасын бір деңгейде ұстауы керек. Сонда толық бір

рукуғ болады. Сонымен қатар намаз оқып жатқан адам рукуғқа толық бармай, киямға жақын тұрса, онда рукуғ дұрыс болмайды, бірақ рукуғқа жақын тұрса, онда рукуғ дұрыс болады. Арқасы бүкір адам шамасы келсе рукуғқа әдеттегідей көбірек иіледі. Рукуғтың парыз екені аят және хадистермен бекітілген. Аллаһ Тағала былай бұйырған: «Ей, иман келтіргендер! рукуғ жасаңдар». Пайғамбарымыз, намазын толық оқымаған адамдарға: «енді қанағаттанарлық түрде рукуғқа бар» – деген.

Аллаһтың елшісі, жасаған рукуғты Әбу Хумейд былай түсіндіреді: «Пайғамбарымыздың, рукуғ жасағанда қолдарын тізелерінің үстіне қойып арқасын түзу ұстағанын көрдім».

Айша пайғамбарымыздан, рукуғта бастың иілуі жайында былай риуаят еткен: «Алланың елшісі рукуғ жасағанда басын жоғары қарай көтермей, томен «қарай да имей, екеуінің арасында тең ұстайтын». Басқа хадисте былай делінген: «Пайғамбарымыз, рукуғ жасағанда арқасында бір тостаған су болса шайқалмайтын». Отырып намаз оқыған адам рукуғта маңдайы тізелерінің тұсына келетіндей иілуі керек.

886. Милләт – қауым.

887. Хадис күдси – құран аяттары тәрізді анық хабар етілмеген, дінге қатысты Аллаһ тағаланың бұйрығы.

888. ләтиф – рақымды, жұмсақ.

889. ғитәб – күнә

890. сәжде – рукуғден тұрған соң маңдайын, мұрнын, башпайларының ұштарын, екі қолы мен екі тізесін, қысқасы жеті мүшесін мүшесін жерге тигізу. Сәждеде көз мұрынның екі жанын көріп тұрады. Екі қол беттің екі жақ маңдайында, саусақтар жабық, құбылаға бағытталады.

891. тәқрару тәкид – қайталау нығайтады.

892. «әттахияту лилләһи уас-саләту уа тайбатү» – сәлемдер, салауаттар және барлық жақсылықтар Аллаһқа тән.

893. татлиғ – шығу.

894. Әсхәбул иәмин – жақсы амалдардың иелері.

895. әнбиә – пайғамбарлар.

896. ғәзәм әулиә – ұлы әулиелер.

897. ғарқ – бату.

898. «фәуәлил мусәллиһә әлләзинә» – «Сондай намаз оқушыларға нендей өкініш». Мағун сүресі 4-аят
899. «әлләзинә һум ғән саләтиһим сәһун – «Олар, намаздарын нем-құрайлық оқиды Олар». Мағун сүресі 5-аят.
900. мизан – таразы.
901. «әлләзинә һум юраун» – «Олар көрсету үшін оқиды». Мағун сүресі 6-аят.
902. «уә иәмнәғунәл мәғун» – «Сондай-ақ олар тұтыну заттарына тыйым салады. (Ыдыс-аяқ, аспап, т.б. сияқты)». Мағун сүресі 7-аят.
903. Ғақил – ақыл есі дұрыс.
904. бәлиғ – балиғат жасына жеткен адам.
905. фиғилі – істері.
906. мустахаб – таңдаулы, ең көркем амал. Пайғамбарымыз кейде жасап, кейде жасамаған.
907. мубах – мұсылмандардың орындауға ерікті амалдары.
908. мәкруһ – жағымсыз істер.
909. муфсид – пасық адам.
910. шәиларны – нәрселерді.
911. ләзим – керек.
912. Мәкруһ тахримні – харамға жақын жағымсыз істер.
913. Мәкруһ тәнзиһні – жағымсыз тазалану
914. иғтиқад – сенім.
915. хадис – пайғамбарымыздың сөздері және жасаған амалдары.
916. тәрк – тастау.
917. жәһәннам ғазабына – тозақтың азабына.
918. жүнпәліктен ғұсыл – мұсылманның жүнпәліктен кейін және басқа жағдайларда орындау міндетті толық жуынуы.
919. мустахик – лайық.
920. әнкәрә – тастау, қабылдамау.
921. ғитәбқа – күнәға.
922. нәфіл – қосымша, парыз амалдарынан тыс орындалатын қосымша ғибадат түрі.
923. зина – некесіз ер – әйелдің шарифат тыйым салған жолмен жыныстық қатынас жасауы.
924. хамир – арақ.
925. ғайд – мереке.

926. тәкбірлерні – құлақ қағу.
927. махшар – қиямет қайымда жиналатын жер.
928. фәсад – күнә, пасықтық.
929. әлхамду – мадақ. Аллаһқа шүкір.
930. иә, жамил – Әсемдік.
931. Махбуб – Сүйікті.
932. Иә, уәдуд – Сүйікті пенделерін дүниеде де ахиретте де дәрежелерін көтеруші.
933. зияда – артық болу.
934. иә, қауииу – Күшті, құдіретті.
935. Һәләк – құру.
936. иә, рахим – Қиямет күнінде рахмет көлеңкесіне алушы, жарылқаушы.
937. Иә, құддус – Барша кемшіліктерден пәк киелі, қасиетті.
938. әнуәғ марад – арудың түрлері.
939. мубтәлә – ажырату.
940. Иә, қанһар – Кез келген уақытта жазалауға құдіреті жетуші.
941. Мақһуур – бағындыру.
942. Иә, қабид – Әзірейіл періштеге жан алуға әмір беруші.
943. Иә, бәриу – Әр нәрсені өзгеге ұқсасы болмаған етні жасаушы, жарыққа шығарушы.
944. иә, мусәууир – Бөтен нәрселерге бейне, сурет беруші.
945. Иә, мүһәймин – Әр уақыт өз саясына алушы қорғаушы, сақтаушы.
946. Иә, мумин – әй, иман келтіргендер.
947. Иә, Жәббәр – құдіретті, қуатты, Аллаһ тағаланың сипаты,
948. бизнилләһи тағала – Алланың рұқсатымен.
949. әғузу – сыйынамын.
950. аят әлкурсиині – Бақара сүресінің 255-аяты.
951. «шәһидә аллаһу иннәһу лә иләһә иллә һууә уал мәләикәтуһу уа улу әлғалиму қаимән билқаст лә иләһә иллә һууә әлғазиз әлһаким. Иннә динә ғиндаллаһил исләм» – Аллаһ тағала періштелер және әділет үстінде тұрушы ғылым иелері, расында тым үстем, хикмет иесі Аллаһтан басқа тәңір жоқтығына куәлік берді. Аллаһтың қасында шынайы дін Ислам. Әл-Ғимран сүресінің 18-19 аяты.
952. Қалә Аллаһу яумә жумғати – Аллаһ Тағала жұма жайлы айтты.
953. ғәфу – кешірім.

954. тамуғлық – тозактық.

955. мумин – иман келтірген. Бұл сөз термин ретінде иманның алты шартына сеніп, Аллаһтың және пайғамбардың (с.ғ.с.) бұйрық тыйымдарын сақтап, үлкен күнәлардан аулақ бола жүрін игі амал істейтін адамға қолданылады. Оның дәрежесі жай мұсылманнан биік. «Мұсылман» сөзі – «Аллаһқа бойсұнушы», «Аллаһқа берілуші» дегенді білдіреді, бірақ бойсұну мәжбүрлеу нәтижесінде немесе басқа да жағдайларға байланысты көрініс табуы мүмкін, ал «мумин» (иманға келген) деген сөз ішкі берік сенімділікті білдіреді. Бұл айтылған төмендегі аяттың мазмұнында келген: «Бәдәуилер: «Иман келтірдік», – дейді. (Мұхаммад (с.ғ.с.) оларға: «Сендер иман келтірмедіңдер. Алайда «мұсылман болдық» деңдер. Өйткені иман жүректеріңе кірмеді, – де». (Хужрат сүресі. 14-аят.)

956. масжидке – мешітке.

957. Тәуба, ражуғ – күнә жасаған үшін кешірім тілеу. Істегеніне өкіну. Оны жасамауға уәде беру.

958. даиғ – насихат, дін насихаттаушы.

959. кәләм – сөз.

960. зекет – ислам діннің тіректерінің бірі. Ол нисабқа (белгілі бір мөлшерге) жететін дүние-мүлкі бар әрбір мұсылманға парыз болып табылады. Зекет ақшадан, алтын-күмістен, тауардан, бидай, арпа, құрмадан т.б. беріледі. Құранда зекеттен алынған дүние-мүлік кедей-кепшіктерге, міскін-бейшараларға, зекет жинаушыларға, Исламға көңілі бұрылушыларға (оларды Исламға тарту немесе имандарын орнықтыру үшін), құлдарды азат етуге, алған қарызын өтеуге мүмкіндігі жоқ адамдарға, Аллаһ жолындағыларға және қаржысы таусылған жолаушыларға берілуі тиіс екені айтылған («Тәуба» сүресінің, 60-аяты).

961. Жәһаннам – тозақ атауларының бірі.

962. Кәусар – жәннаттағы бұлақтың аталуы.

963. жәмиғ – барлық, барша.

964. фитнә – Бұзақылық, сотқырлық, қикарлық, бүлік.

965. сопы – Пайғамбарымыз Мәдинада салдырған мешіттің бір бұрышына құрма ағаштарынан көлеңкелік баспана жасатты.

Көлеңкелікке арабшада – суффа делініп, ол жерде тұрғандар – асхабы суффа аталды.

Суффа сахабалары – туған-туыс, жақындары және діни мүліктері жоқ кедей сахабалар болатын. Олар өмірлерін құран үйреніп, пайғамбарымыздан (с.а.у.) тәлім алу жолына арнады. Олардың қажеттіліктерін пайғамбарымыздың өзі және дәулетті сахабалар қамтамасыз етті.

Пайғамбарымыздың (с.а.у.) ілімімен сусындаған бұл бақытты жандар аз уақыттың ішінде сахабалар арасында құран, хадис және басқа да діни ілімдерді терең меңгеруімен жоғары құрметке ие болды. Олар күндіз ораза ұстап, түнде ғибадат етіп, дүниенің күйбең тіршілігінен бойларын алыс ұстап, алтын уақыттарын адамзаттың ардақтысынан (с.а.у.) естігендерін жаттап, кейінгілерге жеткізу жолында өткізді. Пайғамбарымыздың білім бұлағынан сусындаған бұл сахабалар жан-жаққа мұғалім етіп жіберілді. Олар исламның шынайы рухын басқа руларға, мемлекеттерге көркем түрде уағыздау арқылы жеткізді. Өмірлерін ақиқатты паш етуге арнаған ақиық сахабалар тек уағыздаумен ғана шектеліп қалған жоқ, керекті кезінде қаруларын асынып, қасиетті соғыстарға қатысты.

966. Дәжжәл – қиямет белгілерінің бірі ретінде хадистерде көп айтылған жалғаншы. Масих Дәжжәл деп те атайды.

967. Мәһди – ақыр заманда келетін адам имам Мәһди дейді.

968. Иәжуж уа Мәжуж – Яжуж Мәжуж қияметтің алдында шығып, жер бетін қан сасытып, қырғын салатын халық. Құран кәрімдегі «Әнбия» сүресінің 96-аяты мен «Кәһф» сүресінің 94-98-аяттарын қараңыз.

969. Исафил сүрін – ақыр заман келтіру үшін сүр үрлейтін періште.

970. Әнуағ симағ – есту мүшелері.

971. ғафил – немқұрайлы. Надан.

972. ләхад – қабір.

973. Ғазірейіл – жан алатын періште.

974. Уәрислар – мұрагерлер.

975. қасил – кесу, азап.

976. мухкәм – сеніммен.

977. мискиндер – кедейлер, пақырлар.

978. тауфик – келісу тыныштық орнату.

979. баки – мәңгілік өмір, ақырет өмірі.
980. Матлуб – керекті.
981. Рамазан шариф – Ораза ұстайтын ай.
982. фитр – ауыз ашу.
983. муғлиқ – жабық.
984. уажиб – орындалуы дәл парыз секілді талап етілмеген, бірақ қуатты дәлелдермен анықталған іс-әрекет пен уазипалар. Мысалы: құрбан шалу, үтір және айт намазын оқу, т.б. уәжіптің үкімі парызға ұқсас. Яғни, орындалса, сауап алады. Орындамаса, акиретте азап бар.
985. қиямет – ақыр заман жер бетіндегі тіршілік күл-талқан болып күйреп, адамдар есеп беру үшін қайта тірілетін мезгіл.
986. сират көпірінден – көпір, өткел, жол. Бұл көпір қияметте махшар мен жәннаттің арасын жалғаушы, тозақ үстінен жүргізілген өткел.
987. махрум – құр қалу.
988. истиқамат – шыншылдық
989. наһу – Араб тілінің гараматикасы сарф және наһу болып екіге бөлінеді. Наһу – синтаксис – сөз тіркесі және сөйлем туралы ілім.
990. сарф – морфология – сөз және оның формалары туралы ілім.
991. мантиқ – логика – ойлау туралы ғылым.
992. жәһл мураккәб – толықтай надан, білімсіз.
993. лә ләһу – жоқ оған.
994. Уали Алланың суәлі – уали Аллаһтың сұрағы.
995. тақдир иләһиға – Құдайдың жазғанына.
996. заһир – анық, айқын, күдіксіз.
997. Иәһудтар Ғузайр ғәләйһис сәләмді ибн Аллаһ – Еврейлер Ғузайр ғәләйһис сәләмді Аллаһтың ұлы деген.
998. Насранлар – христиандар.
999. Бағду – кейбір
1000. Ғайб – жоқ болу, болмау.
1001. ширк – Аллаһқа ортақ серік қосу, ерігі бар деу онымен қатар бір нәрсеге табыну.
1002. мунәззәһ – пәк, таза.

Түсініктер

1. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 1 бума. – Б. 128, 129, 132-139, 142-158.
2. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 2 бума. – Б. 214, 244-251, 390-402.
3. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 4 бума. – Б. 124-136, 137, 138, 139, 146, 173-177, 227-237, 246, 249, 250, 251-254, 255-256, 259-260, 264-267, 273-279, 208-225, 280-301, 302-309, 310-319, 354-358, 387, 388-391, 403.
4. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 5 бума. – Б. 30-31, 36-39, 54, 62-68, 74-77, 86-88, 90, 96-98.
5. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 6 бума. – Б. 71-96, 97-100, 110-111, 114-116, 121, 256, 257, 258, 259, 260, 261.
6. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 7 бума. – Б. 74, 80, 82, 85-87, 88-91, 112, 320, 324-334.
7. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 8 бума. – Б. 153, 154, 157, 158, 159, 160, 161.
8. С. Торайғыров атындағы ПМУ-дың С. Бейсембаев атындағы ғылыми кітапхана қоры – № 11 бума. – Б. 125-142.
9. ҚР ҰҒА ОҒК қолжазба қоры – № 1176 бума. – Б. 7, 11, 17, 18, 19-21.
10. ҚР ҰҒА ОҒК қолжазба қоры – № 1170 «Б» бума. – Б. 686-688, 892-895, 900, 901, 1047, 1048.
11. Баранов Х.К. Арабско-русский словарь / Х.К. Баранов. – М.: Русский язык, 1985.
12. Белкин В.М. Карманный арабско-русский словарь / В.М. Белкин. – М.: Арабский клуб, 1992.
13. Мұсабаев Ғ.Ғ. Орысша-қазақша сөздік / Ғ.Ғ. Мұсабаев. – Алматы: Қазақ совет энциклопедиясының бас редакциясы. 1978. Т. 1, 2.

14. Халифа Алтай. Құран кәрім қазақша мағынасы және түсінігі / Халифа Алтай. Сауд Арабия, 1991.
15. Радовильский М.Е., Восканян Г.А., Шойтов А.М. Учебный персидско-русский словарь / М.Е. Радовильский, Г.А. Восканян, А.М. Шойтов. – М.: Восток-Запад, 2005.
16. Исаұлы М., Жолдыбайұлы Қ. Ислам ғылымхалы / М. Исаұлы, Қ. Жолдыбайұлы. – Алматы: 2003. – Б. 13, 70, 114-117, 181-183, 214, 286, 291-294, 308-309, 324, 306,
17. Халифа Алтай. Хұтпалар / Халифа Алтай. – Алматы: 2001. – Б. 65-67.
18. Әділбаев А. Саңлақ Сахабалары / А. Әділбаев. – Алматы: 2004. – Б. 29-30, 50, 70, 199-205.
19. Жадмолла М.А., Қайыржанұлы К., Оразақын А. Құран хикаялары / М.А. Жадмолла, К. Қайыржанұлы, А. Оразақын. – Алматы: Жалын, 1992. – Б. 29-30, 151-156.
20. Осман Нури Топбаш. Рахмет пайғамбарынан рахмет самалы / Осман Нури Топбаш. – Туркия: – Б. 230, 236.
21. Али Хіммет Берки. Осман Кескіюғлу. Сонғы пайғамбар хазірет Мұхаммедтің өмірбаяны / Аударған Дағайқызы С. Анкара: 1997. – Б. 36-37, 173-178.
22. Мұхтасар ғылымхал. – Алматы: 2006. – Б. 8.
23. Тасымов Б.С. Араб тілі. 2 бөлім. – Алматы: Рауан, 1994. – Б. 79.
24. Халифа Алтай. Ғибадатул – Ислам / Халифа Алтай. – Алматы: 2001. – Б. 63, 87-97.
25. Қазақстан ұлттық энциклопедия. Т. 4. / Бас. ред. Ә. Нысанбаев. – Алматы: «Қазақэнциклопедиясының» Бас редакциясы, 2002. – 187, 354 б.
26. Казахско-русский толковый словарь арабско-иранских заимствованных слов. – Алма-Ата: Мектеп, 1989. – Б. 120.

Мазмұны

Мухаммади.....	3
Шейх Сағди.....	5
Дұға.....	7
Діни аңыз.....	10
Уа руиә Жәббәр.....	13
Хадис шарифтен үзінді.....	54
Діни уағыз.....	55
Жәуәһәр бес қисм дүр.....	59
Араб тілінің гараматикасы.....	61
Хутбаи никәх.....	84
Дуғаи никах.....	86
Сүттес бауыр туралы.....	87
Етістіктің бабтары.....	88
Мұхаммед Ханафия қиссасы.....	105
Иман ижмәл.....	111
Иманның ғаксі кәфир дүр.....	111
Адам не шәйлар иле мүмин уа мұсылман болар.....	111
Иман пендеде үш түрлі болар.....	111
Құдай тәбарак уа тағаланың субути сипаттары.....	112
Аллаһ тағаланың зати сипаттары алты дүр.....	113
Періштелерге иман келтіру.....	115
Аллаһ Тағаланың кітаптарына иман келтіру.....	115
Пайғамбарларға иман келтіру.....	115
Хайр уа шарр Аллаһ Тағала тақдирындан екеніне иман келтіру.....	116
Өлгіш дүрлігі һәм қабір қазабына иман келтіру.....	116
Ақирет күніне иман келтіру.....	116
Орманшы Ақсары Шонан батырдың Абылай ханға айтқан сөзі.....	121
Жетінші дерек.....	121
Адам тәні.....	122

Діни уағыз (үшінші түрі).....	123
Түрлі мәліметтер	124
Дін тарихы.....	124
Мәснәуи шариф кітабынан	127
Хутба сәни	147
Хадис шариф кітабынан (Мәшһүр жазбасы).....	152
Дін туралы (бөгде жазу).....	160
Дін тарихы және уағыз	164
Сегізінші дерек	165
Діни уағыз	165
Орманнан бір шал қайтты отын алып (өлеңі).....	166
Дін тағылымы (бірінші әңгіме).....	166
Хожа Хафиз	168
Мәснуй шариф	168
Емдік кеңестер	171
Дін тағылымы (бесінші әңгіме)	172
Дін тағылымы (алтыншы әңгіме).....	176
Марз бум.....	177
Жұмбақ және оның шешуі	178
Хәмсә науаиде.....	178
Түрлі деректер	180
Қорқыныш төр түрлі.....	182
Шық иле қырау	182
Жұмбақтар.....	184
Бисмиллаһир рахманир рахим.....	185
Түрлі деректер	185
Қожа Хафиз т.с.с.	186
Шейх Сағди т.с.	189
Мәснәуи кітабынан.....	190
Мәснәуи шариф.....	190
Ай, күн мезгіліндегі өзгерістер	191
Пайғамбар тағылымы	207

Дін тағылымы (бірінші нұсқа)	226
Дін тарихы (бірінші нұсқа)	227
Дін тарихы (екінші нұсқа)	228
Шейх Сағди	229
Ғылым-дін тарихы	229
Намазбен құрбан шалу мәні туралы	232
Ғәуәмил әлмиәт	240
Дастан	251
Дін және ғылым	266
Ғылым-білім ұқпаушыларға сын	269
Қосымша түсіндірме	276
Түсініктер	335

Мәшһүр-Жүсіп

Шығармалары. 15 том

16.08.2013 ж. басуға кол қойылды. Көлемі 60x84/16.
Офсеттік басылым. Қаріп түрі KZ Times.
Шартты баспа табағы 19,7. Есептік баспа табағы 11,5.
Таралымы 1000 дана.

«ЭКО» ЖШС-та басылған.
Қазақстан Республикасы, 140000, Павлодар қ.,
29 Ноябрь к., 2, Тел.: 8 (7182) 61-82-18